

รายงานการวิจัย

เรื่อง

สมณสารูปของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา

Thai Monk's Proper Behavior of Buddhist Priest in
a Perspective of Buddhist Philosophy

โดย

ดร. อัญชลี ปิยะปัญญาวงศ์,

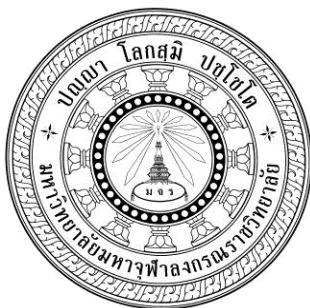
ดร. สุปรียส กาญจนพิศศาล

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759016

รายงานการวิจัย

เรื่อง

สมณสารูปของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา

Thai Monk's Proper Behavior of Buddhist Priest in
a Perspective of Buddhist Philosophy

โดย

ดร. อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์,

ดร. สุปรียต์ กาญจนพิศศาล

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759016

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Thai Monk's Proper Behavior of Buddhist Priest in a Perspective of Buddhist Philosophy

By

Dr. Anchalee Piyapanyawong,

Dr. Supre Kanjanaphitsarn

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759016

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: สมณสาธูปของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา
 ผู้วิจัย: ดร.อัญชลี ปิยะปัญญาวงศ์, ดร.สุปรียาส์ กาญจนพิศศาล
 ส่วนงาน: คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ปีงบประมาณ: ๒๕๕๘
 ทูลอดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

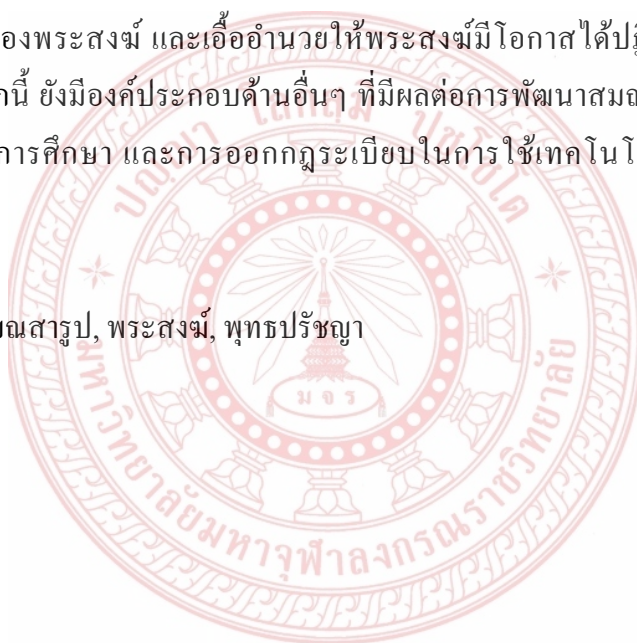
การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สามประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อวิเคราะห์สมณสาธูปตามแนวคิดของพุทธปรัชญา ๓) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย จากการศึกษาพบว่าในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในส่วนของพระวินัยและพระสุตตันตปิฎก ไม่ปรากฏคำว่าสมณสาธูป หากแต่จะพบได้บ้างในส่วนของพระอรรถกถาและพระอภิธรรมปิฎก ดังนั้น การเข้าใจคำว่า “สมณสาธูป” จึงต้องอาศัยมโนทัศน์เกี่ยวกับ “สมณะ” เป็นสำคัญ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า “สมณะ” ในสองความหมาย ได้แก่ ๑) ผู้กำลังปฏิบัติสมณธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ (สมมติสมณะ) และ ๒) ผู้ที่สามารถดับกิเลสได้อย่างน้อยสังโยชน์สามข้อแรก (อริยสมณะ) ซึ่งก็คือ พระอริยบุคคล ๔ กลุ่ม อันได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

นอกจากนี้ คำว่า “สมณะ” หมายถึง ผู้สงบกาย วาจา และใจ ดังนั้น การพิจารณาสมณสาธูปจึงแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) สมณสาธูปภายนอก ซึ่งพิจารณาโดยใช้บทบัญญัติแห่งศีลและอภิสมาจารต่างๆ เป็นเกณฑ์ แต่ในบางกรณีที่เป็นกรกระทำที่ซับซ้อนอาจต้องใช้ความสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา และเกณฑ์พื้นฐานที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ประเมินสมณสาธูปของพระสงฆ์ในยุคก่อนมีบทบัญญัติแห่งศีลแต่ละข้อ ได้แก่ ความเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย ความเป็นคนมักน้อย สันโดษ ไม่สะสม การเป็นผู้ขัดเกลา กำจัด มีอาการนำเลื่อมใส การเป็นผู้ไม่คลุกคลีและปรารภความเพียร และ ๒) สมณสาธูปภายใน ซึ่งพิจารณาจากความเป็นอิสระจากกิเลสของจิตอย่างใดก็ตาม สัญลักษณ์สำคัญของการปฏิบัติสมณธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้นต่างจากศาสนาอื่นๆ ก็คือ เป็นวิถีทางที่สามารถทำให้มรรคแปดเกิดขึ้นอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งถือเป็นหนทางเดียวที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา (นิพพาน) ได้ ถ้าผู้ปฏิบัติกำลังปฏิบัติในแนวทางอื่นใดที่ไม่อาจทำให้มรรคแปดเกิดขึ้นได้ ก็มิอาจเข้าถึงความเป็นสมณะที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ ในการวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์ บุคคลทั่วไปมักจะพิจารณาได้แค่เพียงสมณสาธูปภายนอกของพระสงฆ์เท่านั้น ไม่สามารถพิจารณาสมณสาธูปภายในของท่านได้ จึงทำให้ไม่สามารถทราบได้ว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นอริยสมณะ หรือเป็นอริยสมณะระดับ

ใด อีกทั้งบุคคลโดยทั่วไปมักไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับศีลและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ของพระสงฆ์ ด้วยเหตุนี้การวิพากษ์วิจารณ์จึงควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง โดยตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1) บุคคลควรตระหนักในขอบเขตความรู้ของตน 2) บุคคลควรมีเจตนาที่ดีในการวิพากษ์วิจารณ์ และ 3) บุคคลควรเลือกใช้วิธีการวิพากษ์วิจารณ์ที่สร้างสรรค์

สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทยนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ต่างเห็นตรงกันว่า ๑) ควรสร้างความตระหนักในความเป็นพระสงฆ์หรือสมณสัญญาของตัวพระสงฆ์เองเป็นสำคัญ ๒) พระสงฆ์ในชุมชนสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าอาวาส พระอุปัชฌาย์ และพระวิปัสสนาจารย์ ควรเอาใจใส่ดูแลและเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในเรื่องการปฏิบัติตนในสังคมและการปฏิบัติภาวนาอย่างถูกต้อง ๓) พุทธศาสนิกชนก็ถือเป็นบุคคลสำคัญในการร่วมกันสอดส่องดูแลการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์ และเฝ้าอำนวยให้พระสงฆ์มีโอกาสได้ปฏิบัติภาวนาและเป็นพระสงฆ์ที่ดี นอกจากนี้ ยังมีองค์ประกอบด้านอื่นๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ เช่น การปฏิรูปด้านการศึกษา และการออกกฎระเบียบในการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารอย่างเหมาะสม เป็นต้น

คำสำคัญ : สมณะ, สมณสาธูป, พระสงฆ์, พุทธปรัชญา

Research Title: Thai Monk's Proper Behavior of Buddhist Priest in a Perspective of Buddhist Philosophy

Researchers: Dr. Anchalee Piyapanyawong, Dr. Supre Kanjanaphitsarn

Department: Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2559 / 2016

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

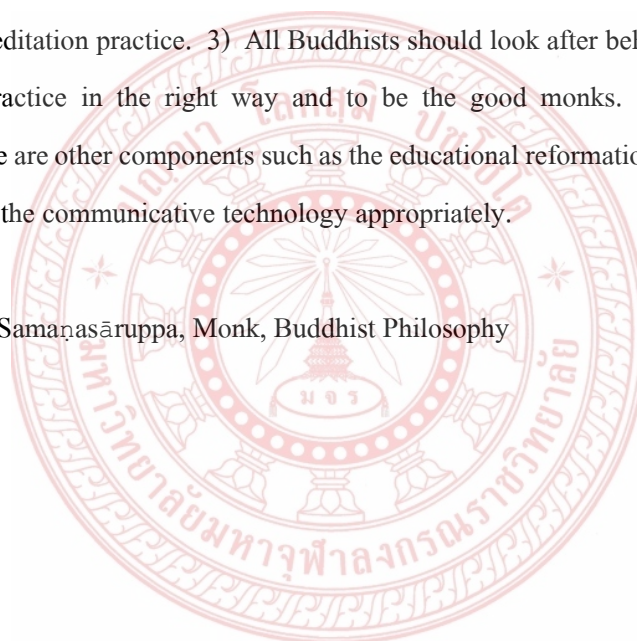
The objectives of the study are: 1) to study the monk's proper behavior of Buddhist priest in Buddhist Scriptures, 2) to analyze critically for the monk's proper behavior of Buddhist priest in Buddhist philosophy, and 3) to propose the ways to develop Thai monk's proper behavior of Buddhist priest. It was found that the word "samaṇasāruppa", the monk's proper behavior, was appeared in Aṭṭhagathā and Abhidhammapiṭaka, not in Vinayapiṭaka and Suttantapiṭaka. This should be understood this word mainly through the concept of "samaṇa" and "sāruppa". The Buddha uses the word "samaṇa" in two meanings: 1) a person who is practicing samaṇadhamma in order to liberate from suffering (sammatisamaṇa), and 2) a person who liberates from at least three fetters (ariyasamaṇa), namely; sotāpanna; sakadāgāmi; anāgāmi; and arahanta.

Besides, samaṇa is one who performs acts of austerity and liberates his mind from defilements. There are two kinds of samaṇasāruppa; 1) External samaṇasāruppa, good practice, is evaluated by criteria of precepts and suitable manners of Buddhist monks. In the case of the complex actions, we should use basic criteria of being a good monk, namely; being easy to support, wanting little, contentment, having no hoard, being fond of solitude, getting rid of defilements, being respectable, seclusion, and exertion. 2) Internal samaṇasāruppa, mental development, which is evaluated by a criterion of defilement disposal of mind. The important symbol of practicing samaṇadhamma in Buddhism is an occurring of the Eightfold Paths which leads us to achieve in the ultimate goal of Buddhism (Nirvana). Thus, the Eightfold Paths makes Buddhism differ from other religions. If a man practices in other ways which cannot create the Eightfold Paths, he cannot attain the real samaṇa in Buddhism. Besides, a layman has limitations of criticism to the Buddhist monk's proper behavior. He can observe only bodily and verbal qualities of a Buddhist monk's proper behavior, but not mental qualities of a Buddhist monk's proper behavior. He cannot know whether

Noble monk (ariyasamaṇa) is and at which level. He cannot understand each precept and practical tradition of the Buddhist monk thoroughly. Therefore, people should criticize a Buddhist monk's proper behavior carefully based on three principles; 1) They should realize the limitations of their knowledge; 2) They should criticize based on their goodwill; and 3) They should choose the creative ways to criticize.

There are three crucial suggestions to develop samaṇasāruppa for Thai monks. 1) Most Buddhist thinkers think that encouragement those monks to be aware of their priesthood and samaāsañṇā. 2) Monks in the community, especially preceptors; abbots; and insight meditation teachers, should take care of a new monk and become a good example for him in both external performances and meditation practice. 3) All Buddhists should look after behaviors of monks and facilitate them to practice in the right way and to be the good monks. Besides, to develop samaṇasāruppa, there are other components such as the educational reformation and establishing of regulations for using the communicative technology appropriately.

Keywords: Samaṇa, Samaṇasāruppa, Monk, Buddhist Philosophy

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากพระสุธีรัตนบัณฑิต, (สุทิตย์ อ่อน), คร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระมหาสุตติก อภินนุ โท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย พร้อมทั้งคณะผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ให้ความกรุณาชี้แนะแนวทางเพื่อการปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาที่กรุณาให้สัมภาษณ์ทั้ง ๘ ท่าน อันได้แก่ พระราชปริยัติวิมล (สาธิต ปญญาวิโร), พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโร), พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบญฺกร), รศ. ดร., พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์), ศ.ดร. สมภาร พรหมทา, ผศ.ดร. บรรจบ บรรณรุจิ, ผศ.ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน และ ผศ. ดร. บุญรอด บุญเกิด

ในการนี้ ขอขอบพระคุณผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และให้กำลังใจคณะผู้วิจัยในการทำวิจัยในครั้งนี้ทุกท่าน และขออุทิศบุญกุศลอันเกิดจากการทำวิจัยครั้งนี้ให้แก่เทวดาที่ดูแลคณะผู้วิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการทำวิจัยครั้งนี้ทุกท่าน พร้อมทั้งบิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ และกัลยาณมิตรทั้งหลาย

ดร. อัญชลี ปิยะปัญญาวงศ์ และคณะ

๑๕ กันยายน ๒๕๖๐

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ก
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพประกอบ.....	ฌ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ญ
 บทที่ ๑ บทนำ.....	 ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	๔
๑.๔ การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (Information) ที่เกี่ยวข้อง.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๘
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๐
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	๑๐
 บทที่ ๒ แนวคิดเกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา.....	 ๑๑
๒.๑ นิยาม ความหมายของสมณะในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา.....	๑๒
๒.๒ มโนทัศน์เกี่ยวกับ “สมณสาธูป”.....	๒๐
๒.๓ คำสอนและบทบัญญัติเพื่อการเข้าถึงสมณสาธูป.....	๒๒
๒.๓.๑ บทบัญญัติเพื่อการเข้าถึงสมณสาธูปภายนอก.....	๒๖
๒.๓.๒ มรรควิธีในการเข้าถึงสมณสาธูปภายใน.....	๔๔
๒.๔ สรุป.....	๖๐

บทที่ ๓ การวิเคราะห์สมณสาธูปในมุมมองของพุทธปรัชญา.....	๖๒
๓.๑ พุทธปรัชญากับสมณสาธูป.....	๖๒
๓.๒ เกณฑ์การพิจารณาความมีสมณสาธูป.....	๖๓
๓.๓ การวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์.....	๘๓
๓.๔ สรุป.....	๘๕
บทที่ ๔ ข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย.....	๘๖
๔.๑ ข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย.....	๘๖
๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๑๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๑๑๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๑๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๓
บรรณานุกรม.....	๑๒๘
ภาคผนวก.....	๑๓๓
ภาคผนวก ก บทความการวิจัย.....	๑๓๔
ภาคผนวก ข ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์และแบบตอบรับการให้สัมภาษณ์...	๑๕๕
ภาคผนวก ค กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๖๔
ภาคผนวก ง แบบสรุปโครงการ.....	๑๗๐
ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๑๗๔

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

๕.๑ สรุปประเด็นปัญหาและแนวทางในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย..... ๑๒๔

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบที่

หน้า

๒.๑ หลักสูตรวิชาการตรัสรู้ด้วยสมณธรรม ๔ ชั้น.....	๕๕
๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๑๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย หรือพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ พระพุทธ หมายถึง พระพุทธเจ้าผู้ให้กำเนิดศาสนาพุทธ พระธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและสั่งสอนแก่ศาสนิกชนและบุคคลทั่วไป และพระสงฆ์ หมายถึง ผู้ดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ถาวรด้วยการปฏิบัติและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่บุคคลทั่วไป ซึ่งสำหรับสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์มิได้มีคุณูปการต่อประชาชนหรือสังคมเพียงแค่การเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของประชาชน ตลอดจนพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ อีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในด้านการพัฒนาคนและพัฒนาชาตินั้น พระสงฆ์ถือเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งกลุ่มหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าก่อนที่จะพัฒนาคนและประเทศชาติให้ยั่งยืนนั้น สิ่งที่พระสงฆ์และองค์กรที่เกี่ยวข้องพึงตระหนักถึง คือ การพัฒนาพระสงฆ์โดยเฉพาะในด้านศีลธรรมและจริยธรรมอันดีให้สมกับการเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติพระวินัยไว้อย่างละเอียดแล้วเพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์ แต่จากข้อมูลข่าวสารที่ปรากฏอยู่เป็นนิจตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก็คือ การกระทำผิดศีลและขนบธรรมเนียมอันดีงามของสงฆ์ ดังเช่นหลักฐานหนึ่งในสมัยรัชการที่ ๔ ซึ่งถูกบันทึกไว้ในหนังสือกฎหมายตราสามดวง มีใจความว่า พระบอกราชให้ห้วยติดยา มีมหรสพที่ไหนเป็นต้องออกไปเที่ยวเบียดเสียดผู้หญิง นอกจากกินข้าวเย็นแล้ว ยังปลอมตัวเป็นฆราวาสหลายรูปทำตัวเป็นนักแสดง... ที่ตีสึงวิ่งราวก็มาก ลอบยิงลอบแทงกันก็หลาย พระเมมาเหล่ามิให้เห็นเป็นอาจิม ขณะเดียวกันข่าวคราวพระเสพเมณู ต้องปาราชิก ก็เป็นที่โจษจันกันทั่วไป* แต่สำหรับยุคปัจจุบันลักษณะการกระทำผิดอาจต่างไปบ้างโดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยี

* กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔, (กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

การสื่อสารต่างๆ เช่น การแสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสมในการใช้อินเทอร์เน็ตโดยเน้นการใช้เพื่อความบันเทิง ได้แก่ เล่นเกม ใช้แอปพลิเคชันตามกระแสนิยม สนทนาออนไลน์ในประเด็นจีปาะ โดยขาดความสำรวม เป็นต้น^๒ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคปัจจุบันมีกระแสสื่อสารมวลชนเสรี ซึ่งทำให้มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงลบของพระสงฆ์กันอย่างแพร่หลายด้วยเหตุผลต่างๆ กัน ไป อาทิเช่น เหตุผลเชิงธุรกิจ เชิงสะท้อนปัญหาสังคม เชิงความรับผิดชอบ เชิงวิชาการ และเชิงทำลาย เป็นต้น^๓ ประกอบกับ ความทันสมัยของเทคโนโลยีด้านสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ที่มีในปัจจุบัน จึงทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้ง่ายและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังยากที่จะแยกแยะได้ว่าข่าวใดตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้เกิดกรณีของพระสงฆ์จำนวนหนึ่งที่ถูกเป็นข่าวใหญ่และถูกสังคมตำหนิกันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากการกระทำผิดพระวินัยร้ายแรงหลายประการ ตัวอย่างเช่น เสพเมถุน อดอุตริมนุสสรธรรม หลอกหลวงและฉ้อโกงเงินประชาชน สะสมทรัพย์สินมีค่าและเงินทองมากมาย รวมทั้งร่วมมือกับนักธุรกิจในการฟอกเงิน ตลอดจนบิดเบือนพระพุทธธรรมคำสอน จึงจะเห็นได้ว่า แม้จะมีพระวินัยที่บัญญัติไว้ดีเพียงใดแต่ก็ยังมีพระสงฆ์ที่ตั้งใจกระทำการละเมิดพระวินัยดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีผลประโยชน์ส่วนตนเข้ามาเกี่ยวข้อง ถึงแม้จะเป็นเพียงพระสงฆ์ส่วนน้อยที่ทำผิดพระวินัย แต่ภาพลักษณ์ของชุมชนสงฆ์ในสายตาของประชาชนโดยทั่วไปก็พลอยมัวหมองลงไปไม่น้อย และส่งผลให้พุทธศาสนิกชนไม่อยากจะเข้าวัดหรือทำบุญเพราะเกิดความระแวงแคลงใจ และเสื่อมศรัทธาในพระสงฆ์ในที่สุด ซึ่งถ้าปล่อยไว้ต่อไปอาจถึงขั้นเกิดวิกฤติศรัทธาอย่างถาวรจนประชาชนไม่ใส่ใจในการทำนุบำรุงศาสนา อันเป็นผลย้อนกลับมาที่ตัวพระสงฆ์เอง เนื่องจากพระสงฆ์มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการสนับสนุนด้านปัจจัยสี่จากพุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใส ส่วนผลอันเกิดแก่พุทธศาสนิกชนก็คือ ขาดที่พึ่งทางจิตวิญญาณเพราะขาดโอกาสในการฟังธรรม และไม่มีโอกาสได้สร้างบุญสร้างกุศลตามที่ควรจะเป็น ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์ มีความสำคัญต่อทั้งตัวพระสงฆ์เองและประชาชนในวงกว้าง ตลอดจนความอยู่รอดของพุทธศาสนา

ปรากฏการณ์ความเสื่อมศรัทธาต่อพระสงฆ์ดังกล่าวมานั้น สอดคล้องกับปาฐกถาตอนหนึ่งของพระไพศาล วิสาโล ที่กล่าวในการสัมมนาระหว่างประเทศว่าด้วยศาสนาและโลกาภิวัตน์ เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๔๖ ณ มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ ดังมีใจความว่า ไม่มีอะไรที่บ่ง

^๒ พินิจ ลาภธนานนท์ และแทนพันธุ์ แสนพันธุ์ บัวใหม่, พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมของพระสงฆ์, (กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๒.

^๓ จำนวนคำ อธิวัฒน์สิทธิ์, ศ.ดร. “สื่อสารมวลชนกับความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา,” รายงานการวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘, หน้า ก.

บอกถึงความเสื่อมทรุดของพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนมากเท่ากับการประพจน์มิชอบของพระสงฆ์ รวมถึงความขัดแย้งและแบ่งฝักแบ่งฝ่ายไปทั่ววงการสงฆ์ ท่ามกลางความไร้ประสิทธิภาพและปล่อยปละละเลยของผู้นำสงฆ์ในการแก้ไขปัญหา อันบั่นทอนศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก ฉะนั้นแล้ว ความเสื่อมทรุดของพุทธศาสนาในประเทศไทยทุกวันนี้จึงมิได้เป็นฝีมือของศาสนาอื่น หรือความทันสมัยของเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์ หากแต่เป็นเพราะความอ่อนแอของพุทธบริษัทที่ตนเอง โดยเฉพาะพระสงฆ์^๔ ด้วยเหตุนี้ จึงจะเห็นได้ว่าการพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของพระสงฆ์มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการกอบกู้ศรัทธาของประชาชน อีกทั้งยังทำให้สังคมมีแบบอย่างที่ดีทางศีลธรรมและมีผู้นำทางจิตวิญญาณในทางที่ถูกต้องกลับคืนมาอีกครั้ง ผู้คนในสังคมจะได้ไม่หันไปพึ่งพาไสยศาสตร์และความเชื่อที่มลาย่อื่นๆ อย่างที่เห็นกันอยู่ทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า คำหนึ่งที่มีถูกกล่าวถึงหรือถูกนำมาเชื่อมโยงอยู่เสมอเมื่อมีข่าวคราวในเชิงลบเกี่ยวกับพระสงฆ์ ก็คือ “สมณสาธูป” ซึ่งประชาชนมักเรียกร้องให้องค์กรที่กำกับดูแลพระสงฆ์ดำเนินการตรวจสอบการกระทำต่างๆ ของพระสงฆ์ว่ามีความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป เสมือนว่าสมณสาธูปเป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมประการหนึ่ง ทั้งที่จากการสืบค้นจากพระไตรปิฎกทุกเล่ม ไม่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่าสมณสาธูปในการตัดสิน ถูก ผิด ดี ชั่ว ของการกระทำของพระสงฆ์ แต่พบในพระอรรถกถาเพียง ๔ แห่ง ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้บัญญัติคำดังกล่าวขึ้นโดยมิได้อธิบายขยายความแต่อย่างใด ดังนั้น บุคคลโดยทั่วไปจึงมักใช้ในความหมายว่า “ความประพฤติอันสมควรของสมณะ”^๕ ซึ่งมักพิจารณาจากการแสดงออกภายนอกเป็นสำคัญจึงอาจขัดต่อมโนทัศน์เกี่ยวกับ “สมณะ” ในพระพุทธศาสนาที่หมายถึงผู้สงบกาย วาจา และใจ อีกทั้ง การจะตัดสินว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควรกระทำนั้นยังมิแน่ว่าผู้ตัดสินจำเป็นต้องมีเกณฑ์บางอย่างที่ใช้เทียบเคียงหรือพิจารณา แต่จากข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน มักพบว่ามีบุคคลหลายกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์การกระทำต่างๆ ของพระสงฆ์แตกต่างกัน ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้คณะผู้วิจัยเกิดคำถามว่าในคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนามีการกล่าวถึงเกณฑ์การพิจารณาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไว้อย่างไรบ้าง ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทยตามมุมมองของพุทธปรัชญาเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการพัฒนาและดำรงไว้ซึ่งสมณสาธูปของพระสงฆ์ต่อไป

^๔ พระไพศาล วิสาโล, “การปฏิรูปและฟื้นฟูพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์,”

<<http://www.visalo.org/article/budKarnpatiroob.htm>>, (สืบค้นเมื่อ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘).

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕๘.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อวิเคราะห์สมณสาธูปตามแนวคิดของพุทธปรัชญา
๓. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย

๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ ดังนี้

๑.๓.๑. ขอบเขตของเนื้อหา

พระสงฆ์ ในงานวิจัยนี้หมายถึง พระสงฆ์ในประเทศไทยเท่านั้น

ประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์ในบทที่ ๒ คือ ก. นิยาม ความหมายของสมณะในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ข. มโนทัศน์เกี่ยวกับ “สมณสาธูป” และ ค. คำสอนและบทบาทบุญดีเพื่อการเข้าถึงสมณสาธูป

ประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์ในบทที่ ๓ คือ ก. พุทธปรัชญากับสมณสาธูป ข. เกณฑ์การพิจารณาความมีสมณสาธูป และ ค. การวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์

ประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์ในบทที่ ๔ คือ ข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมณสาธูปซึ่งจำแนกตามสาเหตุ ๔ ประการ กล่าวคือ ก. พระสงฆ์ ข. พุทธศาสนิกชน ค. องค์กรด้านการศึกษา และ ง. สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนาจำนวน ๘ ท่าน โดยแบ่งออกเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นพระสงฆ์จำนวน ๔ รูป และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นฆราวาสจำนวน ๔ ท่าน อันได้แก่

๑) พระราชปริยัติวิมล (สาธิต ปญญาวิชโร), ป.ธ.๔, ดร. : ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด และเจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด อีกทั้งยังเคยดำรงตำแหน่งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

๒) พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโร), พธ.บ. : ดำรงตำแหน่งประธานกัมมัฏฐานาจริยะแห่งศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระพุทธวิหาร และเจ้าอาวาสวัดพระธรรมจักร จังหวัดนครนายก

๓) พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์), ศศ.ค. (กิตติมศักดิ์) : ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ และดำรงตำแหน่งกรรมการมูลนิธิโกมลคีมทอง, กรรมการมูลนิธิสุภาพคนไทย, กรรมการมูลนิธิสันติวิถี, กรรมการสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, กรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ และประธานเครือข่ายพุทธิกา

๔) พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), ป.ธ.๖, รศ. ดร. : ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ผู้อำนวยการสถาบันภาษา และผู้อำนวยการสำนักงานสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ศ. ดร. สมภาร พรหมทา : ดำรงตำแหน่งอาจารย์ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๖) ผศ. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ, ป.ธ.๕ : ดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗) ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน, ป.ธ.๖ : ดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

๘) ผศ. ดร. บุญรอด บุญเกิด : ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

๑.๔ การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (Information) ที่เกี่ยวข้อง

กฤติน จันทรสนธิมา^๖ (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการการเงินของวัดภายใต้หลักธรรมาภิบาล” พบว่า อำนาจหน้าที่โดยทั่วไปในการบริหารจัดการการเงินของวัดมักขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส โดยมีกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) กำหนดรายละเอียดในการจัดการไว้อย่างกว้างๆ จึงเสนอให้มีการพัฒนาระบบและหลักเกณฑ์การบริหารจัดการโดยใช้มาตรการทางกฎหมาย และเสนอมาตรการเชิงนโยบายเพื่อให้ปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าวบรรลุผลยิ่งขึ้น การพัฒนาโดยใช้มาตรการทางกฎหมายอาจทำได้โดย ให้วัดจัดตั้งคณะกรรมการบริหารด้านการเงินขึ้นมาชุดหนึ่ง โดยจำนวนกรรมการขึ้นอยู่กับขนาดของวัดนั้นๆ โดยมีการกำหนดคุณสมบัติ อำนาจหน้าที่ วรระการดำรงตำแหน่ง และเงื่อนไขการพ้นตำแหน่ง ตลอดจนกฎเกณฑ์การประชุมคณะกรรมการชุด

^๖ กฤติน จันทรสนธิมา, “การบริหารจัดการการเงินของวัดภายใต้หลักธรรมาภิบาล,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๕): หน้า ๓๓-๕๑.

ดังกล่าว สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรเป็นไปตามหลักการมีส่วนร่วม หลักความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และหลักนิติธรรม เป็นสำคัญ

วัชร งามจิตรเจริญ^๖ (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่อง “พระสงฆ์ทำผิดวินัยและกฎหมาย: จุดอ่อนและวิธีแก้ไข” พบว่า จุดอ่อนที่ทำให้พระสงฆ์ทำผิดวินัยและกฎหมาย คือ จุดอ่อนภายในวงการสงฆ์ อันได้แก่ ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ด้วยประสิทธิภาพ โครงสร้างและระบบการปกครองคณะสงฆ์ ขาดประสิทธิภาพ และขาดการปฏิบัติด้านจิตภาวนา ส่วนจุดอ่อนภายนอกวงการสงฆ์ที่สำคัญ เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนไป ชาวบ้านไม่เข้ามากำกับดูแลคณะสงฆ์อย่างใกล้ชิด องค์การภาครัฐไม่มีระบบและกลไกที่มีประสิทธิภาพที่จะช่วยพัฒนาและควบคุมดูแลสงฆ์ วิธีแก้ปัญหาจุดอ่อนภายในวงการสงฆ์ ได้แก่ การพัฒนาระบบการศึกษาและจิตภาวนาของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ คัดเลือกและพัฒนาความรู้ความสามารถและประสิทธิภาพของพระอุปัชฌาย์ ปรับปรุงโครงสร้างและระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ ส่วนวิธีการแก้ไขจุดอ่อนภายนอกวงการสงฆ์ เช่น การให้ชาวบ้านหรือชุมชนช่วยดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ และให้องค์การภาครัฐและเอกชนช่วยดูแลความประพฤติของพระสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ ยังพบว่า กลยุทธ์ที่สนับสนุนการแก้ปัญหาดังกล่าวควรเป็นไปตามหลักสัมมัตตปธาน ๔ การอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย และการบังคับใช้พระวินัยและกฎหมายรวมทั้งการลงโทษอย่างจริงจัง

ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์^๗ (๒๕๕๘) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา” พบว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์มีรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งทำให้การบริหารจัดการองค์กรทั้ง ๔ ด้วยอธิกรณสมณะทั้ง ๗ เกิดปัญหาต่างๆ เช่น ความล่าช้า และความไม่เป็นธรรม ข้อเด่นของการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน คือ ความเป็นเอกภาพ และมีความใกล้ชิดกับรัฐ แต่ข้อด้อย คือ การประทุษร้ายพระธรรมวินัย และความเลื่อมสรัทธาของประชาชน ทั้งนี้ เพราะปัจจัยแวดล้อม ๓ ประการ คือ (๑) พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (๒) โครงสร้างของมหาเถรสมาคม และ (๓) ระบบสมณศักดิ์ แนวทางแก้ไข คือ (๑) แก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้ทันสมัย และบัญญัติขอบเขตอำนาจของอามาจักรและพุทธจักรให้ชัดเจน (๒) ปรับโครงสร้างมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้

^๖ วัชร งามจิตรเจริญ, “พระสงฆ์ทำผิดพระวินัยและกฎหมาย: จุดอ่อนและวิธีแก้ไข,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๕): หน้า ๕-๓๒.

^๗ ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, “การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๑ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๘): หน้า ๓๕ – ๕๕.

ลดขั้นตอนการทำงานและมีการกระจายอำนาจเพื่อความรวดเร็วและเป็นธรรม และ (๓) แก้ไขระบบสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาเรื่องผลประโยชน์ และการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปตามพระธรรมวินัยอย่างเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ

สกุล อ้นมา^๕ (๒๕๕๘) ศึกษาเรื่อง “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในมุมมองของประชาชนในตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี” พบว่า ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง จำแนกเป็นรายด้านจะเห็นว่า ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ตามบทบาททางด้านวินัยอยู่ในระดับปานกลาง ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ตามบทบาททางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง และการวิเคราะห์จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลที่มีต่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา และการบริจาคนเงินเพื่อทำนุบำรุงศาสนาของประชาชน ส่วนปัจจัยที่ไม่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ ได้แก่ อายุ อาชีพ รายได้ ช่องทางการรับข่าวสาร และการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.^๖ (๒๕๕๙) ศึกษาเรื่อง “แนวโน้มนโยบายพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” พบว่า บทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์ในสองทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๗๖) มี ๖ ประเด็นหลัก คือ (๑) การเป็นวิศวกรจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี (๒) การชี้แนะและชี้นำทางการเมือง (๓) การพัฒนาพลเมืองของรัฐตามระบอบประชาธิปไตย (๔) การใช้สิทธิวิพากษ์วิจารณ์การเมืองและนโยบายแห่งรัฐ (๕) การชุมนุมเพื่อเรียกร้องทางการเมือง (๖) การใช้สิทธิเลือกตั้งทางการเมือง ทั้งนี้ ในด้านการพัฒนาพลเมืองเพื่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย พระสงฆ์ควรพัฒนาทักษะการสื่อสารทางการเมือง ในด้านการชุมนุมประท้วง นักการเมืองหรือรัฐบาล อาจกระทำได้โดยการคว่ำบาตรด้วยมติของสงฆ์ โดยพิจารณาองค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ แนวคิด เนื้อหา และบริบท ก่อนทำการใดๆ ส่วนการใช้สิทธิเลือกตั้งทางการเมืองนั้น ต้องพิจารณาปัญหา ๓ ประการ คือ (๑) การดำเนินนโยบายของรัฐต่อพระพุทธศาสนาที่ขาดความเข้าใจ (๒) การขาดการตระหนักรู้ของนักการเมืองต่อชะตากรรมของพระพุทธศาสนา (๓) การดำเนินนโยบายของศาสนิกชนและศาสนาอื่นๆ ที่กระทบต่อความรู้สึกของพุทธศาสนิกชน และบั่นทอนพระพุทธศาสนาในลักษณะต่างๆ

^๕ สกุล อ้นมา, “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในมุมมองของประชาชนในตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี,” วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘): หน้า ๑-๒๐.

^๖ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร., “แนวโน้มนโยบายพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): หน้า ๒๕ - ๔๔.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี และคณะ^{๑๑} (๒๕๕๓) ศึกษาเรื่อง “พรรณนาของ คนไทยปัจจุบันเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ไทย” พบว่า คนไทยในปัจจุบันส่วนใหญ่ในกลุ่ม ตัวอย่างยังคงเห็นว่าพระสงฆ์ไทยมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ ดังนี้ คือ การสืบทอดพุทธศาสนา การพัฒนาการศึกษาด้านพุทธศาสนา การพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม การประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของคนไทยในสังคม และการประกอบพิธีการต่างๆ โดยเห็นว่าพระสงฆ์ไทย ในปัจจุบันมีบทบาทมากที่สุดด้านการให้การศึกษาระดับประถมศึกษาและอบรมสั่งสอนพระภิกษุ สามเณร และมี บทบาทน้อยที่สุดด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้คนไทยปัจจุบันเห็นว่า บทบาทของพระสงฆ์ ไทยควรมีเรียงลำดับความสำคัญ ดังนี้ ๑) บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนา ๒) บทบาทด้านการศึกษา ๓) บทบาทด้านการพัฒนา ๔) บทบาทด้านการสงเคราะห์ และ ๕) บทบาทด้านความเชื่อและ พิธีกรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร^{๑๒} (๒๕๕๓) ศึกษาเรื่อง “ภาพลักษณ์ของ พระสงฆ์ในอริยวินัย: วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์” พบว่า พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบด้านความ ประพฤติของสมาชิกพระสงฆ์ กรอบเป็นหลักปฏิบัติ คือ สีล แต่ไม่ใช่สีลในความหมายที่เข้าใจกัน โดยทั่วไป สีลของพระสงฆ์เรียกว่า อริยวินัย ซึ่งครอบคลุมเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทั่วไปของสมาชิก กำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ และวิธีการรับสมาชิกใหม่เข้ามา การฝึกอบรมดูแลสมาชิกใหม่ อริย วินัย เป็นไปเพื่อ ๑) เพื่อให้เกิดความดีงามแก่สมาชิกของพระสงฆ์ ๒) เพื่อให้เกิดความผาสุกแก่ สมาชิกของพระสงฆ์ ๓) เพื่อการอุปถัมภ์ค้ำจุนด้านไร้อย่าง ๔) เพื่อความอยู่ผาสุกของเหล่าสมาชิก พระสงฆ์ผู้มีศีลดีงาม ๕) เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสียที่จะมีในปัจจุบัน ๖) เพื่อบำบัดความเสื่อมเสียที่จะ มีในภายหน้า ๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคน ที่เลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความดำรงมั่นแห่งสัตถธรรม ๑๐) เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย

ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์^{๑๓} (๒๕๕๒) ศึกษาเรื่อง “พระสงฆ์กับทรัพย์สินส่วนตัว” พบว่า การ ที่พระสงฆ์จับหรือมีเงินทองเป็นทรัพย์สินส่วนตัวถือว่าผิดพระวินัย และผิดหลักมหาปเทศ ๔ เรื่อง

^{๑๑} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี และคณะ, “พรรณนาของคนไทยปัจจุบันเกี่ยวกับบทบาท ของพระสงฆ์ไทย,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๓): หน้า ๒๓- ๓๓.

^{๑๒} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร, “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย: วิถีชีวิตและ บทบาทของพระสงฆ์,” รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, หน้า ก.

^{๑๓} ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, “พระสงฆ์กับทรัพย์สินส่วนตัว,” รายงานการวิจัย ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ก.

โทษของกามคุณ เรื่องการไม่สะสม และเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น จึงควรแก้ไขโดยให้ไวยาจักรเป็นผู้รับและบริหารเงินทองแทนหรือนำเงินนั้นไปเปลี่ยนเป็นปัจจัย ๔ ที่เหมาะสมแทน ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า โดยทั่วไปพระสงฆ์มีการใช้จ่ายเงินทองเป็นเรื่องปกติโดยมีรายรับรายจ่ายและที่มา รวมทั้งการบริหารจัดการเก็บรักษาเงินทองด้วยวิธีต่างๆ กันไปทั้งที่ทราบและไม่ทราบว่าผิดพระวินัย ตลอดจนมีการตีความพระวินัยโดยอาศัยเหตุผลอื่นๆ เพื่อความสะดวกสบายในการใช้สอยเงินทองด้วย ส่วนปัญหาที่พบจากการมีทรัพย์สินเงินทองของพระภิกษุสงฆ์ก็คือ ปัญหาการถือครองเงินวัด การฆาตกรรมเรื่องผลประโยชน์ การเรียไ้เงินบริจาคที่ไม่เหมาะสม การปลอมบวชเพื่อหวังสร้างรายได้ คณะผู้วิจัยได้เสนอแนวทางแก้ไขโดยระบบด้วยการอาศัยรัฐในการควบคุมคุณภาพพระภิกษุสงฆ์ และการอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ ให้เพียงพอ และรวบรวมวิธีการแก้ปัญหาจากการสัมภาษณ์และเอกสารวิชาการต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพตามพระวินัยของพระภิกษุสงฆ์สืบไป

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

สมณะ (Samaṇa) หมายถึง ผู้สงบกิเลสทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งเป็นความหมายที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา และอีกความหมายหนึ่ง คือ นักบวชหรือพระสงฆ์โดยพระวินัย ซึ่งเป็นความหมายที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปในสังคมไทย

สมณสารูป (Samaṇasārūpa) หมายถึง ลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็นสมณะ ซึ่งได้แก่ วิสุทธิ ๗ อันประกอบไปด้วย ๑. สีลวิสุทธิ ๒. จิตตวิสุทธิ ๓. ทิณฺณวิสุทธิ ๔. กังขาวิตรณวิสุทธิ ๕. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ๖. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และ ๗. ญาณทัสสนวิสุทธิ แต่คนไทยโดยทั่วไปมักใช้คำนี้ ในความหมายว่า “ความประพฤติดันสมควรของสมณะ” ซึ่งมักพิจารณาที่การแสดงออกทางกายและวาจา อันเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสีลวิสุทธิ เป็นสำคัญ

สมมติสมณะ (Sammatisamaṇa) หมายถึง บุคคลผู้ยังเข้าไม่ถึงวิสุทธิตั้ง ๗ หรือบุคคลโดยทั่วไปที่ยังมิได้เป็นพระอริยบุคคล ซึ่งในสังคมไทยจะหมายถึงพระสงฆ์และบุคคลโดยทั่วไปที่กำลังปฏิบัติสมณธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

อริยสมณะ (Ariyasamaṇa) หมายถึง บุคคลผู้เข้าถึงวิสุทธิตั้ง ๗ หรือผู้สามารถสงบกิเลสได้อย่างน้อยสังโยชน์สามข้อแรก หรือผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล ๔ กลุ่ม อันได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัยพิจารณาเลือกระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่มุ่งเน้นการรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารระดับปฐมภูมิ เช่น พระไตรปิฎก และเอกสารระดับทุติยภูมิต่างๆ รวมถึงการสืบค้นทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยพิจารณาจากความน่าเชื่อถือของผู้เขียนและแหล่งตีพิมพ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับในเชิงวิชาการและมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสมณสาธูปเป็นหลัก ควบคู่กับการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกในบุคคล (In-Depth Interview) เกี่ยวกับคุณลักษณะสำคัญในการเข้าถึงสมณสาธูป ปัจจัยที่เป็นข้อขัดขวางการเข้าถึงสมณสาธูปและข้อเสนอแนะที่มีต่อแนวทางการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนาทั้ง ๘ ท่านดังที่ปรากฏรายนามข้างต้น เมื่อคณะผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนที่กล่าวไว้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะผู้วิจัยจึงเริ่มทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยคัดกรองข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการศึกษาและจัดระเบียบข้อมูลโดยพิจารณาถึงความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับความหมายของเรื่องที่ต้องการศึกษา

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของงานวิจัย (Trustworthiness) โดยการนำข้อมูลที่ได้รับจากการวิเคราะห์กลับไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนาทั้ง ๘ ท่านซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องของประเด็นและการตีความหมายเป็นระยะ ๆ ตลอดช่วงของการวิเคราะห์ข้อมูล อนึ่ง หากผู้วิจัยพบว่าข้อมูลมีความบกพร่อง ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ควบคู่กับการสำรวจทบทวนข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและครบถ้วนก่อนที่จะนำข้อมูลทั้งหมดไปวิเคราะห์ตีความสำหรับการจัดสรุปผลการวิจัย เพื่อให้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เกณฑ์การวิเคราะห์และพิจารณาความมีสมณสาธูปตามแนวคิดของพุทธปรัชญา ตลอดจนแนวทางการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทยตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยที่กำหนดไว้

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑.๗.๑. ทำให้เข้าใจเรื่องสมณสาธูปตามมุมมองของพุทธปรัชญามากยิ่งขึ้น และเป็นพื้นฐานของการทำวิจัยเกี่ยวกับสมณสาธูปในแง่มุมอื่นๆ ต่อไป

๑.๗.๒. ทำให้บุคลากรในวงการศาสนา และในทุกภาคส่วนในสังคมเกิดความตระหนักถึงความสำคัญและปัญหาเกี่ยวกับสมณสาธูปของพระสงฆ์ต่อสังคมในภาพรวม และช่วยกันหาแนวทางการแก้ไขพัฒนาที่เป็นรูปธรรมต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิดเกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

จากการสืบค้นพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด ๕๑ เล่ม พบว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงใช้คำว่า “สมณสาธูป” โดยตรงในพระสูตรต่างๆ แต่พบหลักฐานว่ามีการใช้คำดังกล่าวโดยอรรถกถาจารย์เพียงสี่แห่งจากอรรถกถาทั้งหมด อันได้แก่ ในพระมหาโมคคัลลานีสหนาทกถา ของพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ความว่า “หลายบทว่า อุทกขเล โภฏญฺเฐว ปรีฏชนฺติ ความว่า ใครๆ ผู้ที่จะเป็นกบปียการกรับเอาข้าวแดงแสงหนึ่งๆ นั้น ไปหุงต้มเป็นข้าวต้มหรือข้าวสวย ถวายแก่พระเถระเหล่านั้นย่อมไม่มี. การหุงต้มแม้เองย่อมไม่เป็นสมณสาธูป ทั้งไม่สมควร”^๑ และในอรรถกถา ของพระอภิธรรมปิฎก ธาตุกถา-บุคคลบัญญัติ ความว่า “ในคำว่า อธิมุจฺจิตา โหติ นีมนํยํดังต่อไปนี้ บุคคลคนหนึ่งกล่าวถึงภิกษุผู้มีสมณสาธูปนั้นแหละว่า “ภิกษุนี้ ไม่มีสมณสาธูป” ผู้นั้นครั้นฟังคำนั้นแล้ว เชื่ออย่างมั่นคง คือ เชื่อถึงที่สุด แม้ภิกษุผู้ชอบพอกันรูปอื่น กล่าวว่ “ภิกษุนี้มีสมณสาธูป” ก็ไม่เชื่อฟังคำของภิกษุนั้นเลย”^๒ นอกจากนี้ ยังพบการใช้คำว่าสมณสาธูปในอรรถกถาติยวรรค พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิเทศ ซึ่งกล่าวเช่นเดียวกันกับในพรรณาโอภจิตตจกฺขุคคาถา พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ความว่า “บทว่า โอภจิตตจกฺขุ เป็นผู้มิจักขุอันทอดลง... อธิบายว่า ภิกษุยื่นไม่ให้กระดูกลัวใจกระทบกับกระดูกลาง. ก็การที่ภิกษุเป็นผู้มีตาทอดลงอย่างนี้ไม่เป็นสมณสาธูป คือ ไม่ควรแก่สมณะ”^๓

จากอรรถกถาข้างต้น^๔ อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจเพียงแค่ว่า สมณสาธูป คือ ที่สมควรแก่สมณะ หรือพฤติกรรมที่เหมาะสมของผู้ที่เป็นสมณะ ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์เรื่องสมณสาธูปจึงจำเป็นต้องเริ่มด้วยการทำความเข้าใจโน้ตสันเกี่ยวกับคำว่า “สมณะ” เป็นสำคัญ ดังนั้น ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในบทนี้ จึงประกอบไปด้วยการศึกษาใน ๓

^๑ วิ.ม.พ.อ. (ไทย) ๑/๕/๓๒๖.

^๒ อภิ.ธ.อ. (ไทย) ๓๕/๑๔๒/๔๓๒.

^๓ ขุ.จ.อ. (ไทย) ๖๗/๒๕/๗๑๗., ขุ.อป.อ. (ไทย) ๗๐/๒/๓๖๖.

^๔ จากสามอรรถกถาดังกล่าว เมื่อตรวจสอบในอรรถกถาฉบับภาษาบาลี พบว่า คำที่พระอรรถกถาจารย์ใช้คือ สมณสาธูปป, ปุคฺคโล สารูปปเยว ภิกฺขุ อสารูปป, และ สมณสาธูปปา ตามลำดับ

ประเด็น คือ ๒.๑ นิยาม ความหมายของสมณะในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ๒.๒ มโนทัศน์เกี่ยวกับ “สมณสารูป” และ ๒.๓ คำสอนและบทบัญญัติเพื่อการเข้าถึงสมณสารูป ซึ่งจะกล่าวโดยลำดับดังต่อไปนี้

๒.๑ นิยาม ความหมายของสมณะในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสมณสารูปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นต้องเข้าใจก่อนว่า “สมณะ” ในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นอย่างไร โดยเริ่มจากความหมายจากรากศัพท์ซึ่งคำว่า “สมณ” หรือ “สมณะ” มาจากคำบาลีว่า “สมฺ” แปลว่า สงบ^๕ ซึ่งในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “สมณะ” ว่าเป็น “ผู้สงบ” หมายถึง นักบวชทั่วไป แต่ในพระพุทธศาสนา ท่านให้ความหมายจำเพาะ หมายถึง ผู้ระงับบาป ได้แก่ พระอริยบุคคล และผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อระงับบาป ได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล^๖ ดังนั้น สมณะจึงมีสองความหมาย คือ ความหมายโดยทั่วไป และความหมายเฉพาะในพระพุทธศาสนา ซึ่งในประเทศไทยมักใช้ในความหมายทั่วไปเช่นเดียวกับชาวอินเดียในสมัยพุทธกาล ที่มักเรียกนักบวชในลัทธิหรือศาสนาต่างๆ ว่า “สมณะ” ตัวอย่างเช่น ชาวอินเดียมักจะเรียกพระพุทธเจ้าว่า “สมณโคดม” ซึ่งหมายถึง นักบวชแห่งตระกูลโคตรมะ เป็นต้น ซึ่งจากความหมายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าในพระพุทธศาสนามีบุคคลเพียงสองกลุ่มที่ได้ชื่อว่าสมณะ ได้แก่ พระอริยบุคคล และผู้ที่กำลังบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส หรืออีกนัยหนึ่งคือ ผู้ที่กำลังปฏิบัติสมณธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล นั่นเอง โดยความหมายแรกนั้นสอดคล้องกับคำกล่าวตอนหนึ่งของพระอรหันตศาสดาจารย์ในอรรถกถาเวทสุตตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร ความว่า

บัดนี้ เพื่อจะประกาศเนื้อความที่พราหมณคบคิดทั้งหลายได้ฟังแล้ว พระสังคีติ
กาจารย์จึงกล่าวคำว่า สมณ ชฺห โภ โคตโม เป็นต้นไว้. ในบทเหล่านั้น ฟังทราบ
ความว่า บุคคลชื่อว่าเป็นสมณะ เพราะมีบาปอันสงบแล้ว.^๗

^๕ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี ป.ธ. ๘), “พจนานุกรมไทยบาลี,”

<<http://www.palidict.com/dl/VerbBase.pdf>>, (สืบค้นเมื่อ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕).

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์, (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๓๕๗.

^๗ อ.จ.ต.อ. (ไทย) ๓๔/๕๐๓/๓๐๗.

จากอรรถกถาข้างต้น ทำให้เห็นว่าคำว่า “สมณะ” หมายถึง ผู้สงบบจากบาปหรือผู้สงบกิเลส โดยความหมายที่ลึกซึ้งของผู้เป็นสมณะนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในสมณสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ดังต่อไปนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณะที่ ๑ มีในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ มีในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้ง ๔ เธอทั้งหลายจงบันลือสีหนาทโดยชอบอย่างนี้เถิด.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๑ เป็นไหน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสันติโชน ๓ เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า นี่สมณะที่ ๑.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๒ เป็นไหน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสันติโชน ๓ และเพราะระคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นพระสกทาคามี มาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้นแล้วกระทำที่สุดทุกข์ได้ นี่สมณะที่ ๒.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๓ เป็นไหน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะโอรัมภาคิยสันติโชน ๕ ลั่นไป เป็นอุปปาติกะ (เป็นพระอนาคามี) จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา นี่สมณะที่ ๓.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะเป็นไหน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระทำให้แจ้งในเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ นี่สมณะที่ ๔.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณะที่ ๑ มีในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔ มีในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้ง ๔ เธอทั้งหลายจงบันลือสีหนาทโดยชอบอย่างนี้เถิด^๔

จากข้อความในสมณสูตรข้างต้น เป็นหลักฐานยืนยันถึงการรับรองของพระพุทธเจ้าว่า ผู้ที่ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์เท่านั้นจึงจะเข้าถึงความเป็นสมณะที่แท้ หรือ ผู้สงบบจากกิเลส ซึ่งหมายถึงอริยบุคคล ๔ จำพวก อันได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เกณฑ์ที่ใช้จำแนกว่าบุคคลใดเป็นสมณะหรือไม่ ก็คือ ระดับความบริสุทธิ์ของจิตหรือความสามารถในการกำจัดกิเลส ซึ่งบุคคลที่ถือว่าเป็นสมณะต้องมีความสามารถในการละสังโยชน์สามข้อแรก^๕ ได้เป็นเบื้องต้น ซึ่งมีนัยว่าบุคคลที่ถือว่าเป็นสมณะนั้น ไม่จำเป็นต้องอยู่ในเพศบรรพชิตเสมอไป บุคคลที่เป็นฆราวาสหรือคฤหัสถ์ก็สามารถเป็นสมณะได้ตามเกณฑ์ดังกล่าว

^๔ อ.จตุกก. (ไทย) ๓๕/๒๔๑/๕๕๖-๕๕๗.

^๕ สังโยชน์ ๓ ข้อแรก อันได้แก่ ๑) สังกายทิฏฐิ ๒) วิจิกิจฉา และ ๓) สิลัพพตปรามาส

ด้วยเหตุนี้ คำว่า “สมณะ” ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้จึงแตกต่างจากความหมายเดิมที่ชาวอินเดียในสมัยพุทธกาลใช้กันโดยทั่วไป ดังที่ รศ. ดนัย ไชยโยธา กล่าวว่า “คำว่า สมณะ เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ผู้สงบ... ตามความหมายดั้งเดิม หมายถึง ผู้ที่ต้องมีความสงบ นิ่งเฉยใส นิ่งศรัทธา มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือ แต่ความหมายของคำว่า สมณะ ในพระพุทธศาสนามีความลึกซึ้งกว่าความหมายเดิมมาก เพราะผู้ที่จะได้ชื่อว่าเป็นสมณะนั้น ต้องเป็นพระอริยบุคคล ตักกิลสัคคหา ระเบียบาปกรรมได้ทั้งสิ้นทั้งปวงแล้ว”^{๙๙}

อย่างไรก็ตาม ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกว่าพระพุทธเจ้าทรงมิได้ใช้คำว่า “สมณะ” ในความหมายว่าพระอริยบุคคลเท่านั้น หากแต่ยังใช้ในความหมายทั่วไปด้วย คือ หมายถึง “นักบวช” ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่สองตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ข้างต้น ดังปรากฏหลักฐานในวรรณกรรมชาลสูตร ในอรรถกถาสุมังคลวลลิตี ที่ทณิกาย สีสันชวรค “บทว่า สมณพราหมณา ความว่า ที่ชื่อว่า สมณะ เพราะความเข้าบวช ที่ชื่อว่า พราหมณ์ โดยกำเนิด อีกอย่างหนึ่ง โลกสมมติ อย่างนี้ว่า สมณะบ้าง พราหมณ์บ้าง”^{๑๐๐} ดังนั้น จะเห็นได้ว่าในพระพุทธศาสนามีการใช้คำว่า “สมณะ” ในสองความหมายซึ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง และเพื่อความชัดเจนในการวิเคราะห์ต่อไป คณะผู้วิจัยจึงขอใช้คำว่า “อริยสมณะ” สำหรับ สมณะในความหมายแรกเนื่องจากท่านเป็นผู้ที่บรรลุนิพพานเป็นพระอริยบุคคลแล้ว และขอใช้คำว่า “สมมติสมณะ” แทนนักบวชโดยทั่วไปที่ยังมิได้เป็นพระอริยบุคคลแต่กำลังฝึกฝนตนเองเพื่อให้เข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลหรือเป็นอิสระจากกิเลสอย่างเด็ดขาด

ทั้งนี้ จากการศึกษาพระไตรปิฎก คณะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงอบรมสั่งสอนหรือเผยแผ่ธรรมะของพระองค์มักจะมีอยู่สามกลุ่ม ได้แก่ สมณะ พราหมณ์ และภิกษุ ซึ่งท่านมักกล่าวว่า “ภิกษุทั้งหลาย...” “สมณพราหมณ์เหล่าใด...” และ “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด...” เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยขอให้ความกระจ่างเกี่ยวกับความเหมือนและความแตกต่างกันของบุคคลทั้งสามกลุ่มดังกล่าวโดยสังเขป ดังนี้

ภิกษุ

คำว่า “ภิกษุ” ในพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายว่า “ชายที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา” ซึ่งความหมายนี้อาจทำให้เข้าใจผิดได้ว่าผู้ชายที่ผ่านพิธีกรรมอุปสมบททุกคนจะได้ชื่อว่าเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา แต่เมื่อพิจารณาจากรากศัพท์ของคำว่า “ภิกษุ” จะพบว่ามาจากภาษาบาลีว่า “ภิกขุ” ที่แปลว่า “ผู้ขอ” ซึ่ง รศ. ดนัย ไชยโยธา ได้ขยายความว่า

^{๙๙} ดนัย ไชยโยธา, รศ., “ภิกษุ-สมณะ พระ-สงฆ์,”

<<https://manager.co.th/Dhamma/viewnews.aspx?NewsID=9490000112167>>, (สืบค้นเมื่อ ๔ กันยายน ๒๕๕๕).

^{๑๐๐} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๒๓/๒๓๕.

ผู้ขอ คือ ผู้สละโลก สละเกษสถาน และสละทรัพย์สมบัติ เพื่ออุทิศตนศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัยที่ผู้อื่นให้ คนจำนวนมากในสมัยพุทธกาลได้ออกบวชถือเพศบรรพชิต มิได้ประกอบอาชีพ อยู่ได้ด้วยปัจจัยที่ผู้เลื่อมใสนำมาให้ ก็ถือว่าเป็นผู้ขอเหมือนกัน แต่ไม่เรียกว่าภิกษุ จะเรียกว่า คาบส บ้าง มุนี บ้าง ฤๅช บ้าง ส่วนคนไทยมักใช้คำเรียกนักบวชชายใน พระพุทธศาสนา เช่น พระภิกษุ พระสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์^{๑๒}

ดังนั้น คำว่า “ภิกขุ” หรือ “ภิกษุ” จึงมีความหมายสอดคล้องกับคำว่า “สมมติสมณะ” ซึ่งก็คือ นักบวชที่กำลังบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลส และจะเห็นได้ว่านักบวชที่เป็นผู้ขอ เหล่านั้น แม้จะถูกเรียกต่างกันตามศาสนาหรือลัทธิที่พวกท่านนับถือ แต่สิ่งที่เหมือนกันประการหนึ่ง คือ พวกท่านล้วนแต่ละทั้งวิถีชีวิตทางโลกโดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออุทิศตนให้กับการปฏิบัติเพื่อบรรลุมุขะหรือความหลุดพ้นเป็นสำคัญ ดังนั้น การเป็นผู้ขอ จึงเป็นเพียงผลอันเกิดจากการมี วัตถุประสงค์ดังกล่าว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ความหมายที่แท้จริงของการเป็นภิกษุหรือนักบวชใน พระพุทธศาสนา ก็คือ ผู้เข้ามาปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ตามแนวทางของพระพุทธเจ้า โดยไม่ จำเป็นต้องผ่านพิธีกรรมอุปสมบทแต่อย่างใด

ผู้บวชทุกท่านที่ผ่านพิธีกรรมอุปสมบทอย่างถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาจะถือได้ว่าเป็นสมมติสงฆ์ ถึงแม้จะกระทำผิดพระวินัยบ้างก็ยังถือเป็นพระสงฆ์โดยพระวินัย จนกว่าจะ กระทำผิดร้ายแรงจนถึงขั้นต้องปาราชิกจึงจะถือว่าขาดจากความเป็นพระสงฆ์ แต่จากความหมาย ข้างต้น ถ้าพระสงฆ์รูปใดที่บวชเข้ามาอย่างถูกต้อง แต่ไม่พยายามฝึกฝนตนเองเพื่อความหลุดพ้นจาก กิเลส ก็มิอาจได้ชื่อว่าเป็นภิกษุ หรือ สมมติสมณะในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของ สมณะที่บุญมี แท่นแก้ว ได้แจกแจงไว้ดังนี้ “๑. เป็นผู้สงบทางกาย สงบวาจา และสงบทางใจ ๒. เป็น ผู้มีความอดทนต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและกิเลส ๓. เป็นผู้ไม่ทำอันตรายใครๆ ทั้งโดยตรงและโดย อ้อม ๔. เป็นผู้ไม่เหินแก่ลาภ ยศ และเครื่องสักการะ ๕. เป็นผู้บำเพ็ญสมณธรรมเป็นกิจประจำวัน ๖. เป็นผู้บำเพ็ญตบะคือความเพียรเพื่อกำจัดกิเลส”^{๑๓} ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการเป็นสมณะและภิกษุจึงอาจ ไม่ได้ต่างกันในเรื่องของสารัตถะแห่งการเพียรพยายามในการดับกิเลส ซึ่งสมณะดังกล่าวอาจไม่ได้ หมายถึงสมมติสมณะเท่านั้น แต่อาจหมายรวมถึงอริยสมณะสามระดับแรกที่ยังไม่บรรลุอรหัตต์ด้วย เนื่องจากยังคงมีกิเลสให้ต้องพยายามกำจัดอยู่

^{๑๒} ดนัย ไชยโยธา, รศ., “ภิกษุ-สมณะ พระ-สงฆ์,”

<<https://manager.co.th/Dhamma/viewnews.aspx?NewsID=9490000112167>>, (สืบค้นเมื่อ ๔ กันยายน ๒๕๕๕).

^{๑๓} บุญมี แท่นแก้ว, **จริยธรรมกับชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: โอเคียนสตรี, ๒๕๔๑), หน้า ๓๖.

อย่างไรก็ตาม ยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้ชื่อว่า “ผู้ขอ” แต่มิใช่ภิกษุ นั่นคือ “ขาก” ดังปรากฏในกฎทนต์สูตร อรรถกถา ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ความว่า “ผู้มีบาปอันสงบแล้ว ชื่อว่า สมณะ ผู้มีบาปอันลอยแล้ว ชื่อว่า พรหมณ์... เทียวขอเขาไป ชื่อว่า ขาก”^{๑๔} จึงจะเห็นได้ว่า ผู้ขอที่เป็นภิกษุกับขากนั้นแตกต่างกันอย่างชัดเจนในเรื่องของการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ทั้งนี้ พวกขากในสมัยพุทธกาลอาจจำเป็นต้องขอเพราะความยากจนข้นแค้น แต่ในสมัยปัจจุบันอาจมีขากบางกลุ่มที่ขี้อวดการขอเป็นเสมือนการประกอบอาชีพอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ว่าขากจะขอด้วยสาเหตุใดก็ตาม แต่ย่อมต่างจากภิกษุและนักบวชกลุ่มดังกล่าวเนื่องจากมิได้เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น นั่นเอง ดังนั้น ถ้าภิกษุรูปใดบวชแล้วเป็นแต่เพียงผู้ขอโดยไม่พยายามปฏิบัติตนเพื่อความหลุดพ้นหรือเพื่อความป็นอิสระจากกิเลสต่างๆ แล้ว ภิกษุรูปนั้นมีอาจถือได้ว่าเป็นภิกษุที่แท้ตามนัยดังกล่าว หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นขากผู้แต่งกายคล้ายภิกษุเท่านั้น เพราะจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า นัยสำคัญของการเป็นภิกษุอยู่ที่วัตถุประสงค์ของการเข้าบวช มิใช่ที่การเป็นผู้ขอซึ่งเป็นเพียงผลอันเกิดจากการมีวัตถุประสงค์ดังกล่าว

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าวัตถุประสงค์หรือเจตนาในการออกบวชถือเป็นสิ่งสำคัญ ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนในสมัยพุทธกาล คือ พระพุทธเจ้าทรงดำหนิพรหมณ์ท่านหนึ่งที่มาขออุปสมบทเพื่อความสุขสบายในเรื่องการกินอยู่ ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค อุปัชฌายัตระกาวาร ความว่า “ดูก่อนโมฆบุรุษ ไฉนเธอจึงบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ เพราะเหตุแห่งท้องเล่า ดูก่อนโมฆบุรุษ การกระทำของเธอนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว”^{๑๕} จากนั้น พระพุทธเจ้าจึงมีธรรมีกถาเกี่ยวกับนิสสัย ๔^{๑๖} ให้แก่ภิกษุทุกรูปถือปฏิบัติก่อนอนุญาตให้บุคคลใดอุปสมบทเข้ามาเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ดังนั้น ถ้าผู้บวชคนใดมีวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือไปจากการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ย่อมมีอาจเรียกได้ว่าเป็น “ภิกษุ” ในพระพุทธศาสนา

^{๑๔} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๒/๒๐๘/๗๗ - ๗๘.

^{๑๕} วิ.ม. (ไทย) ๖/๘๓/๑๓๑.

^{๑๖} นิสสัย ๔ ได้แก่ ๑) บรรพชาอาศัยโภชนะคือข้าวจานหาได้ด้วยกำลังปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อติเรกลก คือ ภัตถวายสงฆ์ ภัตเฉพาะสงฆ์ การนิมนต์ ภัตถวายตามสลาก ภัตถวายในปิกษ์ ภัตถวายในวันอุโบสถ ภัตถวายในวันปาฏิบพ. ๒) บรรพชาอาศัยบังสุกุลจีวร เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อติเรกลก คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าเจือกัน. (เช่นผ้าด้ายแถมไหม) ๓) บรรพชาอาศัยโคนต้นไม้เป็นเสนาสนะ เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อติเรกลก คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้ำ. ๔) บรรพชาอาศัยมูตรเนาเป็นยา เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีวิต อติเรกลก คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย. (วิ.ม. (ไทย). ๖/๘๓/๑๓๑ - ๑๓๒).

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทย การบวชมักเกิดจากหลายวัตถุประสงค์ที่มีใช้กันไปเพื่อความหลุดพ้น อาทิเช่น หลายคนเกิดมาในครอบครัวที่ยากจน ไม่มีเงินเรียน ก็จะบวชเพื่อให้ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน บางคนบวชเรียนจนจบในระดับอุดมศึกษาแล้วขอลาสิกขาไปเพื่อประกอบอาชีพการงานและมีครอบครัวเยี่ยงคฤหัสถ์ก็มี แต่ส่วนใหญ่การบวชของชายไทยมักเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติกันตามหลักประเพณีนิยม คือ เมื่ออายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์ก็จะบวชสักช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น ๗ วัน หรือ ๑๕ วัน หรือบางคนก็อาจได้บวชหลายเดือน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในชีวิตของแต่ละคน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบแทนบุญคุณบุพการีเป็นสำคัญ ซึ่งแท้จริงแล้วการบวชของลูกแต่ละคนก็มีได้ทำให้บุคคลที่เป็นพ่อแม่ได้บุญกุศลเท่ากันแต่อย่างใด กล่าวคือ ผู้บวชท่านใดปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ครอบงำอยู่ในศีลในธรรมในระหว่างที่ครองเพศบรรพชิต พ่อแม่ของท่านย่อมได้บุญได้กุศลมากกว่าพ่อแม่ของผู้บวชที่ยังคงประพฤติปฏิบัติตนเยี่ยงฆราวาสทั่วไป เช่น วันๆ ได้แต่ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกม และหาความสุขความบันเทิงเป็นหลัก ซึ่งไม่ค่อยแตกต่างจากตอนเป็นฆราวาส โดยสิ่งที่ต่างไปคือการนุ่งห่มผ้าเหลือง และพำนักอยู่ในวัดเท่านั้น นอกจากนี้ ชาวพุทธทั้งหลาย โดยเฉพาะผู้ที่พ่อแม่ ควรตระหนักในหลักการพื้นฐานของศาสนาที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” จะได้ไม่คาดหวังที่จะเกาะสายผ้าเหลืองของลูกเพื่อไปเกิดในภพภูมิที่ดีๆ มากจนเกินไป หากแต่ควรปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีด้วยตนเอง เป็นสำคัญ

พราหมณ์

สำหรับคำว่า “พราหมณ์” นอกจากจะหมายถึงผู้ที่เกิดในตระกูลพราหมณ์ดังที่กล่าวในอรรถกถาสุมังคลวิลาสินีข้างต้นแล้ว ยังหมายถึงผู้ที่เรียนคัมภีร์มนตร์ อันประกอบไปด้วย ๔ คัมภีร์ คือ ฤคเวท สามเวท ยજุรเวท และอถรรพเวท ดังปรากฏในอัมพัญญสูตร อรรถกถา แห่งทีฆนิกาย สิลขันธวรรค ความว่า “บุคคลย่อมเรียนมนตร์ จึงชื่อว่า พราหมณ์ แต่พระอริยเจ้าทั้งหลาย ท่านเรียกว่าพราหมณ์ เพราะเป็นผู้มีบาปอันลอยเสียแล้ว”^{๑๑} ซึ่งในสมัยพุทธกาลเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าผู้ที่เรียนคัมภีร์เหล่านี้ได้ก็คือผู้ที่เกิดในตระกูลพราหมณ์หรืออยู่ในวรรณะพราหมณ์ แต่สำหรับพระอริยเจ้าในพระพุทธศาสนา ท่านจะยกย่องใครว่าเป็นพราหมณ์เมื่อเห็นว่าบุคคลเหล่านั้นสามารถลอยบาปได้หรือมีจิตใจที่หลุดพ้นจากกิเลสเป็นสำคัญ ดังนั้น พราหมณ์ในความหมายนี้จึงมีนัยถึงอริยสมณะนั้นเอง

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายหลักฐานจากพระไตรปิฎกที่ยืนยันว่าคำว่า “พราหมณ์” ที่พระพุทธเจ้าหรือพระอริยเจ้าทั้งหลายใช้ในความหมายที่ไม่เกี่ยวข้องกับชาติกำเนิดหรือการออกบวช หากแต่หมายถึงการเป็นผู้สามารถลอยบาปได้ ตัวอย่างเช่น ในอรรถกถาแห่งพระวินยปิฎก มหาวิภังค์ ความว่า “พึงทราบการถือเอา สมณะและพราหมณ์ ผู้มีบาปอันสงบแล้ว และผู้มีบาปอันลอย

^{๑๑} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑๔๓/๕๓๓.

แล้ว ด้วยคำว่า สัสสมณพราหมณ์”^{๙๘} และในอรรถกถาจุลลหัตถิปโทปมสูตร แห่งมัชฌิมนิกาย มูล ปิณฑาสก์ ความว่า “ชื่อว่า ไม่เป็นสมณะ เพราะไม่สงบบาป ชื่อว่า ไม่เป็นพราหมณ์ เพราะไม่ลอย บาป และไม่ได้เป็นอรหันต์ เพราะไม่กำจัดข้าศึก คือ กิเลส”^{๙๙} จากอรรถกถาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ถึงแม้การสงบบาปและลอยบาปจะต่างกัน โดยการใช้คำ แต่มิใช่เหมือนกัน คือ การมีจิตที่ห่างไกล จากกิเลส นั่นเอง ดังปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ว่าด้วยอาชญาามีผล ความว่า “หากว่าบุคคลมีธรรมประดับแล้ว เป็นผู้สงบแล้ว ฝึกแล้ว เป็นคนแน่ เป็นพรหมจารี เลิก อาชญากรรมในสัตว์ทั้งปวง ฟังประพฤติสม่าเสมออยู่ไซ้ร ผู้นั้นก็ชื่อว่า พราหมณ์ ผู้นั้นก็ชื่อว่า สมณะ ผู้นั้นก็ชื่อว่า ภิกษุ ดังนี้”^{๑๐๐} จะเห็นได้ว่า ถ้าใช้ความสามารถในการสงบกิเลสเป็นเกณฑ์แล้ว ไม่ว่าจะเรียกบุคคลนั้นๆ ว่าพราหมณ์ สมณะ หรือภิกษุ ที่ดูเหมือนเป็นคำที่ต่างกัน แต่ย่อมหมายถึง อริยบุคคลเช่นเดียวกัน ดังนั้น พราหมณ์ที่ลอยบาปได้ (ระดับหนึ่ง หรือ ทั้งหมด) ก็อาจเรียกได้ว่าเป็น อริยสมณะตามนัยดังกล่าว

นอกจากนี้ ในพระไตรปิฎกยังมีตัวอย่างของพราหมณ์จำนวนมากที่บรรลุธรรมเป็นอริยสมณะในสมัยพุทธกาล ตัวอย่างเช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ทั้งห้า ซึ่งตอนก่อน บวชได้ฟังพระพุทธเจ้าทรงตรัสพระธรรมจักรกัปปวัตนสูตรแล้วบรรลุโสดาบัน และภายหลังบวชเป็น พระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้ฟังพระธรรมเทศนาอนัตตลักขณสูตรจึงได้บรรลุ อรหันต์ ณ เวลานั้น อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ พาวรีพราหมณ์ ผู้เคยเป็นอาจารย์ของพระอชิตเถระ ได้บรรลุ อนาคามีเพียงเพราะได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าที่หลานนำมาเล่าให้ฟัง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงอาจ กล่าวได้ว่า แม้เป็นพราหมณ์ก็สามารถบรรลุธรรมระดับต่างๆ ได้ และถือเป็นอริยสมณะใน พระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ ตัวอย่างดังกล่าวจึงเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่า การเป็นอริยสมณะนั้นเป็น เรื่องของความสามารถในการกำจัดกิเลสอย่างแท้จริง โดยไม่ต้องอาศัยการบวช หรือการอุปสมบท เข้ามาเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด เพียงแค่บุคคลนั้นมีจิตอันฝึกมาดีแล้วระดับหนึ่งเป็น พื้นฐานก็สามารถบรรลุเป็นพระอริยะในระดับต่างๆ ได้โดยง่ายเพียงแค่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า เพียงครั้งเดียว

จากตัวอย่างข้างต้น อาจทำให้เข้าใจได้ว่าการที่บุคคลนอกศาสนาพุทธ ดังเช่นพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้นสามารถบรรลุธรรมเป็นอริยสมณะได้ แสดงนัยว่าการฝึกจิตตามแนวทางของลัทธิ หรือ ศาสนาอื่นอาจมิใช่เป็นแนวทางที่ผิดเสมอไป เพียงแต่ยังเป็นแนวทางที่ไปถึงความพ้นทุกข์อย่าง แท้จริงไม่ได้เท่านั้น แต่ทั้งนี้การบำเพ็ญเพียรทางจิตของบุคคลศาสนาอื่นๆ ในยุคนั้นอาจเป็น

^{๙๘} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๑๒.

^{๙๙} ม.ม.อ. (ไทย) ๑๘/๓๓๐/๔๘๕.

^{๑๐๐} ขุ.ธ. (ไทย) ๔๒/๒๐/๖๓ - ๖๘.

แนวทางที่เอื้อให้จิตมีความพร้อมในการฟังธรรมและสามารถทำให้นุคคลนั้นๆ บรรลุธรรมในระดับต่างๆ ได้เช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า การบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลไม่จำเป็นต้องผ่านการเป็นสมมติสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเสมอไป ดังนั้น การอุปสมบทเพื่อเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอาจไม่ได้สำคัญไปกว่าการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อความพ้นทุกข์ แต่ทั้งนี้ การบวชอาจเป็นประโยชน์ในแง่ของการทำให้ผู้บวชได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติภาวนามากขึ้นเท่านั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น คณะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าผู้ที่บรรลุธรรมเป็นอริยสมณะแล้ว ถึงแม้พระพุทธเจ้าจะทรงเรียกด้วยถ้อยคำที่ต่างกัน เช่น ภิกขุ พราหมณ์ หรือ สมณะ แต่สิ่งที่เหมือนกันคือจิตที่หลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสอย่างถาวรอย่างน้อยสังโยชน์สามข้อแรก อีกทั้ง ยังมีนัยว่าไม่เพียงแต่คำว่า “สมณะ” เท่านั้น คำว่า “ภิกขุ” หรือ “พราหมณ์” พระองค์ก็ยังทรงใช้ในความหมายที่ต่างจากผู้คนในสมัยพุทธกาลใช้กันอีกด้วย ทั้งนี้ สำหรับสมมติสมณะ พระองค์ทรงใช้คำที่เรียกเช่นเดียวกับผู้คนในสมัยนั้นใช้กัน เช่น ทรงเรียกนักบวช (ผู้ขอ)ทั้งหลายว่า “ภิกขุ”^{๒๑} และทรงเรียกผู้ที่อยู่ในวรรณะพราหมณ์ว่า “พราหมณ์” แต่เมื่อใดก็ตามที่บุคคลต่างๆ เหล่านี้เข้ามาเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา คำดังกล่าวนั้นก็มีความหมายพิเศษเพิ่มขึ้นมาอีกประการหนึ่ง คือ ผู้ที่กำลังปฏิบัติเพื่อถึงความดับทุกข์ (นิพพาน) ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ ในพระพุทธศาสนายังมีการกล่าวถึงความสำคัญของสมณะที่มีต่อบุคคลในสังคมอีกแง่มุมหนึ่ง คือ การพบเห็นสมณะถือเป็นมงคล ๑ ใน ๑๘ ประการ ดังปรากฏหลักฐานในมงคลสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ความว่า “การเข้าไปหาการบารุงการระลึก การฟังและการเห็นนักบวชทั้งหลาย ผู้ระงับกิเลสแล้ว อบรมกายวาจาจิตและปัญญาแล้ว ประกอบด้วยความสงบอย่างสูง เชื่อว่า การเห็นสมณะทั้งหลาย การเห็นสมณะแม้ทั้งหมด ท่านกล่าวว่าทสสนะ โดยเทศนาอย่างต่ำ การเห็นสมณะนั้น พึงทราบว่าเป็นมงคล”^{๒๒} เพราะนอกจากจะได้ทำบุญกับนักบวชผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว ถ้ามีโอกาสได้ฟังธรรมจากท่านอาจทำให้ได้แนวทางการพัฒนาชีวิตในด้านต่างๆ อีกด้วย ดังประโยชน์ของการพบเห็นสมณะที่รวบรวมโดยบุญมี แท่งแก้ว ดังนี้ “๑. ย่อมเกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา ๒. ย่อมเห็นวิถีทางที่ดีและถูกต้อง อันเป็นเหตุให้ปฏิบัติตาม ๓. ย่อมเป็นแนวทางในการเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีได้ ๔. ย่อมเกิดความสุขใจ ๕. ย่อมเป็นปัจจัย

^{๒๑} อันที่จริงคำว่า “ภิกขุ” ยังมีอีกหลายความหมายที่มีผู้รวบรวมไว้จากพระไตรปิฎก ผู้ที่สนใจสามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในธรรมบรรยายเรื่อง มหาสติปัฏฐาน โดย พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), <<http://topicstock.pantip.com/religious/topicstock/2011/09/Y11089652/Y11089652.html>>, (สืบค้นเมื่อ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๕).

^{๒๒} พ.พ. (ไทย) ๓๕/๓/๑๑๘.

ให้หลุดพ้นจากกิเลสน้อยใหญ่ได้ตามควรแก่ความสามารถของตน”^{๒๓} ทั้งนี้ ประโยชน์ที่ได้อาจต่างกันระหว่างการได้พบสมณะแต่ละระดับ โดยเฉพาะในด้านของการปฏิบัติเพื่อดับกิเลส เพราะอริยสมณะเป็นผู้เคยผ่านการบำเพ็ญเพียรทางจิตจนสามารถดับกิเลสได้บางส่วนหรือทั้งหมดแล้ว ดังนั้น การอธิบายหรือชี้แนะของท่านย่อมชัดเจนและลึกซึ้งกว่าสมมติสมณะผู้ซึ่งยังไม่เคยข้ามผ่านประสบการณ์ดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม การได้เห็นสมณะทุกระดับย่อมเป็นประโยชน์อย่างน้อยในแง่ของการได้เห็นแบบอย่างที่ดีของผู้มีความพยายามฝึกฝนตนเองให้สงบทั้งกาย วาจา และใจ นั่นเอง

๒.๒ มโนทัศน์เกี่ยวกับ “สมณสารูป”

จากความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับสมณะในข้อ ๒.๑ ทำให้เห็นว่า สำหรับอริยสมณะ คำว่า “สมณสารูป” น่าจะหมายถึงสารูปของพระอริยบุคคล และสำหรับสมมติสมณะ คำว่า “สมณสารูป” น่าจะหมายถึงสารูปของผู้กำลังปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์หรือเพื่อเป็นอริยสมณะ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากรากศัพท์แล้ว คำว่า “สารูป” มาจากคำว่า “สรูป” (อ่านว่า สะ-รุ-ปิง) อันประกอบด้วยคำว่า “ส” (สะ แปลว่า พร้อม)^{๒๔} กับ “รูป” (รุ-ปิง แปลว่า รูป) ดังนั้น คำว่า “สมณสารูป” จึงหมายถึง “รูปที่เกิดพร้อมความเป็นสมณะ” ทั้งนี้ คำว่า “รูป” ในภาษาไทยอาจหมายถึงสิ่งที่สามารถเห็นได้เป็นสำคัญ ดังนั้น เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดในการวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป คณะผู้วิจัยจึงขอใช้คำว่า “ลักษณะ” แทนเพื่อสื่อถึงสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เช่น ถ้าต้องการกล่าวถึงเฉพาะสมณสารูปของพระโสดาบัน หรือ ลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็นพระโสดาบัน นั่นก็คือ ความบริสุทธิ์ของจิตอันเกิดจากการละสังโยชน์สามข้อแรกได้ ซึ่งเป็นการกล่าวถึงคุณภาพของจิตหรือระดับของจิตที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นได้ เป็นต้น ทั้งนี้ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามักมีการใช้คำว่า “รูป” ไม่เพียงแต่สื่อถึงสิ่งที่ป็นรูปธรรมเท่านั้น หากแต่ใช้เพื่อสื่อถึงสิ่งที่ป็นนามธรรมอีกด้วย ตัวอย่างเช่น อุปาทายรูป และมหาภูตรูป^{๒๕} เป็นต้น นอกจากนี้ นิยามคำ

^{๒๓} บุญมี แท่นแก้ว, อ้างถึงแล้ว, หน้า ๗๖-๗๗.

^{๒๔} ตัวอย่างเช่น คำว่า “สปริวาร” แปลว่า พร้อมทั้งบริวาร และ “สมคฺคา” แปลว่า พร้อมใจกัน เป็นต้น (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี ป.ธ. ๙), “พจนานุกรมไทยบาลี,”

<<http://www.palidict.com/%E0%B8%9E%E0%B8%88%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%B8%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B8%9A%E0%B8%B2%E0%B8%A5%E0%B8%B5>>, (สืบค้นเมื่อ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕).)

^{๒๕} อภ.ส.อ. (ไทย) ๗๖/๕๑๓/๑๓๕-๑๘๖.

ว่า “สมณสารูป” ดังกล่าวยังสอดคล้องกับทศัมภณณ์พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโก) ที่กล่าวว่า “สมณสารูป คือ ลักษณะที่เกิดขึ้นพร้อมความเป็นสมณะ”^{๒๖} อีกด้วย

ทั้งนี้ จากหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ซึ่งเรียบเรียงโดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “สมณสารูป” ว่าเป็น “ความประพฤติอันสมควรของสมณะ”^{๒๗} โดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้อธิบายว่า “สารูป” หมายถึง เหมาะ หรือ สมควร มาจากภาษาบาลีว่า “สารูป” มาจากภาษาสันสกฤตว่า “สารูป” ดังนั้น สมณสารูป คือ ที่สมควรแก่พระ (ใช้แก่ภิกษุมารยาท เป็นต้น) เช่น ภิกษุพูดจาควรมีสมนสารูป^{๒๘} ซึ่งสอดคล้องกับที่ผู้คนโดยทั่วไปเข้าใจกันว่า นักบวชที่มีกายและวาจาสงบ สวรรวม คือ นักบวชที่มีสมณสารูป หรือมีพฤติกรรมแสดงออกที่เหมาะสมกับความเป็นนักบวช แต่ในทางกลับกัน ถ้านักบวชรูปใดที่ขาดการสำรวมทางกายหรือทางวาจา ผู้คนโดยทั่วไปมักมองว่า นักบวชผู้นั้นวางตนไม่เหมาะสมกับการเป็นนักบวช หรือ เป็นผู้ไม่มีสมณสารูป ดังเช่นตัวอย่างในอรรถกถาที่มีคำว่า “สมณสารูป” ซึ่งกล่าวแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า การที่นักบวชในพระพุทธศาสนาหุนหาอาหารด้วยตนเอง ก็ถือว่าเป็นการแสดงออกที่ไม่เหมาะสมแก่การเป็นนักบวชแล้ว หรืออาจกล่าวได้ว่า นักบวชที่แสดงออกเช่นนั้นไม่มีสมณสารูป นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าการนิยามคำว่า “สมณสารูป” ในแง่มุมของความเหมาะสมตามพจนานุกรมดังกล่าว อาจมุ่งเน้นที่การพิจารณาจากการแสดงออกทางกายและวาจาของพระสงฆ์เป็นสำคัญ ซึ่งดูเหมือนว่าจะไม่สอดคล้องกับมโนทัศน์เกี่ยวกับสมณะที่แท้ในพระพุทธศาสนาตามที่พระพุทธเจ้าทรงรับรอง อันได้แก่ พระอริยบุคคลทั้ง ๔ กลุ่ม ซึ่งพิจารณาจากความบริสุทธิ์ของจิตหรือความสามารถในการละกิเลสได้อย่างเด็ดขาด เป็นสำคัญ นอกจากนี้ นิยามจากพจนานุกรมข้างต้นยังไม่สอดคล้องกับนิยามคำว่า “สารูป” ที่นิยามโดย ทองย้อย แสงสินชัย ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาบาลีและเป็นผู้แต่งหนังสือ *บาลีวันละคำ* ดังนี้

“สารูป หรือ สารูป” แปลตามศัพท์ว่า “รูปของตน” หมายความว่า ตนอยู่ในฐานะไหน และมาตรฐาน หรือ “รูป” ของฐานะนั้นมีแค่ไหน ก็ดำรงรูปเช่นนั้นไว้ได้สมฐานะ นี่คือ มีสารูป คือ มีรูปของตน “สารูป หรือ สารูป” ถ้าเป็น

^{๒๖} พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโก). ดำเนินการสัมภณณ์ ณ วัดพระธรรมจักร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๕.

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๘.

^{๒๘} สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, <ripub@royin.go.th>, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔,” <<http://www.royin.go.th/dictionary/>>, (สืบค้นเมื่อ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๕).

คำนาม หมายถึงความเสมอกัน (equal state คือ มาตรฐานอยู่แค่ไหน ก็ปรับปรุง พัฒนาตนให้ดีขึ้นไปเสมอกับมาตรฐานนั้น)^{๒๔}

จากนิยามคำว่า “สารูป” ตามที่ทองย้อย แสงสินชัย ได้กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นว่าคำว่า “สารูป” มิได้แปลว่า “ความเหมาะสม” เท่านั้น หากแต่แปลว่า “ความเสมอกัน” ได้ด้วย ซึ่งมีนัยว่าคำที่อยู่หน้าคำว่า “สารูป” ต้องมีมาตรฐานอะไรบางอย่างที่ถือเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าบุคคลเข้าถึง มาตรฐานนั้นหรือไม่ เช่น ถ้าคำที่อยู่หน้าคือคำว่า “สมณะ” จะเขียนได้ว่า “สมณสารูป” ถ้าบุคคล เป็นไปตามเกณฑ์พิจารณาความเป็นสมณะก็ถือว่ามี “สารูป” เป็นต้น ซึ่งมาตรฐานหรือเกณฑ์ ดังกล่าวอาจพิจารณาที่ลักษณะภายนอก อันได้แก่ การกระทำทางกายและวาจา หรืออาจรวมถึง ลักษณะภายใน อาทิเช่น ระดับของปัญญาหรือระดับความบริสุทธิ์ของจิต เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การ แปลคำว่า “สารูป” ว่า “ความเสมอกัน” จึงสอดคล้องกับการนิยามคำว่า “สมณสารูป” ว่าเป็น “ลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็นสมณะ” เพราะครอบคลุมมิติของความสงบทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งมีขอบเขตในการพิจารณาที่กว้างและครอบคลุมกว่านิยามที่พบในพจนานุกรมต่างๆ ข้างต้น ดังนั้น ในการทำวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจึงขอเลือกใช้ความหมายดังกล่าวสำหรับการวิเคราะห์สมณ สารูปทั้งของอริยสมณะและสมมติสมณะในลำดับต่อไป

อย่างไรก็ตาม ความหมายทั้งสองของสมณสารูปดังกล่าวข้างต้นไม่ถือว่าขัดแย้งกัน เพียงแค่ ขอบเขตในการอธิบายต่างกันเท่านั้น ความหมายเชิงพฤติกรรมที่พจนานุกรมต่างๆ ให้ไว้ก็มีนัยว่ามี เกณฑ์หรือมาตรฐานบางอย่างที่ใช้ตัดสินว่าพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งมีสมณสารูปหรือไม่ เช่นเดียวกับ ความหมายที่คณะผู้วิจัยเลือกใช้ ถ้าบุคคลใดสนใจพิจารณาลักษณะภายนอกหรือการแสดงออกของ พระสงฆ์ทางกายและวาจา เป็นสำคัญอย่างที่พบเห็นกันในข่าวสารบ้านเมืองในยุคปัจจุบัน ก็สามารถ เลือกใช้ความหมายใดความหมายหนึ่งได้ แต่ถ้าบุคคลใดสนใจที่จะพิจารณาที่ลักษณะของจิตหรือ ความสงบกิเลสของพระสงฆ์ก็จำเป็นต้องใช้ความหมายที่คณะผู้วิจัยเลือกใช้ คือ “ลักษณะที่เกิด พร้อมความเป็นสมณะ” เพราะมีเกณฑ์การพิจารณาครอบคลุมในส่วนนี้ ดังจะขยายความต่อไป

๒.๓ คำสอนและบทบัญญัติเพื่อการเข้าถึงสมณสารูป

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติข้อควรตระหนักในความเป็นสมณะ เพื่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติ ตนอย่างมีสมณสารูป สำหรับผู้ประสงค์เดินตามรอยคำสอนของพระองค์ ดังปรากฏหลักฐานในพระ วินัยปิฎกและพระสูตรต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอภินิหารปัจเจกเวกขณธรรมสูตร ในคัมภีร์พระ

^{๒๔} ทองย้อย แสงสินชัย, “บาลีวันละคำ,”

สุดตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ได้บันทึกธรรม ๑๐ ประการอันบรรพชิต หรือ ผู้สละเพศ
ฆราวาสเพื่อออกบวชพึงพิจารณาเนืองๆ ไว้ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ อันบรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ๑๐
ประการเป็นไฉน คือ บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า เราเป็นผู้มีเพศต่างจาก
คฤหัสถ์ ๑ บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า การเลี้ยงชีพของเราเนืองด้วยผู้อื่น ๑
บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า อากัปกริยาอย่างอื่นอันเราควรทำมิอยู่ ๑
บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า เรายอมดิเคยนตนเองได้โดยศีลหรือไม่ ๑
บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญูชน
พิจารณาแล้ว ดิเคยนเราได้โดยศีลหรือไม่ ๑ บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า เรา
จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ๑ บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ
ว่า เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทของกรรมมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรม
เป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราจักทำกรรมใดดีหรือชั่วก็ตาม เราจักต้อง
เป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๑ บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า วันคืนล่วงไปๆ
บัดนี้เราทำอะไรอยู่ ๑ บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า เราหมั่นยินดีในเรือนว่าง
เปล่าหรือไม่ ๑ บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า ญาณทัสนะวิเศษอันสามารถ
กำจัดกิเลส เป็นอริยะ คือ อุดตมมนุสสธรรมอันเราได้บรรลุแล้วมิอยู่หรือหนอ ที่
เป็นเหตุให้เราผู้อื่นเพื่อนพรหมจรรย์ถามแล้ว จักไม่เป็นผู้เก้อเขินในกาล
ภายหลัง ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้แล อันบรรพชิตพึงพิจารณา
เนืองๆ.^{๓๐}

โดยธรรม ๑๐ ประการข้างต้น พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายขยายความแต่ละข้อ โดยมี
ใจความสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. เราเป็นผู้มีเพศต่างจากคฤหัสถ์ ในอรรถกถาได้อธิบายขยายความว่า ผู้ออกบวชต้อง
ปฏิบัติตัวตามกิริยาอันสมควรแห่งความเป็นสมณะ ทั้งการแต่งกาย การฉันภัตตาหาร รวมถึง
การหลับนอนเพื่อวัตถุประสงค์ในการลดละความขัดใจ (โกปะ) และความถือตัว (มานะ)

๒. การเลี้ยงชีพของเราเนืองด้วยผู้อื่น ในอรรถกถาได้อธิบายขยายความว่า ผู้ออกบวช
ต้องสำรวมอริยาบถให้เรียบร้อย มีอาชีพะบริสุทธิ์ เคารพในบิณฑบาต และบริโภคน้ำจืดด้วย
ใส่ใจพิจารณา

^{๓๐} อ.ทสก. (ไทย) ๓๘/๔๘/๑๕๓-๑๕๘.

๓. อาจปฎิธิยาอย่างอื่นอันเราควรทำมีอยู่ ในอรรถกถาได้อธิบายขยายความว่า ผู้ออกบวชต้องพึงมีอินทรีย์สงบ มีใจสงบ สำรวมสายตาและการก้าวเดินเพื่อให้มีอิริยาบถเรียบร้อย เหมาะสมแก่การบำเพ็ญไตรสิกขาให้บริบูรณ์

๔. เราขอมติเตียนตนเองได้โดยศีลหรือไม่ ในอรรถกถาได้อธิบายขยายความว่า ผู้ออกบวชพึงพิจารณาอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดความละอาย (หิริ) พรั่งพร้อมอยู่ในใจ ช่วยให้มีกำลังรวมในไตรทวาร (กาย วาจา ใจ) ข่อมเป็นจตุปาริสุทธะศีล (ปาฏิโมกขสังวรศีล อินทรีย์สังวรศีล อาชีวปาริสุทธศีล ปัจจยสันนิสิตศีลบรรพ) โดยผู้ตั้งอยู่ในจตุปาริสุทธศีลเมื่อเจริญวิปัสสนาแล้วสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

๕. เพื่อนพรหมจรรย์ผู้ทั้งหลายพิจารณาแล้วติเตียนเราโดยศีลได้หรือไม่ ในอรรถกถาได้อธิบายขยายความว่า เมื่อผู้ออกบวชมีความเกรงกลัวบาปภายนอก(โอตตปปะ) ข่อมทำให้กำลังรวมในไตรทวาร (กาย วาจา ใจ) เกิดขึ้น

๖. เราจักต้องมีความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น เมื่อผู้ออกบวชพึงพิจารณาธรรมข้อนี้อย่างสม่ำเสมอ ข่อมทำให้เกิดความไม่ประมาทและตั้งมั่นอยู่ในการเจริญมรณสติ

๗. เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทของกรรมมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึงอาศัย เราจักทำกรรมใดดีหรือชั่วก็ตาม เราจักต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น เมื่อผู้ออกบวชพึงพิจารณาธรรมข้อนี้อย่างสม่ำเสมอ ข่อมทำให้เกิดความกลัวต่อการกระทำบาปและความชั่ว

๘. วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ เมื่อผู้ออกบวชพึงพิจารณาธรรมข้อนี้อย่างสม่ำเสมอ ข่อมทำให้ดำรงอยู่ในความไม่ประมาท

๙. เราขอมยินดีในเรือนว่างเปล่าหรือไม่ หมายถึงยินดีอยู่ผู้เดียวบำเพ็ญกายวิเวกให้บริบูรณ์ทุกอิริยาบถในที่สงัด หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึงความยินดีในเรือนว่างด้วยปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน

๑๐. ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถอันวิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ที่เราบรรลุแล้วซึ่งจักเป็นเหตุให้เราไม่เก้อเจินเมื่อเพื่อนพรหมจรรย์ถามในภายหลังมีอยู่หรือไม่ โดยผู้ออกบวชที่บรรลุญาณทัสสนะที่ประเสริฐ (มหัคคต โลกุตตรปัญญาอันประเสริฐ บริสุทธิ์ สูงสุดสามารถกำจัดกิเลสได้) ชื่อว่า ผู้ไม่ตายเปล่า^{๓๑}

จากหลักธรรม ๑๐ ประการข้างต้น จะเห็นได้ว่าการที่พระสงฆ์จะเข้าถึงความมีสมณสาธูปได้นั้น ควรเริ่มที่การสร้างความตระหนักในความเป็นบรรพชิตของตนเป็นอันดับแรก เมื่อเกิดความ

^{๓๑} อ.ทสก.อ. (ไทย) ๓๘/๔๘/๑๕๘-๑๖๑.

ตระหนักในตนเองแล้วจะง่ายต่อการเกิดความใส่ใจและเพียรพยายามในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อเข้าถึงความมีสมณสาธูปเป็นลำดับต่อไป ถึงแม้จะยังไม่ได้มรรค ผล นิพพานในปัจจุบัน แต่ก็เป็นการป้องกันตนเองจากความละอายใจหรือจากความรู้สึกลำหนัดตนเองในภายหลังได้ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาธรรมทั้ง ๑๐ ประการโดยละเอียดจะพบว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการถือปฏิบัติและฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ ประการ (ไตรสิกขา) ว่าเป็นกิจของสมณะที่พึงกระทำ ดังปรากฏในสมณสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ดิกนิบาตร ความว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณกรณียะ (กิจที่สมณะต้องทำ) ของสมณะ ๓ นี้ สมณกรณียะ ๓ คืออะไรบ้าง คือ การสมาทานอริศีลสิกขา ๑ การสมาทานอริจิตตสิกขา ๑ การสมาทานอริปัญญาสิกขา ๑ นี้แล... เพราะเหตุนั้น ท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกในข้อนี้ว่า ฉันทะของเราจักต้องแรงกล้าในการสมาทานอริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล.^{๓๒}

กิจที่พระสงฆ์พึงศึกษาหรือกระทำตามหลักไตรสิกขา มี ๓ ประการ อันได้แก่ อริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา ซึ่งในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทส ได้อธิบายความหมายของไตรสิกขา ดังต่อไปนี้

สิกขา ๓ อย่าง คือ อริศีลสิกขา ๑ อริจิตตสิกขา ๑ อริปัญญาสิกขา ๑.

อริศีลสิกขาเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีสติ สำรวมด้วยการสำรวมในปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร เห็นภัยในโทษทั้งหลายมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ศีลชั้นน้อย ศีลชั้นใหญ่ ศีล ที่ตั้งเบื้องต้น ความประพฤติ ความสำรวม ความระวังปาก ประทานแห่งความถึงพร้อมด้วยกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่า อริศีลสิกขา.

อริจิตตสิกขาเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่เวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไปจึงบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งใจในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่. เพราะปีติสิ้นไป จึงมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มียุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เพราะละสุขและละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ จึงบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ นี้เรียกว่า อริจิตตสิกขา.

^{๓๒} อ.ต.ก. (ไทย) ๓๔/๕๒๑/๔๔๖.

อธิปัญญาสิกขาเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึปัญญา ประกอบด้วย ปัญญาอันให้ถึงความเกิดและความดับ อันประเสริฐ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์ โดยชอบ ภิกษุนั้น ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านั้นอาสวะ นี่เหตุให้เกิดอาสวะ นี่ความดับอาสวะ นี่ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับอาสวะ นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา.^{๓๓}

จากหลักไตรสิกขาข้างต้น ทำให้เห็นชัดเจนขึ้นว่าสมณสารูปของพระสงฆ์จะเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ได้ ต้องอาศัยความพยายามในการดำรงตนให้อยู่ในกรอบแห่งศีล ประกอบกับการพัฒนาจิต ทั้งในส่วนของสมาธิและปัญญา จนถึงขั้นที่สามารถดับอาสวะทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทต่างๆ เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสมกับความ เป็นสมณะ พร้อมทั้งทรงชี้แนะแนวทางในการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อให้บรรลุถึงการมีสมณสารูปที่ สมบูรณ์ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งคณะผู้วิจัยจะกล่าวโดยละเอียด ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ บทบัญญัติเพื่อการเข้าถึงสมณสารูปภายนอก

การพัฒนาสมณสารูปภายนอก คือ การพัฒนาการแสดงออกทางกายและวาจา ซึ่งถือเป็น ส่วนหนึ่งของการพัฒนาอริศีลสิกขา อันประกอบไปด้วยสิกขาบทต่างๆ ดังปรากฏในพระวินัย ได้แก่ ศีล ๓ ระดับ คือ จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดจนสิกขาบททั้งในและนอกพระปาฏิโมกข์ โดย เริ่มจากในพรหมชาลสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ได้อธิบายรายละเอียด ของหลักจุลศีลทั้ง ๒๖ ข้อเรียงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปุณณกล่าวชมตถาคต ฟังกล่าวชมอย่างนี้ว่า

๑. พระสมณโคดม ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วาง ศาสดามีความละอาย มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง อยู่.

๒. พระสมณโคดม ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขา ให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติดนเป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่.

๓. พระสมณโคดม ละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกลเว้นจากเมถุน ซึ่งเป็นเรื่องของชาวบ้าน.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปุณณกล่าวชมตถาคต ฟังกล่าวเช่นนี้ว่า

๔. พระสมณโคดม ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรง คำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อ ไม่พูดลวงโลก

^{๓๓} พ.ม. (ไทย) ๖๕/๔๖/๒๐๕-๒๑๐.

๕. พระสมณโคดม ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจากข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นี้แตกกัน หรือฟังจากข้างโน้น แล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้าวกัน สมานคนที่แตกกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้างชอบคนที่พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนที่พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนที่พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน.

๖. พระสมณโคดม ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะเหตุ ชวนให้รัก จัปใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ ชอบใจ.

๗. พระสมณโคดม ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พุดถูกกาล พุดคำจริง พุดอิงอรรถ พุดอิงธรรม พุดอิงวินัย พุดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร.

๘. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการพราดพิชคาม และภุตคาม

๙. พระสมณโคดม จันอาหารหนเดียว เว้นการฉนในราตรี งจากการฉนในเวลาวิกาล.

๑๐. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึก.

๑๑. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการตัดทรงประดับตกแต่งร่างกาย ด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องประเทืองผิว ซึ่งเป็นฐานแห่งการแต่งตัว.

๑๒. พระสมณโคดม เว้นขาดจากที่นอนที่นุ่งสูง และที่นอนที่นุ่งใหญ่.

๑๓. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการรับทองและเงิน.

๑๔. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ.

๑๕. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ.

๑๖. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการรับสตรีและเด็กหญิง

๑๗. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการรับทาสีและทาส.

๑๘. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ.

๑๙. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร.

๒๐. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา.

๒๑. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการรับไร่นาและที่ดิน.

๒๒. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเป็นพุด และการรับใช้.

๒๓. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการซื้อการขาย.

๒๔. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการโก่งด้วยตราข้ง การโก่งด้วยโลหะ และการโก่งด้วยเครื่องดวงวัด.

๒๕. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวงและการตลบตะแลง.

๒๖. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการพนัน การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้น การจี.^{๓๔}

ทั้งนี้ พระพุทธเจ้ายังทรงอธิบายเรื่องมัชฌิมสัล หรือศีลระดับกลางที่มีความละเอียดมากขึ้นกว่าจุลศีลอีกจำนวน ๑๐ ข้อ ไว้ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปุณฺณกล่าวชมตถาคต พึงกล่าวชมอย่างนี้ว่า

๑. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการพราภพิชคามและภุตคาม อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังประกอบการพราภพิชคามและภุตคามเห็นปานนี้อยู่เนืองๆ คือ พืชเกิดแต่เง้า พืชเกิดแต่ลำต้น พืชเกิดแต่ผล พืชเกิดแต่ยอด พืชเกิดแต่เมล็ด เป็นที่ห้า.

๒. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการบริโภคของที่สะสมไว้ อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังประกอบการบริโภคของที่สะสมไว้เห็นปานนี้อยู่เนืองๆ คือ สะสมข้าว สะสมน้ำ สะสมผ้า สะสมยาน สะสมที่นอน สะสมเครื่องประเทืองผิว สะสมของหอม สะสมามิส.

๓. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เช่นอย่างthatสมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนขวายนการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศลเห็นปานนี้อยู่เนืองๆ คือ การพ้อน การขับร้อง การประโคม มหรสพมีการรำ เป็นต้น การเล่นนิยาย การเล่นปรบมือ การเล่นปลุกผี การเล่นตีกลอง ฉากภาพบ้านเมืองที่สวยงาม การเล่นของคนจันฑาล การเล่นไม้สูง การเล่นหน้าศพ ชนช้าง ชนม้า ชนกระบือ ชนโค ชนแพะ ชนแกะ ชนไก่ รบ นกกระทา ร้ากระบี่กระบอง มวยชก มวยปล้ำ สนามรบ การตรวจพล การจัดกระบวนทัพ การดุกองทัพ.

๔. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการชวนขวายนเล่นพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เช่นอย่างthatสมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนขวายนเล่นการพนัน อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เห็นปานนี้อยู่เนืองๆ คือ เล่นหมากรุก แถวละแปดตา แถวละสิบตา เล่นหมากเก็บ เล่น

^{๓๔} ที.สี. (ไทย) ๑๐/๓/๕-๗.

ควด เล่นหมากไผ่ เล่นโยนบ่วง เล่นไม้หึ่ง เล่นกำทาย เล่นสะกา เล่นเป่าใบไม้ เล่นไถนาน้อยๆ เล่นหกคะเมน เล่นกั้งหัน เล่นดวงทราย เล่นร่น้อยๆ เล่นธนูน้อยๆ เล่นทายอักษร เล่นทายใจ เล่นเลียนคนพิการ.

๕. พระสมณโคดม เวนชาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่เห็นปานนี้อยู่เนืองๆ คือ เติงมีเท้าเกินประมาณ เติงมีเท้าทำเป็นรูปสัตว์ร้าย พรหมทำด้วยขนสัตว์ เครื่องลาดทำด้วยขนแกะอันสวยงาม เครื่องลาดทำด้วยขนแกะสีขาว เครื่องลาดทำด้วยขนแกะเป็นรูปดอกไม้ เครื่องลาดที่ยัดนุ่น เครื่องลาดทำด้วยขนแกะวิจิตรด้วยรูปสัตว์ต่างๆ เครื่องลาดทำด้วยขนแกะมีขนตั้ง เครื่องลาดทำด้วยขนแกะมีขนข้างเดียว เครื่องลาดทองและเงินแกมไหม เครื่องลาดไหมขลิบทองและเงิน เครื่องลาดขนแกะจุฬญีพ้อนได้ ๑๖ คน เครื่องลาดหลังช้าง เครื่องลาดหลังม้า เครื่องลาดในรถ เครื่องลาดที่ทำด้วยหนังเสือ เครื่องลาดอย่างดี ที่ทำด้วยหนังชะมด เครื่องลาดมีเพดาน เครื่องลาดมีหมอนสองข้าง.

๖. พระสมณโคดม เวนชาดจากการประกอบการประดับตกแต่งร่างกาย อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนชวายประกอบการประดับตกแต่งร่างกาย อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว เห็นปานนี้อยู่เนืองๆ คือ อบตัว ไคลอวัยวะ อาบน้ำหอม นวด ส่องกระจก แฉ้มตา ทัดดอกไม้ ประเทืองผิว ผัดหน้า ทาปาก ประดับข้อมือ สวมเกี้ยว ใช้ไม้เท้า ใช้กลักยา ใช้ดาบ ใช้มิดสองคม ใช้ร่ม สวมรองเท้าสวยงาม ดัดกรอบหน้า ปักปิ่น ใช้พัควาลิขนิ นุ่งห่มผ้าขาว นุ่งห่มผ้ามีชายยาว.

๗. พระสมณโคดม เวนชาดจากดิรัจฉานกถา เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังประกอบดิรัจฉานกถาเห็นปานนี้อยู่เนืองๆ คือ เรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องสงคราม เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้า เรื่องตลก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนที่ล่องลပ်ไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อมด้วยประการนั้นๆ.

๘. พระสมณโคดม เวนชาดจากการพูดแก่งแย่งกัน เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังพูดแก่งแย่งกันเห็นปาน

นี้อยู่เนืองๆ คือ ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึง ท่านจรรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด ข้าพเจ้าปฏิบัติถูก คำพูดของข้าพเจ้ามีประโยชน์ของท่านไม่มีประโยชน์ คำที่ควรกล่าวก่อน ท่านกล่าวทีหลัง คำที่ควรจะกล่าวทีหลัง ท่านกล่าวก่อน ข้อที่ท่านเคยซ้ำของมาผันแปรไปแล้ว ข้าพเจ้าจับผิดวาตะของท่านได้ ข้าพเจ้าข่มท่านได้แล้ว ท่านจงถอนวาตะเสีย มิฉะนั้นจงแก้ไขเสียถ้าสามารถ.

๕. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเป็นทูตและการรับใช้ เช่นอย่าง ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกกัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนขายประกอบกรเป็นทูตและการรับใช้เห็นปานนี้อยู่เนืองๆ คือ รับเป็นทูตของพระราชมาหาอำมาตย์ของพระราช กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดีและกุมารว่า จงไปที่นี่ จงไปที่โน้น จงนำเอาสิ่งนี้ไป จงนำเอาสิ่งนี้ในที่โน้นมา ดังนี้.

๑๐. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการพูดหลอกลวง และการพูดเลียบเคียง เช่นอย่าง ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกกัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว พูดเลียบเคียง พูดหวานล่อม พูดและเล็ม แสวงหาด้วยลาภ.^{๓๕}

นอกจากนี้ ในพระไตรปิฎกยังมีการกล่าวถึงมหาศีล หรือ ศีลที่มีระดับสูงสุดซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่อง ที่ควรงดเว้นจากดำรงชีวิตด้วยดิรัจฉานวิชาต่างๆ เพื่อยังประโยชน์แก่การดำรงสมณสาธูปและขจัดอกุศลทั้งหลายออกจากจิต มีรายละเอียดดังที่ปรากฏในพรหมชาลสูตร (เถรวาท) ของพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธ์วรรค ดังต่อไปนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปุถุชนกล่าวชมตถาคต ฟังกล่าวชมอย่างนี้ว่า

๑. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเลียงชีพโดยทางผิดด้วยดิรัจฉานวิชา อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกกัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลียงชีพโดยทางผิดด้วยดิรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ทายอวัยวะ ทายนิมิต ทายอุปบาท ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ ทำนายหนูกัดผ้า ทำพิธีบูชาไฟ ทำพิธีเบิกแว่นเวียนเทียน ทำพิธีชดกลบบูชาไฟ ทำพิธีชดร้าบูชาไฟ ทำพิธีชดข้าวสารบูชาไฟ ทำพิธีเดิมนยบูชาไฟ ทำพิธีเดิมน้ำมันบูชาไฟ ทำพิธีเสกเป่าบูชาไฟ ทำพิธีกรรมด้วยโลหิต เป็นหมอดูอวัยวะ ดูลักษณะพื้น ที่ ดูลักษณะที่ไร่นา เป็นหมอปูลกเสก เป็นหมอผี เป็นหมอลงเลขยันต์คุ้มกันบ้านเรือน เป็นหมออุ เป็นหมอยาพิษ เป็นหมอแมลงป่อง เป็นหมอรักษาแผลหนูกัด เป็นหมอทายเสียงนก เป็นหมอทางเสียงกา เป็นหมอทายอายุ เป็นหมอเสกกันลูกศร เป็นหมอดูรอยเท้าสัตว์.

^{๓๕} ที.ส. (ไทย) ๑๐/๕/๗-๑๑.

๒. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชา อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชาเห็นปานนี้ คือ ทายลักษณะแก้วมณี ทายลักษณะไม้พลอง ทายลักษณะผ้า ทายลักษณะศาสตรา ทายลักษณะดาบ ทายลักษณะศร ทายลักษณะธนู ทายลักษณะอาวุธ ทายลักษณะสตรี ทายลักษณะบุรุษ ทายลักษณะกุมาร ทายลักษณะกุมารี ทายลักษณะทาส ทายลักษณะทาสี ทายลักษณะช้าง ทายลักษณะม้า ทายลักษณะกระบือ ทายลักษณะโคอุสทะ ทายลักษณะโค ทายลักษณะแพะ ทายลักษณะแกะ ทายลักษณะไก่ ทายลักษณะนกกระทา ทายลักษณะเหี้ย ทายลักษณะช่อฟ้า ทายลักษณะเต่า ทายลักษณะมฤค.

๓. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชา อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชาเห็นปานนี้ คือ ดูฤกษ์ยามตราทัพว่า พระราชาจักยกออก พระราชาจักไม่ยกออก พระราชาภายในจักยกเข้าประชิด พระราชาภายนอกจักถอย พระราชาภายนอกจักยกเข้าประชิด พระราชาภายในจักถอย พระราชาภายในจักมีชัย พระราชาภายนอกจักปราชัย พระราชาภายนอกจักมีชัย พระราชาภายในจักปราชัย พระราชาพระองค์นี้จักมีชัย พระราชาพระองค์นี้จักปราชัย เพราะเหตุนี้ หรือเหตุนี้.

๔. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชา อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชาเห็นปานนี้ คือ พยากรณ์ว่า จักมีจันทรคราส จักมีสุริยคราส จักมีนักษัตรคราส ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์จักเดินถูกทาง ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์จักเดินผิดทาง ดาวนักษัตรจักเดินถูกทาง ดาวนักษัตรจักเดินผิดทาง จักมีอุกกาบาต จักมีดาวหาง จักมีแผ่นดินไหว จักมีฟ้าร้อง ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรจักขึ้น ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรจักตก ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรจักมัวหมอง ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรจักกระจ่าง จันทรคราสจักมีผลเป็นอย่างนี้ สุริยคราสจักมีผลเป็นอย่างนี้ นักษัตรคราสจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เดินถูกทางจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เดินผิดทางจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดาวนักษัตรเดินถูกทางจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดาวนักษัตรเดินผิดทางจักมีผลเป็นอย่างนี้ มีอุกกาบาตจักมีผลเป็นอย่างนี้ มีดาวหางจักมีผลเป็นอย่างนี้ แผ่นดินไหวจักมีผลเป็นอย่างนี้ ฟ้าร้องจักมี

ผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรขึ้นจกมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรตกจกมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรมัวหมองจกมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรกระจ่างจกมีผลเป็นอย่างนี้.

๕. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชา อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชาเห็นปานนี้ คือ พยากรณ์ว่า จกมีฝนดี จกมีฝนแล้ง จกมีภิกษาหาได้ง่าย จกมีภิกษาหาได้ยาก จกมีความเกษม จกมีภัย จกเกิดโรค จกมีความสำราญ หาโรคมิได้ หรือนับคะแนน คำนวณ นับประมวล แต่งภาพย์ โลกาศาสตร์

๖. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชา อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชาเห็นปานนี้ คือ ให้ฤกษ์อาวามงคล ฤกษ์วิวาหมงคล ฤกษ์เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง ฤกษ์เก็บทรัพย์ ฤกษ์จ่ายทรัพย์ ฤกษ์โชติ ฤกษ์ระห่ำร้าย ให้ยาผดุงครรภ์ ร่ายมนต์ให้สิ้นกระด้าง ร่ายมนต์ให้กางเข็ง ร่ายมนต์ให้มีอสัง ร่ายมนต์ไม่ให้หู่ได้ยินเสียง เป็นหมอทรงกระจก เป็นหมอทรงหญิงสาว เป็นหมอทรงเจ้า บวงสรวงพระอาทิตย์ บวงสรวงท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์พ่นไฟ ทำพิธีเชษฐวัญ.

๗. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชา อย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉัน โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเล็งชีพโดยทางผิด้วยตริจ্ঞานวิชาเห็นปานนี้ คือ ทำพิธีบนบาน ทำพิธีแก้บน ร่ายมนต์จับผี สอนมนต์ป้องกันบ้านเรือน ทำกะเทยให้กลับเป็นชาย ทำชายให้กลายเป็นกะเทย ทำพิธีปลุกเรื้อน ทำพิธีบวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมัน รดน้ำมัน ทำพิธีบูชาไฟ ประยาสารอก ประยาด่าย ประยาด่ายโทษเบื้องบน ประยาด่ายโทษเบื้องล่าง ประยาแก้ปวดศีรษะ หุงน้ำมันหยอดหู ประยาดา ประยานัตถ์ ประยาทากัด ประยาทาสมาน ป้ายยาตา ทำการผ่าตัดรักษาเด็ก ใส่ยา ชะแผล คุกริกษุทั้งหลาย ข้อที่ปฤชนกล่าวชมตาคด้วยประการใด ซึ่งมีประมาณน้อย ยังดำเนิน เป็นเพียงศีลนั้น เท่านั้นแล.^{๓๖}

^{๓๖} ที.สี. (ไทย) ๑๐/๑๕/๑๑-๑๕.

จากศีลทั้งสามระดับข้างต้น แสดงให้เห็นว่าที่มาของศีลเหล่านั้นได้มาจากการประพฤติปฏิบัติตนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้คนในสมัยพุทธกาลเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาทุกรูปจึงควรน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติตาม ทั้งนี้ นอกจากศีล ๓ ระดับดังกล่าวแล้ว ในพระวินัยปิฎกยังมีข้อควรศึกษาและปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์อีกสองหมวดใหญ่ ได้แก่ ๑. สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ หรือ อาทิพรหมจารียกาสิกขา ซึ่งก็คือข้อศึกษาเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ และ ๒. สิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์ หรือ อภิสมจารียกาสิกขา อันหมายถึงธรรมเนียมปฏิบัติหรือมารยาทอันดีต่างๆ ที่พระสงฆ์พึงประพฤติปฏิบัติตาม ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงจำแนกไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์

สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์มี ๑๕๐ ถ้วน นับให้ครบจำนวนได้ดังต่อไปนี้ :
 ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัยกัปปาจิตติย ๓๐ สุทธกัปปาจิตติย ๔๒ ปาฏิ
 เทสนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ รวมเป็น ๑๕๐ ถ้วน แต่ในพระปาฏิโมกข์ที่สวดกัน
 อยู่ และในคัมภีร์วิภังค์แห่งสิกขาบท แสดงว่ามี ๒๒๗ สิกขาบท คือเดิม อนัตถ
 ๒ และเสขิยวัตร ๗๕^{๓๓}

จากการจำแนกอทิพรหมจารียกาสิกขาออกเป็น ๘ หมวดข้างต้นนั้น ตั้งแต่หมวดของปาราชิก จนถึงหมวดของเสขิยวัตร คณะผู้วิจัยจะขอขยายความและยกตัวอย่างสิกขาบทในแต่ละหมวด ดังต่อไปนี้

ปาราชิก

ในคัมภีร์ปวารของพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับอาบัติของพระสงฆ์ในหมวดปาราชิก ไว้ดังนี้

คำใดที่เรากล่าวว่ ปาราชิก ดังนี้ ท่านจงฟังคำนั้น ดังจะกล่าวต่อไป บุคคลเป็นผู้
 เคลื่อนแล้ว ผิดพลาด แลเห็นห่างจากสัทธรรม อนึ่ง แม้สังวาสก็ไม่มีในผู้นั้น
 เพราะเหตุนี้ เราจึงเรียกอาบัตินั้นว่า ปาราชิก.^{๓๔}

ตัวอย่างเช่น สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

^{๓๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑ หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), พิมพ์ครั้งที่ ๔๑, หน้า ๒๓-๒๔.

^{๓๔} วิ.ป. (ไทย) ๑๐/๑,๐๓๕/๖๐๖.

อนึ่ง ภิกษุใด ถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพของภิกษุทั้งหลายแล้ว ไม่บอกคืนสิกขา ไม่ทำความเป็นผู้ทรพลงให้แจ้ง เสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้ในคิริจณคัวเมีย เป็นปราชิก หาสังวาสมิได้.^{๓๕}

สังฆาติเสส

ในคัมภีร์ปรัวราชของพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับอาบัติของพระสงฆ์ในหมวดสังฆาติเสส ไว้ดังนี้

คำใดที่เรากล่าวว่าสังฆาติเสส ดังนี้ ท่านจงฟังคำนั้น ดังจะกล่าวต่อไป สงฆ์เท่านั้นให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัติเดิมให้มานัด อphan เพราะเหตุนั้น เราจึงเรียกอาบัตินั้นว่า สังฆาติเสส.^{๔๐}

ตัวอย่างเช่น สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

ปล่อยสุกกะเป็นไปด้วยความจงใจ เป็นสังฆาติเสส.^{๔๑}

นิสสัคคียปาจิตติย

ในคัมภีร์ปรัวราชของพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับอาบัติของพระสงฆ์ในหมวดนิสสัคคียปาจิตติย หรือ เรียกโดยย่อว่า นิสสัคคียะ ไว้ดังนี้

คำใดที่เรากล่าวว่า นิสสัคคียะ ดังนี้ ท่านจงฟังคำนั้น ดังจะกล่าวต่อไป ภิกษุเสียดละในท่ามกลางสงฆ์ ท่ามกลางคณะ และต่อหน้าภิกษุรูปหนึ่งๆ แล้ว จึงแสดงข้อละเมิดใด เพราะเหตุนั้น จึงเรียกข้อละเมิดนั้นว่า นิสสัคคียะ.^{๔๒}

ตัวอย่างเช่น

- สิกขาบทในจีวรวรรคที่ ๑ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

จีวรสำเร็จแล้ว กฐินอันภิกษุเดาเสียแล้ว ฟังทรงอดิเรกจีวรได้ ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ภิกษุให้ล่วงกำหนดนั้นไป เป็นนิสสัคคียปาจิตติย.^{๔๓}

- สิกขาบทโกสิยวรรคที่ ๒ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

^{๓๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๔/๔๐๐.

^{๔๐} วิ.ป. (ไทย) ๑๐/๑,๐๓๖/๖๐๖.

^{๔๑} วิ.มหา. (ไทย) ๓/๓๐๑/๕.

^{๔๒} วิ.ป. (ไทย) ๑๐/๑,๐๓๕/๖๐๗.

^{๔๓} วิ.มหา. (ไทย) ๓/๒/๖๕๖.

อนึ่ง ภิกษุใด ให้ทำสันถัดเจือด้วยไหม เป็นนิสสัยปาจิตติย.^{๔๔}

- ปัตตาวรรคที่ ๓ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

พึงทรงอดิเรกบาตรไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ภิกษุให้ล่วงกำหนดนั้นไป เป็นนิสสัยปาจิตติย.^{๔๕}

สุทธกปาจิตติย

ในคัมภีร์ปรัวารของพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับอาบัติของพระสงฆ์ในหมวดสุทธกปาจิตติย หรือ เรียกโดยย่อว่าปาจิตติย ไว้ดังนี้

คำใดที่เรากล่าวว่า ปาจิตติย ดังนี้ ท่านจงฟังคำนั้น ดังจะกล่าวต่อไป ความละเมิดยังกุศลธรรมให้ตก ย่อมพินตอริยมรรค เป็นเหตุแห่งความลุ่มหลงแห่งจิต เพราะเหตุนั้น เราจึงเรียกความละเมิดนั้นว่า ปาจิตติย.^{๔๖}

- มุสาวาทวรรคที่ ๑ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

เป็นปาจิตติย ในเพราะสัมปชานมุสาวาท.^{๔๗}

- ภูตคามวรรคที่ ๒ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

เป็นปาจิตติย ในเพราะพราภูกุตคาม.^{๔๘}

- โอวาทวรรคที่ ๓ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

อนึ่ง ภิกษุใด ไม่ได้รับสมมติ กล่าวสอนพวกภิกษุณี เป็นปาจิตติย.^{๔๙}

- โภชนวรรคที่ ๔ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

ภิกษุพึงฉันอาหารในโรงทานได้ครั้งหนึ่ง ถ้าฉันยิ่งกว่านั้น เป็นปาจิตติย.^{๕๐}

- อเจลกวรรคที่ ๕ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

อนึ่ง ภิกษุใด ให้ของเลี้ยวก็ดี ของกินก็ดี แก่อเจลกก็ดี แก่ปริพาชกก็ดี แก่ปริพาชิกาก็ดี ด้วยมือของตน เป็นปาจิตติย.^{๕๑}

^{๔๔} วิ.มหา. (ไทย) ๓/๓๔/๘๓๓.

^{๔๕} วิ.มหา. (ไทย) ๓/๑๑๘/๕๘๓.

^{๔๖} วิ.ป. (ไทย) ๑๐/๑,๐๔๐/๖๐๓-๖๐๘.

^{๔๗} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๓๓/๔.

^{๔๘} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๕๔/๒๖๓.

^{๔๙} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๘๐๖/๓๕๕.

^{๕๐} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๔๓๐/๔๕๐.

^{๕๑} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๕๒๓/๕๘๑.

- สุราปานวรรคที่ ๖ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า
เป็นปาจิตติย^{๕๒} ในเพราะดื่มสุราและเมรัย.
- สัปปานวรรคที่ ๗ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า
อนึ่ง ภิกษุใด แก่สังพรากสัตว์จากชีวิต เป็นปาจิตติย^{๕๓}.
- สหธรรมิกวรรคที่ ๘ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า
อนึ่ง ภิกษุใด อันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่โดยชอบธรรม กล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะเธอ
ฉันจักยังไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้ ตลอดเวลาที่ยังไม่ได้สอบถามภิกษุอื่นผู้ฉลาด ผู้
ทรงวินัย เป็นปาจิตติย^{๕๔}.
- รตนวรรคที่ ๙ สิกขาบทที่ ๑ ความว่า
อนึ่ง ภิกษุใด ไม่ได้รับบอกก่อน ถ้าวางธรรณีเข้าไปในห้องของพระราชผู้
ภักดิ์^{๕๕} ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ที่พระราชยังไม่เสด็จออก ที่รัตนะยังไม่ออก เป็น
ปาจิตติย^{๕๕}.

ปาฏิเทสนียะ

ในคัมภีร์ปวารของพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับอาบัติของพระสงฆ์ใน
หมวดปาฏิเทสนียะ ไว้ดังนี้

คำใดที่เรากล่าวไว้ว่า ปาฏิเทสนียะ ดังนี้ ท่านจงฟังคำนั้น ดังจะกล่าวต่อไป ภิกษุ
ไม่มีญาติ หาโภชนะได้ยาก รับมาเองแล้วฉัน เรียกว่า ต้องธรรมที่น่าติ ภิกษุฉัน
อยู่ในที่นิมนต์ ภิกษุฉันสิ่งเสียดอยู่ในที่นั้นตามพอใจ ภิกษุไม่ห้าม ฉันอยู่ในที่นั้น
เรียกว่า ต้องธรรมที่น่าติ ภิกษุไม่อาพาธไปสู่ตระกูลที่มีจิตศรัทธา แต่มีโรค
ทรพญ์น้อย เขามีได้นำไปถวายและฉันในที่นั้น เรียกว่า ต้องธรรมที่น่าติ ภิกษุใด
ถ้าอยู่ในป่าที่น่ารังเกียจ มีภัยจำเพาะหน้า ฉันภัตตาหารที่เขาไม่ได้บอกในที่นั้น
เรียกว่า ต้องธรรมที่น่าติ ภิกษุฉันไม่มีญาติ ขอโภชนะที่ผู้อื่นยึดถือว่าเป็นของเรา
คือ เนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด และนมส้ม ด้วยตนเอง ชื่อว่า
ถึงธรรมที่น่าติ ในศาสนาของพระสุคต^{๕๖}

^{๕๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๗๕/๖๓๓.

^{๕๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๓๑/๖๘๒.

^{๕๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๘๐/๗๔๐.

^{๕๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๓๔/๘๐๖.

^{๕๖} วิ.ป. (ไทย) ๑๐/๑,๐๔๑/๖๐๘.

ตัวอย่างเช่น สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

อนึ่ง ภิกษุใด รับของเคี้ยวก็ดี ของฉันก็ดี ด้วยมือของตน จากมือของนางภิกษุณีผู้มี
มิชฌาติ ผู้เข้าไปแล้วสู่ระแวกบ้าน แล้วเคี้ยวก็ดี ฉันก็ดี อันภิกษุนั้นพึงแสดงกีน
ว่า แน่ะเธอ ฉันต้องธรรมที่น่าดี ไม่เป็นที่สบาย ควรจะแสดงกีน ฉันแสดงกีน
ธรรมนั้น.^{๕๗}

อนิยต

ในคัมภีร์ปวารของพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับอาบัติของพระสงฆ์ใน
หมวดอนิยต ไว้ดังนี้

คำใดที่เรากล่าวไว้ว่า อนิยต ดังนี้ ท่านจงฟังคำนั้น ดังจะกล่าวต่อไป กองอาบัติ
ชื่อว่าอนิยต เพราะไม่แน่ว่าบพอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำแล้วโดยมิใช่ส่วน
เดียว บรรดาฐานะ ๓ ฐานะอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่า อนิยต.^{๕๘}

ตัวอย่างเช่น สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

อนึ่ง ภิกษุใดรูปเดียว สำเร็จการนั่งในที่ลับ คือในอาสนะกำบัง พอจะทำการได้
มาตุคามผู้เดียว อุบาสกามีวาจาที่เชื่อได้ เห็นภิกษุกับมาตุคามนั้นนั้นแล้ว พุดขึ้น
ด้วยธรรม ๓ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือด้วยปาราชิกก็ดี ด้วยสังฆาติเสสก็ดี
ด้วยปาจิตติยก็ดี ภิกษุปฏิบัติซึ่งกั้นนี้ ถูกปรับด้วยธรรม ๓ ประการ คือด้วย
ปาราชิกบ้าง ด้วยสังฆาติเสสบ้าง ด้วยปาจิตติยบ้าง อีกอย่างหนึ่ง อุบาสกามีวาจา
ที่เชื่อได้นั้น กล่าวด้วยธรรมใด ภิกษุนั้นพึงถูกปรับด้วยธรรมนั้น ธรรมนี้ชื่อ
อนิยต.^{๕๙}

เสขิยะ

ในคัมภีร์ปวารของพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับอาบัติของพระสงฆ์ใน
หมวดเสขิยะ ไว้ดังนี้

คำใดที่เรากล่าวไว้ว่า เสขิยะ ดังนี้ ท่านจงฟังคำนั้น ดังจะกล่าวต่อไป ข้อนี้เป็น
เบื้องต้น เป็นข้อประพฤติ เป็นทาง และเป็นข้อระวัง คือ สำรวม ของพระเสขะผู้

^{๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๘๑/๘๕๕.

^{๕๘} วิ.ป. (ไทย) ๑๐/๑,๐๓๗/๖๐๖.

^{๕๙} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๖๓๒/๖๖๕.

ศึกษาอยู่ ผู้ดำเนินไปตามทางตรง ศึกษาทั้งหลาย เช่นด้วยสิกขานั้นไม่มี เพราะ
เหตุนี้ สิกขานั้น จึงเรียกว่า เสด็จฯ.^{๖๐}

ตัวอย่างเช่น

หมวดสารูป สิกขาบทที่ ๑ ความว่า

- ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักนุ่งเป็นปริมนทล.^{๖๑}

หมวดโภชนปฏิสังยุตต์ ข้อ ๗ ความว่า

- ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาตโดยเอื้อเพื่อ.^{๖๒}

หมวดที่ ๓ ธรรมเทศนาปฏิสังยุตต์ สิกขาบทที่ ๗ ความว่า

- ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่บุคคลมีร่มในมือ.^{๖๓}

หมวดที่ ๔ ปกณกะ สิกขาบทที่ ๑๓ ความว่า

- ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราไม่อาพาธ จักไม่ยื่นถ่ายอุจจาระ หรือ ปัสสาวะ.^{๖๔}

อธิกรณ์สมณะ

ในคัมภีร์มหาวิภังค์ของพระวินัยปิฎก ได้มีการกล่าวถึงกรรมอันเป็นเครื่องระงับอธิกรณ์ ๗
ประการ หรือ อธิกรณ์สมณะ ไว้ดังนี้

ท่านทั้งหลาย ก็กรรมเป็นเครื่องระงับอธิกรณ์ ๗ ประการ เหล่านี้แล มาสู่อุเทศ
คือ พึงให้ระเบียบอันพึงทำในที่พร้อมหน้า ๑ พึงให้ระเบียบที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก
๑ พึงให้ระเบียบที่ให้แก่ภิกษุที่หายเป็นบ้าแล้ว ๑ ทำตามสารภาพ ๑ วินิจจยาศัย
ความเห็นข้างมาก ๑ กิริยาที่ลงโทษแก่ผู้ผิด ๑ ระเบียบดังกลบไว้ด้วยหญ้า ๑ เพื่อ
ระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นๆ แล้ว.^{๖๕}

นอกจากนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยังทรงจำแนกสิกขาบท
ข้างต้นตามความหนักเบาของโทษเป็น ๓ สถาน ดังต่อไปนี้

กิริยาที่ล่วงละเมิดพระบัญญัตินั้น และมีโทษเหนือตนอยู่ เชื่อว่า อาบัติ แปลว่า
ความต้อง. อาบัตินั้น กล่าวโดยโทษมี ๓ สถาน คือ อย่างหนัก ยังผู้ต้องให้ขาด

^{๖๐} วิ.ป. (ไทย) ๑๐/๑,๐๔๔/๖๐๕-๖๑๐.

^{๖๑} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๘๐๐/๘๘๒.

^{๖๒} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๘๒๖/๕๐๑.

^{๖๓} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๘๕๘/๕๒๗.

^{๖๔} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๘๗๖/๕๔๓.

^{๖๕} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๘๘๐/๕๔๘.

จากความเป็นภิกษุ ๑ อย่างกลาง ยังผู้ต้องให้อยู่กรรม คือ ประพฤติวัตรอย่างหนึ่ง เพื่อทรมานตน ๑ อย่างเบา ยังผู้ต้องให้ประจานตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ๑ เมื่อได้ ทำดังนี้จึงจะพ้นโทษนั้น. กล่าวอีกอย่างหนึ่งมี ๒ สถาน อาบัติที่แก้ไขไม่ได้ เรียกว่า อตถกัจฉา ๑ ซึ่งได้แก่ อาบัติมีโทษอย่างหนัก, อาบัติที่ยังแก้ไขได้ เรียกว่า สตถกัจฉา ซึ่งได้แก่อาบัติอย่างกลางและอย่างเบา, อนึ่ง อาบัตินั้น ว่าโดยชื่อมี ๗ อย่าง ปาราชิก ๑ มีโทษอย่างหนัก, สังฆาทิเสส ๑ มีโทษอย่างกลาง, อนุสัจจ ๑ ปาจิตติยะ ๑ ปาฏิเทสนียะ ๑ ทุกกฏ ๑ ทุพภายิต ๑ ทั้งห้านี้มีโทษอย่างเบา.^{๖๖}

จากการจำแนกความหนักเบาของโทษดังกล่าว ดูเหมือนว่าการกระทำผิดถึงขั้นต้องขาดจากความเป็นพระ หรือ ปาราชิก นั้นจะเป็นข้อที่พระสงฆ์พึงระมัดระวังให้มาก แต่แท้จริงแล้วสิกขาบททุกข้อล้วนเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ควรให้ความสำคัญและประพฤติปฏิบัติตามโดยเท่าเทียมกัน ดังที่สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒนมหาเถร) ได้ทรงอธิบายไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

อย่าเห็นว่า อาบัติทุกกฏ ทุพภายิต ปาจิตติยะ นิสัคคิยะ เป็นอาบัติเล็กน้อย ถ้าต้องเข้าแล้วดกนรกนานยิ่งกว่าปาราชิกก็ได้ เพราะปาราชิกต้องเข้าแล้วก็ขาดจากความเป็นพระ ถึงจะทำเข้าอีกก็เป็นบาปของคฤหัสถ์ ไม่เป็นอาบัติของภิกษุ เมื่อเข้าแล้วต้องปฎิญาณตนเป็นคฤหัสถ์หรือกลับบวชเป็นสามเณรรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ก็ยังไปสวรรค์ได้ เพราะสวรรค์ไม่ห้าม ห้ามแต่มรรคผลนิพพาน ถ้าทนอยู่ในเพศสมณะจนตาย ถึงดกนรกก็นานเพียงกับหนึ่งหรือน้อยกว่า แต่อาบัติเจ็ดกอง ต้องเข้าแล้วไม่ขาดจากภิกษุ จึงทำให้ดกนรกนานถึงหมื่นกับแสนกัปก็ได้ ถ้าปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้เป็นบุญกุศลเข้า ก็จะเกิดในสวรรค์และมนุษย์สุคติ ตั้งหมื่นกับแสนกัปเหมือนกัน เป็นสมณะนั้นคุณอนันต์ โทษมหันต์ เช่น อาบัติในเสขิยวัตรต้องเข้าแล้วแก้ตัวเดียว แล้วไม่แสดง แช่อยู่ในอาบัติ ถือว่าเล็กน้อย ก็อาจจะทำให้บาปนั้นเจริญงอกงามขึ้นมากกว่าปาราชิกก็ได้.^{๖๗}

ดังที่สมเด็จพระวันรัตน์ทรงอธิบายข้างต้น จะเห็นได้ว่าถ้าบุคคลใดอยู่ในเพศบรรพชิตแล้ว พึงสำรวมระวังและประคับประคองตนให้อยู่ในสังวรศีล แม้อาบัติเพียงเล็กน้อยก็มิควรต้อง บรรพชิตจึงควรดำรงตนอย่างมีสติตลอดเวลา เพราะอาบัติเบา ก็อาจทำให้ตกอบายภูมิได้ไม่

^{๖๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑ หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี, หน้า ๑๑-๑๒.

^{๖๗} สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒนมหาเถร), ศีลของพระและสมณวิสัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๕-๖.

ต่างจากการต้องอาบัติหนัก อีกทั้งการกระทำใดที่เป็นบุญหรือเป็นบาปของบรรพชิตยังก่อให้เกิดผลกรรมที่เข้มข้นกว่าการกระทำอันเกิดจากบุคคลที่มีใช้บรรพชิตอีกด้วย

สิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์

นอกจากสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ทั้งสิ้น ๒๒๗ ข้อดังกล่าวแล้ว ยังมีสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์อีกจำนวนมากที่พระสงฆ์พึงน้อมนำมาปฏิบัติอย่างครบถ้วน ถึงแม้จะถูกจำแนกไว้ในส่วนของมารยาทและธรรมเนียมปฏิบัติอันเรียกว่าอภิสมจารสิกขา แต่สิกขาบทในแผนกนี้ก็สามารถทำให้เกิดโทษแก่พระสงฆ์ถึงขั้นถูกล้างจาย และทุกกฏได้ ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจำแนกไว้ ดังนี้

สิกขาบทแผนกนี้ มาในชั้นระกะเป็นพื้น ไม่ได้บอกจำนวนเหมือนสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ จัดเป็นพวกๆ ตามกิจหรือวัตถุ เรียกว่าชั้นระกะอันหนึ่งๆ เช่น ว่าด้วยอุโบสถ จัดไว้พวกหนึ่ง เรียกว่าอุโบสถชั้นระกะ... และสิกขาบทแผนกนี้มีรูปเป็น ๒ คือ เป็นข้อห้าม ๑ เป็นข้ออนุญาต ๑. และข้อห้ามนั้นปรับอาบัติโดยตรงมีเพียง ๒ คือ ถูกล้างจาย ๑ มีห่างๆ และพ้นจากมุขแห่งปฏิบัติ, ทุกกฏ ๑ มีเป็นพื้นไป ที่ไม่ได้ปรับอาบัติโดยตรง เป็นแต่กล่าวว่า อย่าๆ ไม่ๆ เป็นคำแนะนำสอนก็มี เช่นนี้มีอยู่ในกถาทั้งหลายอันกล่าวเป็นเรื่องราวๆ ไป เมื่อไม่เอื้อเฟื้อในที่จจะเว้น พระอาจารย์ท่านปรับเป็นทุกกฏจุในเสขิยะ.^{๖๔}

ทั้งนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท่านได้ทรงรวบรวมและแบ่งอภิสมจารสิกขาออกเป็น ๑๒ กัณฑ์ (กัณฑ์ที่ ๑๑-๒๒) ตามเรื่องหรือกิจ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๑๑ กายบริหาร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้ไว้ผมยาวได้สองเดือน หรือยาวสององคุลี.^{๖๕}

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๑๒ บริหารบริโภคน

สำหรับค้ายที่จะนำมาทำจีวรนุ่งห่มนั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ ๖ ชนิด กล่าวคือ

^{๖๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑ หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี, หน้า ๑-๒.

^{๖๕} วิ.จ. (ไทย) ๘/๑๓/๖.

ที่ชื่อว่าด้ายนั้น มี ๖ อย่าง คือ ทำด้วยเปลือกไม้ ๑ ทำด้วยฝ้าย ๑ ทำด้วยไหม ๑ ทำด้วยขนสัตว์ ๑ ทำด้วยป่าน ๑ ทำด้วยสัมภาระเจือกัน ๕ อย่างนั้น ๑.^{๓๐}

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๑๓ นิสัย

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สิทธิวิหาริกผู้ประพฤติชอบ อุปัชฌายะไม่พึงประณาม รูปใดประณามต้องอาบัติทุกกฏ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง สิทธิวิหาริกผู้ประพฤติมิชอบ อุปัชฌายะจะไม่ประณามไม่ได้ รูปใดไม่ประณามต้องอาบัติทุกกฏ.^{๓๑}

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๑๔ วัตร

พระอุปัชฌายะอาพาธต้องพยาบาลตลอดชีวิต วัตรดังกล่าวมานี้เป็นอุปัชฌาย วัตร อันสิทธิวิหาริกพึงประพฤติชอบ.^{๓๒}

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๑๕ การาระ

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย พึงงามในธรรมวินัยนี้เป็นแน่ ถ้าพวกเธอบวชในธรรมวินัย อันเรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ จะพึงมีความเคารพ มีความยำเกรง มีความประพฤติเสมอภาค อยู่ในอาจารย์ ในภิกษุพูนอาจารย์ ในอุปัชฌายะ ในภิกษุพูนอุปัชฌายะ ... เมื่ออาจารย์ ภิกษุพูนอาจารย์ อุปัชฌายะ ภิกษุพูนอุปัชฌายะ เดินมิได้สวมรองเท้า ภิกษุไม่พึงเดินสวมรองเท้า รูปใดเดินสวมรองเท้า ต้องอาบัติทุกกฏ.^{๓๓}

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๑๖ จำพรรษา

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงจำพรรษาในโพรงไม้ รูปใดจำ ต้องอาบัติทุกกฏ.^{๓๔}

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๑๗ อุโบสถ ปวารณา

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอาวาสแห่งหนึ่ง สงฆ์ไม่พึงสมมติโรงอุโบสถ ๒ แห่ง รูปใดสมมติ ต้องอาบัติทุกกฏ.^{๓๕}

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๑๘ อุปปลกิริยา

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงประพฤตินาจารย์มีอย่างต่างๆ รูปใดประพฤติ พึงปรับอาบัติตามธรรม.^{๓๖}

^{๓๐} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๓/๑๕๔/๑๐๘๐.

^{๓๑} วิ.ม. (ไทย) ๖/๘๔/๑๖๒.

^{๓๒} วิ.จู. (ไทย) ๕/๔๔๖/๓๘๓.

^{๓๓} วิ.ม. (ไทย) ๓/๘/๑๓.

^{๓๔} วิ.ม. (ไทย) ๖/๒๑๘/๕๕๑.

^{๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๖/๑๕๘/๓๕๘.

^{๓๖} วิ.จู. (ไทย) ๕/๑๕๔/๓๒.

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๑๕ กาลิก ๔

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงฉันเนื้อมนุษย์รูปใดฉัน ต้องอาบัติตุลลัจฉัย อนึ่ง ภิกษุยังมีได้พิจารณา ไม่พึงฉันเนื้อ รูปใดฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ.^{๓๗}

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๒๐ ภัณฑะต่างเจ้าของของสงฆ์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุถึงมรณภาพ สงฆ์เป็นเจ้าของบาตรจีวร แต่ภิกษุผู้พยาบาลใช้มีอุปการะมาก เรานุญาตให้สงฆ์มอบไตรจีวรและบาตรให้แก่ภิกษุผู้พยาบาลใช้ บรรดาสิ่งของเหล่านั้น สิ่งใดเป็นลหุภณฑิ ลหุบริหาร สิ่งนั้นเรานุญาตให้สงฆ์พร้อมเพรียงกันแบ่ง บรรดาสิ่งของเหล่านั้น สิ่งใดเป็นครุภณฑิ ครุบริหาร สิ่งนั้นเป็นของสงฆ์ผู้อยู่ในจตุรทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่ว่า ไม่ควรแบ่ง ไม่ควรแจก.^{๓๘}

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๒๑ วินัยกรรม

ภิกษุปิดลูกาบตี ด้วยสำคัญว่า เป็นครุภณฑิ ก็ดี ปิดครุภณฑิ ด้วยสำคัญว่า เป็นลหุภณฑิ ก็ดี; อนึ่ง เธออยู่ในพวกอลัชชี อาบัติไม่เป็นอันปิด.^{๓๙}

ตัวอย่าง กัณฑ์ที่ ๒๒ ปกนิณกะ

ข้อที่ทรงอนุญาตเฉพาะกาล ที่ภิกษุอุกุกถ้อยอย่างนี้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตขามหาวิภัง ๔ คือ มุตร ทูล ถ้ำ ดิน. ขามหาวิภังนั้น เฉพาะในกาลนั้น แม้ไม่รับประเคน ก็ควร, ในกาลอื่นหาควรไม่.^{๔๐}

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องปฏิบัติตามสิกขาบทจำนวนมากทั้งในและนอกพระปาฏิโมกข์ โดยเฉพาะสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์นั้นถือเป็นสามัญศีลของพระสงฆ์ ซึ่งชินสกเถระได้ขยายความว่า “สามัญศีลหรือปกคิศีล คือ ศีลประจำฐานะของแต่ละคน เช่น สามัญศีลของคนที่เป็นมนุษย์โดยทั่วไปตามปกติ ได้แก่ เบญจศีล มี ๕ ข้อ... ของภิกษุมี ๒๒๓ ข้อ ภิกษุณีมี ๓๑๑ ข้อ... เป็นปกคิศีลที่ต้องศึกษาและรักษาเอง เพื่อป้องกันฐานะของท่านไม่ให้บกพร่อง”^{๔๑} ซึ่งเป็นเรื่องของการอบรมและควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามและปกติสุข อันถือเป็นข้อปฏิบัติขั้นต้นเพื่อการฝึกตนตามหลักไตรสิกขาเท่านั้น

^{๓๗} วิ.ม. (ไทย) ๓/๕๕/๕๗.

^{๓๘} วิ.ม. (ไทย) ๓/๑๖๗/๓๐๗.

^{๓๙} วิ.ญ. (ไทย) ๘/๕๘๔/๔๗๔.

^{๔๐} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๔๔/๑,๐๕๑.

^{๔๑} ชินสกเถระ, พุทธวิหาร ศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐๓.

นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังต้องปฏิบัติตามสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์หรืออภิสมาจารหมวดต่างๆ อีกด้วย ถึงแม้ว่าสิกขาบทดังกล่าวจะมีใช้ปัจจัยหลักในการบรรลุสมณธรรมของพระสงฆ์ เช่นเดียวกับสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ แต่ก็ถือเป็นส่วนส่งเสริมให้พระสงฆ์มีการแสดงออกทางกายและวาจาที่เหมาะสมกับสมณเพศมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น โคลิยสถานิสสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ เมื่อพระสารีบุตรพบว่าโคลิยสถานิกิษุได้กระทำการอันผิดต่อมารยาทอันดีของภิกษุโดยการไปนั่งแทรกภิกษุรูปอื่น ท่านจึงเรียกภิกษุทุกรูปมารวมตัวกันอย่างพร้อมเพรียงเพื่อตักเตือนมิให้กระทำเช่นภิกษุรูปดังกล่าว ความว่า

ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย อันภิกษุผู้สมาทานอรัญญิกุรุดงค์ เมื่อไปสู่สงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ควรเป็นผู้ฉลาดในที่นี้ด้วยดีดังนี้ว่า เราจักไม่เบียดภิกษุผู้เถระ เราจักไม่ห้ามอาสนะภิกษุผู้นวกะ. ถ้าภิกษุสมาทานอรัญญิกุรุดงค์ เมื่อไปสู่สงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ไม่เป็นผู้ฉลาดในที่นี้ จะมีผู้ว่าภิกษุนั้นได้ว่า ท่านนี้ไฉนไม่รู้จักรักรรรม แม้เพียงอภิสมาจารกวัตร จะมีประโยชน์อะไรด้วยการเสริอยู่ในป่า แก่ท่านผู้ซึ่งสมาทานอรัญญิกุรุดงค์อยู่แต่ผู้เดียวเล่าจะมีผู้ว่าภิกษุนั้นได้ดังนี้ เพราะฉะนั้น อันภิกษุผู้สมาทานอรัญญิกุรุดงค์ เมื่อไปสู่สงฆ์ อยู่ในสงฆ์ ควรเป็นผู้ฉลาดในที่นี้^{๘๒}

นอกจากการไปนั่งแทรกภิกษุรูปอื่นดังกล่าวแล้ว ในโคลิยสถานิสสูตร พระสารีบุตรยังได้กล่าวถึงมารยาทที่ภิกษุควรประพฤติปฏิบัติอีกหลายประการ อาทิเช่น ควรเป็นผู้ว่าง่าย ไม่ควรเป็นผู้คะนองกายคะนองวาจา และไม่ควรเป็นผู้ปากกล้าเจรจาเถลียงนกลั่น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการทำผิดมารยาทอันดีงามของพระสงฆ์จะมีได้ส่งผลทางลบต่อตัวพระสงฆ์และสังคมมากเท่ากับการกระทำผิดศีลในพระปาฏิโมกข์ แต่อาจมีผลกระทบชัดเจนในด้านความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนผู้พบเห็น ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในสิกขาภิสังขสสูตร ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย จตุกกนิบาต ความว่า “สิกขา คือ อภิสมาจารเราบัญญัติแก่สาวกทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของผู้เลื่อมใสแล้ว ด้วยประการใดๆ สาวกนั้นเป็นผู้มีปรกติไม่ทำสิกขานั้นให้ขาด ไม่ให้ทะลุ ไม่ให้ค้าง ไม่ให้พร้อย ย่อมสมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ด้วยประการนั้นๆ”^{๘๓} ดังนั้น พระสงฆ์จึงควรใส่ใจศึกษาอภิสมาจารต่างๆ ด้วย เพื่อเป็นการฝึกฝนตนเองและเพื่อให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธา เพราะถ้าประชาชนรู้สึกไม่เลื่อมใสศรัทธาแล้ว ปัจจัยสี่อันเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ก็อาจไม่มีหรือไม่เพียงพอ เพราะสิ่งเหล่านี้พระสงฆ์จำเป็นต้องได้รับจากประชาชนผู้ศรัทธาเลื่อมใสเป็นสำคัญ อีกทั้ง ยังอาจมีผลกระทบทางอ้อมต่อการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน อีกด้วย

^{๘๒} ม.ม. (ไทย) ๒๐/๒๐๕/๔๐๗-๔๐๘.

^{๘๓} อ.จ.จตุกก. (ไทย) ๓๕/๒๔๕/๖๐๗.

๒.๓.๒ มรรควิธีในการเข้าถึงสมณสาธูปภายใน

ในการพัฒนาสมณสาธูปภายในนั้น จำเป็นต้องอาศัยการปฏิบัติภาวนาตามแนวทางที่ถูกต้องตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ และปัจจัยพิเศษประการหนึ่งซึ่งนำไปสู่การดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง จนอาจเรียกได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา ก็คือ การเกิดขึ้นของมรรคมืองค์ ๘^{๔๔} ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสยืนยันกับสุภัททปริพาชกในวันที่ท่านจะปรินิพพาน ถึงความสำคัญของมรรค มืองค์ ๘ ตามที่ปรากฏเนื้อความในมหาปรินิพพานสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ดังต่อไปนี้

ดูกรสุภัททะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ หาไม่ได้ในธรรมวินัยใด แม้สมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็หาไม่ได้ในธรรมวินัยนั้น อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ หาได้ในธรรมวินัยใด แม้สมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ หาได้ในธรรมวินัยนั้น สุภัททะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ หาได้ในธรรมวินัยนี้ มีสมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่นๆว่างจากสมณะผู้รู้ สุภัททะ ก็ภิกษุเหล่านี้พึงอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย.^{๔๕}

จากที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสุภัททปริพาชกนั้น แสดงให้เห็นชัดเจนว่ามรรคมืองค์ ๘ เป็นปัจจัยสำคัญต่อกระบวนการดับทุกข์อย่างแท้จริง เพราะทำให้มีการเกิดขึ้นของสมณะทั้ง ๔ กลุ่ม อันได้แก่ พระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบันจนถึงพระอรหันต์ ซึ่งมรรคมืองค์ ๘ ดังกล่าวไม่ปรากฏว่ามีในคำสอนของศาสนาอื่น แต่มีเฉพาะในคำสอนของพระพุทธศาสนาเท่านั้น หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่ามีเพียงพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่มีแนวทางในการปฏิบัติภาวนาที่สามารถนำพามวลมนุษยชาติไปสู่การพ้นทุกข์อย่างแท้จริง ซึ่งในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย อุपरินิพพานสูตร ได้อธิบายขยายความรายละเอียดแต่ละข้อของมรรคมืองค์ ๘ อันเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์ดังนี้

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เป็นไฉน ได้แก่มรรคมืองค์ ๘ อันประเสริฐนี้แล ซึ่งมีดังนี้ (๑) สัมมาทิฐิ (๒) สัมมาสังกัปปะ (๓) สัมมาวาจา (๔) สัมมากัมมันตะ (๕) สัมมาอาชีวะ (๖) สัมมาวายามะ (๗) สัมมาสติ (๘) สัมมาสมาธิ.

^{๔๔} พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโร), ประธานกัมมัฏฐานาจริยะแห่งศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระพุทธวิหาร วัดพระธรรมจักร จ.นครนายก, สัมภาษณ์, ๕ กันยายน ๒๕๕๕.

^{๔๕} ที.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๘/๓๑๘.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาทิฐิ เป็นไฉน ได้แก่ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า สัมมาทิฐิ.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาสังกัปปะ เป็นไฉน ได้แก่ ความดำริในเนกขัมมะ ความดำริในอันไม่พยาบาท ความดำริในอันไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาวาจา เป็นไฉน ได้แก่ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากพูดเท็จ จากพูดส่อเสียด จากพูดคำหยาบ จากเจรจาเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมากัมมันตะ เป็นไฉน ได้แก่ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจาก ปาณาติบาต จากอทินนาทาน จากกามสุมิฉฉาจาร นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาอาชีวะ เป็นไฉน คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละมิจฉาชีพแล้ว สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยสัมมาชีพ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาวายามะ เป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมให้เกิดฉันทะ พยายาม ปราศจากความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อไม่ให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น ๑ เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นเสียแล้ว ๑ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพื่อความตั้งมั่น ไม่พ่นเพื่อ เพิ่มพูน เจริญ และบริบูรณ์ของกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาสติ เป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้พิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร รู้สีกตัว มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ อยู่ เป็นผู้พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา เป็นผู้พิจารณาเห็นจิตในจิต เป็นผู้พิจารณาเห็นธรรมในธรรม มีความเพียร รู้สีกตัว มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ อยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสติ.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สัมมาสมาธิ เป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุข เกิดแต่ วิเวกอยู่ เข้าทุติยฌาน... อยู่ เป็นผู้วางเฉย เพราะหน่ายปีติ มีสัมปชัญญะอยู่ และ เสวยสุขด้วยนามกาย เข้าตติยฌาน... อยู่ เข้าจตุตถฌาน... อยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ.

คู่ก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ”^{๘๖}

ยิ่งไปกว่านั้น มรรคมืองค์ ๘ นี้ยังมีเนื้อหาสอดคล้องกับกิจที่สมณะพึงกระทำ ๓ ประการ อันได้แก่ อริสัสสิกขา อริจิตตสิกขา และอริปัญญาสสิกขา หรือรวมเรียกว่าไตรสิกขา เพื่อเป็นหนทางในการเข้าถึงความดับกิเลสหรือกองทุกข์ทั้งหลาย ดังที่ภิกษุณีธรรมทินนาได้อธิบายแก่อุบาลิกาวีสาขะดังนี้

คุณวิสาขะ ชั้นทั้ง ๓ พระผู้มีพระภาคเจ้าจะได้ทรงสงเคราะห์ด้วยอริยมรรคมืองค์ ๘ หามิได้ ก็แลอริยมรรคมืองค์ ๘ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสงเคราะห์ด้วยชั้นทั้ง ๓ ต่างหาก คุณวิสาขะ สัมมวาจา ๑ สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ ธรรมเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสงเคราะห์ด้วยกองศีล. สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑ ธรรมเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสงเคราะห์ด้วยกองสมาธิ. สัมมาทิฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ ธรรมเหล่านี้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสงเคราะห์ด้วยกองปัญญา.^{๘๗}

จากคำกล่าวของภิกษุณีธรรมทินนาข้างต้น ทำให้เห็นว่าไตรสิกขาเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่สมบูรณ์ เพราะเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคทั้ง ๘ องค์กรไปใช้อย่างครบถ้วน ดังนั้น มรรคมืองค์ ๘ จึงสรุปลงในไตรสิกขา ได้ดังนี้

๑. อริสัสสิกขา ได้แก่ สัมมวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ
๒. อริจิตตสิกขา ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ
๓. อริปัญญาสสิกขา ได้แก่ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

นอกจากนี้ มรรคมืองค์ ๘ และไตรสิกขายังมีเนื้อหาสัมพันธ์กับวิสุทธิ ๗ หรือความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสที่พัฒนาขึ้นไปตามลำดับ ๗ ขั้นตอน กล่าวคือ “ศีลวิสุทธิ เพราะกล่าวถึงศีลมีปาฏิโมกขสังวร เป็นต้น... จิตตวิสุทธิ เพราะกล่าวถึงเมตตา เป็นต้น... ทิฐิวินิวิสุทธิ เพราะกล่าวถึงการกำหนดครูปณาม เป็นต้น. วิสุทธิ ๓ ข้างต้นที่กล่าวแล้ว วิสุทธิ ๔ ประการ คือ กังขาวิตรณวิสุทธิ ๑ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ๑ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ๑ ญาณทัสสนวิสุทธิ ๑ เป็นอันท่านกล่าวไว้แล้ว (ครบ ๗ ประการ)”^{๘๘} โดยมีลำดับในการพัฒนาดังปรากฏในรตวินิตสูตร ในพระคัมภีร์สุดตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปนิณาสก์ ซึ่งพระปุลณมณฺฑานันทนฺตรได้กล่าวกับพระสารีบุตร ความว่า

ผู้มีอายุ ข้อนี้อีกฉันนั้น ศีลวิสุทธิเป็นประโยชน์แกจิตตวิสุทธิ จิตตวิสุทธิเป็นประโยชน์แกทิฐิวินิวิสุทธิ ทิฐิวินิวิสุทธิเป็นประโยชน์แกกังขาวิตรณวิสุทธิ กังขา

^{๘๖} ม.อ. (ไทย) ๒๓/๓๐๔/๓๕๕-๓๕๖.

^{๘๗} ม.ม. (ไทย) ๑๕/๕๐๘/๓๒๖.

^{๘๘} ขุ.อ. (ไทย) ๖๓/๘๑๐/๖๕๖.

วิตรณวิสุทธิเป็นประโยชน์แก่มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัส
สนวิสุทธิเป็นประโยชน์แก่ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสน
วิสุทธิเป็นประโยชน์แก่ญาณทัสสนวิสุทธิ ญาณทัสสนวิสุทธิเป็นประโยชน์แก่
อนุปาทาปรินิพพาน^{๘๙}

จากวิสุทธิ ๗ ขัณดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการรักษาศีลให้บริสุทธิ์หรือศีลวิสุทธิเป็นพื้นฐานของ
การพัฒนาจิตตวิสุทธิและวิสุทธิขั้นอื่นๆ ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพระพิพิธธรรม
สุนทร ที่ว่า “ในแต่ละวิสุทธิ เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน จะเจริญเพียงอย่างเดียวหรือจะข้ามขั้นกันไม่ได้
ต้องเจริญอย่างต่อเนื่องกัน และไม่อาจเกิดขึ้นเองโดยลำพัง กล่าวคือ ศีลวิสุทธิ ต้องเป็นปัจจัยแก่ จิตต
วิสุทธิ และจิตตวิสุทธิก็เป็นปัจจัยแก่ปัญญาวิสุทธิ การที่จะเป็นวิสุทธิหรือไม่เป็นวิสุทธินั้นขึ้นอยู่กับ
การโยนิโสมนสิการ”^{๙๐} จากที่กล่าวมา ทำให้สามารถจำแนกวิสุทธิทั้ง ๗ ตามหลักไตรสิกขาและ
มรรคมือมืองค์ ๘ จะได้ดังนี้

อริยศีลสิกขา ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากรรมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นการพัฒนาศีลวิสุทธิ ดังนี้

ศีลวิสุทธิ หรือ ความหมดจดแห่งศีล คือ การถือศีลอย่างไม่งมงาย ละสลัฟผิดปราชญ์ ด้วย
การมีศรัทธาพลละสมคูลกับปัญญาพละ ไม่ศรัทธาจนถืออย่างไม่เข้าใจ หรือมีปัญหามาก เกิดความ
ลังเลสงสัย ได้แต่ถือแต่ใจกลับไม่มีศรัทธา นอกจากนี้ พระพิพิธธรรมสุนทร ได้รวบรวมรายละเอียด
เรื่องศีลวิสุทธิจากพระอภิธรรมปิฎกไว้ดังนี้

ศีลวิสุทธิ หมายถึง ศีลเพื่อละกิเลส มิใช่ศีลเพื่อกิเลส ศีลแต่ละข้อล้วนมาจาก
อำนาจจิตใจ มิใช่มาจากร่างกาย หรือจากอำนาจภายนอก ศีลมีทั้งที่บริสุทธิ์
และไม่บริสุทธิ์ ที่ไม่บริสุทธิ์ คือ ศีลที่รักษาเพราะต้องการได้บุญ อยากร่ำรวย
ทรัพย์สิน ปรารถนาไปเกิดอีกในที่ใด ๆ เป็นต้น ส่วนศีลที่เป็นวิสุทธินั้นต้องเป็น
ศีลที่ถือเพื่อปรารถนาพระนิพพานเท่านั้น ศีลที่จัดเป็นศีลวิสุทธิมี 4 อย่าง คือ ปา
ติโมกขสังวรศีล, อินทริยสังวรศีล, อาชีวะปาริสุทธิศีล และ ปัจจัยสันนิสิตศีล
ปาติโมกขสังวรศีล เป็นความบริสุทธิ์ในการประพฤติตามธรรมวินัยที่พระพุทธ
องค์บัญญัติไว้ พระภิกษุที่มาบวชในพระพุทธศาสนา มิใช่บวชเพื่อลาภ ยศ
สรรเสริญ สุข แต่บวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ ให้พ้นจากทุกข์ พ้นจาก

^{๘๙} ม.มู. (ไทย) ๑๘/๒๕๘/๓๕๓-๓๕๔.

^{๙๐} พระพิพิธธรรมสุนทร, “อภิธรรมออนไลน์,” <<http://abhidhamonline.org/visudhi.htm>>, (สืบค้นเมื่อ
๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕).

สังสารวัฏของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เท่านั้น ปาติโมกขสังวรศีลนี้จะบริสุทธิ์ได้ก็ ด้วยกำลังของศรัทธาที่จะพ้นทุกข์จริง ๆ จึงจะรักษาได้ เป็นศีลของพระภิกษุ โดยตรง ส่วนฆราวาสจะใช้เพียงศีล ๕ หรืออุโบสถศีลเท่านั้น

อินทริยสังวรศีล คือ ความบริสุทธิ์ในการสำรวมทวารทั้ง 6 ในขณะที่เห็นรูป หู ได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นรู้รส กายถูกต้อง ใจรู้ธรรมารมณ์ โดยการสำรวม ไม่ให้อภิมหาและโทมนัสเข้าอาศัยได้ กิเลส คือ ความรัก ความโกรธ ความหลง เข้าครอบงำไม่ได้ อินทริยสังวรนี้จะบริสุทธิ์ได้ก็ด้วยกำลังของสติ

อาชีวะปาริสุทธิศีล คือ ความบริสุทธิ์ในการเลี้ยงชีพ สิ่งใดที่ไม่ถูกต้องด้วยพระ ธรรมวินัย จะไม่ก้าวล่วงเด็ดขาด ถึงแม้ชีวิตต้องตกต่ำหรือตายไปก็ยอม แต่ไม่ ยอมผิดศีล โดยส่วนมากแล้วคนเรามักจะผิดศีลเพราะเห็นแก่ลาภ เห็นแก่ยศ เห็น แก่ญาติ และเห็นแก่ชีวิต แต่อาชีวะปาริสุทธิศีลนี้ไม่ยอมมีที่สุด แม้เพราะลาภ ยศ หรือญาติ หรือเพราะชีวิต เพราะชีวิตเป็นไปเพื่อทุกข์ จึงรักษาพระธรรมวินัย ดีกว่า เพราะพระธรรมวินัยช่วยสงเคราะห์แก่สัตว์โลกให้ถึงความพ้นทุกข์ อาชีวะปาริสุทธิศีลนี้จะบริสุทธิ์ได้ก็ด้วยกำลังของวิริยะ

ปัจจัยสันนิสิตศีล คือ ความบริสุทธิ์ในการรับปัจจัย ขณะที่พระภิกษุจะรับปัจจัย ๔ ต้องพิจารณาเสียก่อนว่า ควรแก่สมณะหรือไม่ ถ้าไม่ควรก็ไม่รับ การใช้ เครื่องนุ่งห่มก็เช่นกันต้องพิจารณาก่อนว่า นุ่งห่มเพื่ออะไร มิใช่เพื่อความ สวยงาม แต่เพื่อกันความหนาว ความร้อน แผลต่าง ๆ เป็นต้น อันเป็นเหตุไม่ สะดวก แก่การเจริญสมณะธรรม ปัจจัยสันนิสิตศีลจะบริสุทธิ์ได้ก็ด้วยกำลังของ ปัญญา^{๕๐}

จากข้อความข้างต้น ทำให้เห็นว่า การทำให้ศีลบริสุทธิ์นั้นต้องประกอบไปด้วยการรักษาศีล ทั้งสี่กลุ่มดังกล่าว มิได้มีแต่เพียงการพยายามรักษาปาฏิโมกขสังวรศีลเท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึง อินทริยสังวรศีล อาชีวะปาริสุทธิศีล และ ปัจจัยสันนิสิตศีลอีกด้วย ซึ่งปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะ ทำให้ศีลทั้งสี่กลุ่มดังกล่าวมีความบริสุทธิ์บริบูรณ์ก็คือ พละ ๕ ดังที่อุบาลีกาณเฑ มหานิรานนท์ ได้ กล่าวไว้ว่า “ภิกษุท่านทำปาฏิโมกขสังวรศีลให้บริสุทธิ์ได้ด้วยกำลังของศรัทธา และอินทริยสังวรศีลจะ บริสุทธิ์หมดจดได้ด้วยสติ ส่วนอาชีวะปาริสุทธิศีลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยวิริยะ... สำหรับปัจจัยสันนิสิตศีล

^{๕๐} พระพิพิธธรรมสุนทร, “อภิธรรมออนไลน์,” <<http://abhidhamonline.org/visudhi.htm>>, (สืบค้นเมื่อ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕).

นี่คือ ภิกษุทั้งหลายจะรับปัจจัยทั้ง ๔ ต้องพิจารณาเสียก่อนว่าควรแก่สมณะหรือไม่ ถ้าไม่ควรแก่สมณะแล้วก็ไม่รับ ต้องพิจารณาด้วยปัญญา... ฉะนั้นศีลอันนี้จะบริสุทธิได้ด้วยปัญญา”^{๕๒}

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติอินทริยสังวรศีลควรเป็นศีลกลุ่มแรกที่ผู้ปฏิบัติพึงรักษาให้บริสุทธีก่อน ดังที่ชินสกเถระได้กล่าวว่า “การที่จะทำให้ศีลในสิกขา ๓ บริบูรณ์ได้ ผู้ปฏิบัติมีความจำเป็นต้องทำอินทริยสังวรศีลสมบูรณ์บริบูรณ์ให้ได้ก่อน”^{๕๓} ซึ่งสอดคล้องกับที่พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์) ได้ให้เหตุผลว่า “การสำรวมอินทริย์ (อินทริยสังวร) ถือเป็นด่านแรกที่จะป้องกันสิ่งแวดล้อมภายนอกไม่ให้เข้าไปรบกวนจิตใจให้เกิดกิเลสตัณหาพาให้ละเมิดศีลสิกขาบท”^{๕๔} จึงอาจกล่าวได้ว่า ถ้าผู้ปฏิบัติเริ่มต้นที่การสำรวมอินทริย์ทั้ง ๕ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายของตนให้ได้ก่อน ธรรมารมณ์อันเกิดแก่ใจก็จะน้อยลง และเป็นเหตุให้การรักษาศีลอีกสามกลุ่มที่เหลือเป็นไปด้วยความสะดวกมากยิ่งขึ้น ดังที่อุบาลิกาเนบ มหานิรันดร์ ได้เปรียบเทียบไว้ว่า “พวกที่ไม่สำรวมอินทริย์ก็เหมือนคนที่มุงหลังคาไม่ดี เวลาฝนตกลงมาก็ย่อมจะหยดรดถูกตัวเสมอ คล้ายกับกิเลสที่รั่วไหลเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กายนี้จะมีมารคิดใจเสมอ และตัวเราก็จะต้องเข็ดน้ำตามเรื่อย ๆ ไป ถ้าหากว่าผู้ที่มีการสำรวมอินทริย์เหมือนกับคนที่มุงหลังคาดีแล้ว ฝนย่อมไม่ร่วลงมารดตัว เราก็ไม่ต้องคอยเข็ดน้ำฝน”^{๕๕}

จากที่กล่าวมา มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่าเมื่อเข้าสู่การปฏิบัติภาวนา ศีลต่างๆ ดังกล่าวจะมีบทบาทในอีกลักษณะหนึ่ง ก็เป็นศีลทางจิต ดังที่ชินสกเถระกล่าวว่า “ศีลในสิกขา ๓ เป็นศีลในขั้นตอนการศึกษาวิชาการตรัสรู้เพื่อดับทุกข์ของพระอริยเจ้านั้น จะเกิดขึ้นพร้อมกับส่วนประกอบของสิกขาอีก ๒ ประการ ได้แก่ สมาธิและปัญญา ไม่เกิดตามลำพัง ไม่เกิดก่อน ไม่เกิดหลัง... ตามหลักฐานนี้ จะเห็นได้ด้วยปัญญาว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ในสิกขา ๓ นี้ เกิดขึ้นพร้อมกัน ในขณะที่จิตเดียวกันกับที่จิตหลุดพ้นจากสวะทั้งปวง”^{๕๖} ซึ่งสอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “สมาธิอันศีลอบรมแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ก็หลุดพ้นด้วยดี โดยแท้จากอาสวะทั้งหลาย”^{๕๗} ดังนั้น ศีลจึงมิใช่

^{๕๒} อุบาลิกาเนบ มหานิรันดร์, *แนะแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา ตอน วิสุทธิ ๗*, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๕๓} ชินสกเถระ, *พุทธวิหาร ศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระ*, หน้า ๑๐๕.

^{๕๔} พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), ศ.ดร., *จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๒.

^{๕๕} อุบาลิกาเนบ มหานิรันดร์, *แนะแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา ตอน วิสุทธิ ๗*, หน้า ๘.

^{๕๖} ชินสกเถระ, *พุทธวิหาร ศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระ*, หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

^{๕๗} *ที.ม. (ไทย) ๑๓/๗๗/๒๕๑*.

เครื่องมือในการพัฒนาการแสดงออกทางกายและวาจาของบุคคลเท่านั้น หากแต่เป็นเครื่องมืออบรมจิตใจในช่วงของการเจริญภาวนาอีกด้วย

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ยังกล่าวถึงความสัมพันธ์ของการรักษาศีลกับมิติทางด้านจิตใจไว้ว่า “ในระบบการฝึกอบรมในระบบไตรสิกขา ศีลยังมีใช้ข้อปฏิบัติให้ถึงจุดหมายโดยตัวของมันเอง แต่เป็นวิธีการเพื่อก้าวหน้าไปสู่ความเจริญขั้นต่อไป คือ “สมาธิ” สมาธิจึงเป็นจุดหมายจำเพาะของศีล โดยนัยนี้ คุณค่าด้านจิตใจของศีลจึงมีความสำคัญมาก คุณค่าทางจิตใจในขั้นศีลก็คือ เจตนาที่จะงดเว้นหรือไม่มีความดำริในการที่จะทำชั่วใดๆ อยู่ในใจ ซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ปลอดโปร่ง”^{๕๔} ดังนั้น จะเห็นได้ว่าศีลไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการอบรมกายและวาจาเท่านั้น หากแต่เป็นเครื่องมือที่สะท้อนคุณภาพของจิตใจของแต่ละบุคคล เพราะการกระทำของคนเราโดยทั่วไปมักจะเกิดจากเจตนาหรือความรู้สึกนึกคิดที่มีอยู่ในใจ นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ การรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์นั้นถือเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการปฏิบัติภาวนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ส่วนภิกษุใด มีศีลขาด, กัมมัญฐานของภิกษุนั้น ย่อมไม่สืบต่อ, จิตย่อมปั่นป่วน คือ ถูกไฟคือความเดือดร้อนแผดเผาอยู่ ถูกถูกทิ่มแทงด้วยปฏัก ฉะนั้น”^{๕๕} จึงจะเห็นได้ว่าความก้าวหน้าของการบำเพ็ญเพียรทางจิตย่อมขึ้นกับความบริสุทธิ์ของศีลเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น ถ้าในระหว่างปฏิบัติกัมมัญฐานอยู่เกิดเวทนา เช่น ปวดเข้าขึ้นมา ถ้าผู้ปฏิบัติกำหนดในใจว่า “ไม่ปวดหนอ ๆ ๆ” ซึ่งเป็นการกล่าวเท็จก็ถือว่าผิดศีลแล้ว เพราะคำที่กำหนดไม่สอดคล้องกับอาการที่เกิดขึ้น หรืออย่างกรณีที่ผู้ปฏิบัติพยายามเพ่ง เกร็ง บังคับให้อาการเวทนาต่างๆ หายไป แทนที่จะเพียงรับรู้และกำหนดตามอาการด้วยใจที่เป็นกลาง ก็ถือว่าผิดศีลเช่นกันเพราะถือเป็นการเบียดเบียน หรือ มีเจตนาที่จะทำให้อาการดังกล่าวเป็นไปดังใจของตน นั่นเอง ด้วยเหตุนี้ การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ทั้งทางกาย วาจา และใจจึงถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาตนของผู้ปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา

อธิจิตสิกขา ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ซึ่งเป็นการพัฒนาจิตตวิสุทธิ ดังนี้

จิตตวิสุทธิ หมายถึง ความหมดจดแห่งจิต คือ จิตที่สมมูล เพราะวิริยะพละเสมอกับสมาธิพละ ทำให้สมาธิก็สมมูล วิริยะก็สมมูล เป็นปัจจัยให้สติกำหนดรู้อยู่ในปัจจุบันขณะได้อย่างพอดี ไม่ไปในอนาคตเพราะวิริยะมีมาก ไม่อยู่ในอดีตเพราะสมาธิมีกำลังมากไป เป็นการฝึกอบรมจิตจน

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๖๒.

^{๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๕๐/๓๖๓.

บังเกิดขณิกสมาธิที่ปราศจากนิรณัน เพราะสติต่อเนื่องจนนิรณันไม่สามารถเข้าแทรกในจิตได้ อันเป็นปทัฏฐานที่สำคัญ ทำให้เจริญวิปัสสนาได้ง่าย ซึ่งพระพิพิธธรรมสุนทรได้ขยายความไว้ดังนี้

จิตตวิสุทธิ หมายถึง จิตที่มีความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส จิตตวิสุทธิว่าโดยอรรถ ได้แก่ สมาธิวิสุทธิ จิตตวิสุทธิหรือสมาธิวิสุทธิ ต้องเป็นไปเพื่ออานิสงส์ที่เป็นปัจจัยแก่การพ้นทุกข์เท่านั้น สมาธินี้จึงชื่อว่าบริสุทธิ์ ถ้าทำสมาธิเพื่อจะมีความสุข ต้องการให้จิตสงบ ความเข้าใจเช่นนี้ สมาธินั้นก็ไม่บริสุทธิ์ เพราะไม่ต้องการพ้นทุกข์ (ขุ. ปฏิ. ญาณกถา ๓/๗๒)

หน้าที่ของสมาธิในสติปัฏฐานนั้น คือ การทำลายอกิขณาและโทมนัส หรือทำลายความยินดีในร้ายที่อยู่ในจิตใจ ซึ่งจิตไม่สามารถทำลายความรู้สึกนึกคิดได้ สติเพียงแต่กันไม่ให้แสดงออกทางกาย ทางวาจาเท่านั้น นิรณันธรรมเกิดขึ้นในระดับจิตใจขณะที่คิดนึกถึงเรื่องราวที่เป็นอดีตหรืออนาคต ถ้าขณะใดจิตตั้งมั่นในอารมณ์ปัจจุบันแล้ว นิรณันจะเกิดไม่ได้เลย

สมาธิมีอยู่ ๓ ชั้น คือ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ ขณิกสมาธิเป็นได้ทั่วไปในอารมณ์ทั้ง ๖ เมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง ขณะย้ายอารมณ์ไปตามทวารทั้ง ๖ ด้วยเหตุใดก็ตาม ขณิกสมาธิจะติดตามไปด้วยเสมอ ขณิกสมาธิดังกล่าวนี้จึงเป็นปัจจัยหรือเป็นบาทฐานให้แก่วิปัสสนา เพราะการเปลี่ยนอารมณ์ที่เป็นไปตามเหตุผลนั่นเอง ที่เป็นเหตุให้เห็นถึงความเกิดขึ้นและดับไปของอารมณ์และของจิตได้ถ้าหากไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงของอารมณ์แล้ว ยากที่จะเข้าใจถึงสภาวะของความเกิด ความดับ ของจิตได้ (วิสุทธิ. อ. ภาค ๒/๒๕)

ความเกิดของจิตในอารมณ์หนึ่ง ๆ นั้น รวดเร็วมามากจนไม่ทันเห็นความดับของจิตได้ จึงคิดว่าอารมณ์มีอยู่ ดังนั้น สมาธิที่แน่วแน่จึงไม่เป็นบาทแก่วิปัสสนา และไม่เป็นเหตุให้เห็นความเกิดขึ้นและความดับไปของจิตและอารมณ์ ความสามารถในการรู้ทุกขในจิตหรือในอารมณ์นั้น ไม่อาจรู้ได้ด้วยสมาธิ แต่จะรู้ได้ด้วยปัญญา จิตที่ตั้งอยู่ในอารมณ์ของสติปัฏฐาน จึงเป็นบาทให้เห็นความเกิดขึ้นและดับไปของอารมณ์ได้ ผู้บำเพ็ญเพียรจะโดยสมถะก็ดี หรือวิปัสสนาก็ดี สิ่งสำคัญอยู่ที่อารมณ์ที่ใช้ในการพิจารณา จึงต้องศึกษาเรื่องอารมณ์ว่าอารมณ์อย่างไร จึงจะเป็นปัจจัยแก่วิปัสสนา และอารมณ์อย่างไรเป็นปัจจัยแก่สมถะ

สมาธิที่เป็นจิตตวิสุทธิ จะต้องเป็นไปในอารมณ์ของสติปัฏฐาน เพราะทำลายกิเลส คือ อกิขณาและโทมนัส ถ้าสมาธิไม่มีสติปัฏฐานเป็นอารมณ์แล้ว จะทำให้เกิดความสงบ มีความสุข มีความพอใจในความสงบหรือความสุขนั้น ความ

พอใจเป็นกิเลสอย่างหนึ่งอาศัยสมาธิเกิดขึ้น สมาธิเช่นนี้จึงไม่สามารถทำลาย
อารมณ์วิปัสสนาได้

สำหรับการเจริญวิปัสสนาของผู้ที่ได้ฌานแล้ว มีวิธีทำอย่างไร (อภิสสาณินี อ. ๑/
๓๕๕) ที่เรามักได้ยินกันว่า ยกองค์ฌานขึ้นสู่วิปัสสนา นั้นหมายความว่า ในองค์
ฌานทั้ง ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข และเอกัคคตา ผู้ที่ได้ฌานมักจะคิดในสุข และ
เพลิดเพลินในสุข ความสุขนี้เกิดจากปีติเป็นเหตุ ฉะนั้น การยกองค์ฌานจึงอาศัย
การเพ่งปีติซึ่งเป็นองค์ฌานและเป็นนามธรรมนั่นเอง ธรรมชาติของปีตินั้นจะ
เพ่งหรือไม่เพ่งก็มีการเกิดดับ แม้จิตที่เป็นสมาธิก็มีการเกิดดับ ปีติซึ่งอาศัยจิตที่
ได้ฌานแล้ว ยิ่งเกิดดับรวดเร็วมาก ปีตินั้นแหละจะแสดงความเกิดดับให้ปรากฏ
แก่ผู้เพ่งพิจารณา เมื่อเห็นว่าปีติมีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาแล้ว จิตก็
จะดำเนินไปในอารมณ์ของวิปัสสนาด้วยอำนาจของการเพ่งลักษณะของปีติ
(ไม่ใช่เพ่งอารมณ์บัญญัติ) วิปัสสนาก็จับในอารมณ์นั้นไม่ได้ ดังนั้น ถ้าฌานใดที่
เพ่งลักษณะ หรือสมาธิใดที่พิจารณาลักษณะที่กำลังเปลี่ยนแปลง (ลักษณะปนิช
ฌาน) สมาธินั้นถือว่าเป็นบาทของวิปัสสนา และเรียกสมาธินั้นว่า จิตตวิสุทธิ
ส่วนสมาธิใดที่เพ่งอารมณ์บัญญัติ (อารมณ์ปนิชฌาน) ไม่เพ่งลักษณะ ไม่จัดว่า
เป็นจิตตวิสุทธิ^{๐๐๐}

จากที่กล่าวมา จะเห็นว่าการพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์นั้นจำเป็นต้องอาศัยปัจจัย ๒ ประการ คือ
การเจริญสมาธิที่เป็นไปในอารมณ์ของสติปัฏฐาน และการเจริญวิปัสสนาที่อาศัยการพิจารณา
ลักษณะหรืออาการที่เป็นปรมาตถ์ (ไม่ใช่บัญญัติ) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของชินสกเถระ ที่ว่า
“ปรมาตถ์นั้นมี ๓ ลักษณะ คือ อนิจจัง ไม่คงเส้นคงวา ทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยากลำบาก อนตฺตา
ก่อนตัวตนดับไม่เหลือ หรือที่มักเรียกกันว่าไม่มีก่อนตัวตน ถ้าจะพูดให้เข้าใจง่าย คือ มีเพียงการเกิด
การเสื่อม และการดับ ให้เห็นในปัจจุบันขณะเท่านั้น... ส่วนสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ไม่ดับ จัดเป็น
บัญญัติ ไม่ใช่ปรมาตถ์”^{๐๐๑} ดังนั้น การเจริญวิปัสสนาที่ถูกต้องจึงควรใช้การกำหนดรู้ที่อาการซึ่งเป็น
ปรมาตถ์เป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น อาการพอง-ยุบของหน้าท้อง ซึ่งมีการเกิด-ดับที่เห็นได้ในปัจจุบัน
ขณะ ดังนั้น การกำหนดที่ลมหายใจเข้า-ออกจึงเป็นการกำหนดที่ไม่ถูกต้องเพราะลมหายใจที่ออก
จากบุคคลคนหนึ่งมิได้มีการดับแต่อย่างใด แต่มันแค่ย้ายไปอยู่ในบรรยากาศหรือร่างกายของ

^{๐๐๐} พระพิพิธธรรมสุนทร, “อภิธรรมออนไลน์,” <<http://abhidhamonline.org/visudhi.htm>>, (สืบค้น
เมื่อ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕).

^{๐๐๑} ชินสกเถระ, พระธรรมจักรเทศนาฎีกา, (นครนายก : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๘,
๑๔๒.

สิ่งมีชีวิตอื่นเท่านั้น นอกจากนี้ การใช้คำบริกรรมต่างๆ เช่น พุท-โธ หรือ สัมมา-อะระหัง ซึ่งไม่ตรงกับอาการที่จิตไปจับ สัมมาวาจาจึงไม่เกิดด้วยเช่นกัน และเมื่อสัมมาวาจาไม่เกิดก็จะเป็นเหตุให้มรรคมีองค์ ๘ ไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างครบถ้วน ดังนั้น การกำหนดหรือเพ่งสิ่งใดๆ ที่ถือเป็นบัญญัติ เช่น ลมหายใจ และคำบริกรรมต่างๆ ดังกล่าว จึงมิใช่แนวทางที่ถูกต้องตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ และไม่อาจนำไปสู่การดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง

อธิปัญญาศึกษา ได้แก่ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ซึ่งเป็นการพัฒนาวิสุทธิอีก ๕ ประการที่เหลือ อันได้แก่ ทิฐิวินิสุทธิติฐิ กังขาวิตรณวิสุทธิติฐิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิติฐิ ปฏิพาณญาณทัสสนวิสุทธิติฐิ และญาณทัสสนวิสุทธิติฐิ

ทิฐิวินิสุทธิติฐิ หมายถึง ความหมดจดแห่งทิฐิ คือ ความรู้เข้าใจ มองเห็นนามรูปตามสภาวะที่เป็นจริง เห็นรูปธาตุและนามธาตุเป็นคนละธาตุกันอย่างชัดเจน เป็นเหตุข่มความเข้าใจผิดว่ารูปขั้นนี้ เป็นเราเสียได้ เริ่มดำรงในภูมิแห่งความไม่หลงผิด ซึ่งพระพิพิชธรรมสุนทรได้ขยายความไว้ ดังนี้

ทิฐิวินิสุทธิติฐิ หมายถึง ปัญญาที่มีความเห็นถูก หรือรู้ถูกตามความเป็นจริงโดยปราศจากกิเลส คือ เห็นนามและรูปว่าไม่ใช่สัตว์ บุคคล เป็นสิ่งที่ไม่มีเจ้าของ ไม่อยู่ในอำนาจใด ได้แก่ นาม-รูปปริจเฉทญาณ การเห็นเช่นนี้เป็นภาวณาปัญญา ถ้าเพียงแต่คาดคะเนคิดนึก (สุตามยปัญญา) หรือการวิพากษ์วิจารณ์ (จินตามยปัญญา) จะเข้าถึงวิสุทธิติฐิไม่ได้เลย ทิฐิวินิสุทธิติฐิเป็นผลซึ่งเกิดจากการทำเหตุได้ถูกต้อง จึงควรศึกษาถึงเงื่อนไขการกำหนดนาม-รูปอันเป็นตัวกัมมัญฐานว่าจะพิจารณาอย่างไร จะโยนิโสมนสิการอย่างไร จึงจะถูกต้อง ถ้าทำเหตุถูกต้องตามควรแก่ผลแล้ว ผลนั้นก็จะเกิดขึ้นได้ การพิจารณานามรูปจะถูกต้องก็เนื่องมาจากการศึกษาปริยัติมาอย่างถูกต้องตามปัญญาบารมีของผู้ปฏิบัติเป็นสำคัญ จึงจะผ่านอุปสรรค คือ ตัณหา มานะ ทิฐิ ที่เป็นศัตรูสำคัญที่ กิดขวางมิให้พบเหตุหรือทำเหตุที่ถูกได้^{๑๒}

กังขาวิตรณวิสุทธิติฐิ หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย ความบริสุทธิ์ขั้นที่ทำให้กำจัดความสงสัยได้ คือ กำหนดรู้ปัจจัยแห่งนามรูปได้แล้วจึงสิ้นสงสัยเห็นปฏิจางสมุปบาท ซึ่งพระพิพิชธรรมสุนทรได้ขยายความไว้ ดังนี้

กังขาวิตรณวิสุทธิติฐิ เป็นปัญญาที่ต่อเนื่องมาจากทิฐิวินิสุทธิติฐิ มีความเชื่ออย่างแน่อนแล้วว่า ในอดีตมีการเวียนว่ายตายเกิด มาแล้ว และในอนาคตก็ยังคง

^{๑๒} พระพิพิชธรรมสุนทร, “อภิธรรมออนไลน์,” <<http://abhidhamonline.org/visudhi.htm>>, (สืบค้นเมื่อ

เวียนว่ายตายเกิดอีกถ้ายังทำเหตุของการเกิดอยู่ ผู้ปฏิบัติจะ หมดความสงสัยในเรื่องภพชาติ ทั้งชาติที่แล้วมา ชาตินี้ หรือชาติหน้า จากทฤษฎีวิสุตติที่เกิดขึ้นนาม-รูปปริเฉทญาณที่รู้เพียงความแตกต่างของนามและรูป แต่ไม่รู้นามและรูปเหล่านั้นมาจากไหน ในกัมขาวจรธรรมวิสุตติที่หมดความสงสัยได้ เพราะเมื่อกำหนดนาม-รูปจนเข้าใจมากขึ้นแล้ว ก็รู้นาม-รูปเหล่านั้นเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุปัจจัย (ปัจจัยปริคคญาณ) คือ รูปอันใดเกิดขึ้น (อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน) ก็รู้ว่าเกิดขึ้นเพราะเหตุใด (เพราะมีจิตเป็นตัวรู้และสั่งงาน) นามอันใดเกิดขึ้น (ความคิด ความรู้สึก ชอบ หรือชัง) ก็รู้ว่าเกิดขึ้นด้วยเหตุอะไร (เพราะมีการกระทบอารมณ์ตามทวารทั้ง ๖ เป็นต้น) ไม่เกี่ยวกับการสร้างหรือการคลบนัลลให้เกิดขึ้น สามารถตัดสินใจได้ว่าแม้ชาติก่อนตนก็เกิดด้วยเหตุ ปัจจัย ปัจจุบันก็เกิดมาได้ด้วยเหตุ ปัจจัย และความสันทัดที่มีอยู่ก็กำลังสร้างเหตุเพื่อการเกิดในชาติหน้า อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ชาติหน้าจึงมีเหตุปัจจัยที่กำลังรอส่งผลเช่นกัน แม้คนอื่นหรือสัตว์อื่น ก็ไม่พ้นไปจาก เหตุปัจจัยเช่นนี้เหมือนกัน^{๑๐๐}

มคคามัคคญาณทัสสนวิสุตติ หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องรู้เห็นว่าทางหรือมิใช่ทาง จิตรับรู้ถึงกระแสแห่งไตรลักษณ์ได้ ซึ่งพระพิพัชรธรรมสุนทร ได้ขยายความไว้ ดังนี้

มคคามัคคญาณทัสสนวิสุตติ คือ ปัญญาที่รู้โดยถูกต้องแน่นอนแล้วว่า วิธีการใดใช่ทาง หรือวิธีการใดไม่ใช่ทาง ที่จะดำเนินไปสู่การดับภพชาติของตน หรือพระนิพพาน ความรู้ ความเข้าใจที่สามารถตัดสินใจ วิธีการต่าง ๆ ได้นี้ ชื่อว่าปัญญานั้นบริสุทธิ์แล้ว จากความเข้าใจผิดด้วยอำนาจค้นหาและทฤษฎี เมื่อกำจัดความเข้าใจผิดได้ เรียกว่า มคคามัคคญาณทัสสนวิสุตติ นับตั้งแต่ อุทัพพัญญาน อันเป็นวิปัสสนาญาณที่แท้จริงเป็นต้นไป ปัญญาในอุทัพพัญญานเป็นปัญญานั่นเป็นปฏิบัติที่ถูกต้อง แต่อาจจะยังไม่สมบูรณ์พอที่จะรู้เท่าทัน ในอารมณ์ของกิเลส คือ วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง มีโอภาสเป็นต้นที่เกิดจากกำลังของสมาธิ ถ้าอารมณ์ของสมาธิมีมากกว่าก็จะดึงดูดใจให้ตกจากอารมณ์วิปัสสนา ทำให้เห็นแสงสว่าง หรือรู้สึกสงบ เยือกเย็น เป็นต้น ทำให้เข้าใจผิดว่าตนเองเข้าถึงธรรมที่ไม่มีกิเลสแล้ว ตนเข้าถึงนิพพานแล้ว ความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา อาจจะเข้าอาศัยได้ ความรู้สึกนี้เป็นข้าศึกแก่อารมณ์วิปัสสนาที่ถือว่าไม่ใช่เรา เหตุนี้ความรู้สึกเป็นตัวเราจึงเป็นกิเลสของวิปัสสนา ทำให้วิปัสสนาเศร้าหมองตกไปจากวิสุตติ และ

^{๑๐๐} พระพิพัชรธรรมสุนทร, “อภิธรรมออนไลน์,” <<http://abhidhamonline.org/visudhi.htm>>, (สืบค้นเมื่อ

มักทำให้หลงทาง ถ้ารู้เท่าทันวิปัสสนูปกิเลสที่เกิดขึ้น จะด้วยการศึกษา หรือครูอาจารย์บอกเหตุผลให้ก็ตาม ความรู้สึกในอารมณ์ที่ถูกของอุทฺทพฺพญาณจึงจะเกิดขึ้น ความรู้สึกที่ถูกต้องจะกันจิต มิให้ตกไปในอารมณ์ที่ผิดอีก ความเข้าใจนี้เรียกว่า มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิต^{๑๑๔}

ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิต หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนินรู้ทุกข์อริยสัจจรู้สมุทัยอริยสัจจ ิรู้โรธอริยสัจจ ิรู้มรรคอริยสัจจ และพิจารณาทั้งสี่พร้อมกัน ซึ่งพระพิพัชรธรรมสุนทรได้ขยายความไว้ ดังนี้

ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิต คือ ปัญญาที่เข้าถึงความรู้สึกในทางที่ถูก ตรงสู่พระนิพพานโดยถูกต้องแล้ว ทางในที่นี้หมายถึง อารมณ์อันเป็นปฏิบัติที่ถูกต้อง ค้นหาแลทวิญญูไม่สามารถเข้าไปในอารมณ์นั้นได้ อารมณ์ของ วิปัสสนา คือ ไตรลักษณ์ในนาม-รูป เป็นตัวถูกรู้ ส่วนปัญญาเป็นตัวรู้อารมณ์ไตรลักษณ์นั้น ความรู้เช่นนี้เป็นปัจจัยแก่วิปัสสนาญาณเบื้องสูงต่อเนื่องไปถึงโคตรภูญาณ วิปัสสนาปัญญาตั้งแต่อุทฺทพฺพญาณที่ปราศจากวิปัสสนูปกิเลสจนถึงโคตรภูญาณจัดเข้าอยู่ในปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิต ดังนั้น วิสุทธิตขั้นนี้จึงประกอบด้วย วิปัสสนาญาณลักษณะต่าง ๆ รวม ๑๐ ญาณ ได้แก่ อุทฺทพฺพญาณที่ปราศจากวิปัสสนูปกิเลส ภังคญาณ ภยญาณ อาทีนวญาณ นิพพิทาญาณ มุญฺจิตุกัมมยตาญาณ ปฏิสังขยาญาณ สังขารูปেকาญาณ อนฺุโลมญาณ และโคตรภูญาณ อานิสงส์ที่จัดอยู่ในวิสุทธิตขั้นนี้ โดยเฉพาะผู้ที่ผ่านวิปัสสนาปัญญาขั้นภังคญาณหรือภังคานุปัสสนาญาณแล้ว จะได้รับอานิสง ๘ ประการ คือ

๑. ละความใคร่ในภพต่าง ๆ เพราะรู้แล้วว่าไม่ใช่ความสุข
๒. ละความใคร่ในชีวิต เพราะเห็นแล้วว่าชีวิตเป็นไปเพื่อทุกข์และการแก้ไขเท่านั้น
๓. หมั่นประกอบความเพียร เพื่อจะได้พ้นจากทุกข์
๔. เลี้ยงชีพด้วยความบริสุทธิ์ ถูกต้องตามพระธรรมวินัย
๕. ไม่ชวนชวายเป็นทางที่ผิด ให้ผิดไปจากพระธรรมวินัย
๖. มีความกล้าหาญ ไม่ยอมผัดสีด ไม่เกรงกลัวต่อสิ่งที่จะทำให้เสียศีลธรรม
๗. มีขันติอดทน ไม่เป็นไปกับกิเลสของคนอื่น เป็นคนสอนง่าย เลี้ยงง่าย ไม่คือร้อน
๘. อดกลั้นต่อความยินดียินร้ายไม่ตอบสนองกิเลสของตนเองในอารมณ์ต่างๆ โดยผิดพลาด

^{๑๑๔} พระพิพัชรธรรมสุนทร, “อภิธรรมออนไลน์,” <<http://abhidhamonline.org/visudhi.htm>>, (สืบค้นเมื่อ

คุณธรรมทั้ง ๘ ประการนี้ เป็นอานิสงส์อันเนื่องมาจากปัญญาของผู้ปฏิบัติที่เข้าถึง ถึงกานุปัสสนาญาณดังกล่าว อาศัยคุณธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยให้บรรลุถึงธรรมที่ดับทุกข์ ถ้าผู้ใดยังไม่ได้รับอานิสงส์นี้แล้ว ก็ยากจะดำเนิน ถึงพระนิพพานได้ อานิสงส์ดังกล่าวมิใช่เกิดจากทาน หรือจากศีล หรือจากสมาธิ แต่จะต้องได้มาจากเหตุโดยตรง คือ จากวิปัสสนาเท่านั้น

จะเห็นว่า วิปัสสนาญาณแต่ละลักษณะทำให้เกิดวิสุทธิได้ไม่เท่ากัน ทั้งนี้ก็เพราะ ญาณปัญญาแต่ละข้อมีอำนาจไม่เท่ากันนั่นเอง วิปัสสนาบางข้อก็มีอำนาจให้เกิดวิสุทธิได้เต็มข้อ เช่น นาม-รูปปริจเฉทญาณ ทำให้เกิดทวิวิสุทธิเต็ม ปัจจัยปริคคญาณ ทำให้เกิดกัณหาวิตรณวิสุทธิ ส่วนอุทกัพพญาณที่ยังมีวิปัสสนูปกิเลสจัดอยู่ในขั้นมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ถ้าปราศจากวิปัสสนูปกิเลสจะจัดอยู่ในขั้นปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นต้น แต่วิปัสสนาบางข้อต้องรวมกันหลายข้อ จึงจะสามารถทำให้เกิดวิสุทธิได้เพียงข้อเดียว เช่น อุทกัพพญาณส่วนหลัง จนถึงโคตรภูญาณ รวม ๑๐ ญาณ ทำให้เกิดปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ เพียงข้อเดียว^{๑๐๕}

ญาณทัสสนวิสุทธิ หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ คือการปฏิบัติบริบูรณ์จนได้ความรู้แจ้งในอริยมรรค ความบรรลุเป็นอริยบุคคลหรือผลญาณ พิจารณาธรรมที่ได้บรรลุแล้ว คือปัจจุเวกขณะญาณ ย่อมเกิดขึ้นในวิสุทธิข้อนี้ เป็นอันบรรลุผลที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทธิ หรือ ไตรสิกขา หรือการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งพระพิพิธธรรมสุนทรได้ขยายความไว้ดังนี้

ญาณทัสสนวิสุทธิ คือ ปัญญาในมัคคญาณที่เห็นแจ้งพระนิพพาน เป็นปัญญาขั้นสูงสุดของการเจริญวิปัสสนา หรือเจริญมหาสติปัฏฐาน จนเห็นอริยสัจทั้ง ๔ ครบถ้วน ตั้งแต่วิสุทธิที่ ๑ ถึงวิสุทธิที่ ๖ นั้น รู้อริยสัจเพียง ๒ สัจจะ คือ รู้ทุกข์ สัจจกับสมุทัยสัจจ ส่วนญาณทัสสนวิสุทธิเป็นโลกุตตรวิสุทธิ เพราะรู้แจ้งอริยสัจครบทั้ง ๔ ทั้งนี้วิสุทธิแต่ละวิสุทธิจะเป็นปัจจัยแก่กันและกันตามลำดับ ไม่มีการข้ามขั้นตั้งแต่วิสุทธิที่ ๑ ถึงวิสุทธิที่ ๖ คำสอนในพระพุทธศาสนานั้นมี

^{๑๐๕} พระพิพิธธรรมสุนทร, “อภิธรรมออนไลน์,” <<http://abhidhamonline.org/visudhi.htm>>, (สืบค้นเมื่อ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕).

พระพุทธประสงค์ก็เพื่อให้สัตว์ทั้งหลายเข้าถึงปัญญาที่เชื่อว่าญาณทัสสนวิสุทธิ
เท่านั้น และธรรมทั้งหลายในคำสอนก็สงเคราะห์อยู่ในอริยสัจจ์ทั้งหมด^{๑๐๖}

จากการพัฒนาอริยปัญญาสิกขาดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาปัญญาเป็น
เป้าหมายสำคัญตามมรรควิธีเพื่อความพ้นทุกข์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เพราะครอบคลุม
การพัฒนาวิสุทธิ ๕ ใน ๗ ประการ โดยมีพื้นฐานมาจากการพัฒนาในส่วนของอริยศีลสิกขาและอริยจิต
สิกขาอย่างครบถ้วน อีกทั้ง ปัญญาที่ใช้ในการดับทุกข์อย่างแท้จริงนั้น มิใช่เป็นปัญญาอันเกิดจากการ
ฟัง การอ่าน หรือ การคิดนึก วิพากษ์วิจารณ์ หากแต่เป็นปัญญาอันเกิดจากการปฏิบัติภาวนา หรือที่
เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” ซึ่งต้องผ่านการบำเพ็ญเพียรทางจิตอย่างถูกต้องเท่านั้น จึงจะพัฒนาจิต
จนถึงขั้นที่เรียกว่า “ญาณทัสสนวิสุทธิ” หรือความรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ข้อได้อย่างสมบูรณ์
ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรับรองว่าผู้ที่รู้แจ้งถึงทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับแห่งทุกข์และวิธีการ
ดับทุกข์เป็นผู้เข้าถึงความเป็นสมณะตามคำสอนของพระองค์ ดังปรากฏในสมณสูตร ในกัมภีร์พระ
สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก ดังต่อไปนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความ
เป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านั้น เราตถาคตหยาบคายย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะหรือว่า
เป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ไม่ และท่านเหล่านั้นหาได้ทำให้แจ้งซึ่งผล คือ
ความเป็นสมณะและผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน
เข้าถึงอยู่ไม่ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ชัดตามความเป็น
จริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ก็สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านั้นแล เราตถาคตย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะและยก
ย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้นย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งผล
คือความเป็นสมณะ และผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งในปัจจุบัน
เข้าถึงอยู่^{๑๐๗}

จากพระสูตรข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่ถือว่าเป็นสมณะที่แท้จริงในพระพุทธศาสนาที่อยู่
ท่ามกลางสมณะโดยทั่วไป (สมมติสมณะ) ก็คือ อริยสมณะหรือพระอริยบุคคลทั้งสี่กลุ่ม นั่นเอง
เพราะเป็นผู้ที่สามารถจะเห็นอริยสัจ ๔ ด้วยปัญญาอันเกิดจากการเข้าถึงวิสุทธิครบทั้ง ๗ ข้อดังกล่าว
ด้วยเหตุนี้ หน้าที่หลักที่พระสงฆ์พึงกระทำเพื่อให้เข้าถึงความมีสมณสาธูป ก็คือ การหมั่นเพียรฝึกฝน

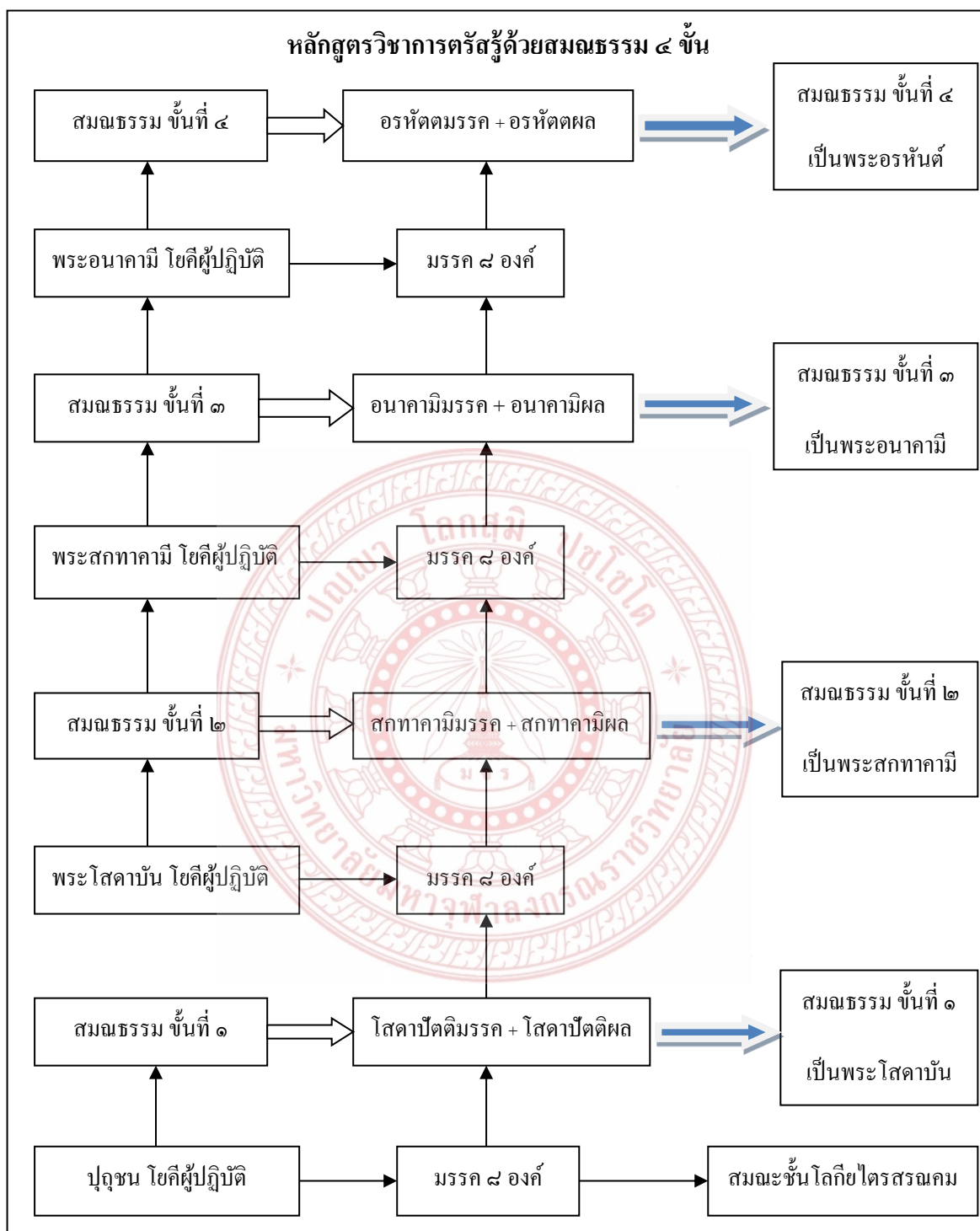
^{๑๐๖} พระพิพิธธรรมสุนทร, “อภิธรรมออนไลน์,” <<http://abhidhamonline.org/visudhi.htm>>, (สืบค้นเมื่อ
๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕).

^{๑๐๗} ขุ.อิติ. (ไทย) ๔๕/๒๘๓/๖๕๕-๖๕๖.

ปฏิบัติเพื่อยกระดับความบริสุทธิ์ของกาย วาจา และใจตามหลักไตรสิกขา ซึ่งหมายถึง การประพฤติ และปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ และปัญญาจนเกิดเข้าใจอย่างถ่องแท้ในอริยสัจ ๔ กล่าวคือ รู้แจ้งถึง ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) ความดับสลายแห่งทุกข์ (นิโรธ) และวิถีทางในการดับทุกข์ (มรรค) อัน จะนำไปสู่การหลุดพ้นกิเลสทั้งปวงซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

จากที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าไตรสิกขา มรรคมีองค์ ๘ และวิสุทธิ ๗ ต่างมีความสัมพันธ์ กันอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนาความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา ถ้าวิสุทธิทั้ง ๗ ข้อนั้นเกิดขึ้น จึงจะได้ชื่อว่าเป็นสมณะ ดังนั้น สมณสารูปหรือลักษณะที่เกิดพร้อมกับความเป็นสมณะก็คือ วิสุทธิ ทั้ง ๗ หรือ ความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส นั่นเอง โดยสมณะในระดับพระโสดาบันจะเป็นผู้ที่ บริสุทธิ์หมดจดจากสังโยชน์สามข้อแรกได้ ส่วนพระสกทาคามีและพระอนาคามีจะมีจิตที่บริสุทธิ์ มากขึ้นอีกตามลำดับเพราะสามารถกำจัดสังโยชน์ห้าข้อได้ ในขณะที่พระอรหันต์สามารถเป็นอิสระ จากสังโยชน์ทั้งสิบข้อได้จึงมีจิตที่บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสอย่างแท้จริง ซึ่งการพัฒนาความเป็น สมณะดังกล่าว มี ๔ ขั้น ดังภาพประกอบที่ ๒.๑ ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๒.๑ หลักสูตรวิชาการตรัสรู้ด้วยสมณธรรม ๔ ขั้น^{๑๐๘}

^{๑๐๘} จินสกลเถระ, พุทธวิหาร ศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระ, หน้า ๑๐๕.

จากภาพประกอบที่ ๒.๑ ข้างต้น จะเห็นได้ว่า การปฏิบัติสมณธรรมตามแนวทางของพระพุทธเจ้านั้น การทำให้มรรคมีองค์ ๘ เกิดขึ้นถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาบุคคลเพื่อให้เข้าถึงความเป็นสมณะในทุกระดับ ตั้งแต่พระโสดาบันจนถึงพระอรหันต์ ซึ่งพระครูภาวนาวิสุทธิคุณได้ขยายความถึงการประหารกิเลสด้วยมรรคทั้ง ๘ องค์ในแต่ละขั้นตอนของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ความว่า

การละกิเลสขั้นตอนที่ ๑ ผู้ปฏิบัติมีอินทรีย์สมคูลและพัฒนาได้อย่างถูกต้องดีแล้ว เมื่อกิเลสเกิดจะเห็นได้ชัดเจนว่า จิตยังมีกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ยังไม่หลุดพ้น จึงกำหนดให้มรรค ๘ เกิดเพื่อประหารกิเลส ในขณะที่ประหารกิเลสดำเนินอยู่เข้าสู่ตรณอุปจารสมาธิ ขณะนั้นเห็นอยู่ว่ากิเลสก่อนนั้นยังมีเหลืออยู่ยังไม่หมด ก็จะกำหนดให้มรรค ๘ ประหารกิเลสก่อนนั้นต่อไป ไม่หยุดเสียในระหว่าง จนกระทั่งจิตพ้นจากกิเลสก่อนนั้นทั้งหมด... การละกิเลสขั้นตอนที่ ๒ มรรค ๘ กำหนดรู้ตามลำดับของวิปัสสนาญาณและวิสุทธิ ๗ ตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณจนถึงโคตรภูญาณ โลกุตตรมรรคตั้งแต่โสดาบันปัตติมรรคถึงอนาคามิมรรค ปรากฏเป็นวิมุตติ (ความหลุดพ้น) ที่ยังมีวิมุตติ (ความไม่หลุดพ้น) เหลืออยู่ ส่วนผู้ที่อรรถมรรคปรากฏแล้ว เชื่อว่าเป็นผู้ที่ปัจจุเวกขณญาณจะรู้เห็นเพียงวิมุตติเท่านั้น ถ้านับตามวิสุทธิ ๗ เริ่มจากทิวฐิวิสุทธิถึงญาณทัสสนวิสุทธิส่วนที่เป็นโสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรคปรากฏเป็นปัญญาวิมุตติที่ยังมี อวิมุตติ อรหัตตมรรคเท่านั้นที่เป็นวิมุตติอย่างเดียว^{๑๐๕}

จากการขยายความข้างต้น แสดงให้เห็นว่า มรรคมีองค์ ๘ เป็นเครื่องมือสำคัญในการประหารกิเลสในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน^{๑๐๖} ดังนั้น หากบุคคลยึดถือปฏิบัติในแนวทางอื่นใดที่ไม่สามารถทำให้มรรคทั้ง ๘ องค์เกิดขึ้นแล้ว วิสุทธิทั้ง ๗ ย่อมไม่เกิดขึ้น และนำมาซึ่งการไม่สามารถเข้าสู่ความเป็นสมณะและสมณสาวรูปได้อย่างแท้จริง

๒.๔ สรุป

จากการศึกษาเรื่องสมณสาวรูปในคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาผ่านการเข้าใจคำว่า “สมณะ” เป็นเบื้องต้นนั้น ทำให้เห็นว่า สมณะในพระพุทธศาสนามี ๒ กลุ่ม คือ ๑) สมมติสมณะ หรือ พระสงฆ์โดยทั่วไปที่ยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคล แต่กำลังฝึกฝนตนเองเพื่อความดับทุกข์ “สมณ

^{๑๐๕} ชินสกเถระ, พระธรรมจักรเทศนาฎีกา, หน้า ๒๓๕-๒๔๓.

^{๑๐๖} รายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนการประหารกิเลสด้วยมรรค ๘ สามารถอ่านเพิ่มเติมได้จากหนังสือเรื่อง “พระธรรมจักรเทศนาฎีกา” ซึ่งเขียนโดย ชินสกเถระ

บทที่ ๓

การวิเคราะห์สมณสาธูปในมุมมองของพุทธปรัชญา

ในการวิเคราะห์สมณสาธูปในมุมมองของพุทธปรัชญานั้น คณะผู้วิจัยจะวิเคราะห์ใน ๓ ประเด็น กล่าวคือ ๓.๑ พุทธปรัชญากับสมณสาธูป ๓.๒ เกณฑ์การพิจารณาความมีสมณสาธูป และ ๓.๓ การวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์ ซึ่งจะกล่าวโดยลำดับดังต่อไปนี้

๓.๑ พุทธปรัชญากับสมณสาธูป

พุทธปรัชญา หมายถึง หลักคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม) บางประการของพระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา^๑ โดยวิธีการทางปรัชญามักเริ่มจากการตั้งข้อสงสัยหรือตั้งคำถามต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง แล้วพยายามหาเหตุผลมาสนับสนุนหรือโต้แย้งเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าวิธีการดังกล่าว อาจจะยังไม่สามารถนำไปสู่ข้อสรุปที่ชัดเจนของประเด็นนั้นๆ ได้ แต่ก็อาจทำให้ผู้ที่สนใจศึกษา ประเด็นดังกล่าวได้เข้าใจกว้างขึ้นหรือลึกซึ้งขึ้นจากการอ้างเหตุผลเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ ลักษณะพิเศษ ประการหนึ่งของคำถามทางปรัชญาก็คือ เป็นคำถามปลายเปิดที่ผู้สนใจยังคงสามารถถกเถียงกัน ต่อไปได้ จนกว่าวันหนึ่งที่สามารถหาข้อสรุปที่ชัดเจนได้แล้ว คำถามดังกล่าวก็จะมีใช่คำถามทาง ปรัชญาอีกต่อไป ตัวอย่างเช่น สมัยก่อนมนุษย์ยังคงถกเถียงกันว่าโลกของเรามีศูนย์กลางหรือไม่ แต่ต่อมาความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น จึงมีการสร้างยานอวกาศและส่งไปถ่ายภาพของโลกของ เรา ทำให้เราทราบว่าโลกที่เราอาศัยอยู่นั้นมีลักษณะเป็นรูปทรงกลม ดังนั้นคำถามที่ว่าโลกมีศูนย์กลาง กลมหรือไม่จึงไม่ถือเป็นคำถามทางปรัชญาอีกต่อไป เพราะได้คำตอบที่แน่นอนแล้ว นั่นเอง

สำหรับเรื่องสมณสาธูปนั้น อาจถือเป็นประเด็นทางพุทธปรัชญาในส่วนของจริยธรรม เพราะเกี่ยวข้องกับการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์ ซึ่งจากการวิเคราะห์ในบทที่ ๒ ทำให้เห็นว่า ลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็นสมณะนั้น บุคคลโดยทั่วไปสามารถสังเกตได้แต่เพียงลักษณะการ

^๑ สุนทร ฌ รั้งยี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

แสดงออกภายนอกของพระสงฆ์ท่านนั้น ถ้าท่านประพฤติปฏิบัติตนสอดคล้องกับศีลและธรรมเนียมปฏิบัติอันดีงามต่างๆ ดังปรากฏในธรรมวินัยเราก็คouldกล่าวได้ว่าพระสงฆ์รูปนั้นๆ เป็นพระสงฆ์ที่มีสมณสาธูป ในขณะที่ลักษณะภายในหรือระดับจิตของท่านเรามีอาจสังเกตเห็นได้ ดังนั้น ในทางปฏิบัติเราสามารถประเมินความถูกต้องดีงามของการกระทำของพระสงฆ์ในมิติของสมณสาธูปภายนอกท่านนั้น

๓.๒ เกณฑ์การพิจารณาความมีสมณสาธูป

โดยหลักการแล้วการพิจารณาว่าพระสงฆ์รูปใดมีสมณสาธูปหรือไม่นั้นเรามักจะใช้บทบัญญัติแห่งศีลหรือสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเป็นเกณฑ์ ซึ่งสิกขาบทดังกล่าวมักเกิดขึ้นภายหลังการกระทำผิดของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล แต่เนื่องด้วยบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน รูปแบบการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์จึงอาจมีความแตกต่างไปจากเดิมมากและยากต่อการวินิจฉัยว่าการกระทำใดควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ เช่น การที่พระสงฆ์ใช้โทรศัพท์มือถือ หรือเข้าร่วมในสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันซึ่งไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดว่าการกระทำใดถูกหรือผิดดังเช่นในสมัยพุทธกาล

โดยทั่วไปการพิจารณาตัดสินความถูกต้องดีงามในการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันมักจะใช้การเทียบเคียงหรือตีความจากบทบัญญัติที่มีอยู่แล้วเป็นพื้นฐาน อาทิเช่น ถ้าพระสงฆ์ดูภาพยนตร์ การประกวดหรือการแข่งขันใดๆ ผ่านสื่อต่างๆ อาจถือได้ว่าเข้าข่ายดูการละเล่นซึ่งเป็นข้อห้ามตามบทบัญญัติแห่งพระวินัย แต่ถ้าในกรณีที่แปลกใหม่หรือซับซ้อนมากจนยากที่จะเทียบเคียงกับบทบัญญัติข้อใดๆ ได้ ก็อาจต้องพิจารณาที่ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาร่วมด้วย นั่นคือ “ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงหรือนิพพาน” ดังจะเห็นได้จากประโยชน์ของการบัญญัติสิกขาบทที่พระพุทธเจ้ามักจะตรัสไว้ก่อนบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อ ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย
 อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความ
 สำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มบุคคลผู้เกียติ ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่
 รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิด
 ในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่ง
 ของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม ๑ เพื่อถือตามพระ
 วินัย ๑^๒

^๒ วิ.มท. (ไทย) ๑/๒๐/๓๕๓.

จากประโยชน์ ๑๐ ประการของการบัญญัติสิกขาบทข้างต้น แสดงให้เห็นว่าสิกขาบทไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ในแง่ของการเป็นกรอบแห่งความประพฤติอันดีงามที่ทำให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างสันติเท่านั้น หากแต่เป็นสิ่งที่เอื้อให้พระสงฆ์มีความสะดวกในการบำเพ็ญเพียรทางจิต เพื่อความหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสอีกด้วย ทั้งนี้ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่เอื้อให้พระสงฆ์บำเพ็ญเพียรทางจิตอย่างราบรื่น ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าสิกขาบทต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแล้วนั้นล้วนมีขึ้นเพื่อเอื้ออำนวยให้พระสงฆ์บรรลุเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ การพิจารณาว่าสิ่งใดควรกระทำหรือไม่ควรกระทำจึงจำเป็นต้องพิจารณาจากความสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดทางศาสนาด้วย ซึ่งถ้าการกระทำใดสนับสนุนให้พระสงฆ์บรรลุเป้าหมายสูงสุดทางศาสนาได้ก็จะถือว่าควรกระทำนั้นเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ ในทางกลับกัน ถ้าการกระทำใดที่ขัดแย้งกับเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา หรือไม่เป็นไปเพื่อการประหารกิเลส นั้นย่อมถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่พึงปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น การที่พระสงฆ์เข้าไปถือหุ้नอยู่ในห้างร้านบริษัทต่างๆ ซึ่งอาจไม่มีบทบัญญัติใดกล่าวถึงประเด็นนี้โดยตรง แต่เมื่อพิจารณาจากสิกขาบทต่างๆ แล้ว การนำเงินไปลงทุนเข้าหุ้นเพื่อหวังผลกำไรดังกล่าวอาจเข้าข่ายการประกอบอาชีพ ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้ละเรือนานแล้ว ไม่มีความจำเป็นต้องหาเลี้ยงครอบครัวอย่างฆราวาสโดยทั่วไป การประกอบอาชีพจึงมิใช่สิ่งที่พึงกระทำ อีกทั้ง การลงทุนใดๆ ย่อมทำให้จิตใจตกเป็นทาสความโลภได้ง่าย เพราะย่อมอยากได้ปันผลหรือกำไรจากการลงทุนนั้น หากได้กำไรตามที่หวังไว้ก็จะเกิดความพอใจและความอยากได้มากขึ้นตามมา หากแม้ไม่ได้กำไรหรือขาดทุนก็อาจทำให้จิตอยู่ในความหดหู่เศร้าหมองหรือเกิดโทสะได้ง่าย ดังนั้น การเข้าถือหุ้นดังกล่าวจึงไม่ใช่สิ่งที่เอื้อให้พระสงฆ์หลุดพ้นจากความทุกข์แต่อย่างใด อีกทั้ง การพะวงอยู่กับการได้กำไรหรือขาดทุนดังกล่าวอาจทำให้พระสงฆ์ไม่มีเวลาสำหรับการปฏิบัติสมณธรรมต่างๆ เพื่อการกำจัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย จึงยิ่งทำให้ห่างไกลจากเป้าหมายสูงสุดทางศาสนามากยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่าการถือหุ้นในธุรกิจใดๆ ก็ตามเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ไม่ควรกระทำ นั่นเอง

นอกจากนี้ ในประเด็นการพิจารณาตัดสินว่าการกระทำใดควรหรือไม่ควรดังกล่าวมานั้น จากการศึกษาพระวินัยปิฎก คณะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าก่อนที่จะทรงบัญญัติสิกขาบทใดๆ ท่านมักตรัสข้อความเหล่านี้ คือ

ตรัสโทษแห่งความเป็นคนเลี้ยยาก ความเป็นคนบำรุงยาก ความเป็นคนมักมาก
ความเป็นคนไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน ตรัสคุณแห่งความเป็น
คนเลี้ยง่าย ความเป็นคนบำรุงง่าย ความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา

ความกำจัด อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยอเนก
ปริยาย^๓

จากสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ข้างต้น แสดงนัยว่าในสมัยแรกเริ่มของการเผยแผ่ศาสนา
ถึงแม้จะยังไม่มีบทบัญญัติแห่งศีลหรือสิกขาบทที่ชัดเจนเป็นข้อๆ ดังเช่นในยุคปัจจุบัน แต่พระองค์ก็
ทรงมีกรอบคุณาวๆ ให้แก่พระสงฆ์ในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน และ
เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาของผู้พบเห็น หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นเกณฑ์สำหรับพิจารณาสมณสาธูปของ
พระสงฆ์ในยุคนั้น อันประกอบไปด้วย ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย บำรุงง่าย มกน้อย สันโดย ไม่สะสม มี
ความขัดเกลา ความกำจัด มีอาการที่น่าเลื่อมใส และปรารภความเพียร ซึ่งถ้าการกระทำใดขัดต่อเกณฑ์
เหล่านี้ก็จะถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ให้โทษหรือน่าติเตียน จึงเป็นสิ่งที่ไม่พึงกระทำ ตัวอย่างเช่น กรณี
ของพระสุทินนี้ที่กระทำการเสพเมถุนธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงดำหนิ ความว่า “ดูก่อน โมฆบุรุษ
ธรรมอันเราแสดงแล้วโดยอเนกปริยาย เพื่อเป็นที่สำรอกแห่งราคะ... เพื่อเป็นที่สำรอกแห่งตัณหา...
การกำจัดความกระหายในกาม การเพิกถอนความตริกันเกี่ยวกับกาม การระงับความกตัญญู
เพราะกาม เราบอกไว้แล้วโดยอเนกปริยาย มิใช่หรือ”^๔ ในกรณีนี้อาจทำให้เห็นว่าการเสพเมถุนธรรม
เป็นสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับพระสงฆ์เนื่องจากขัดแย้งต่อความขัดเกลา ความกำจัด และการปรารภความ
เพียรอย่างชัดเจน ซึ่งทำให้พระสงฆ์ไม่สามารถเข้าถึงมรรค ผล นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดใน
พระพุทธศาสนาได้

ทั้งนี้ การกระทำที่เป็นคุณหรือน่าสรรเสริญ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ข้างต้นอาจจำแนก
ได้เป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้ ๑) ความเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย ๒) ความเป็นคนมกน้อย สันโดย และไม่
สะสม ๓) การเป็นผู้ขัดเกลา กำจัด และมีอาการที่น่าเลื่อมใส ๔) การเป็นผู้ไม่กตัญญู และปรารภความ
เพียร ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) ความเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย

ในการเข้ามาเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้แนวทางในการปฏิบัติตน
เบื้องต้นให้สมกับเป็นนักบวชที่น่าเลื่อมใส โดยดำรงชีวิตอยู่ด้วยความเรียบง่าย ไม่ก่อความยุ่งยาก
ให้แก่ศาสนิกชนหรือผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในการดูแลด้านปัจจัยสี่ ดังปรากฏในพระพุทธานุญาต
นิสสัย ๔ ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค ดังนี้

๑. บรรพชาอาศัยโภชนะ คือคำข้าวอันหาได้ด้วยกำลังปลีแข้ง เธอพึงทำอุตสาหะ
ในช้อนนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือภักตวาทยสงฆ์ ภักตเฉพาะสงฆ์ การนิมนต์

^๓ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๓๕๓.

^๔ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๓๕๑-๓๕๒

ภักตถวายตามสลาก ภักตถวายในปักษ์ ภักตถวายในวันอุโบสถ ภักตถวายในวัน
ปาฏิบพ.

๒. บรรพชาอาศัยบังสุกุลจีวร เธอพึงทำอุตสาหะในข้อนั้นจนตลอดชีวิต
อดิเรกลาก คือผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าป่าน ผ้าแกมกัน.

๓. บรรพชาอาศัยโคนต้นไม้เป็นเสนาสนะ เธอพึงทำอุตสาหะในข้อนั้นจน
ตลอดชีวิต อดิเรกลาก คือวิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้ำ.

๔. บรรพชาอาศัยมูลรเน่าเป็นยา เธอพึงทำอุตสาหะในข้อนั้นจนตลอดชีวิต
อดิเรกลาก คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย.^๕

จากพระพุทธานุญาตนิสสัย ๔ ข้างต้น แสดงให้เห็นชัดเจนว่าผู้ออกบวชในพระพุทธศาสนา
พึงเป็นผู้เรียบง่าย บำรุงง่ายด้วยปัจจัยสี่เหล่านี้ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคที่
หาได้ง่าย ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่หุรหยาประณีตหรือมีราคาแพงแต่อย่างใด และไม่ควรรทำให้ผู้ที่
นำมาถวายมีความลำบากหรือยุ่งยากในการจัดหา ดังตัวอย่างที่ชัดเจนประการหนึ่งของการเป็นผู้เรียบง่าย
ง่าย บำรุงง่าย ก็คือ ภิกขาจาร หรือ การขอโดยปราศจากการเรียกร้องใดๆ ดังเช่น กรณีของพระอัญญ
เสนะ ในอัญญเสนชาดก ซึ่งวันหนึ่งพระเจ้าพรหมทัตได้ถามท่านว่า “ข้าแต่ท่านอัญญเสนะ พวกภิกษุ
ทั้งหลายที่โยมไม่รู้จัก พวกกันมาหาโยมแล้ว ขอสิ่งที่ต้องการกัน แต่เหตุไฉน พระคุณเจ้าจึงไม่ขอ
อะไรกะโยม”^๖ พระอัญญเสนะจึงกล่าวตอบว่า “เพราะผู้ขอ ย่อมไม่เป็นที่รักของผู้ให้ ส่วนผู้ให้ เมื่อ
ไม่ให้สิ่งที่เขาขอ ก็ไม่เป็นที่รักของผู้ขอ เพราะฉะนั้นอาตมภาพ จึงไม่ขออะไรกะมหาบพิตร ขอ
ความบาดหมางใจจงอย่าได้มีแก่อาตมภาพเลย”^๗ จะเห็นได้ว่าการขอหรือเรียกร้องสิ่งใดอาจเป็นเหตุ
แห่งความบาดหมางระหว่างผู้ขอและผู้ถูกขอได้ โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ขอไม่ได้รับสิ่งที่ขอ ดังนั้น
การที่พระสงฆ์ไม่ขอหรือไม่เรียกร้องใดๆ จากโยมจึงเป็นสิ่งที่พึงกระทำเพราะไม่นำมาซึ่งการ
เบียดเบียนโยมหรือทำให้ตนเองเกิดความโกรธหรือกิเลสต่างๆ ตามมา นอกจากนี้พระอัญญเสนะยัง
กล่าวอีกว่า “ผู้มีปัญญาทั้งหลายจะไม่ออกปากขอเลย ชีรชนควรรู้ไว้ พระอริยเจ้าทั้งหลาย ยืนเฉาจง
อยู่ที่ใด นั่นคือการขอของพระอริยเจ้าทั้งหลาย”^๘ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการบิณฑบาตหรือการขอของ
พระสงฆ์โดยการยืนสงบนิ่งหน้าบ้านญาติโยม ถือเป็นการแสดงออกที่สำคัญประการหนึ่งของ
พระสงฆ์ที่แตกต่างจากภิกษุทั้งหลาย

^๕ วิ.ม. (ไทย) ๖/๑๔๓/๓๖๑.

^๖ พุ.ชา. (ไทย) ๕๘/๑๐๒๑/๒๘๖.

^๗ พุ.ชา. (ไทย) ๕๘/๑๐๒๒/๒๘๖.

^๘ พุ.ชา. (ไทย) ๕๘/๑๐๒๖/๒๘๓.

นอกจากเรื่องท่าทีในการขอดังกล่าวแล้ว การขอให้โยมทำอาหารที่คนอยากกินมาถวายก็เป็นสิ่งที่ไม่พึงกระทำเช่นกัน ดังลักษณะที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ความว่า “ภิกษุใด มิใช่ผู้อาพาธ ขอโภชนะอันประณีตเห็นปานนี้คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด น้ำส้ม เพื่อประโยชน์แก้ตนแล้วฉัน เป็นปาจิตติย”^๕ การรับบาตรที่ดังามของพระสงฆ์คือการไม่ระบุนชนิดของอาหารเพื่อชี้แนะให้โยมนำมาถวาย เพราะเป็นการสนองตอบต่อความอยากหรือกิเลสของตนเอง อีกทั้งยังมีนัยว่าพระสงฆ์รูปนั้นๆ เป็นผู้เลี้ยงยาก บำรุงยากอีกด้วย นอกจากนี้ แม้พระสงฆ์จะไม่ได้เอ่ยปากขอสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากโยมโดยตรง แต่ขอโดยทางอ้อมก็ถือว่าเข้าข่ายการขอโดยมิชอบเช่นกัน ดังปรากฏหลักฐานในคัมภีร์วิสุทฐิสมรรค ซึ่งพระพุทธโกศาจารย์ได้อธิบายการแสวงหาที่ไม่บริสุทธิ์ไว้ ๕ ประการ คือ ๑) การหลอกลวง ๒) การพูดเข้าชี้ ๓) การพูดหวานล่อ ๔) การพูดเหน็บให้เจ็บใจ และ ๕) การหากำไรทางอ้อม^๖ ซึ่งศาสตราจารย์พิเศษเสฐียรพงษ์ วรรณปก (ราชบัณฑิต) ได้ยกตัวอย่างการแสวงหาที่ไม่บริสุทธิ์แต่ละข้อไว้อย่างชัดเจน^๗ ดังต่อไปนี้

๑) การหลอกลวง (กุหนนา) เช่น การอ้างคุณวิเศษในตนเพื่อให้ญาติโยมนำลาภสักการะมาถวาย ตัวอย่างการพูดว่า “นี่แน่ะโยม พระองค์ใดมีท่าทาง ผิวพรรณ ฯลฯ เช่นนี้เช่นนั้น องค์กรนั้นเป็นอรหันต์” ญาติโยมเลี้ยวว่าท่านนี้เองคือพระอรหันต์ ก็เลยนำลาภสักการะมาให้

๒) การพูดเข้าชี้ (ลปนา) เช่น เห็นโยมถืออ้อยเดินผ่านมาจึงถามเขาว่า

พระสงฆ์ : “เอาอ้อยมาจากไหนโยม”

โยม : “จากไร่โน้น ขอรับ”

พระสงฆ์ : “เห็นจะอร่อยดี?”

โยม : “ยังไม่รู้เลยครับ ยังไม่ได้ชิมดู”

พระสงฆ์ : “จะให้เอาตามาชิมให้ไหมล่ะ?”

๓) การพูดหวานล่อ (เนมิตติกตา) เช่น มีภิกษุรูปหนึ่ง ไปยังบ้านผู้หญิงคนหนึ่ง แสดงอาการให้รู้ว่ามาขออาหาร แต่หญิงคนนั้นไม่ยอมให้ ไกลไปบ้านเพื่อนบ้านเสีย คิดว่าพระท่านรอไม่ไหวคงกลับไปเอง ภิกษุรูปนั้นได้โอกาสย่องเข้าไปในห้อง พบอ้อยอยู่ที่ชอกประตู ก้อนน้ำอ้อยอยู่ในภาชนะ ปลาเค็มอยู่ในกระเจาด... สักครูใหญ่ๆ หญิงเจ้าของบ้านกลับมา นึกว่าพระคุณเจ้าคงไปแล้ว ที่ไหนได้ท่านทนรออย่างทรหด พอพบหน้าอีก พระคุณเจ้าก็เดินแผนทันที

^๕ วิมहा. (ไทย) ๔/๕๑๓/๕๔๕.

^๖ วิสุทฐิ. ๑/๕๑-๖๒

^๗ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธศาสนา: ทรรศนะและวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (สำนักพิมพ์มติชน: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๓), หน้า ๘๒-๘๕.

พระสงฆ์ : “อาตมานึกอยู่แล้วว่า การเที่ยวภิกขาจารวันนี้คงไม่ได้อะไร เพราะฝน
ไม่ดีเมื่อคืนนี้”

สีกา : “ท่านฝนว่าอย่างไรคะ”

พระสงฆ์ : “อาตมาฝนเห็นงู ชูคอขู่ฟอดๆ เหมือนลำอ้อยพองอยู่ชอกประตู่ยังไถยังงั้น
มันทำท่าจะกัดอาตมา อาตมาจึงคว้าก้อนหิน ตั้งใจจะขว้างมัน แต่เจ้ากรรมก้อนหินนั้นกลายเป็น
น้ำอ้อยไปฉิบ ภูมันแผ่แม่เบี้ย แบนเหมือนปลาแห้งในกระเช้า...”

สีกาได้ฟังฝนประหลาดของพระคุณเจ้าก็รู้ทันทีว่า จะบอกพระคุณเจ้าว่าไม่มีอะไรถวายเป็น
ไม่สำเร็จ เพราะท่านแอบเข้าไปสำรวจหมดแล้ว จึงจำต้องแบ่งของให้ไป เพื่อฝนของท่านจะได้
กลายเป็นจริงบ้าง

๔) การพูดเหน็บให้เจ็บใจ (นิปเปสิคตา) เช่น พระสงฆ์รูปหนึ่งกล่าวกับชาวบ้านว่า “พระ
หลายองค์ที่สวนทางอาตมาไป พูดว่าชาวบ้านนี้หลายครัวเรือนก็จริง ไม่มีใครมีศรัทธาสักคน พระ
ผ่านมาก็องค์ๆ ก็กลับไปตัวเปล่า” ชาวบ้านบางคนอาจยอมถวายอาหารท่านแต่ไม่เต็มใจ เป็นต้น

๕) การหาทำไรทางอ้อม (นิชชีสันตา) เช่น พระสงฆ์นำเงินที่ญาติโยมถวายไปออกดอกออก
ผล หรือลงทุนทำธุรกิจเพื่อแสวงหาผลกำไร เป็นต้น

จากตัวอย่างโดยสังเขปข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการเรียกร้องหรือการขอของพระสงฆ์แม้
กระทำโดยอ้อมดังเช่นในกรณีดังกล่าวก็ถือว่าเป็นผิดศีลเช่นเดียวกับการขอโดยตรง เพราะพระสงฆ์มีจิต
ที่ตกเป็นทาสความอยากเสียแล้ว จึงลงมือกระทำการด้วยเล่ห์กลหลายรูปแบบเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่
ตนต้องการ จนบางครั้งอาจผิดศีลข้ออื่นๆ ร่วมด้วย เช่น กรณีที่โกหกว่าฝน และกรณีที่พูดโอ้อวดคุณ
วิเศษที่ไม่มีในตน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงจะเห็นได้ว่าการขอหรือเรียกร้องใดๆ ของพระสงฆ์เป็นสิ่งที่
น่าติเตียนหรือเป็นโทษ เพราะนอกจากจะเป็นการกระทำที่แสดงถึงความเลื่อมล้ำ บำรุงอยากแล้ว ยัง
อาจก่อให้เกิดอกุศลกรรมทั้งผู้ขอและผู้ถูกขออีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมเทศนาของพระจุล
นายก (สุชาติ อภิชาโต) ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับนิสสัย ๔ ความว่า “นี่คือกิจ ๔ อย่างที่พระภิกษุควรจะ
ขวนขวายตลอดชีวิต เพราะเป็นการอยู่แบบง่ายๆ อยู่แบบไม่รบกวนผู้อื่น ทำให้เป็นผู้เรียบง่าย อยู่ง่าย
กินง่าย แล้วจะนำมาซึ่งความสงบสุข เป็นเครื่องทำให้จิตใจไม่วุ่นวุ่นมัวไปกับกำลังของกิเลส
ค้นหาทั้งหลาย นี่คือนิสสัยที่พระภิกษุพึงกระทำ”^{๑๒} ดังนั้น การเป็นผู้เรียบง่าย บำรุงง่ายจึงเป็นคุณทั้งแก่
ตัวพระสงฆ์เอง และผู้เลื่อมใสศรัทธาทั้งหลาย อีกทั้งยังสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดใน
พระพุทธศาสนาอีกด้วย

^{๑๒} พระจุลนายก (สุชาติ อภิชาโต), “พระธรรมเทศนา กำลังใจ ตอนที่ ๘ เรื่อง บิณฑบาต,”

<http://www.kammattana.com/D_131.htm>, (สืบค้นเมื่อ ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๘).

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติสิกขาบทให้พระสงฆ์พึงละเว้นการฆ่าสัตว์ แต่ก็มิได้ทรงบัญญัติให้พระสงฆ์ต้องฉันอาหารเจหรืออาหารมังสวิรัตินั้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ควรเป็นผู้เลี้ยงง่าย บำรุงง่าย ดังนั้น พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลสามารถรับนิมิตตได้ทั้งอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์และมีไข่ เนื้อสัตว์ตามที่ญาติโยมจัดหามาให้ โดยมีเนื้อสัตว์ที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามมิให้ฉันเพียง ๑๐ ชนิด ได้แก่ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้อราชสีห์ เนื้อหมี เนื้องู เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง และเนื้อเสือดาว^{๓๓} ส่วนเนื้อของสัตว์ชนิดอื่นสามารถฉันได้ แต่ต้องประกอบไปด้วยอาการ ๓ อย่าง คือ ไม่ได้เห็นตอนเขาฆ่า ไม่ได้ยินตอนเขาฆ่า และไม่รังเกียจ^{๓๔} ซึ่งอรรถกถาจารย์อธิบายว่า อาการไม่รังเกียจ คือ การไม่สงสัยว่าเขาฆ่าเพื่อนำมาถวายตนโดยจำเพาะ แต่ถ้าเกิดความสงสัยว่าเขาฆ่าสัตว์นั้นเพื่อนำมาถวายตนจากการได้ยิน ได้ฟังผู้อื่นพูดมา ก็ไม่ควรฉัน^{๓๕}

นอกจากนี้ ยังมีข้อพึงปฏิบัติอีกมากเกี่ยวกับการบริโภคอาหารซึ่งพระสงฆ์พึงศึกษา อาทิเช่น พระสงฆ์ไม่ควรรับเนื้อสด หรือประกอบอาหารด้วยตนเอง เป็นต้น ดังนั้น สิกขาบทต่างๆ เหล่านี้ไม่จำเพาะพระสงฆ์เท่านั้นที่พึงศึกษา ญาติโยมทั้งหลายที่นำอาหารมาถวายแด่พระสงฆ์ก็พึงศึกษาเช่นกัน เพื่อมิให้ตนเองเป็นเหตุแห่งการกระทำผิดพระวินัยของพระสงฆ์ ดังเช่นตัวอย่างที่เคยเป็นข่าวกันอย่างแพร่หลายในสังคมไทยช่วงหนึ่ง คือ มีผู้ใจบุญได้สั่งชาบู ชาบู^{๓๖} มาถวายพระสงฆ์ของวัดแห่งหนึ่ง ซึ่งพระสงฆ์ต้องรับประทานเนื้อสัตว์สดๆ แล้วนำมาลวกในน้ำซุปรองก่อนฉันเช่นเดียวกับที่ฆราวาสทำ ดังนั้น จึงเป็นการกระทำผิดพระวินัยอย่างชัดเจนทั้งข้อที่รับเนื้อสด และประกอบอาหารเอง ทั้งนี้ การถวายอาหารชนิดนี้แด่พระสงฆ์มิใช่เป็นสิ่งที่กระทำไม่ได้ หากแต่ผู้ถวายควรปรุงสำเร็จพร้อมฉันเช่นเดียวกับอาหารประเภทอื่นๆ ก่อนที่จะนำมาถวายแด่พระสงฆ์เพื่อมิให้ผิดพระวินัย อย่างไรก็ตาม สำหรับเรื่องเกี่ยวกับเครื่องนุ่มห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค พุทธศาสนิกชนควร

^{๓๓} วิ.ม (ไทย) ๓/๕๘-๖๐/๕๔-๑๐๑.

^{๓๔} วิ.มหา (ไทย) ๓/๕๕๑/๕๖๓.

^{๓๕} วิ.มหา.อ (ไทย) ๓/๕๕๑/๕๖๖.

^{๓๖} ชาบู ชาบู (Shabu-Shabu) ถือกำเนิดจากเมืองโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น ในช่วงปี ค.ศ.1952 เป็นอาหารประเภทหม้อไฟอย่างหนึ่ง ส่วนประกอบหลักของ “ชาบู ชาบู” ก็คือเนื้อวัวหั่นบางๆ แต่ถ้าใครไม่กินเนื้อวัวก็สามารถใช้เนื้อหมูแทนได้ โดยมีการดัดแปลงมาจากหม้อไฟของเมืองปักกิ่ง ประเทศจีน ซึ่งใช้เนื้อแกะ นอกจากนี้ยังมีผักสดที่นิยมใส่ คือ เห็ดหอมสด เห็ดเข็มทอง ผักกาดขาวและเต้าหู้ ส่วนน้ำซุปรองจะเป็น ซุปคอมบุ คือ สาหร่ายทะเลชนิดหนึ่ง ชาบู ชาบู เป็นอาหารสุขภาพของญี่ปุ่น โดยวิธีรับประทาน จะเริ่มจากการใส่ผักลงไปต้มในหม้อก่อนเพื่อให้ น้ำซุปรองได้รสหวานของผัก แล้วจึงนำเนื้อลงไปลวก พอสุกได้ที่แล้วจิ้มกับน้ำจิ้มก่อนที่จะนำมารับประทาน (Japanese Gourmet Bangkok, “รู้จักกับ ชาบู ชาบู,” <<http://jfoodsbkk.namjai.cc/e49178.html>>, (สืบค้นเมื่อ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕))

ศึกษาหาความรู้จากพระวินัยก่อนจัดหาหรือนำมาถวายแด่พระสงฆ์เช่นเดียวกันกับเรื่องของการถวายอาหาร

๒) ความเป็นคนมักน้อย สันโดษ และไม่สะสม

ความมักน้อยถือเป็นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของนักบวชที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ ซึ่งตรงข้ามกับความมักมากที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียน เพราะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความโลภที่มีอยู่ในจิตใจซึ่งภิกษุทั้งหลายควรพยายามกำจัดให้หมดสิ้นไป ซึ่งในสมัยพุทธกาลได้ตัวอย่างจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงติเตียนภิกษุผู้มักมาก และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทต่างๆ ขึ้นมา ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจน คือ เรื่องพระปิลินทวัจฉเถระ ซึ่งท่านเป็นภิกษุรูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงอันเกิดจากการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์จนพระราชาและชาวบ้านต่างพากันยินดีเลื่อมใส และพากันถวายเกสาฬ ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย แด่ท่านจำนวนมาก และท่านมักจะแบ่งปันแก่เพื่อนภิกษุรูปอื่นๆ ด้วย เมื่อภิกษุทั้งหลายได้รับมาก็ต่างพากันสะสมไว้ในย่ามของตนบ้าง และตามสถานที่ต่างๆ บ้าง จนชาวบ้านพากันติเตียนว่า โฉนภิกษุทั้งหลายจึงพอใจในความมักมากเช่นนี้ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องดังกล่าวจึงทรงติเตียนและบัญญัติสิกขาบท ความว่า “อนึ่ง มิเกสาฬอันควรลิ้มของภิกษุผู้อาพาธ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนของนั้นแล้วพึงเก็บไว้ฉันได้ ๗ วันเป็นอย่างยิ่ง ภิกษุให้ล่วงกำหนดนั้นไป เป็นนิสสัคคิยาปจิตติย”^{๑๓} จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่าความมักมากมักมากคู่กับการสะสม ซึ่งทำให้พระพุทธเจ้าจำเป็นต้องกำหนดจำนวนวันของการเก็บสิ่งต่างๆ ไว้บริโภกเพื่อให้ภิกษุเกิดความมักน้อยและมีการสะสมสิ่งต่างๆ น้อยลง

ทั้งนี้ ความมักมากมิได้ส่งผลทางลบต่อความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านเท่านั้น หากแต่อาจทำให้ภิกษุมิออกุศลธรรมเพิ่มขึ้นอีกด้วย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในวิริยารัมภภาทิวรรค ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราขอมไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนความเป็นผู้มีมีความมักมาก ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลมีความมักมาก อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป”^{๑๔} ตัวอย่างเช่น เรื่องภิกษุหลายรูป ซึ่งขอให้ช่างหม้อทำบาตรให้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่บาตรของตนยังใช้งานได้อยู่ เป็นเหตุให้ช่างหม้อผู้นี้ไม่มีเวลาปั้นสินค้าชนิดอื่นๆ เพื่อขายเลี้ยงชีพ จนทำให้ครอบครัวของเขาขาดรายได้ และบุตรกับภรรยาต้องพบกับความลำบาก เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงทรงห้ามพร้อมทั้งบัญญัติสิกขาบท ความว่า “ดูก่อน

^{๑๓} วิ.มहा. (ไทย) ๓/๑๔๐/๑๐๓๐-๑๐๓๒.

^{๑๔} อจ.เอกก. (ไทย) ๓๒/๖๓/๑๒๘.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ควรขอบาตร ภิกษุใดขอ ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๑๙} จะเห็นได้ว่าการมักมากของภิกษุ ล้วนก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้ภิกษุยังออกห่างจากการบรรลุปาหนาย สูงสุดทางศาสนา เพราะความมักมากมิได้เป็นไปเพื่อการกำจัดกิเลสแต่อย่างใด หากแต่ยังทำให้เกิด การสะสมของกิเลสมากขึ้นอีกด้วย

นอกจากนี้ พระอรรถกถาจารย์ยังกล่าวถึงผลดีของความเป็นผู้มักน้อยไว้ว่า “ก็แล ภิกษุผู้มัก น้อยอย่างนี้ ย่อมทำลาภที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น หรือย่อมทำลาภที่เกิดขึ้นแล้วให้มั่นคง ย่อมทำจิตของ ทายกให้ยินดี. ภิกษุนั้นย่อมถือเอาแต่น้อย เพราะความที่ตนเป็นผู้มักน้อย โดยประการใดๆ มนุษย์ ทั้งหลายเลื่อมใสในวัตรของท่าน โดยประการนั้นๆ ย่อมถวายเป็นอันมาก.”^{๒๐} จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ ผู้มักน้อยย่อมได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากผู้พบเห็น และเป็นเหตุให้ผู้คนเหล่านั้นมีความเต็มใจที่จะ ถวายสิ่งต่างๆ อีก เพราะการสงเคราะห์พระสงฆ์ที่ตนเลื่อมใสย่อมนำมาซึ่งความอัมเมใจอย่าง แท้จริง ซึ่งต่างจากกรณีของช่างหม้อข้างต้นที่อาจรู้สึกไม่พอใจเท่าที่ควรเพราะทำบาตรถวายแด่ พระสงฆ์ผู้มักมากจนตนเองและคนในครอบครัวเดือนร้อน และอาจไม่กล้าปวารณาตัวเพื่อทำสิ่งใดๆ ถวายอีกเลย

อย่างไรก็ตาม ความมักน้อยมิได้มีเพียงแค่นี้ในปัจจุ ๔ เท่านั้น ยังมีความมักน้อยอีก ๓ ประเภทที่ท่านอรรถกถาจารย์กล่าวถึง ความว่า “ความมักน้อยมีอีกอย่างมี ๔ ประการ คือมักน้อยใน ปัจจุ ๑ มักน้อยในธุดงค์ ๑ มักน้อยในปริยัติ ๑ มักน้อยในอิทธิม ๑ บรรดาความมักน้อย ๔ อย่างนั้น ความมักน้อยในปัจจุ ๔ ชื่อว่า ความมักน้อยในปัจจุ”^{๒๑} สำหรับความมักน้อยในธุดงค์ ท่านได้ขยาย ความว่าเป็นการไม่บอกแก่ผู้ใดว่าตนสมทานธุดงค์อยู่ โดยยกตัวอย่างพระมหากุมารกัสสปเถระผู้ ถือโศสานิกังคธุดงค์อยู่ในป่าข้ามมาตลอด ๖๐ ปี โดยที่ภิกษุอื่นไม่ล่วงรู้ สำหรับความมักน้อยในปริยัติ ท่านขยายความว่าเป็นการไม่บอกผู้อื่นว่าตนเป็นพหูสูตร โดยยกตัวอย่างพระสาเกตติสสเถระ และ สำหรับความมักน้อยในอิทธิม ท่านขยายความว่าเป็นการไม่บอกแก่ผู้อื่นว่าตนเป็นพระอริยบุคคล โดยยกตัวอย่างกุลบุตร ๓ คน และช่างหม้อ ชื่อฉณฎีการะ^{๒๒} จากตัวอย่างดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้มีความมักน้อยมิใช่ผู้ที่ปรารถนาน้อยในปัจจุ ๔ เท่านั้น หากแต่หมายถึงการเป็นผู้มีความปรารถนา น้อยที่จะให้มีผู้รับรู้สิ่งใดก็ตาม ที่ตนกำลังเป็นหรือกำลังทำอยู่อีกด้วย ดังนั้น จึงเป็นไปได้ที่ พระสงฆ์ผู้มักน้อยจะพุดจาโอ้อวดหรือข่มผู้อื่นแม้ท่านจะเป็นผู้มีคุณวิเศษต่างๆ อยู่ในตนก็ตาม

^{๑๙} วิ.มหา. (ไทย) ๓/๑๒๘/๑๐๐๑-๑๐๐๓.

^{๒๐} อญ.เอกก.อ. (ไทย) ๓๒/๖๓/๑๓๔.

^{๒๑} อญ.เอกก.อ. (ไทย) ๓๒/๖๓/๑๓๔.

^{๒๒} อญ.เอกก.อ. (ไทย) ๓๒/๖๓/๑๓๔-๑๓๖.

อย่างไรก็ตาม ความมกน้อยมักมากอยู่กับความสันโดษซึ่งเป็นลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของนักบวชในพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในวิริยารัมภาทิวรรค อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรืออกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนความเป็นผู้มี ความสันโดษ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลมีความสันโดษ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป”^{๒๓} ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สันโดษ” ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ไว้ว่า “ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มา ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ความรู้จักอิ่มรู้จักพอ”^{๒๔} ดังนั้น ถ้าพระสงฆ์ไม่พอใจในปัจจัยต่างๆ ที่ตนมีหรือได้มา ย่อมเกิดอกุศลธรรมขึ้นได้ง่าย อาทิเช่น เกิดความอยากที่จะแสวงหาจนกว่าจะได้สิ่งที่ตนพอใจ แม้บางครั้งอาจต้องใช้วิธีการได้มาอย่างไม่สุจริตก็ตาม ด้วยเหตุนี้ ถ้าพระสงฆ์ให้ความใส่ใจกับการแสวงหาปัจจัยต่างๆ มากจนเกินไป ย่อมออกห่างจากการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อบรรลุธรรม ผล นิพพานตามมาอย่างแน่นอน

พระอรรถกถาจารย์ได้ขยายความเรื่องความสันโดษ ดังมีใจความว่า ความสันโดษมี ๓ ระดับ คือ ๑) ขณาลกสันโดษ ๒) ขณาลกสันโดษ ๓) ขณาลกสันโดษ และพระสงฆ์ควรสันโดษใน ๔ ปัจจัย อันได้แก่ ๑) สันโดษในจีวร ๒) สันโดษในบิณฑบาต ๓) สันโดษในเสนาสนะและ ๔) สันโดษในคิลานปัจจัย ดังนั้น สันโดษจึงมี ๑๒ อย่าง อาทิเช่น ขณาลกสันโดษในจีวร เป็นต้น^{๒๕} สำหรับความสันโดษ ๓ ระดับดังกล่าวมานั้น วชิร อินทสระ ได้อธิบายไว้ดังนี้

สันโดษจะมีอยู่ ๓ ระดับด้วยกัน คือ ๑. พอใจตามที่ได้ (ขณาลกสันโดษ) ได้มาเท่าไรก็พอใจเท่านั้น แต่จะต้องได้มาโดยสุจริต ถ้าได้มาโดยทุจริตก็เป็นการเสียดสันโดษแล้ว... ๒. พอใจตามกำลัง (ขณาลกสันโดษ) คือ มีกำลังเท่าไร เท่าที่เราจะทำได้ก็พอใจเท่านั้นตามกำลังของเรา... ถ้าเมื่อไม่พอใจตามกำลัง แล้วมันจะหันไปในทางทุจริต อยากจะได้เท่าคนอื่น เห็นคนอื่นเขาได้มากก็อยากจะได้เท่าคนอื่น ไม่นึกถึงกำลังของตัวเอง... ๓. พอใจตามสมควร หรือตามความเหมาะสมแก่ตัว (ขณาลกสันโดษ) หมายความว่า อะไรที่ไม่

^{๒๓} อ.เจ.อ. (ไทย) ๓๒/๖๖/๑๒๕.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (นนทบุรี : โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^{๒๕} อ.เจ.อ. (ไทย) ๓๒/๖๖/๑๓๖ - ๑๔๐

สมควรแก่เรา ก็ไม่ฟังชานอยากได้สิ่งที่ไม่สมควรแก่ตน... ถ้าไปปรับสิ่งที่ไม่
สมควรแก่ตนเข้าก็จะนำภัยมาให้แก่ตัว เดือดร้อนภายหลังได้^{๒๖}

จากการอธิบายของวสิน อินทสระ ข้างต้น แสดงนัยว่าการที่พระสงฆ์ไม่สันโดษหรือไม่
พอใจในสิ่งที่ตนได้มานั้น อาจก่อให้เกิดการกระทำผิดศีลข้ออื่นๆ ตามมาได้ เช่น การลักขโมย หรือ
การใช้อุบายหลอกลวงผู้อื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการ หรือเพื่อให้ตนมีเท่าเทียมพระสงฆ์รูป
อื่น ดังเช่นที่ผู้วิจัยท่านหนึ่งเคยมีประสบการณ์ว่า มีพระสงฆ์รูปหนึ่งซึ่งเป็นที่นับถือของลูกศิษย์
จำนวนมาก วันหนึ่งลูกศิษย์คนหนึ่งของท่านได้นำรถยนต์คันหนึ่งมาถวายเพื่อให้ท่านเดินทางไปรับ
กิจนิมนต์ยังสถานที่ต่างๆ อย่างสะดวก แต่แทนที่ท่านจะยินดีและพอใจในสิ่งที่ได้ ท่านกลับพุดจาตัด
พ้อกับลูกศิษย์คนดังกล่าวว่า “พระอีกรูปหนึ่งซึ่งมีตำแหน่งเท่ากับท่าน ลูกศิษย์ของเขาถวายรถยนต์
ราคาเป็นล้าน แต่เราได้แค่รถราคาหลักแสน” ตัวอย่างเช่นนี้อาจมิได้แสดงให้เห็นถึงความไม่สันโดษ
ของพระสงฆ์รูปดังกล่าวเท่านั้น หากแต่อาจตีความได้ว่าการพุดจาตัดพ้อของท่านน่าจะเป็นอุบายให้
ลูกศิษย์จัดหารถยนต์คันใหม่มาให้ท่านก็เป็นได้ เพื่อให้ท่านได้ครอบครองรถยนต์ที่ทัดเทียมกับ
พระสงฆ์รูปอื่น นอกจากนี้ ในสมัยพุทธกาลก็มีหลายตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความไม่สันโดษของ
พระสงฆ์ ตัวอย่างเช่น กรณีของพระฉัพพัคคีย์ที่ขอให้ช่างไหมช่วยดัดตัวไหมเพื่อตนด้วยเพราะตน
ปรารถนาจะทำสันถัดเจ็ดด้วยไหม เมื่อพระพุทธรเจ้าทรงทราบจึงกล่าวติเตียนแล้วบัญญัติสิกขาบท
ที่ว่า “อนึ่ง ภิกษุใด ให้ทำสันถัดเจ็ดด้วยไหม เป็นนิสสัคคิยาปาจิตติย”^{๒๗} ซึ่งแสดงให้เห็นว่า
พระฉัพพัคคีย์มิได้พอใจในสันถัดธรรมดาๆ ที่ตนมีอยู่นั่นเอง

สำหรับความสันโดษ ๑๒ อย่าง อันได้แก่ ๑) ยถาลาภสันโดษในจีวร ๒) เป็นยถาพลสันโดษ
ในจีวร ๓) ยถาสารูปสันโดษในจีวร ๔) ยถาลาภสันโดษในบิณฑบาต ๕) เป็นยถาพลสันโดษใน
บิณฑบาต ๖) ยถาสารูปสันโดษในบิณฑบาต ๗) ยถาลาภสันโดษในเสนาสนะ ๘) เป็นยถาพล
สันโดษในเสนาสนะ ๙) ยถาสารูปสันโดษในเสนาสนะ ๑๐) ยถาลาภสันโดษในคิลานปัจจัย ๑๑)
เป็นยถาพลสันโดษในคิลานปัจจัย ๑๒) ยถาสารูปสันโดษในคิลานปัจจัย ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้
ขยายความโดยละเอียดในพระอรรถกถาของพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ดังนี้

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ได้จีวรดีก็ตาม ไม่ดีก็ตาม เธอใช้สอยจีวรนั้นเท่านั้น ไม่
ปรารถนาจีวรอื่น ถึงได้ก็ไม่รับ นี่เป็นยถาลาภสันโดษในจีวรของเธอ.

ต่อมาภายหลัง เธอมีกำลังน้อยตามธรรมดาที่ดี ถูกความป่วยไข้ครอบงำก็ดี ถูก
ความชราครอบงำก็ดี เมื่อห่มจีวรหนักย่อมลำบาก เธอเปลี่ยนจีวรนั้นกับภิกษุผู้

^{๒๖} วสิน อินทสระ, ความสุขที่หาได้ง่าย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๕), หน้า
๒๓-๒๖.

^{๒๗} วิ.ม.พ. (ไทย) ๓/๓๔/๘๓๔-๘๓๖.

ชอบพอกัน แม้ใช้สอยจีวรเบาอยู่ ก็ยังเป็นผู้สันโดษอยู่นั่นเอง นี่เป็นขณภาพ
สันโดษในจีวรของเธอ.

ภิกษุอีกรูปหนึ่งได้ปัจจัยอย่างประณีต ครั้งเธอได้บาตรและจีวรเป็นต้นอย่างใด
อย่างหนึ่ง เป็นบาตรจีวรมีค่ามากหรือมีจำนวนมาก เธอถวายด้วยคิดว่า นี่
สมควรแก่พระเถระทั้งหลายผู้บวชนาน นี่สมควรแก่ภิกษุพหูสูต นี่สมควรแก่
ภิกษุไข้ นี่จึงมีแก่ภิกษุผู้มีลาภน้อย ดังนี้ หรือรับเอาจีวรเก่าของภิกษุเหล่านั้น
หรือเลือกเก็บผ้าที่ไม่มีชายจากกองหยากเขื่อเป็นต้น แม้เอาผ้าเหล่านั้นมาทำ
เป็นสังฆาฏีครอง ก็ยังเป็นผู้สันโดษอยู่นั่นเอง นี่เป็นขณาสารูปสันโดษในจีวร
ของเธอ... กัปปิหาร ๘ คือ ไตรจีวร บาตร มีดตัด ไม้ชำระฟัน เข็ม ประคดเอว
และผ้ากรองน้ำ ย่อมควรแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยความยินดีปัจจัยตามมีตามได้
๑๒ อย่างนี้.^{๒๔}

จากพระอรรถกถาข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์พึงสันโดษในจีวรที่ตนมีอยู่หรือหามาได้
ด้วยวิธีการที่สุจริต เช่น ขอแลกกับพระสงฆ์รูปอื่นที่เต็มใจให้แลก เป็นต้น สำหรับความสันโดษใน
บิณฑบาต ในเสนาสนะ และในกิลานปัจจัย รวมทั้งในบริวารอื่นๆ ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน ถ้า
พระสงฆ์รูปใดไม่สันโดษในปัจจัยเหล่านี้ พระพุทธเจ้าก็มักจะทรงติเตียน อย่างไรก็ตาม พบหลักฐาน
ว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทรงติเตียนความไม่สันโดษในทุกกรณี หากแต่ทรงสรรเสริญความไม่สันโดษใน
บางกรณีด้วย ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรารู้ทั่วถึงคุณของธรรม ๒ อย่าง คือ ความเป็นผู้ไม่
สันโดษในกุศลธรรม ๑ ความเป็นผู้ไม่ย่อหย่อนในความเพียร ๑ ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ได้ยินว่า เราเริ่มตั้งความเพียรอันไม่ย่อหย่อนว่า จะเหลืออยู่แต่หนึ่ง
เอ็น และกระดูกก็ตามที เนื้อและเลือดในสรีระจงเหือดแห้งไปเถิด ยังไม่
บรรลุลผลที่บุคคลพึงบรรลुได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ
ด้วยความบากบั่นของบุรุษแล้ว จักไม่หยุดความเพียรเสีย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
โพธิญาณอันเรานั้นได้บรรลุแล้วด้วยความไม่ประมาท ธรรมอันเป็นแดนเกษม
จากโยคะอันขอดเยียม อันเรานั้นได้บรรลุแล้วด้วยความไม่ประมาท^{๒๕}

จากพระสูตรข้างต้น จะเห็นได้ว่าการไม่สันโดษก็ถือเป็นคุณธรรมเช่นเดียวกัน แต่ต้องเป็น
ความไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลายอันจะนำมาซึ่งการบรรลุลหัตผล เพราะเมื่อบุคคลไม่สันโดษ
หรือไม่พอใจในกุศลธรรมเบื้องต้นที่ได้แล้ว ย่อมชวนขวายพยายามฝึกฝนตนเองต่อไปเพื่อให้ได้

^{๒๔} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๑๐๑/๔๔๔-๔๔๖.

^{๒๕} อ.จ.ท. (ไทย) ๓๓/๒๕๑/๒๕๖.

กุศลธรรมที่ยิ่งกว่า แต่ถ้านุคคลรู้สึกละอายใจแล้วในกุศลธรรมที่ตนได้ ย่อมไม่พยายามฝึกฝนตนเองต่อ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสกับนันทิยะดังปรากฏในนันทิยะสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค ความว่า “ดูก่อนนันทิยะ กौरยสาวกเป็นผู้อยู่ด้วยความประมาทอย่างไร อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า... ในพระธรรม... ในพระสงฆ์... ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ อริยสาวกนั้นพอใจแล้ว ด้วยศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว ไม่พยายามให้ยิ่งขึ้นไป... อริยสาวกนั้นย่อมถึงความนับว่าอยู่ด้วยความประมาท”^{๓๐} จึงจะเห็นได้ว่า ความสันโดษในกุศลธรรมเป็นที่ตั้งของความประมาท และไม่เป็นคุณแก่พระสงฆ์หรือผู้แสวงหาทางพ้นทุกข์ทั้งหลาย เพราะถึงแม้บุคคลจะบรรลุนิพพานเป็นพระอริยบุคคลสามระดับแรกแล้วก็ตาม กิเลสที่หลงเหลืออยู่ก็อาจก่อความทุกข์ให้แก่ตนเองได้ จึงไม่ควรประมาท และเร่งรีบบำเพ็ญเพียรทางจิตต่อไปจนกว่าจะถึงที่สุดแห่งความพ้นทุกข์หรือบรรลุนิพพาน ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้ขยายความไว้ว่า “บรรดาบทเหล่านั้น ด้วยบทว่า อสนนฺตญฺเฐ กุสเลสุ ธรรมेषุ นี้ แสดงความดังนี้ว่า เราไม่สันโดษด้วยเพียงฌานนิมิตหรือด้วยเพียงโองาสนิมิต ยังอรหัตตมรรคให้เกิดขึ้นได้ คือเราไม่สันโดษชั่วเวลาที่อรหัตตมรรคยังไม่เกิดขึ้น. และเราไม่ทอดทิ้งในความเพียรตั้งอยู่โดยไม่ย่อหย่อนเลย ได้กระทำความเพียร”^{๓๑}

จากที่กล่าวมาข้างต้น สอดคล้องกับคำกล่าวของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) ที่ว่า “ความไม่สันโดษในกุศลธรรมก็มาคู่กับความไม่ประมาท คือ เมื่อไม่สันโดษในกุศลธรรมแล้ว ก็ไม่ประมาท ก็จะเพียรพยายามสร้างบำเพ็ญสิ่งที่ตั้งงามนั้นให้ยิ่งๆ ขึ้นไป... ที่นี้ สันโดษที่เป็นคุณธรรมนั้น คือสันโดษสำหรับพระในปัจฉยสี่ ถ้าพูดอย่างภาษาญาติโยมชาวบ้านก็คือ สันโดษในวัตถุสิ่งที่จะเอามาบริโภคใช้สอย”^{๓๒} ดังนั้น ทั้งความสันโดษในปัจฉยและ ความไม่สันโดษในกุศลธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับพระสงฆ์ในการฝึกฝนตนเองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

๓) การเป็นผู้ขัดเกลา กำจัด และมีอาการนำเลื่อมใส

ความขัดเกลา ความกำจัด และอาการนำเลื่อมใส นั้น เป็นหลักปฏิบัติที่มีความสอดคล้องกัน เนื่องจากถ้าพระสงฆ์รูปใดสามารถกำจัดและขัดเกลากิเลสของตนให้เบาบางลงหรือหมดไปได้ การแสดงออกภายนอกของพระสงฆ์รูปนั้นย่อมเป็นไปด้วยความเรียบร้อย สวรรวม โดยที่มิต้องมีการเส

^{๓๐} ส.ม. (ไทย) ๓๑/๑๖๐๑/๓๖๕.

^{๓๑} อญ.ทุก.อ. (ไทย) ๓๓/๒๕๑/๒๕๘-๒๕๙.

^{๓๒} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๖๐), หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

แสรังแกล้งทำใดๆ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงมิได้ทรงสอนให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตนภายนอกให้เป็นที่น่าเลื่อมใสเท่านั้น หากแต่ทรงสอนให้พัฒนาพื้นฐานทางจิตใจให้สงบสำรวมเป็นเบื้องต้นก่อน ดังที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ในอรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ที่ว่า

อนึ่ง ตนของบุคคลผู้ละอสังวร ตั้งอยู่ในสังวร ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้ขัด
เกลากิเลส และความเป็นผู้กำจัดกิเลสออก, เพราะเหตุนี้สังวร ท่านจึงเรียกว่า
ความขัดเกลากิเลสและความกำจัด. อนึ่ง ตนของบุคคลผู้ละอสังวร ตั้งอยู่ในสังวร
ไม่เข้าไปใกล้กายทุจริต และวจีทุจริต ซึ่งไม่ชวนให้เกิดความเลื่อมใส คือไม่
เป็นมีที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ไม่สงบ ไม่เรียบร้อยแห่งกายและวาจา และไม่เข้า
ไปใกล้อกุศลวิตก ๓ ซึ่งไม่ชวนจิตให้เกิดความผ่องใส คือไม่เป็นที่ตั้งแห่ง
ความผ่องใสแห่งจิต ไม่สงบ ไม่เรียบร้อย ย่อมเป็นไปเพื่อความบริบูรณ์แห่ง
กายสุจริต วจีสุจริต และกุศลวิตก ๓ ซึ่งผดแผกจากนั้นนั่นแล ที่ชวนให้เกิด
ความเลื่อมใส คือเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส สงบ เรียบร้อย, เพราะเหตุนี้
สังวร ท่านจึงเรียกว่า ความเป็นอาการให้เกิดความเลื่อมใส^{๓๓}

จากอรรถกถาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าถ้าพระสงฆ์มีจิตใจที่ปราศจากอกุศลวิตก ๓ อันได้แก่
ความโลภ ความโกรธ และความหลงแล้ว การแสดงออกต่างๆ ย่อมเป็นไปอย่างสงบ สำรวม ซึ่งเป็น
เหตุให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสศรัทธาตามมา อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าการที่
พระพุทธเจ้าแยก “อาการที่น่าเลื่อมใส” ออกมาต่างหากนั้น อาจเป็นเพราะการแสดงออกที่สงบ
สำรวมดังกล่าวอาจเป็นสิ่งที่พระสงฆ์สามารถปรับเปลี่ยนได้ง่าย โดยที่ในจิตใจยังคงมีกิเลสอยู่ซึ่ง
เป็นสิ่งที่ขัดเกลากิเลสหรือกำจัดได้ยากกว่า อีกทั้ง การแสดงออกของพระสงฆ์เป็นสิ่งที่ผู้คนสังเกตเห็นได้
ง่าย จึงจะเกิดความเลื่อมใสหรือไม่เลื่อมใสจากการแสดงออกดังกล่าวเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงอาจกล่าว
ได้ว่า ถึงแม้พระสงฆ์จะยังไม่สามารถเข้าถึงสมณสาธูปภายในได้ แต่ก็ควรมีสมณสาธูปภายนอกที่
สงบ สำรวมอย่างที่ดีควรจะเป็นเพื่อเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน นั่นเอง

๔) การเป็นผู้ไม่คลุกคลี และปรารถนาความเพียร

จากการวิเคราะห์เรื่องความสันโดษข้างต้น ทำให้เห็นว่าอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งของ
ความเพียร คือ ความสันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย นอกจากนี้ ความคลุกคลีก็เป็นอุปสรรคที่สำคัญ
อีกประการหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์ขาดความเพียรในการฝึกฝนตนเองเช่นเดียวกัน ดังที่พระอรรถกถา
จารย์กล่าวไว้ในอรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ความว่า

^{๓๓} วิ. มหา. อ. (ไทย) ๑/๒๐/๓๓๔-๓๓๕.

อนึ่ง คนของบุคคลผู้ตั้งอยู่ในความไม่สำรวม ย่อมเป็นไปเพื่อความคลุกคลีด้วย
หมู่ และเพื่อความหมกหมมด้วยกิเลส ทั้งย่อมเป็นสภาพเป็นไปตามความเกียจ
คร้าน คือเป็นไปเพื่อยังวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านแปดอย่างให้บริบูรณ์.
เพราะเหตุนี้ อสังวร ท่านจึงเรียกว่า ความคลุกคลี และความเกียจคร้าน^{๓๔}

จากอรรถกถาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ความคลุกคลีกันระหว่างพระสงฆ์ย่อมไม่เป็นผลดีต่อ
การกำจัดกิเลสให้เบาบางลง หากแต่ยังอาจก่อให้เกิดการพอกพูนกิเลสมากขึ้นอีกด้วย ดังตัวอย่างเช่น
เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ซึ่งทะเลาะวิวาทและกล่าวต่อเสียดภิกษุผู้อยู่ในศีลธรรมอันดี เมื่อพระพุทธเจ้า
ทรงทราบจึงกล่าวติเตียน ความว่า “ดูก่อนโมฆบุรุษทั้งหลาย โฉนพวกเธอจึงได้ทะเลาะกับพวกภิกษุ
ผู้มีศีลเป็นที่รัก คือคำว่า สบประมาท กระทบกำเนียดบ้าง ชื้อบ้าง วงศ์ตระกูลบ้าง การงานบ้าง ศีลปะ
บ้าง โรคบ้าง รูปพรรณบ้าง กิเลสบ้าง อาบัติบ้าง คำคำที่ทรมานบ้าง การกระทำของพวกเธอนั้น ไม่
เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใส
แล้ว”^{๓๕} ซึ่งจะเห็นว่าการคลุกคลีกัน อาจก่อให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งหรือบาดหมางกันได้ง่ายแม้
ในหมู่พระสงฆ์ อีกทั้งยังเป็นเหตุให้มีกิเลสต่างๆ งอกงามมากขึ้นด้วย อาทิเช่น ความโกรธเกลียด
และความอยากที่จะทำร้ายกันด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ซึ่งทำให้ต่างฝ่ายต่างเสียเวลาและโอกาสใน
การบำเพ็ญเพียรทางกายและทางจิตในเรื่องที่พึงกระทำ

นอกจากนี้ ไม่เพียงแต่การคลุกคลีในหมู่พระสงฆ์เท่านั้นที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา การ
คลุกคลีกันระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสก็เป็นสิ่งที่พึงระมัดระวังเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างของภิกษุรูป
หนึ่งที่ยอมให้สตรีคนหนึ่งร่วมทางไปด้วย เพราะสตรีผู้นี้ทะเลาะกับสามีแล้วต้องการหนีออกจาก
บ้าน เมื่อสามีตามมาพบเข้าจึงทุบตีภิกษุรูปดังกล่าวเพราะเข้าใจผิดว่าภิกษุรูปนั้นต้องการพาภรรยา
ของตนหนี เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องดังกล่าว จึงทรงติเตียนภิกษุรูปนั้นและทรงบัญญัติ
สิกขาบท ที่ว่า “อนึ่ง ภิกษุใด ชักชวนแล้ว เดินทางไกลสายเดียวกันกับมาตุคาม โดยที่สุดแม้สิ้นระยะ
บ้านหนึ่ง เป็นปาจิตติย”^{๓๖} อันที่จริงยังมีตัวอย่างอีกจำนวนมากที่เกี่ยวกับการคลุกคลีกันของภิกษุกับ
ฆราวาส จนเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้น แต่สำหรับในปัจจุบันการคลุกคลีกัน
ของพระสงฆ์และฆราวาสอาจมีรูปแบบที่หลากหลายและเสี่ยงต่อความเสียหายมากขึ้น โดยเฉพาะ
การคลุกคลีกับนักธุรกิจและนักการเมือง ซึ่งจากการติดตามข่าวสารบ้านเมืองในปัจจุบัน ทำให้พบว่า
มีพระสงฆ์บางรูปร่วมมือกับนักธุรกิจในฟอกเงินซึ่งเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย จึงเสี่ยงต่อการฟื้นฟูสภาพ
ความเป็นพระสงฆ์ และอาจต้องอาญาแผ่นดินอีกด้วย หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่มักเกิดขึ้นในสังคมไทย

^{๓๔} วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๒๐/๓๓๓-๓๓๔.

^{๓๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘๒/๒๗.

^{๓๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕๘/๓๑๑.

ช่วงที่ผ่านมา คือ มีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งช่วยนักการเมืองที่ตนเองชื่นชอบหาเสียงช่วงมีการเลือกตั้ง ถึงแม้การช่วยหาเสียงจะมีใช้ความผิดทางกฎหมาย แต่การกระทำดังกล่าวไม่ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความเพียรในการประหารกิเลส อีกทั้งยังอาจเป็นการสนับสนุนให้มีกิเลสมากขึ้นอีกด้วย เพราะอย่างน้อยการเลือกข้างและสนับสนุนพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งมักเกิดจากฉันทาคติ ซึ่งง่ายต่อการเกิดกิเลสอย่างอื่นตามมา เช่น ถ้าพรรคที่ตนหาเสียงให้ได้รับการเลือกตั้งก็อาจเกิดความยินดีพอใจ ถ้าผลที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามที่หวังไว้ก็อาจก่อให้เกิดความขุ่นเคืองหรือความเศร้าหมองในใจได้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากพระสูตรข้างต้นได้กล่าวถึงวัตถุแห่งความเกียจคร้านแปดอย่าง ซึ่งในพระสูตรต้นตปิฎก ปาฎิกวรรค ได้ขยายความเกี่ยวกับวัตถุแห่งความเกียจคร้านดังกล่าว (กุสีตวัตถุ ๘) ไว้ดังนี้

๑. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ จักต้องทำงาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราจักต้องทำงาน เมื่อเราทำงานอยู่ ร่างกายจักเหน็ดเหนื่อย ควรที่เราจะนอน. เธอก็นอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่วัตถุแห่งความเกียจคร้านข้อที่หนึ่ง.

๒. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุทำงานเสร็จแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราได้ทำงานแล้ว ก็เมื่อเราทำงานอยู่ ร่างกายเหน็ดเหนื่อยแล้ว ควรที่เราจะนอน. เธอก็นอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร ฯลฯ นี่วัตถุแห่งความเกียจคร้านข้อที่สอง.

๓. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุจะต้องเดินทาง เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราจักต้องเดินทาง ก็เมื่อเราเดินทางไปอยู่ ร่างกายเหน็ดเหนื่อยแล้ว ควรที่เราจะนอน. เธอก็นอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร ฯลฯ นี่วัตถุแห่งความเกียจคร้านข้อที่สาม.

๔. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุเดินทางไปถึงแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเดินทางถึงแล้ว ก็เมื่อเราเดินทางอยู่ ร่างกายเหน็ดเหนื่อยแล้ว ควรที่เราจะนอน. เธอก็นอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร ฯลฯ นี่วัตถุแห่งความเกียจคร้านข้อที่สี่.

๕. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุเที่ยววิณฑาตไปยังบ้าน หรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เศร้าหมอง หรือประณีตเพียงพอแก่ความต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยววิณฑาตไปยังบ้าน หรือนิคม ไม่ได้

ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เส้าหมอง หรือประณีตเพียงพอแก่ความต้องการร่างกายของเราเห็นเล็กน้อย ไม่ควรแก่การงาน ควรที่เราจะนอน. เธอก็นอนเสีย ไม่ปรารถนาคความเพียร ฯลฯ นี้อัตถุแห่งความเกียจคร้านข้อที่ห้า.

๖. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตไปยังบ้าน หรือนิคม ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เส้าหมอง หรือประณีตเพียงพอแก่ความต้องการแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยวบิณฑบาตไปยังบ้าน หรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เส้าหมอง หรือประณีตเพียงพอแก่ความต้องการแล้ว ร่างกายของเราเห็นเล็กน้อย ไม่ควรแก่การงาน เหมือนถั่วราชมาสที่ชุ่มน้ำ ควรที่เราจะนอน. เธอก็นอนเสีย ไม่ปรารถนาคความเพียร ฯลฯ นี้อัตถุแห่งความเกียจคร้านข้อที่หก.

๗. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก มีอาพาธเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่ภิกษุ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า อาพาธเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่เราแล้ว สมควรที่เราจะนอน. เธอก็นอนเสีย ไม่ปรารถนาคความเพียร ฯลฯ นี้อัตถุแห่งความเกียจคร้านข้อที่เจ็ด.

๘. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุหายจากความเป็นไข้ได้ไม่นาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราหายจากไข้ หายจากความเป็นไข้ได้ไม่นาน ร่างกายของเรายังทรุพล ยังไม่ควรแก่การงาน ควรที่เราจะนอน. เธอก็นอนเสีย ไม่ปรารถนาคความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง นี้อัตถุแห่งความเกียจคร้านข้อที่แปด.^{๓๖}

จากพระสูตรเกี่ยวกับอัตถุแห่งความเกียจคร้าน ๘ ประการข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่ยังมากด้วยความเกียจคร้านมักคิดหรือให้เหตุผลแก่ตัวเองเพื่อที่จะไม่ต้องเพียรฝึกฝนตนเอง หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการอ้างเหตุผลเข้าข้างตนเอง เพื่อให้ตนเองกระทำตามความเกียจคร้านที่มีอยู่ในใจได้อย่างมีเหตุผล ยิ่งถ้าคลุกคลีกับพระสงฆ์รูปอื่นที่มีความเกียจคร้านเช่นเดียวกันก็อาจยิ่งมั่นใจในตนเองมากขึ้นว่าสิ่งที่ตนคิดหรือให้เหตุผลนั้นถูกต้องดีงาม จึงพากันพักผ่อนนอนหลับ แทนที่จะเพียรกำจัดความเกียจคร้านดังกล่าว จึงแตกต่างจากพระสงฆ์ผู้ปรารถนาคความเพียรซึ่งจะพยายามขัดเกลาดนเองโดยมีอัตถุแห่งความเพียรทั้งแปดอย่าง (อาร์พภวัตถุ ๘) ดังนี้

๑. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ จักต้องทำการงาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราจักต้องทำการงาน เมื่อเราทำการงานอยู่ เราไม่สะดวกที่จะมนสิการคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ เราจะปรารถนาคความเพียร เพื่อถึง

^{๓๖} ที.ปา. ๑๖/๓๔๓/๒๓๔-๒๓๖.

ธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่ วัตถุแห่งการปรารภความเพียรข้อที่หนึ่ง.

๒. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุทำงานเสร็จแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราได้ทำงานแล้ว ก็เมื่อเราทำงานอยู่ เราไม่สะดวกที่จะมนสิการคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ ควรที่เราจะปรารภความเพียร ฯลฯ เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่ วัตถุแห่งการปรารภความเพียรข้อที่สอง.

๓. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุจะต้องเดินทาง เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราจักต้องเดินทาง ก็เมื่อเราเดินทางไปอยู่ เราไม่สะดวกที่จะมนสิการคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ ควรที่เราจะปรารภความเพียร ฯลฯ เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่ วัตถุแห่งการปรารภความเพียรข้อที่สาม.

๔. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุเดินทางไปถึงแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเดินทางถึงแล้ว ก็เมื่อเราเดินทางอยู่ เราไม่สะดวกที่จะมนสิการคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ ควรที่เราจะปรารภความเพียร ฯลฯ เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่ วัตถุแห่งการปรารภความเพียรข้อที่สี่.

๕. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุเที่ยววิณชาตไปยังบ้าน หรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เส้าหมอง หรือประณีตเพียงพอแก่ความต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยววิณชาตไปยังบ้าน หรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เส้าหมอง หรือประณีตเพียงพอแก่ความต้องการ ร่างกายของเราเบา ควรแก่การงาน ควรที่เราจะปรารภความเพียร ฯลฯ เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่ วัตถุแห่งการปรารภความเพียรข้อที่ห้า.

๖. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุเที่ยววิณชาตไปยังบ้าน หรือนิคม ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เส้าหมอง หรือประณีตเพียงพอแก่ความต้องการแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยววิณชาตไปยังบ้าน หรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เส้าหมอง หรือประณีตเพียงพอแก่ความต้องการแล้ว ร่างกายของเรานั้นมีกำลัง ควรแก่การงาน ควรที่เราจะปรารภความเพียร ฯลฯ เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่ วัตถุแห่งการปรารภความเพียรข้อที่หก.

๗. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก มีอาพาธเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่ภิกษุ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า อาพาธเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่เราแล้ว การที่อาพาธของเราระจะเจริญขึ้นนี้ เป็นฐานะที่จะมีได้ ควรที่เราจะปรารภความเพียร ฯลฯ เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี้ วัตถุแห่งการปรารภความเพียรข้อที่เจ็ด.

๘. คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นอีก ภิกษุหายจากความเป็นไข้ได้ไม่นาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราหายจากไข้ หายจากความเป็นไข้ได้ไม่นาน การที่อาพาธของเราระจะพึงกำเริบนี้ เป็นฐานะที่จะมีได้ ควรที่เราจะปรารภความเพียร ฯลฯ เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี้ วัตถุแห่งการปรารภความเพียรข้อที่แปด.^{๓๘}

จากวัตถุแห่งความเพียรทั้ง ๘ อย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าในสถานการณ์เดียวกัน ภิกษุผู้ปรารภความเพียรจะคิดและให้เหตุผลต่างจากภิกษุผู้เกียจคร้าน โดยการคิดและให้เหตุผลดังกล่าวมักตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต และนำมาสู่ความเพียรที่จะกระทำกิจอันพึงกระทำทั้งทางกายและทางจิตดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ชื่อว่า อารัทธวิริยา ได้แก่เหล่าภิกษุที่ปรารภความเพียรทางกายและทางใจ. ในภิกษุเหล่านั้น ภิกษุใด บรรเทาความคลุกคลีด้วยหม้อยู่ผู้เดียว ในอิริยาบถทั้ง ๔ โดยอาร์มภักต ๘ ภิกษุเหล่านั้น ชื่อว่าปรารภความเพียรทางกาย. ภิกษุเหล่าใดบรรเทาความคลุกคลีทางจิตอยู่ผู้เดียว โดยสมาบัติ ๘ ไม่ยอมย่นเมื่อกิเลสที่เกิดขึ้นขณะเดินอยู่ ไม่ยอมย่นเมื่อกิเลสที่เกิดขึ้นขณะยืนอยู่ ไม่ยอมนอนเมื่อกิเลสที่เกิดขึ้นขณะนั่งอยู่ ข่มกิเลสที่เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก ภิกษุเหล่านั้น ชื่อว่าปรารภความเพียรทางจิต.”^{๓๙} ซึ่งแสดงนัยว่าในการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อกำจัดกิเลสในใจของตนนั้น พระสงฆ์ผู้ปรารภความเพียรจะไม่หยุดพักเพราะเหตุแห่งความเกียจคร้านในใจตน ถ้ายังรับรู้ว่าคุณยังมีความเกียจคร้านหรือกิเลสใดๆ อยู่ก็จะเพียรกำจัดไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใดก็ตาม อีกทั้ง พระสงฆ์ควรแยกย้ายกันไปบำเพ็ญเพียรทางจิตมากกว่าที่จะใช้เวลาให้หมดไปกับการคลุกคลีกัน

สำหรับการบำเพ็ญเพียรทางกายนั้น พระสงฆ์มีกิจที่พึงกระทำตามหลักนิสสัย ๔ ข้างต้น ซึ่งพระสงฆ์ควรจะขวนขวายตลอดชีวิต ในขณะที่มีอภิญญา ๔ ประการที่พระสงฆ์ไม่พึงกระทำเลยตลอดชีวิต อันได้แก่ “๑. อันภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงเสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้ในสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย... ๒. อันภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงถือเอาของอันเขาไม่ได้ให้ เป็นส่วนขโมย... ๓. อันภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงแกล้งพราดสัตว์จากชีวิต... ๔. อันภิกษุผู้อุปสมบทแล้ว ไม่พึงพุดอวดอุตตริมนุสสธรรม... พุดอวดอุตตริมนุสสธรรม อันไม่มีอยู่ อันไม่เป็นจริง ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสาย

^{๓๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๖/๓๔๔/๒๓๗-๒๓๘.

^{๓๙} ที.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๕/๓๕๖.

สาขายุทธ การนั้น เธอไม่พึงทำตลอดชีวิต”^{๔๐} อกรณียกิจทั้ง ๔ ประการดังกล่าวอาจถือเป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นของการเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้ที่อุปสมบทเข้ามาเป็นพระสงฆ์แล้วไม่พึงกระทำเลยตลอดชีวิต ซึ่งจะสังเกตได้ว่ากรณียกิจดังกล่าวนี้ก็คือ สิกขาบทในหมวดปาราชิก (ผู้พ่าย) ซึ่งพระสงฆ์กระทำแล้วจะขาดจากความเป็นพระสงฆ์ในทันที ดังที่พระจูฬนายก (สุชาติ อภิชาโต) กล่าวไว้ว่า “ถ้าละเมิดข้อหนึ่งข้อใดใน ๔ ข้อนี้ ทรงให้ขาดจากการเป็นพระภิกษุทันที ผู้อื่นจะรู้หรือไม่ก็ตาม เมื่อภิกษุรูปนั้นได้กระทำการละเมิดข้อห้ามนี้แล้ว พระพุทธองค์ทรงถือว่าไม่ได้เป็นภิกษุแล้ว ถ้าเป็นต้นตาลก็เป็นต้นตาลที่ยอดด้วนแล้ว อยู่ต่อไปในเพศนี้ก็ไม่มีโอกาสที่จะเจริญรุ่งเรือง”^{๔๑}

ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงพึงมีความเพียรในการประกอบกิจอันควรแก่สมณเพศของตน เพื่อยังกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเพื่อทำให้อกุศลที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราข่อมไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น หรืออกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนการปรารภความเพียร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลเป็นผู้ปรารภความเพียร กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป”^{๔๒} ตัวอย่างเช่น การใช้ความเพียรในการป้องกันและกำจัดอกุศลธรรม เช่น ถีนมิทธะ ดังปรากฏในนิเวธปหานวรรค ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย เอกนิบาต ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นสักอย่างหนึ่งซึ่งเป็นเหตุไม่เกิดขึ้นแห่งถีนมิทธะที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ดี เป็นเหตุเสื่อมหายไประหว่างถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้วก็ดี เหมือนดังอาร์มภธาตุ (ธาตุคือความเพียรริเริ่ม) นิกกมธาตุ (ธาตุคือความเพียรพยายาม) ปรักกมธาตุ (ธาตุคือความเพียรบากบั่น) นี้เลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลมีความเพียรอันเริ่มแล้ว ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิดย่อมไม่เกิดขึ้นด้วย ถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมหายไปด้วย”^{๔๓}

พระอรรถกถาจารย์ได้ขยายความว่า “ความเพียรครั้งแรกชื่อว่า อาร์มภธาตุ... ความเพียรมีกำลังแรงกว่านั้น เพราะออกจากความเกียจคร้านได้ ชื่อว่า นิกกมธาตุ ความเพียรที่แรงกว่านั้น เพราะก้าวไปยังฐานข้างหน้าๆ ชื่อว่า ปรักกมธาตุ. แต่ในอรรถกถาท่านกล่าวไว้ว่า ความเพียรเริ่มแรก เพื่อบรรเทากรรม ๑ การก้าวออกเพื่อกำจัดกิเลสจุลิม ๑ ความบากบั่น เพื่อดัดกิเลสจุลเครื่องผูก ๑”^{๔๔} ซึ่ง

^{๔๐} วิ.ม. (ไทย) ๖/๑๔๔/๓๖๒-๓๖๓.

^{๔๑} พระจูฬนายก (สุชาติ อภิชาโต), “พระธรรมเทศนา กำลังใจ ตอนที่ ๘ เรื่อง บิณฑบาต,” <http://www.kammattana.com/D_131.htm>, (สืบค้นเมื่อ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕).

^{๔๒} อ.จ.เอกก. (ไทย) ๓๒/๖๒/๑๒๘.

^{๔๓} อ.จ.เอกก. (ไทย) ๓๒/๑๕/๔๘.

^{๔๔} อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๓๒/๑๕/๓๖.

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์พึงมีความเพียรอย่างต่อเนื่องในการป้องกันและกำจัดกิเลส ตั้งแต่เริ่มต้นการอยู่ในสมณเพศ จนถึงการกำจัดกิเลสที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของตน เพื่อไปสู่ความเป็นอิสระจากกิเลสต่างๆ อย่างหมดจด ทั้งนี้ ลักษณะของความเพียรยังแบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ หรือ ปธาน ๔ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ความว่า ๑. สังวรปธาน คือ เพียรสำรวมระวังอินทรีย์ทั้งหกของตนเพื่อมิให้อกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดนั้นเกิดขึ้น ๒. ปหานปธาน คือ เพียรกำจัดอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้วหมดสิ้นไป ๓. ภวานาปธาน คือ เพียรสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และ ๔. อานुरักขนาปธาน คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่ต่อไป^{๔๕} ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการที่บุคคลจะบรรลุมรรค ผล นิพพานนั้นย่อมจำเป็นต้องมีความเพียรเป็นพื้นฐาน ถ้าย่อหย่อนในความเพียรเมื่อใดบุคคลย่อมไม่อาจเป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลสได้

จากเกณฑ์พื้นฐานในการประเมินสมณสาธูปของพระสงฆ์ทั้ง ๔ กลุ่มข้างต้น ทำให้เห็นว่าไม่ว่าวิถีชีวิตของพระสงฆ์จะเปลี่ยนไปอย่างไร ทุกการกระทำของพระสงฆ์ก็สามารถถูกประเมินความถูกต้องเหมาะสมได้ด้วยเกณฑ์ต่างๆ ดังกล่าว เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปว่าการกระทำนั้นๆ พึงกระทำหรือไม่ อีกทั้ง จากเกณฑ์เรื่องความเพียรข้างต้น ยังแสดงนัยว่าคุณธรรมที่พื้นฐานที่สุดที่พระสงฆ์พึงมีก็คือ ความเพียร เพราะถ้ามีความเพียรแล้วจะนำไปสู่การลดละอกุศลธรรมทั้งหลาย อาทิเช่น ความคลุกคลี ความมักมาก ฯลฯ ในขณะที่ความเพียรก็จะนำไปสู่การสร้างเสริมกุศลธรรมต่างๆ อันได้แก่ ความสันโดษในปัจจัยสี่ ความมักน้อย ฯลฯ อีกด้วย ดังนั้น ถ้าพระสงฆ์รูปใดไม่ปรารถนาความเพียรเป็นเบื้องต้นแล้ว ย่อมมีแนวโน้มที่จะกระทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมหรือผิดพระวินัยได้ง่าย อีกทั้งยังทำให้จิตใจถอยห่างจากการฝึกฝนอบรมตนเองเพื่อบรรลุเป้าสูงสุดในพระพุทธศาสนา

๓.๓ การวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์

จากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิพากษ์วิจารณ์” ว่าหมายถึง วิจารณ์ หรือติชม โดยคำว่า “วิพากษ์วิจารณ์” ประกอบด้วย คำว่า “วิพากษ์” หมายถึง พิจารณาตัดสิน กับคำว่า “วิจารณ์” หมายถึง ติชม หรือ ให้คำตัดสินโดยผู้มีความรู้ควรเชื่อถือได้ เช่น เขาวิจารณ์ว่า หนังสือเล่มนี้แสดงปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ดีมากสมควรได้รับรางวัล^{๔๖} ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์นั้นถือเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานประการหนึ่งที่บุคคลสามารถกระทำได้ภายใต้ขอบเขตบางประการ เช่น กฎหมาย และศีลธรรม แต่สำหรับการวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์นั้น

^{๔๕} อ.จตุกก. (ไทย) ๓๕/๑๔/๔๑-๔๒.

^{๔๖} พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, “วิพากษ์วิจารณ์, วิพากษ์, วิจารณ์,” <<http://www.royin.go.th/dictionary/>>, (สืบค้นเมื่อ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕).

อาจมีรายละเอียดที่ค่อนข้างระมัดระวังมากกว่าบุคคลโดยทั่วไปบ้าง ซึ่งคณะผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไป เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นว่าการวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์เป็นสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ อย่างไร

จากการศึกษาในบทที่ ๒ จะเห็นได้ว่า สมณะที่แท้ในพระพุทธศาสนาควรเป็นผู้ที่มีความสงบทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นผู้ที่มีสมณสาธูปทั้งภายในและภายนอก โดยการประเมณสมณสาธูปภายนอกนั้นสามารถพิจารณาจากความสอดคล้องกับศีลและอธิสมาจารต่างๆ ของพระสงฆ์เป็นสำคัญ ซึ่งถ้าการกระทำใดๆ ของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันที่มีความแปลกใหม่หรือยากต่อการเทียบเคียงกับบทบัญญัติแห่งศีลที่มีอยู่แล้ว อาจต้องพิจารณาความสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาไปด้วย โดยมีเกณฑ์พื้นฐานทั้ง ๔ กลุ่มที่กล่าวแล้วในหัวข้อ ๓.๒ สำหรับการพิจารณาสมณสาธูปภายในนั้นจะพิจารณาจากระดับของจิตที่เป็นอิสระจากสังโยชน์ได้เป็นสำคัญ ซึ่งการจะได้เป็นอริยสมณะได้นั้น บุคคลจำเป็นต้องละสังโยชน์ให้ได้อย่างน้อย ๓ ข้อแรก ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในปาสาทิกสูตร ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ความว่า

ดูก่อนอาวุโส ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ต้องตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะทรงตรัสรู้ในภายหน้าเพราะสังโยชน์สามสิ้นไป ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๑ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ ดูก่อนอาวุโส ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุจะเป็นพระสกทาคามี มาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจะทำได้ที่สุดแห่งทุกข์เพราะสังโยชน์สามสิ้นไป และเพราะความที่ราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๒ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ ดูก่อนอาวุโส ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุจะเป็นอุปปาติกะ (เป็นพระอนาคามี) ผู้จะปรินิพพานในภพนั้น เป็นผู้ไม่ต้องกลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำทั้งห้าสิ้นไป ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๓ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ ดูก่อนอาวุโส ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๔ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔^{๔๗}

จากพระสูตรข้างต้น แสดงให้เห็นว่าอริยสมณะทุกท่านล้วนมีสมณสาธูปภายใน แต่จะเป็นอริยสมณะในระดับใดก็ขึ้นอยู่กับระดับจิตที่เป็นอิสระจากกิเลสหรือสังโยชน์เป็นสำคัญ กล่าวคือ ถ้าอริยสมณะท่านใดสามารถละสังโยชน์สามข้อแรกได้ก็จะถือเป็นพระอริยสมณะในระดับพระโสดาบัน แต่ถ้าอริยสมณะท่านใดสามารถละสังโยชน์ทั้งสิบข้อได้ก็จะถือเป็นพระอริยสมณะในระดับพระอรหันต์ เป็นต้น ทั้งนี้ เมื่ออริยสมณะทั้งหลายมีสมณสาธูปภายในแล้ว บุคคลในสังคมพึงที่

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๕/๑๑๖/๒๓๘-๒๓๙.

จะพิจารณาสมณสาธูปภายนอกของพวกเขาด้วยหรือไม่ เพราะเหตุใด ซึ่งสามารถพบคำตอบได้ใน
การวสูตร ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉกกนิบาต ความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุผู้มีที่เคารพ ไม่มีที่ยำเกรง ไม่มีคุณสมบัติ
เสมอในเพื่อนพรหมจรรย์ จักบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจารกวัตรให้บริบูรณ์ได้
นั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อที่ภิกษุไม่บำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจารกวัตรให้
บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญธรรมของพระเสขะให้บริบูรณ์ได้นั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมี
ได้ ข้อที่ภิกษุไม่บำเพ็ญธรรมของพระเสขะให้บริบูรณ์แล้ว จักรักษาศีลชั้นห้าให้
บริบูรณ์ได้นั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อที่ภิกษุไม่รักษาศีลชั้นห้าให้บริบูรณ์แล้ว
จักเจริญสมาธิขั้นให้บริบูรณ์นั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อที่ภิกษุไม่เจริญสมาธิ
ขั้นให้บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญปัญญาขั้นให้บริบูรณ์นั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุผู้มีที่เคารพ มีที่ยำเกรง มีคุณสมบัติเสมอใน
เพื่อนพรหมจรรย์ จักบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจารกวัตรให้บริบูรณ์ได้นั้น เป็น
ฐานะที่จะมีได้ ข้อที่ภิกษุบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจารกวัตรให้บริบูรณ์แล้ว จัก
บำเพ็ญธรรมของพระเสขะให้บริบูรณ์ได้นั้น เป็นฐานะที่จะมีได้ ข้อที่ภิกษุ
บำเพ็ญธรรมของพระเสขะให้บริบูรณ์แล้ว จักรักษาศีลชั้นห้าให้บริบูรณ์ได้นั้น
เป็นฐานะที่จะมีได้ ข้อที่ภิกษุรักษาศีลชั้นห้าให้บริบูรณ์แล้ว จักเจริญสมาธิขั้น
ให้บริบูรณ์นั้น เป็นฐานะที่จะมีได้ ข้อที่ภิกษุเจริญสมาธิขั้นให้บริบูรณ์แล้ว จัก
บำเพ็ญปัญญาขั้นให้บริบูรณ์นั้น เป็นฐานะที่จะมีได้ ฯ^{๔๔}

จากพระสูตรข้างต้น จะเห็นได้ว่า การปฏิบัติตามอภิสมาจารกวัตรหรือมารยาทอันดีงามของ
พระสงฆ์ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยที่เอื้อ
ให้สมมติสมณะพัฒนาไปเป็นอริยสมณะ และเอื้อให้อริยสมณะระดับต้นพัฒนาไปสู่การเป็นอริย
สมณะในระดับที่สูงขึ้นได้ เนื่องจากคณะผู้วิจัยยังสังเกตเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า “พระ
เสขะ”^{๔๕} ซึ่งหมายถึงผู้ที่ยังต้องศึกษาอยู่ ดังนั้น จึงมีนัยว่าอภิสมาจารกวัตรมิใช่หลักปฏิบัติที่จำเป็น

^{๔๔} อจ.ปัญจก. (ไทย) ๓๖/๒๒/๓๐-๓๑.

^{๔๕} อริยบุคคลแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ ๑) เสขะ หมายถึง พระผู้ยังต้องศึกษา ได้แก่พระอริยบุคคล
๗ เบื้องต้นในจำนวน ๘ และ ๒) อเสขะ หมายถึง พระผู้ไม่ต้องศึกษา ได้แก่ ผู้บรรลุอรหัตผลแล้ว ทั้งนี้ อริยบุคคล
ยังสามารถแบ่งออกเป็น ๘ กลุ่ม คือ ๑) โสดาบัน คือ ท่านผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ๒) ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้ง
โสดาปัตติผล หรือ พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค ๓) สกทาคามี คือ ท่านผู้บรรลุสกทาคามีผลแล้ว ๔) ท่านผู้
ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล หรือ พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค ๕) อนาคามี คือ ท่านผู้บรรลุอนาคามีผล
แล้ว ๖) ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล หรือ พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค ๗) อรหันต์ คือ ท่านผู้บรรลุ
อรหัตผลแล้ว ๘) ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตผล หรือ พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตมรรค (พระพรหมคุณาภรณ์,

สำหรับสมมติสมณะเท่านั้น หากแต่จำเป็นสำหรับอริยสมณะทุกกลุ่มที่ยังมิได้บรรลุประอรหัตต์ อันได้แก่ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี และพระอนาคามี อีกด้วย เพราะพระอรหัตต์ถือเป็นพระอเสขะ หรือ ผู้ที่ไม่ต้องศึกษาแล้ว ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า อภิสมาจารกวัตรอาจมิใช่เกณฑ์ที่นำมาใช้ตัดสินความมีสมณสาธูปของพระอรหัตต์ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพระไพศาล วิสาโล ที่ได้ให้สัมภาษณ์แก่คณะผู้วิจัยตอนหนึ่งว่า

สมณที่แท้ กิริยาอาการอาจไม่ตรงกับสมณสาธูปที่กำหนดไว้ หรือที่คนเข้าใจไว้ก็ได้ เช่น พระปรีณทะ วัดฉาย ท่านเป็นพระอรหัตต์ แต่พูดจาไม่สุภาพเรียบร้อย ... เพราะฉะนั้น สมณสาธูปก็ไม่ได้เป็นเครื่องวัดคุณธรรมภายใน แต่ก็ควรนำมาเป็นหลักเป็นกรอบเอาไว้ เพราะถ้าเราพยายามดูแลกายวาจาให้ดีตามหลักสมณสาธูป ก็จะเกิดผลเปลี่ยนแปลงภายใน... ถ้าไปโกหกชาวบ้าน หลอกขายชาวบ้าน เมา ต่อยตี ก็คือเกินขอบเขต พระอรหัตต์ที่สมณสาธูปไม่งามก็มีเส้นที่ท่านไม่ทำส่วนหนึ่งต้องดู อย่างกิริยาบางอย่าง คือ มั่นใจว่าไม่ใช่ ไม่เหมาะสมกับการเป็นพระ แต่บางอย่างอาจจะแค่ดูไม่เรียบร้อย เช่น ห่มจีวรไม่เรียบร้อย ก็ถือว่ายังไม่หลุดกรอบ ก็อย่าเพิ่งด่วนตัดสิน เช่น หลวงปู่เจี๊ยะ ท่านไปบิณฑบาต บางทีท่านผ่านร้าน ท่านก็กล่าวว่า “เฮ้ย เอากาแฟมาหน่อยซิ”... พระแบบนี้มีเยอะ ที่สมณสาธูปไม่ค่อยงาม แต่ข้างในใจงามมาก จึงอย่าเพิ่งด่วนตัดสินใจ ดูไปนานๆ เพราะมีศัพท์คำว่า “ปาปมุต”^{๕๐} แปลว่า ไม่ถือเป็นบาป คือ ยกเอาไว้ ไม่ถือสา

(ป. อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (นนทบุรี : โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๗-๗๘.)

^{๕๐} คำว่า “ปาปมุต” มาจากภาษาบาลี “ปาป” (แปลว่า บาป) และ “มุต” (แปลว่า พ้นแล้ว) ดังนั้น “ปาปมุต” จึงมีความหมายว่า “ผู้พ้นแล้วจากบาป” ด้วยเหตุนี้ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ จึงให้ความหมายว่า “ไม่มีใครถือโทษ” ซึ่งใช้ได้กับบุคคลทั้งที่เป็นพระอรหัตต์ และบุคคลที่มีสติไม่สมบูรณ์ เช่น คนเมา และคนป่วยโรคจิต เป็นต้น (ทองชัย แสงสินชัย, “ปาปมุต อ่านว่า ปา-ปะ-มุต แยกศัพท์เป็น ปาป + มุต,” <<http://dhamma.serichon.us/%E0%B8%9B%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%93%E0%B8%81%E0%B8%B0/%E0%B8%9B%E0%B8%B2%E0%B8%9B%E0%B8%A1%E0%B8%B8%E0%B8%95-%E0%B8%AD%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B9%88%E0%B8%B2-%E0%B8%9B%E0%B8%B2-%E0%B8%9B%E0%B8%B0-%E0%B8%A1%E0%B8%B8%E0%B8%94-%E0%B9%81/>>, (สืบค้นเมื่อ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘).)

บางทีพระที่ดูเรียบร้อย พุดจาไฟเราะ เรียกโยมว่า “คุณโยม” กิริยาอาการสุภาพ
แต่อาจจะจิตใจไม่งามก็ได้ มีพระสร้างภาพเยอะ หลอกโงะชาวบ้าน^{๕๑}

จากคำกล่าวของพระไพศาล วิสาโล ข้างต้น ทำให้เห็นว่า สมณสาธูปภายใน และสมณสาธูป
ภายนอกนั้น อาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป พระสงฆ์บางรูปอาจมีสมณสาธูปภายนอกเรียบร้อย
สำรวมดี แต่เป็นเพียงสมมติสมณะผู้ที่ยังไม่สามารถละสังโยชน์ใดๆ ได้ ในขณะที่พระสงฆ์บางรูป
อาจกำจัดกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว แต่ยังคงมีกิริยาทำทางที่ไม่ค่อยสำรวม ตัวอย่างเช่น กรณีของพระสารี
บุตรซึ่งเป็นพระอรหันต์ที่มีกิริยาทำทางที่ไม่ค่อยเรียบร้อย แต่ถึงกระนั้นพระพุทธเจ้าก็ได้ทรง
ตำหนิพระสารีบุตรแต่อย่างใด ดังที่พระองค์ทรงตรัสกับพระสารีบุตรและพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปใน
ปวารณาสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ความว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าจะไม่ทรงติเตียนกรรมใดๆ อันเป็นไปทางกายหรือทางวาจา
ของข้าพระองค์บ้างหรือ. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สารีบุตร เราติเตียนกรรม
ใดๆ อันเป็นไปทางกายหรือทางวาจาของเธอไม่ได้เลย สารีบุตร เธอเป็นบัณฑิต
สารีบุตร เธอเป็นผู้มีปัญญามาก... ท่านพระสารีบุตรจึงกราบทูลอีกว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ หากว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ทรงติเตียนกรรมใดๆ อันเป็นไป
ทางกาย หรือทางวาจาของข้าพระองค์แล้วไซ้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มี
พระภาคเจ้าจะไม่ทรงติเตียนกรรมใดๆ อันเป็นไปทางกายหรือทางวาจาของ
ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านี้บ้างหรือ. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สารีบุตร เราไม่ติเตียน
กรรมใดๆ อันเป็นไปทางกายหรือทางวาจา ของภิกษุ ๕๐๐ รูปแม้เหล่านี้ สารี
บุตร เพราะบรรดาภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้น ภิกษุ ๑๐ รูป เป็นผู้ได้วิชา ๓ อีก ๖๐
รูป เป็นผู้ได้อภิญญา ๖ อีก ๖๐ รูป เป็นผู้ได้อุภโตภาควิมุตติ ส่วนที่ยังเหลือเป็นผู้
ได้ปัญญาวิมุตติ.^{๕๒}

จากพระสูตรข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสมณสาธูปภายใน
มากกว่าสมณสาธูปภายนอก โดยเฉพาะในกรณีของพระอรหันต์ ซึ่งแสดงนัยว่าพระสงฆ์ที่เป็นพระ
อรหันต์แล้วย่อมเป็นผู้ที่รู้กาลเทศะในการแสดงออกทางกายและวาจา ดังนั้น ในกรณีของหลวงปู่
เจื้อย ที่พระไพศาล วิสาโล ได้ยกมาข้างต้น อาจอธิบายได้ว่า ถ้าหลวงปู่เจื้อยเป็นพระอรหันต์จริง
ท่านย่อมรู้ว่าควรพูดประโยคที่ว่า “เฮ้ย เอากาแฟมาหน่อยซิ” กับบุคคลใด และในสถานการณ์เช่นไร
ซึ่งคณะผู้วิจัยเชื่อว่าท่านจะพูดเช่นนี้เฉพาะกับบุคคลที่เลื่อมใสศรัทธาในตัวท่านและไม่นึกตำหนิ

^{๕๑} พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัด
ชัยภูมิ เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๕๒} ส.ส. (ไทย) ๒๔/๓๔๕ /๓๒๕-๓๒๖.

ท่านเท่านั้น เพราะถ้าท่านพูดเช่นนี้กับบุคคลที่ไม่เลื่อมใสในตัวท่าน บุคคลเหล่านี้อาจนึกตำหนิตาน ซึ่งการตำหนิตีเดียพระอรหันต์ย่อมถือเป็นบาปหนัก ดังนั้น จึงเป็นไปได้ที่พระอรหันต์ผู้เปี่ยมด้วยความเมตตากรุณาจะกระทำตนให้เป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ผู้อื่นต้องมีบาปเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน นอกจากนี้ จากการสืบค้นจากพระไตรปิฎกทุกเล่ม ยังไม่พบว่ามีพระอรหันต์กระทำผิดพระวินัยร้ายแรง หรือถูกพระพุทธรเจ้าติเตียน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพระไพศาล วิสาโล ที่ว่า “แต่บางอย่างอาจจะแค่ดูไม่เรียบร้อย เช่น ห่มจีวรไม่เรียบร้อย ก็ถือว่ายังไม่หลุดกรอบ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้พระอรหันต์บางรูปจะมีกิริยาท่าทางที่ไม่ค่อยเรียบร้อยบ้าง แต่ก็คงไม่ถึงกับกระทำผิดพระวินัยร้ายแรงอย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นไปได้ว่าพระสงฆ์ที่กระทำผิดพระวินัยร้ายแรงต่างๆ ดังที่ปรากฏในข่าวสารบ้านเมืองช่วงที่ผ่านมาไม่น่าจะเป็นพระอรหันต์ ถึงแม้พระสงฆ์จำนวนหนึ่งในข่าวดังกล่าวจะมีผู้นับถือศรัทธามากเพียงใดก็ตาม

จากกรณีของพระสารีบุตรข้างต้น อาจแสดงนัยว่า สมณสาธูปภายนอกไม่ควรนำมาใช้ในการประเมินพระอเสขะผู้ปราศจากกิเลสแล้ว (ปาปมุต) อย่างพระอรหันต์ แต่ควรใช้ประเมินเฉพาะพระสงฆ์โดยทั่วไป และพระอริยบุคคลสามระดับแรกที่ยังไม่บรรลุอรหัตผลเท่านั้น เพราะการกระทำของพวกท่านเหล่านั้นยังเนื่องด้วยกิเลสจึงสามารถก่อกรรมต่างๆ ได้ แต่ในทางปฏิบัติ การยืนยันว่าพระสงฆ์รูปหนึ่งๆ เป็นพระอรหันต์หรือไม่อาจเป็นเรื่องที่ทำได้ยากหรืออาจเป็นไปได้เลยสำหรับบุคคลโดยทั่วไป จึงแตกต่างจากในสมัยพุทธกาลที่ยังมีพระพุทธรเจ้าทรงเป็นผู้ยืนยันได้ว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นพระอรหันต์หรือพระอริยบุคคลในระดับต่างๆ ดังในสัมปสาทนียสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ความว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายวิมุตติญาณของบุคคลอื่น คือ ๑. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะทรงตรัสรู้ในเบื้องหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป. ๒. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักเป็นพระสกทาคามี จักมาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น แล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป และเพราะราคะ โทสะ และโมหะ เบาบาง. ๓. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักเป็นพระอนาคามี ผู้อุปปาติกะปรินิพพานในภพที่เกิดนั้น ไม่ต้องกลับมาจากโลกนั้น เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป. ๔. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักได้บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอา

สวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป จักทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองใน
ปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยมในฝ่ายวิมุตติญาณของ
บุคคลอื่นฯ^{๕๓}

จากพระสูตรข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงทราบว่าบุคคลใดหรือภิกษุรูปใดเป็น
พระอริยบุคคลในระดับใดบ้าง หรือกำลังจะบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลในระดับใด ซึ่งถือเป็น
หนึ่งในทศพลญาณ^{๕๔}ของพระพุทธเจ้า ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นพระญาณเฉพาะของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายที่ทำให้พระองค์แตกต่างจากพระอรหันต์โดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม มิได้มีแต่เพียง
พระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะยืนยันได้ว่าบุคคลหนึ่งๆ เป็นพระอริยบุคคลหรือไม่ และเป็นพระอริยบุคคล
ในระดับใด แต่พระอริยบุคคลที่มีระดับจิตที่สูงกว่าก็สามารถยืนยันความเป็นพระอริยบุคคลของผู้ที่
มีระดับจิตต่ำกว่าตนได้เช่นกัน ดังปรากฏในสัมปสาทนียสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย
ปาฏิกวรรค ความว่า

ในบรรดาชนเหล่านั้น ปุณฺณที่ใดเจโตปริยญาณ ย่อมรู้จิตของปุณฺณเหล่านั้น หา
จิตของพระอริยะทั้งหลายได้ไม่. แม้ในพระอริยะทั้งหลาย พระอริยบุคคลผู้
ตั้งอยู่ในมรรคองค์ต่ำ ย่อมไม่รู้จิตของพระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคเบื้องสูงได้.
ส่วนพระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคเบื้องสูง ย่อมรู้จิตของพระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่
ในมรรคเบื้องต่ำได้.^{๕๕}

จากอรรถกถาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระอริยบุคคลที่มีระดับจิตต่ำกว่าไม่สามารถล่วงรู้
ระดับจิตของพระอริยบุคคลที่มีระดับสูงกว่าตนได้ เช่น พระโสดาบัน ไม่สามารถรู้ได้ว่าพระรูปใด
หรือบุคคลใดบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ในขณะที่ พระอริยบุคคลที่มีระดับจิตสูงกว่าย่อมรู้ระดับจิต
ของพระอริยบุคคลที่มีระดับต่ำกว่าตน เช่น พระอรหันต์ทั้งหลาย ย่อมรู้ว่าบุคคลใดเป็นพระอนาคามี
พระสกิทาคามี และพระโสดาบัน ดังตัวอย่างหนึ่งในสมัยพุทธกาล คือ พระอนุเถระ ซึ่งบำเพ็ญเพียร
ทางจิตจนบรรลุธรรมเป็นพระอนาคามี เมื่อมรณภาพแล้วได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นสุทธาวาส ครั้งเมื่อ
ท่านตรวจดูเพื่อนๆ ที่ยังอยู่ในโลกมนุษย์จึงพบว่า พระพาหิยะกำลังเข้าใจผิดว่าตนเองเป็นพระ
อรหันต์แล้ว พระอนุเถระจึงได้ลงมาชี้แนะว่า “ท่านไม่ใช่เป็นพระอรหันต์ ยังปฏิบัติไม่ถึงพระ

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๕/๘๖/๑๕๘.

^{๕๔} ทศพลญาณ ได้แก่ ๑. ฐานาฐานญาณ ๒. กรรมวิปากญาณ ๓. สัพพัตถคามินีปฎิปทาญาณ ๔. นานา
ธาตุญาณ ๕. นานาวิมุตติญาณ ๖. อินทริยปโรปริยัตตญาณ ๗. ฌานาภิสังกเลสาธญาณ ๘. ปุพเพนิวาสานุสสติ
ญาณ ๙. จุตุปปาตญาณ ๑๐. อาสวกัณชญาณ (อง.ทสก. (ไทย) ๓๘/๒๑/๕๖-๖๐.)

^{๕๕} ที.ปา.อ. (ไทย) ๑๕/๕๑/๒๓๑-๒๓๒.

อรหัตตมรรค จงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ฟังธรรมเสีย” เมื่อพระพาหิยะได้ฟังดังนั้น จึงได้เดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม และบรรลุมรรคเป็นอรหัตต์^{๕๖}

ทั้งนี้ บุคคลธรรมดาที่มีใช้พระอริยบุคคล ถึงแม้จะได้เจโตปริยญาณแล้ว ก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าบุคคลใดเป็นพระอรหัตต์หรือพระอริยบุคคลในระดับใด จึงควรระมัดระวังในการวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์ เพราะการวิพากษ์วิจารณ์พระอรหัตต์หรือพระอริยบุคคลอาจเสี่ยงต่อการสร้างบาปหนักให้แก่ตนเองได้ ดังตัวอย่างหนึ่งในพระพุทฺธยโกกอลิกสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกสังยุตตนิกาย สคาถวรรค อันมีใจความว่า มีภิกษุรูปหนึ่งนามว่าพระโกกอลิกภิกษุได้กล่าวให้ร้ายพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะว่าเป็นผู้มีความปรารถนาลามก ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาอันลามก เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงได้ทรงตักเตือนพระโกกอลิกภิกษุถึงสามครั้งว่า “โกกอลิก เธออย่าได้กล่าวเช่นนั้น โกกอลิก เธออย่าได้กล่าวเช่นนั้น โกกอลิก เธอจงทำจิตใจให้เลื่อมใสในภิกษุชื่อว่าสารีบุตรและโมคคัลลานะ ภิกษุชื่อว่าสารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก” ซึ่งพระโกกอลิกมิได้กระทำตามคำตักเตือนดังกล่าว ต่อมาไม่นานพระโกกอลิกภิกษุก็เกิดอาพาธหนัก และมรณภาพแล้วได้ไปเกิดในอเวจีมหานรก^{๕๗}

จากตัวอย่างของพระโกกอลิกภิกษุข้างต้น จะสังเกตเห็นว่าเมื่อพิจารณาเฉพาะตัวการกระทำของพระโกกอลิกภิกษุที่พูดจาให้ร้ายพระอรหัตต์ทั้งสองรูปดังกล่าวก็อาจไม่ถือว่าเป็นหนึ่งในกรณีของอนันตริยกรรมแต่อย่างใด หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำผิดเพียงเล็กน้อย โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับกรณีของพระเทวทัตที่พยายามปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าและทำให้พระสงฆ์แตกแยกกัน^{๕๘} หรือกรณีของนันทมานพที่กระทำการข่มขืนพระอรหัตต์อุบลวรรณาเถรี^{๕๙} ซึ่งเป็นเหตุให้พระเทวทัตและนันทมานพถูกธรณีสูบและไปเกิดในอเวจีมหานรกเช่นเดียวกัน แต่เมื่อพิจารณาที่ตัวผู้ถูกกระทำแล้ว จะทำให้พบว่าถ้าผู้ถูกกระทำนั้นเป็นพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบหรือพระอริยบุคคลทั้งหลาย วิวาทที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้นย่อมร้ายแรงกว่าการคิดและกระทำความไม่ดีต่อพระสงฆ์โดยทั่วไปหรือผู้ที่มีจิตใจดีงามน้อยกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าบุคคลที่ถูกกระทำนั้นเป็นพระพุทธเจ้า การกระทำผิดเพียงเล็กน้อยแต่อาจส่งผลให้ไปเกิดในนรกขุมที่ลึกที่สุดได้ ด้วยเหตุนี้ ถ้าบุคคลยังไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่าพระสงฆ์รูปหนึ่งๆ เป็นพระอริยบุคคลหรือไม่ การพูดจาให้ร้ายหรือคิดร้ายต่อพระสงฆ์รูปนั้นจะทำให้บุคคลเสี่ยงต่อการเสวยวิบากกรรมที่รุนแรงได้ นั่นเอง

^{๕๖} ม.ม.อ. (ไทย) ๑๘/๒๘๕/๓๓๓.

^{๕๗} ส.ส. (ไทย) ๒๕/๕๕๘-๖๐๐/๑๖๓-๑๖๘.

^{๕๘} พ.อ.อ. (ไทย) ๔๔/๑๒๔/๕๖๘.

^{๕๙} พ.ร.อ. (ไทย) ๔๑/๑๕/๒๑๔.

อย่างไรก็ตาม ตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นมิได้นำไปสู่ข้อสรุปว่าบุคคลไม่ควรวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์เลย หรือ ไม่ควรดำเนินการใดๆ เมื่อพบเห็นพระสงฆ์กระทำผิดอย่างหนึ่งอย่างใด เพราะเกรงว่าจะเสี่ยงต่อการทำบาปเนื่องจากตนไม่สามารถทราบได้ว่าพระสงฆ์รูปใดบ้างที่บรรลุลหกรรมเป็นพระอริยบุคคล อันที่จริงแล้ว ผู้วิจัยยกตัวอย่างดังกล่าวเพื่อให้บุคคลทุกภาคส่วนดำเนินการวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ด้วยความระมัดระวัง และเป็นไปในทางสร้างสรรค์มากขึ้นเท่านั้น อาทิเช่น อาจกล่าวตักเตือนท่านด้วยความสุภาพ หรือรายงานข้อเท็จจริงให้พระผู้ใหญ่หรือหน่วยงานกำกับดูแลพระสงฆ์ทราบเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการวินิจฉัยตรวจสอบ และดำเนินการลงโทษกันต่อไป ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวอาจเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและวงการสงฆ์มากกว่าการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยถ้อยคำที่ไม่สุภาพ หรือนำเสนอเรื่องการกระทำผิดพระวินัยของพระสงฆ์ลงในสื่อสังคมต่างๆ เพื่อให้เกิดความเสื่อมเสียอย่างที่เห็นกันบ่อยขึ้นในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้วิจารณ์มีบาปติดตัวมากขึ้น และยังนำมาซึ่งวิกฤตศรัทธาของศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาโดยรวมอีกด้วย ดังนั้น การช่วยกันสอดส่องดูแลพฤติกรรมของพระสงฆ์จึงควรมีต่อไป แต่อาจต้องปรับวิธีการให้เป็นไปอย่างระมัดระวังและสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น โดยผู้วิจารณ์ควรมีพื้นฐานของจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตาต่อตนเองและผู้อื่นเป็นสำคัญ

ทั้งนี้ นอกจากฆราวาสจะพึงวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์อย่างระมัดระวังแล้ว พระสงฆ์ก็ควรวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์รูปอื่นด้วยความระมัดระวังเช่นเดียวกัน มิฉะนั้นอาจพบจุดจบแบบกรณีของพระโกกาทิกภิกษุข้างต้น เพราะพระสงฆ์โดยทั่วไปก็ยังไม่ใช่พระอริยบุคคล จึงมีระดับของจิตไม่ต่างจากฆราวาส ดังนั้น จึงมีความเสี่ยงต่อการทำบาปได้เช่นเดียวกัน หรืออาจจะบาปยิ่งกว่าฆราวาส ดังที่สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒนมหาเถร) ทรงตรัสไว้ว่า “เป็นภิกษุสามเณรยังอดทำบาปไม่ได้ ก็สึกออกไปเป็นคฤหัสถ์ทำบาปดีกว่า ไม่ต้องไปทนรณานอย่างภิกษุสามเณร เช่น ฆ่าสัตว์อย่างเดียวกัน คฤหัสถ์ฆ่าเป็นพันๆ ภิกษุฆ่าตัวเดียวก็ยังบาปมากกว่าคฤหัสถ์เป็นไหนๆ หรืออย่างเช่นทำบุญก็เหมือนกัน คฤหัสถ์จะทำให้มากมายสักปานใดก็สู้ภิกษุสามเณรทำนิดหน่อยก็ไม่ได้”^{๖๐} ยิ่งไปกว่านั้น แม้แต่การวิพากษ์วิจารณ์ฆราวาสก็พึงเป็นไปด้วยความระมัดระวังเช่นเดียวกัน เนื่องจากฆราวาสหลายคนอาจบรรลุลหกรรมเป็นพระอริยบุคคลแล้ว นั่นเอง

นอกจากนี้ ในสังคมไทย ประชาชนจำนวนไม่น้อยเลยที่มักเชื่อว่าพระสงฆ์ที่ตนเคารพนับถือเป็นพระอรหันต์ หรือพระอริยบุคคลระดับใดระดับหนึ่ง โดยพิจารณาจากเจ้ากระดูกที่กลายเป็นพระธาตุภายหลังจากท่านมรณภาพแล้ว ทั้งที่ในยุคปัจจุบันเทคโนโลยีด้านต่างๆ มีความก้าวหน้ามากขึ้นจนบุคคลบางกลุ่มสามารถผลิตพระธาตุปลอมสีสันต่างๆ ขึ้นมาได้ เช่น พระธาตุที่ทำมาจากเรซิน

^{๖๐} สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒนมหาเถร), *ศีลของพระและสมณวิสัย*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕.

ซึ่งเคยเป็นข่าวดังในปี พ.ศ. ๒๕๕๘^{๖๑} ทั้งนี้ มิใช่ว่าพระธาตุทุกองค์จะเป็นของปลอม หากแต่ควรตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนก่อนจะเชื่อเท่านั้น นอกจากนี้ ประชาชนจำนวนหนึ่งมักจะตัดสินว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นพระอรหันต์จากการมีอิทธิปาฏิหาริย์หรือโลกียอภิญาต่างๆ ที่ตนได้รับรู้มาด้วยตนเอง หรือได้ยินได้ฟังมาจากประสบการณ์ของผู้อื่น เช่นเดียวกับชาวอินเดียสมัยพุทธกาล ดังตัวอย่างในคาถาธรรมบท ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวรรคพรรณนา ความว่า “ชาวเราเอ๋ย ในกาลก่อน ครุทั้ง ๖ กล่าวว่า ‘พวกเราเป็นพระอรหันต์ในโลก.’ ก็เมื่อเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ให้ยกบาตรขึ้นไว้แล้วกล่าวว่า ‘ถ้าว่า พระอรหันต์มีอยู่ จงมาทางอากาศแล้วถือเอาเถิด’ วันนี้เป็นวันที่ ๗ แม้สักคนหนึ่ง ชื่อว่าเหาะขึ้นไปในอากาศ ด้วยแสดงตนว่า ‘เป็นพระอรหันต์’ ก็ไม่มี, วันนี้พวกเรารู้ความที่พระอรหันต์ไม่มีในโลกแล้ว.”^{๖๒} ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวเมืองดังกล่าวคิดว่าพระอรหันต์ทุกรูปต้องสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ หรือต้องมีโลกียอภิญาต่างๆ นั้นเอง

อย่างไรก็ตาม ในพระพุทธศาสนา การมีอิทธิฤทธิ์หรือโลกียอภิญาต่างๆ มิได้เป็นเครื่องยืนยันว่าบุคคลหรือพระสงฆ์รูปนั้นๆ เป็นพระอริยบุคคลแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น ในกรณีของดาบสผู้มีนามว่า สุรจิ ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระสารีบุตร ดาบสผู้นี้ได้เจริญสมาธิแบบเพ่งฌานจนได้โลกียอภิญา ๕ ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายในพรรณนาสารีบุตรเถรพาทาน ขุททกนิกาย อปทาน ความว่า “บทว่า ปญจาภิญาพลสมปนโน ความว่า สมบูรณ์ด้วยพละ อธิบายว่า บริบูรณ์ด้วยอภิญา คือ ปัญญาพิเศษ ๕ ประการ คือ อิทธิวิระ แสดงฤทธิ์ได้ ทิพพโสตะ หูทิพย์ ประจิตตวิธานะ รู้ใจคนอื่น ปุพพนิวาสานุสสติ ระลึกชาติก่อนได้ ทิพพจักขุ ตาทิพย์.”^{๖๓} จากตัวอย่างของสุรจิตาบส แสดงให้เห็นว่าการได้โลกียอภิญาทั้งห้าข้อดังกล่าว มิได้การันตีว่าสุรจิตาบสเป็นพระอรหันต์ เพราะถ้าสุรจิตาบสบรรลุอรหันต์ในชาตินั้นแล้ว ก็คงไม่ต้องกลับมาเกิดเป็นพระสารีบุตรในชาติปัจจุบันอย่างแน่นอน ยิ่งไปกว่านั้น สุรจิตาบสยังมิได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลในระดับใดเลย เนื่องจากยังไม่ได้ญาณที่ทำให้อาสวกิเลสต่างๆ หดสั้นไป หรือ อาสวกิเลสญาณ ซึ่งเป็นโลกุตตร อภิญา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในสามัญญผลสูตร ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ความว่า

ภิกษุ! เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน
ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่ออาสวกิ
เลส ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคา
มิณีปฏิบัติทา ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า เหล่านี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ

^{๖๑} ครอบข่าว 8, “พระธาตุเรซิน พิสูจน์ เม็ดประหลาดจากพระรูปหนึ่งจำวัดอยู่ที่ ต.วังอ่าง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช,” <<https://www.youtube.com/watch?v=37Ei03EbXso>>, (สืบค้นเมื่อ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

^{๖๒} พ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๔/๒๕๕-๒๕๖.

^{๖๓} พ.ธ.อ. (ไทย) ๓๐/๓/๔๔๖.

นี้อาสวนิโรธคามินิปฏิบัติทา เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามา
สวะ แม้จากกาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณรู้ว่า หลุด
พ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจ
อื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี^{๖๔}

จากพระสูตรข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้ที่บำเพ็ญเพียรทางจิตจนบรรลุธรรมเป็นพระ
อริยบุคคลได้จำเป็นต้องอาศัยการเกิดขึ้นของอสาวิักขยญาณเป็นสำคัญ กล่าวคือ พระโสดาบันจะมี
อสาวิักขยญาณที่สามารถกำจัดกิเลสบางส่วน (สังโยชน์ ๓ ข้อแรก) ให้หมดสิ้นไปอย่างถาวรได้
ในขณะที่พระสกทาคามี และพระอนาคามีอสาวิักขยญาณที่สามารถกำจัดกิเลสได้มากขึ้นตามลำดับ
จนถึงพระอรหันต์ซึ่งมีอสาวิักขยญาณที่สามารถกำจัดกิเลสได้อย่างหมดจด นอกจากนี้ การมีโลกีย
อภิญญา ๕ ยังเป็นสิ่งที่ทั้งพระอรหันต์ พระอริยบุคคลตามระดับแรก และบุคคลทั่วไปสามารถจะมี
ได้จากการฝึกสมาธิสายสมณะหรือใช้วิธีการเพ่งสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุนี้ บุคคลทั่วไปจึงไม่สามารถแยก
ได้ว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นพระอรหันต์ หรือพระอริยบุคคลในระดับต่างๆ จากการมีโลกียอภิญญา
ดังกล่าว ดังนั้น การที่บุคคลกล่าวว่าพระสงฆ์รูปหนึ่งๆ เป็นพระอรหันต์หรือเป็นพระอริยบุคคลใน
ระดับใดๆ ก็ตาม ล้วนเป็นเพียงความเชื่อส่วนบุคคลหรือการคาดเดาของแต่ละบุคคลเท่านั้น คราบใด
ที่ระดับจิตของผู้ประเมณมิได้สูงกว่าระดับจิตของผู้ถูกประเมณ

นอกจากบุคคลธรรมดาจะไม่สามารถแยกแยะได้ว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นพระอรหันต์หรือ
พระอริยบุคคลในระดับใดแล้ว บุคคลส่วนใหญ่ยังมักขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระวินัยของ
พระสงฆ์อีกด้วย จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดและวิพากษ์วิจารณ์กันจนเกิดความเสียหายต่างๆ ตามมา
ดังตัวอย่างหนึ่งที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญรอด บุญเกิด ได้กล่าวถึงประสบการณ์ตรงของท่านตอน
เป็นบรรพชิตตอนหนึ่งว่า ท่านเคยได้รับนิมนต์ไปฉันเพลที่ผับแห่งหนึ่ง แล้วถูกประชาชนบางกลุ่ม
วิพากษ์วิจารณ์ว่า “ท่านเป็นพระสงฆ์ไม่ควรไปรับนิมนต์ในที่โจจรเช่นนี้”^{๖๕} ซึ่งแสดงให้เห็นว่า
ประชาชนเหล่านั้นอาจเข้าใจคำว่า “อโจจร” ไม่ชัดเจนเท่าที่ควร จึงอาจเข้าใจแต่เพียงว่าในผับมักมี
สิ่งยั่วยวนใจหลายประการ อาทิเช่น สุรา การแสดงโชว์ และผู้หญิงที่แต่งตัวนุ่งน้อยห่มน้อย ซึ่งเป็น
ภัยต่อพรหมจรรย์ของพระสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น พระสงฆ์จึงไม่ควรเข้าไปทำกิจใดๆ

เมื่อสืบค้นในพระไตรปิฎกจะพบว่า ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ
พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับสถานที่อโจจรทั้งหกแห่งที่พระสงฆ์ไม่ควรเข้าไป อันได้แก่ สถานที่ที่

^{๖๔} ที.สี. (ไทย) ๑๑/๑๓๘/๓๓๔.

^{๖๕} ผศ. ดร. บุญรอด บุญเกิด ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
บูรพา อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.

หญิงแพศยา (โสเภณี) มีหญิงหม้าย มีสาวเที๋ มีบัณฑิตมีภรรยา มีภิกษุณี และมีโรงสุรา^{๖๖} แต่เมื่อศึกษาในรายละเอียดจะพบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถานที่เหล่านี้เป็นสถานที่ที่พระสงฆ์ไม่ควรไปมีใช้เพราะตัวสถานที่ หากแต่เป็นเพราะความสามารถในการสำรวมอินทรีย์ทั้งหกของตัวพระสงฆ์เองเป็นสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ภิกษุเข้าไปสู่ระแวกบ้าน เดินไปตามถนน เป็นผู้ไม่สำรวมเดินไป คือ แลดูช้าง แลดูม้า... แม้เช่นนี้ก็เรียกว่าโคจร.”^{๖๗} ซึ่งเมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงทางสังคมแล้ว จะพบว่าสถานที่ๆ มีบุคคลดังกล่าวอยู่อาจหมายถึงสถานที่ทุกแห่ง เนื่องจากบุคคลต่างๆ ดังกล่าวอาจมิได้อยู่แต่ที่บ้านหรือที่ทำงานของตน เช่น ผู้หญิงที่ค้าบริการทางเพศ (หญิงแพศยา) อาจมิได้อยู่แต่สถานที่ค้าบริการทางเพศเท่านั้น แต่อาจเดินไปตลาด เดินไปโรงพยาบาล และ ที่อื่นๆ ได้ ดังนั้น ถ้าพระสงฆ์เดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ โดยไม่สำรวมอินทรีย์ของตนแล้ว ทุกสถานที่ที่เดินทางไปก็ย่อมเป็นที่โคจรได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ บุคคลต่างๆ ดังกล่าวอาจเดินทางไปทำบุญที่วัดด้วย ดังนั้น ถึงแม้พระสงฆ์จะพำนักอยู่แต่ในวัดก็มีโอกาสหลีกเลี่ยงที่จะพบเจอกับบุคคลต่างๆ ดังกล่าวได้ ดังนั้น พระสงฆ์ก็พึงสำรวมอินทรีย์ของตนทั้งตอนอยู่ที่วัดและอยู่ที่อื่นๆ ด้วย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าที่โคจร มิได้อยู่ที่ตัวสถานที่หรือตัวบุคคลที่พระสงฆ์ต้องพบเจอ หากแต่อยู่ที่ความสามารถในการสำรวมอินทรีย์ของตัวพระสงฆ์เองเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ยังปรากฏหลักฐานในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค ความว่า ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าก็เคยรับนิมนต์หญิงงามเมือง (หญิงแพศยา) คนหนึ่งที่ชื่อว่า อัมพปาลี เพื่อไปฉันภัตตาหาร ณ สถานที่ๆ หญิงคนดังกล่าวอาศัยอยู่^{๖๘} ซึ่งถ้าพิจารณาที่ตัวสถานที่และบุคคลที่ต้องพบเจออาจทำให้เข้าใจผิดว่าพระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปยังที่โคจร แต่เมื่อพิจารณาที่วัตถุประสงค์ของการเสด็จไปในสถานที่แห่งนั้นแล้วจะพบว่า การรับนิมนต์ดังกล่าวเป็นไปเพื่อเปิดโอกาสให้หญิงงามเมืองคนดังกล่าวได้สร้างบุญกุศล และฟังธรรม ซึ่งแสดงถึงความมีเมตตากรุณาของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ซึ่งในเวลาต่อมาหญิงงามเมืองผู้นั้นก็ได้บวชเป็นภิกษุณี และบรรลุอรหัตผลในที่สุด ด้วยเหตุนี้ วัตถุประสงค์ในการไปยังสถานที่ต่างๆ ของพระสงฆ์จึงเป็นสิ่งที่บุคคลพึงพิจารณาก่อนดำเนินการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ ในกรณีของพระสงฆ์ที่ไปรับกนิมนต์ในผับดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญรอด บุญเกิด กล่าวถึงนั้นจึงไม่ถือว่าเป็นการกระทำผิดพระวินัยแต่อย่างใด คราบใดที่พระสงฆ์มิได้เข้าไปในผับโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อไปดื่มสุรา หรือดูการแสดงโชว์ต่างๆ อย่างที่บุคคลทั่วไปกระทำกัน

^{๖๖} พ.ม. (ไทย) ๖๖/๕๑๘/๕๓๓.

^{๖๗} พ.ม. (ไทย) ๖๖/๕๑๘/๕๓๔.

^{๖๘} วิ.ม. (ไทย) ๓/๓๓/๑๒๓.

จากที่กล่าวมาอาจพอสรุปได้ว่าการวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์เป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปสามารถกระทำได้ แต่ควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง ซึ่งคณะผู้วิจัยขอเสนอแนะพื้นฐาน 3 ประการที่บุคคลพึงตระหนักถึงก่อนกระทำการวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ กล่าวคือ 1) บุคคลควรตระหนักในขอบเขตการรับรู้ของตนว่าสามารถแยกได้หรือไม่ว่าพระสงฆ์รูปหนึ่งๆ เป็นพระอรหันต์หรือไม่ หรือเป็นอริยสมณะระดับใด เพราะบุคคลโดยทั่วไปมักพิจารณาได้แค่สมณสาธูปภายนอกของพระสงฆ์ ไม่สามารถพิจารณาสมณสาธูปภายในของท่านได้ อีกทั้งบุคคลโดยทั่วไปมักไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับศีลและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ของพระสงฆ์ ดังนั้น บุคคลจึงควรศึกษาพระวินัยให้เข้าใจชัดเจนก่อนดำเนินการการวิพากษ์วิจารณ์ 2) บุคคลควรตระหนักถึงเจตนาของตนที่มีต่อการวิพากษ์วิจารณ์ ถ้ามีเจตนาดีหรือปรารถนาดีต่อพระสงฆ์รูปนั้นๆ และพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงก็พึงวิพากษ์วิจารณ์ แต่ถ้ามีเจตนาที่มุ่งทำลายชื่อเสียง หรือเจตนาไม่ดีอื่นๆ ก็พึงละเว้นการวิพากษ์วิจารณ์นั้น เพราะถ้าวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเจตนาที่ไม่เป็นกุศลก็อาจเกิดบาปโทษต่อตนเองได้ และ 3) บุคคลควรตระหนักถึงวิธีที่ใช้ในการวิพากษ์วิจารณ์ ถ้าวิธีการที่ใช้มีความสร้างสรรค์ ก็พึงวิพากษ์วิจารณ์ อาทิเช่น การบอกกล่าวพระสงฆ์รูปนั้นๆ ด้วยความสุภาพ หรือแจ้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้พระผู้ใหญ่หรือหน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลพระสงฆ์ทราบ เพื่อดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริง และพิจารณาตัดสินต่อไป แต่ถ้าวิธีการที่ใช้อาจสร้างผลเสียหาย หรือเป็นไปในทางทำลาย การวิพากษ์วิจารณ์นั้นก็พึงละเว้น ตัวอย่างเช่น การติเตียนพระสงฆ์ด้วยคำที่หยาบคาย หรือทำการเผยแพร่หรือส่งต่อข้อมูลทางลบเกี่ยวกับพระสงฆ์ผ่านสื่อสังคมต่างๆ โดยไม่ตรวจสอบให้ชัดเจนก่อน เป็นต้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวมักก่อให้เกิดความเสียหายเป็นวงกว้าง อีกทั้ง บางครั้งยังพบว่า เป็นข้อมูลเท็จ หรือเป็นเพียงสมมติฐานที่ยังรอการพิจารณาตรวจสอบจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้ ก่อนวิพากษ์วิจารณ์ใดๆ ต่อพระสงฆ์ บุคคลควรตระหนักถึงสิ่งต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ และความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนที่ยั่งยืนสืบต่อไป

๓.๔ สรุป

จากการวิเคราะห์ข้างต้น ทำให้พบว่ามโนทัศน์เกี่ยวกับสมณสาธูปจัดอยู่ในพุทธปรัชญาในส่วนของจริยธรรม เพราะเป็นเสมือนเกณฑ์กว้างๆ ที่ใช้ประเมินความถูกต้องเหมาะสมของการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์ ซึ่งในทางปฏิบัติบุคคลโดยทั่วไปสามารถประเมินได้แค่สมณสาธูปภายนอกของพระสงฆ์เท่านั้น โดยใช้บทบัญญัติแห่งศีลและอภิสมภารต่างๆ เป็นเกณฑ์ ซึ่งถ้าการกระทำใดๆ ของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันที่มีความแปลกใหม่หรือยากต่อการเทียบเคียงกับบทบัญญัติแห่งศีลที่มีอยู่แล้ว อาจต้องพิจารณาความสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาพร้อมด้วย

โดยมีเกณฑ์พื้นฐานทั้ง ๔ กลุ่ม อันได้แก่ ๑) ความเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย ๒) ความเป็นคนมักน้อย
 สันโดษ และไม่สะสม ๓) การเป็นผู้ซัดเสลา กำจัด และมีอาการนำเลื่อมใส ๔) การเป็นผู้ไม่คลุกคลี
 และปรารถนาเพียร สำหรับเกณฑ์ในการประเมินสมณสาธูปภายในนั้น โดยหลักการแล้วจะ
 พิจารณาที่ความสามารถของจิตในการละสังโยชน์เป็นเกณฑ์ แต่ในทางปฏิบัติ บุคคลทั่วไปมักจะ
 พิจารณาได้แค่เพียงสมณสาธูปภายนอกของพระสงฆ์เท่านั้น ไม่สามารถพิจารณาสมณสาธูปภายใน
 ของท่านได้ จึงทำให้ไม่สามารถทราบได้ว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นอริยสมณะ หรือเป็นอริยสมณะระดับ
 ใด อีกทั้งบุคคลโดยทั่วไปก็ไม่ค่อยเข้าใจชัดเจนเกี่ยวกับศีลและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ของ
 พระสงฆ์ ด้วยเหตุนี้ การวิพากษ์วิจารณ์จึงควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง โดยตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐาน
 3 ประการ คือ 1) บุคคลควรตระหนักในขอบเขตการรับรู้ของตน 2) บุคคลควรมีเจตนาที่ดีในการ
 วิพากษ์วิจารณ์ และ 3) บุคคลควรเลือกใช้วิธีการวิพากษ์วิจารณ์ที่สร้างสรรค์ เพื่อมิให้เกิดบาปโทษ
 ต่อตนเอง และเป็นประโยชน์ในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ ๔

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย

จากการวิเคราะห์ประเด็นเรื่องสมณสาธูปในมุมมองของพุทธปรัชญาในบทที่ ๓ ทำให้เห็นว่าสาเหตุที่ทำให้ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ไทยมีมุมมองจนทำให้ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธาลดลงนั้น ส่วนหนึ่งอาจเกิดเนื่องมาจากการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของพระสงฆ์ผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะผู้วิจารณ์ที่ขาดความตระหนักในขอบเขตความรู้ความเข้าใจของตนเอง ขาดความเมตตาต่อตนเองและผู้อื่น หรือขาดวิจยญาณในการเลือกวิธีการที่สร้างสรรค์ ซึ่งเมื่อข่าวสารทางลบเกี่ยวกับพระสงฆ์เผยแพร่ออกไปมากเท่าใด ก็จะมีผลกระทบต่อพระสงฆ์โดยรวมและวงการสงฆ์มากขึ้นเท่านั้น ไม่ว่าข่าวสารดังกล่าวจะเป็นเรื่องจริงหรือไม่ก็ตาม ด้วยเหตุนี้ การวิพากษ์วิจารณ์แม้จะเป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนของสังคมพึงกระทำเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่ควรกระทำด้วยความระมัดระวังเพื่อป้องกันมิให้เกิดบาปโทษแก่ตัวผู้วิจารณ์เอง ตลอดจนผลกระทบต่อพระสงฆ์โดยรวมและความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในวงกว้าง

อย่างไรก็ตาม นอกจากผู้วิจารณ์หรือประชาชนโดยทั่วไปจะพยายามวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ด้วยความระมัดระวังแล้ว ตัวพระสงฆ์เองก็ควรสำรวจระวังการแสดงออกต่างๆ ของตนเพื่อมิให้ตกเป็นข่าวหรือถูกวิพากษ์วิจารณ์ในทางเสียหายร่วมด้วย ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทยจากมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาทั้ง ๘ ท่าน ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

๔.๑ ข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย

จากการวิเคราะห์ในบทที่ ๒ และ ๓ ทำให้เห็นว่าการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์มิใช่เรื่องที่จะทำได้โดยง่าย โดยเฉพาะสมณสาธูปภายในที่ต้องอาศัยการปฏิบัติภาวนาอย่างจริงจังจึงเป็นสิ่งสำคัญ แต่ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยเชื่อว่าการพัฒนาหรือส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าถึงความมีสมณสาธูปเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และมีความสำคัญทั้งต่อความอยู่รอดของพระพุทธศาสนา ตลอดจนต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของศาสนิกชนในอนาคต ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนาจากสำนักปฏิบัติธรรม และมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้ง ๘ ท่านเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้

พระสงฆ์ไทยจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงความมีสมณสาธูป พร้อมทั้งแนวทางในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์นั้น ทำให้ได้มุมมองที่หลากหลายและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าถึงความมีสมณสาธูปทั้งภายในและภายนอก ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวม และจำแนกสาเหตุดังกล่าวออกเป็น ๔ ด้าน อันได้แก่ ๑. พระสงฆ์ ๒. พุทธศาสนิกชน ๓. องค์กรด้านการศึกษา และ ๔. สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์

สำหรับประเด็นปัญหาอันเกิดจากพระสงฆ์ ซึ่งหมายถึงตัวพระสงฆ์เองและพระสงฆ์รูปอื่นๆ ในสังฆปริณายกนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงใน ๔ ประเด็นพร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการแก้ไขและพัฒนาไว้ ดังต่อไปนี้

ประเด็นปัญหาที่ ๑

ศ. ดร. สมภาร พรมทา มีความคิดเห็นว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้พระสงฆ์จำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงความมีสมณสาธูปได้ คือ ความล้มเหลวที่จะครองชีวิตประเสริฐ ซึ่งก็คือชีวิตที่งดงามกว่าชาวบ้าน โดยวัดจากความสามารถในการควบคุมกิเลสหลักๆ สามประการที่พระพุทธเจ้าทรงสอน อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ดังนั้น หากพยายามขัดเกลากิเลสเหล่านี้ให้เบาบางลงแล้ว การแสดงออกภายนอก เช่น การพูดการจา และมารยาทต่างๆ ก็จะตามมาเอง

แนวทางการพัฒนา

ศ. ดร. สมภาร พรมทา ได้เสนอแนะว่า ประการแรก พระสงฆ์ต้องเชื่อก่อนว่า “การเป็นพระ” ต้องมีกิเลสเบาบาง ทำได้มากน้อยเพียงใดไม่สำคัญ แต่หัวใจสำคัญก็คือ รู้ว่านี่คือชีวิตที่ดี และพยายามทำให้ชีวิตที่สะอาด สว่าง และสงบให้เกิดขึ้นแก่ตน สมณสาธูปก็จะปรากฏขึ้นเอง ส่วนประการที่สอง เป็นข้อเสนอแนะเชิงระบบ กล่าวคือ มหาเถรสมาคมควรให้ความสนใจเรื่องการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ และกระทำให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาและง่ายต่อการประพฤติปฏิบัติตามของพระสงฆ์โดยทั่วไป*

สำหรับข้อเสนอแนะประการแรกนั้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญมากของผู้ที่คิดจะเข้าสู่เพศบรรพชิต ถ้าบุคคลที่ตัดสินใจจะบวชยังไม่รู้สัจธรรมต่อการเป็นพระหรือไม่เชื่อว่าชีวิตพระเป็นวิถีชีวิตที่ประเสริฐ บุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่าสักแต่บวชหรือบวชแต่กายโดยมิได้บวชใจ จึงยังคงใช้ชีวิตหลังบวชไม่ต่างจากตอนก่อนบวช คือ ไม่พยายามลดละกิเลสต่างๆ ในใจของตน ซึ่งขัดแย้งกับความ

*ศ. ดร. สมภาร พรมทา ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

เป็นสมมติสมณะในพระพุทธศาสนา ที่แม้จะยังไม่บรรลุนิพพานใดๆ แต่ก็ยังพยายามฝึกฝนตนเองให้หลุดพ้นจากกิเลส ยิ่งไปกว่านั้น พระสงฆ์บางรูปไม่เพียงแต่ขาดความพยายามในการลดละกิเลสที่มีอยู่ในตนเท่านั้น หากแต่ยังพยายามหล่อเลี้ยงกิเลสในใจตนให้พอกพูนมากขึ้นอีกด้วย ตัวอย่างเช่น พระสงฆ์ที่ตกเป็นทาสความโลภหรืออภิมหาโลภ ซึ่งมักจะใช้วิธีการที่หลากหลายเพื่อให้ตนเองได้ทรัพย์สินเงินทองหรือลาภสักการะจำนวนมาก เช่น การร่วมมือกับนักธุรกิจในการฟอกเงิน หรือการนำเงินที่เหลือจากการก่อสร้างศาสนสถานไปเป็นของตนเอง (เช่น กรณีเงินทอนวัด) ดังเช่นที่เป็นข่าวใหญ่เมื่อไม่นานมานี้ อีกทั้ง พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยยังมีการบอปปี้ให้หาย คูดวง และเล่นไสยศาสตร์รูปแบบต่างๆ เป็นต้น

ส่วนข้อเสนอแนะประการที่สองนั้น ถือเป็นหลักการพื้นฐานของการเป็นผู้นำที่ดีสำหรับทุกคน ซึ่งถ้าผู้นำของพระสงฆ์ในระดับต่างๆ ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบแห่งศีลและอภิสมจารอันดีงามแล้ว พระสงฆ์ทั้งหลายย่อมเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และนำไปสู่การปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดีดังกล่าว ในทางตรงข้าม ถ้าผู้นำของพระสงฆ์ออกแนวนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาสมณสาธูปอย่างใดอย่างหนึ่งมา เช่น ห้ามพระสงฆ์สูบบุหรี่ทั้งในและนอกวัด แต่ตัวผู้นำเองยังไม่สามารถเลิกสูบบุหรี่ได้ พระสงฆ์โดยทั่วไปย่อมรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาต่อผู้นำของตน และอาจรู้สึกคับข้องใจว่าเหตุใดตนจึงต้องปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าวทั้งที่ตัวผู้นำที่เป็นผู้ออกนโยบายมายังไม่สามารถปฏิบัติตามได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้การพัฒนาสมณสาธูปในเรื่องดังกล่าวจึงมีอาจประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น การพัฒนาสมณสาธูปทั้งภายในและภายนอกควรเริ่มที่พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำก่อน โดยเฉพาะผู้นำพระสงฆ์ในระดับต้น เช่น เจ้าอาวาสวัด หรือพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับพระสงฆ์มากกว่าผู้นำพระสงฆ์ในมหาเถรสมาคม นั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน ที่กล่าวว่า ถ้าชุมชนสงฆ์โดยรวมมีสมณสาธูปก็จะเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้พระสงฆ์ที่ยังไม่มีสมณสาธูปเข้าถึงการมีสมณสาธูปได้

ประเด็นปัญหาที่ ๒

ผศ. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ ได้กล่าวว่า สาเหตุที่แท้จริงเกิดจากกิเลสของพระสงฆ์แต่ละรูป และความไม่ตั้งใจที่จะละกิเลสอย่างแท้จริงเมื่อเข้ามาสู่เพศบรรพชิตแล้ว หากแต่ยังปฏิบัติตนไม่แตกต่างจากตอนเป็นฆราวาสมากนัก ทำให้ไม่มีโอกาสในการเข้าถึงสมณสาธูปทั้งภายในและภายนอกได้^๒

^๒ ผศ. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๕๕.

แนวทางการพัฒนา

ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสองท่านได้เสนอแนะไว้ว่า ผู้บวชควรสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง ซึ่งควรตระหนักในสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงนี้ตั้งแต่ก่อนบวชว่าตนกำลังจะเข้าสู่การเป็นบรรพชิตแล้ว จะมีได้เป็นฆราวาสดังแต่ก่อน และควรศึกษาพระวินัยด้วยว่าเมื่อบวชแล้วสิ่งใดควรทำ / ไม่ควรทำ ในขณะที่ถือเพศบรรพชิต ถึงแม้พระสงฆ์จะบวชเพื่อความสะดวกในการศึกษาเล่าเรียน หรือบวชตามประเพณีก็ตาม ทั้งนี้ เพื่อมิให้ขาดจากศีล หรือศีลมัวหมอง นอกจากนี้ ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน ยังเห็นว่า การตระหนักรู้ว่าตนเป็นพระสงฆ์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้นในการตรวจสอบตนเอง และพัฒนาตนเองของพระสงฆ์ในขั้นต่อไป^๗

ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความไม่ตระหนักในเพศบรรพชิตของตนจนทำให้ขาดความตั้งใจในการลดละกิเลส นั้น อาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากประเด็นปัญหาแรก คือ บุคคลไม่เชื่อว่าการเป็นพระสงฆ์ถือเป็นชีวิตที่ประเสริฐ ดังนั้น เมื่อบวชเข้ามาเป็นพระสงฆ์แล้วจึงไม่ขวนขวายศึกษาหาความรู้ว่าพระสงฆ์ที่ดีหรือมีสมณสาธูปนั้นควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อขาดแบบอย่างที่ดีจากเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์รูปอื่นๆ ในวัดที่ตนได้จำพรรษาอยู่ ปรากฏการณ์ที่พระสงฆ์จำนวนหนึ่งขาดความเพียรในการฝึกฝนตนเองดังกล่าว อาจเกิดจากการมีวัตถุประสงค์ในการบวชที่มีความหลากหลายและแตกต่างจากสมัยพุทธกาลมาก โดยในสมัยปัจจุบันพระสงฆ์ส่วนใหญ่อาจมิได้ตั้งใจจะบวชเพื่อศึกษาปฏิบัติให้ตนเองพ้นจากความทุกข์ หากแต่ใช้การบวชเสมือนเป็นเครื่องมือให้ตนเองบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงบางประการ อาทิเช่น บางคนใช้การบวชเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสดงความกตัญญูทดแทนบุญคุณ บ้างก็ใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนด้านต่างๆ เช่น เพื่อความสะดวกในการศึกษาเล่าเรียน และเพื่อความสุขสบายในการดำเนินชีวิต เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวทางการพัฒนาสมณสาธูปของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสองท่านดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากถึงแม้วัตถุประสงค์ในการบวชของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกัน แต่เมื่อตัดสินใจเข้ามาเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งในสังฆปริณายกแล้ว ก็ควรศึกษาเกี่ยวกับศีลและอภิธรรมต่างๆ ไว้บ้างเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงออกภายนอกที่ประชาชนจะสังเกตเห็นได้ง่าย และมักเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมากในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันตนเองจากการกระทำผิดพระวินัย ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าการกระทำเดียวกันถ้าพระสงฆ์กระทำผิดย่อมบาปกว่าฆราวาสกระทำผิด ด้วยเหตุนี้ ถ้าพระสงฆ์มีเมตตาต่อตนเองก็ไม่ควรกระทำผิดต่อพระวินัยให้เกิดบาปโทษใดๆ นั่นเอง ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าพระสงฆ์รูปใดถูกวิพากษ์วิจารณ์

^๗ ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๕.

เพราะกระทำผิดพระวินัยแล้ว ย่อมส่งผลกระทบต่อพระสงฆ์โดยรวมไม่มากนักน้อย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์รูปนั้นขาดความเมตตาต่อผู้อื่นด้วย ดังนั้น การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพระวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งสำหรับพระสงฆ์ทุกรูป โดยเฉพาะบวชใหม่ที่ยังไม่คุ้นเคยกับการดำรงชีวิตเยี่ยงนักบวช

ประเด็นปัญหาที่ ๓

พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโร) ได้กล่าวว่า พระบวชใหม่ทั้งหลาย ก็คือ “ลูกชาวบ้าน” ย่อมมากด้วยกิเลสเช่นเดียวกับคนทั่วไป และการบวชก็เป็นหนทางหนึ่งที่จะขัดเกลาให้พวกเขาเป็นคนที่ดีมากขึ้นได้ ถ้าบวชแล้วไม่ปฏิบัติสมณธรรมเพื่อความหลุดพ้นก็จะเป็นได้เพียงสมมติสงฆ์ ไม่อาจพัฒนาตนเองให้เป็นพระอริยสงฆ์ได้ บางคนก่อนบวชมีความตั้งใจจะปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน แต่เมื่อผลที่ได้ไม่เป็นไปตามที่ตั้งใจไว้ นานวันเข้าก็เกิดความท้อแท้เบื่อหน่าย และล้มเลิกในที่สุด ดังนั้น การเลือกครูผู้สอนจึงเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าได้ครูที่สามารถสอนการปฏิบัติกัมมัฏฐานในแนวทางที่ทำให้มรรคแปดเกิดได้ พระสงฆ์ก็จะมีโอกาสบรรลุนิพพานในขั้นต่างๆ และเข้าสู่ความเป็นพระอริยบุคคลได้โดยไม่ยากนัก ถ้าเลือกครูผิดก็อาจนำมาซึ่งผลทางลบต่างๆ ไม่เพียงแต่เสียเวลาในการฝึกปฏิบัติ แต่อาจทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าจิตวิปลาสได้อีกด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการปฏิบัติผิดวิธี ประกอบกับการขาดครูผู้ชี้แนะที่มีประสบการณ์และมีความรู้อย่างแท้จริง

แนวทางการพัฒนา

พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ ได้แนะนำว่า สิ่งสำคัญในการแก้ปัญหานี้ คือ การสร้างครูหรือพระอุปัชฌาย์ที่มีคุณภาพเพื่อทำหน้าที่ดูแลพระบวชใหม่หรือพระนวกะ ถ้าพระผู้มีหน้าที่ดูแลเองยังไม่รู้แนวทางปฏิบัติตนที่เหมาะสมกับความเป็นบรรพชิต พระบวชใหม่ก็จะขาดแบบอย่างที่ดี หรือถ้าพระผู้มีหน้าที่ดูแลไม่มีความรู้เรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาที่ถูกต้อง (วิธีทำให้มรรคแปดเกิด) ย่อมจะไม่สามารถแนะนำพระใหม่ในความดูแลให้ดำเนินรอยตามสมณธรรมของพระพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้องตามมา ดังนั้น ถ้าผู้บวชใหม่ต้องการศึกษาวิธีแห่งการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นอย่างแท้จริง ก็ควรเริ่มจากการหาครูบาอาจารย์ที่เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในเรื่องการปฏิบัติตนในฐานะบรรพชิต และเป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่จะสอนเรื่องการปฏิบัติกัมมัฏฐานในแนวทางที่ทำให้มรรคแปดเกิดได้ จึงจะเอื้อให้พระสงฆ์เข้าถึงความมีสมณสาธูปได้^๔

จากข้อเสนอแนะข้างต้น คณะผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า คำว่า “ครู” ที่ท่านกล่าวถึงนั้น อาจมิได้หมายถึงผู้ที่ได้ประกาศนียบัตรว่าจบหลักสูตรครูสอนกัมมัฏฐาน หากแต่น่าจะหมายถึงผู้ที่บรรลุนิพพาน

^๔พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโร) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดพระธรรมจักร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๕.

สมณธรรมขั้นต้น (พระโศดาบัน) ขึ้นไป (ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาส) เพราะถ้าตัวครูเองยังไม่บรรลुสมณธรรมขั้นใดเลย คงเป็นไปได้ยากที่จะช่วยชี้แนะแนวทางในการแก้ไขสภาวะจิตได้อย่างถูกต้อง เมื่อลูกศิษย์ของตนเกิดปัญหาระหว่างการปฏิบัติกัมมัฏฐาน ดังนั้น ครูที่มีคุณภาพตามที่ท่านกล่าวถึงก็คือ บุคคลผู้เข้าถึงสมณสาธูปภายในแล้ว นั่นเอง ทั้งนี้ เมื่อคณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระครูภาวนาวิสุทธิคุณเพิ่มเติมจึงได้ความกระจ่างเพิ่มขึ้นว่า ครูสอนกัมมัฏฐานที่ท่านหมายถึง คือ ผู้ที่สามารถชี้แนะแนวทางที่ทำให้มรรคแปดเกิดได้เป็นสำคัญ โดยครูผู้นั้นอาจจะเป็นผู้บรรลุสมณธรรมขั้นต้นหรือไม่ก็ตาม แต่ควรเป็นผู้ที่เคยผ่านการบรรลुวิปัสสนาญาณขั้นต้นเพื่อให้สามารถสอบอารมณ์หรือตรวจสอบพัฒนาการของผู้เรียนได้ ซึ่งถ้าได้ครูที่บรรลุเป็นพระโศดาบันก็จะเป็นการดี เนื่องจากพระโศดาบันคือผู้ที่ผ่านวิปัสสนาญาณทั้ง ๑๖ ขั้นมาแล้ว ย่อมสามารถชี้แนะผู้เรียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวไว้ว่า หากศึกษาจะรู้ว่าคนส่วนใหญ่ที่บวชพระนั้นไม่มีความตั้งใจจะบวช เช่น บวชเพราะเจ็บป่วย บวชชั่วคราว ซึ่งเป็นการบวชแบบที่ไม่ได้มีศรัทธาแล้วมากลายเป็นพระดีได้เพราะได้ครูดี คือ มีกัลยาณมิตรดี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการมีครูดีเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ ไม่ว่าพระสงฆ์รูป นั้นจะบวชเข้ามาด้วยวัตถุประสงค์หรือความจำเป็นใดๆ ก็ตาม เมื่อมาพบกับครูที่ดีแล้ว ย่อมได้รับการขัดเกลาและคำชี้แนะเพื่อพัฒนาตนเป็นพระสงฆ์ที่ดี และมีสมณสาธูปทั้งดงามได้^๕ ยิ่งไปกว่านั้น ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน ยังเห็นด้วยว่า นอกจากการตระหนักรู้ในตนเองของพระสงฆ์แล้ว การเอาใจใส่ของครู / อาจารย์ ในระบบการเรียนรู้หรือการฝึกฝนอบรมให้ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยถือเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งหากระบบ “ครู-ลูกศิษย์” ล่มสลายตั้งแต่ต้น คือ ผู้เป็นครู / อาจารย์ไม่มีความเป็นสมณะหรือไม่มีสมณสาธูป ศิษย์ก็จะไม่มีครู / อาจารย์ที่ช่วยฝึกฝน การพัฒนาสมณสาธูปซึ่งในพระธรรมวินัยมีขั้นตอนอยู่แล้ว (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้จริง ดังนั้น ครู-อาจารย์ผู้รับผิดชอบในการดูแลพระใหม่ จึงควรเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในด้านการตระหนักรู้ในตนเองและการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย อีกทั้งควรเอาใจใส่ดูแลพระใหม่ทั้งในด้านการวางตนให้เหมาะสมกับการเป็นพระสงฆ์ ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในด้านการปฏิบัติภาวนาอย่างถูกต้องและสม่ำเสมออีกด้วย เพื่อให้พระใหม่สามารถดำรงตนได้อย่างสมบูรณ์พร้อมทั้งในส่วนของศีล สมาธิ และปัญญา^๖

^๕พระไพศาล วิสาโล (วงศักรวิสถ์) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๕.

^๖ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๕.

ประเด็นปัญหาที่ ๔

พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวว่า ถ้าพูดแบบรวมๆ ปัญหาก็คือ ขาดการกล่อมเกลาที่ต้องพระสมณบวชแล้วไม่มีใครอบรม ลูกศิษย์ภายนอกย้ายเข้าวน จึงหลงใหลวัตถุได้ง่าย จึงมีพระที่ไม่เรียบร้อย และไม่ดีมากขึ้น ในสมัยก่อน พระอุปัชฌาย์จะสอน พระเก่าๆ ก็ช่วยสอนพระธรรมวินัย จึงช่วยกันกล่อมเกลาพระสงฆ์ใหม่ๆ ได้ ซึ่งประเด็นปัญหานี้อาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขาดครูหรือพระอุปัชฌาย์ที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมทั้งสมณสาธูปภายในและภายนอกดังที่พระครูภาวนาวิสุทธิคุณกล่าวไว้ในประเด็นปัญหาที่ ๓ หรืออาจเป็นเพราะพระอุปัชฌาย์และพระผู้ใหญ่ภายในวัดซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัยมากกว่ามิได้ดำเนินการอบรมหรือขัดเกลาพระบวชใหม่และพระสงฆ์ที่มีพรรษาน้อยกว่าด้วยสาเหตุอื่นๆ

แนวทางการพัฒนา

พระไพศาล วิสาโล ได้เสนอทางออกสำหรับปัญหาดังกล่าวไว้ว่า ผู้ที่ต้องการจะบวชควรเลือกวัดที่จะบวช หรือทดลองใช้ชีวิตอยู่วัดนั้นๆ สัก ๒ – ๓ วัน เพื่อดูว่าพระสงฆ์ที่วัดนั้นสอนถูกต้องหรือไม่ คิดในวัดถ่มกมลหรือไม่ และควรเลือกวัดที่จะช่วยส่งเสริมการปฏิบัติภาวนาของตน อีกทั้ง ผู้ที่จะบวชเองก็ควรศึกษาหาความรู้ขั้นพื้นฐานด้านศาสนาไว้บ้าง เพื่อเป็นประโยชน์ในการเลือกวัด และการปรับตัวเข้ากับการอยู่ในเพศบรรพชิต ซึ่งข้อเสนอแนะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นอกเหนือจากพระสงฆ์รูปอื่นๆ ภายในวัดแล้ว ยังมีปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ของวัดที่มีผลต่อการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์อีกด้วย ตัวอย่างเช่น ในปัจจุบันมีวัดหลายแห่งมุ่งเน้นการผลิตและจำหน่ายวัดถ่มกมล บ้างก็เน้นการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา หรือพิธีกรรมทางไสยศาสตร์รูปแบบต่างๆ โดยไม่ใส่ใจการฝึกปฏิบัติภาวนาให้แก่ศาสนิกชนและพระสงฆ์ ดังนั้น ผู้บวชที่จำพรรษาที่วัดเหล่านี้ย่อมขาดโอกาสในการปฏิบัติภาวนาอย่างแน่นอน อีกทั้งยังเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนติดการพึ่งพาวัดถ่มกมล หรือเครื่องรางของขลังต่างๆ แทนที่จะพัฒนาด้านจิตใจหรือปฏิบัติธรรมเพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์อย่างแท้จริง^๑

นอกจากนี้ ในปัจจุบันคำสอนของพระสงฆ์หลายวัดที่ไม่สอดคล้องกับพระธรรมคำสอน อาทิเช่น พระสงฆ์บางวัดมักสอนให้พุทธศาสนิกชนหมั่นทำบุญด้วยทรัพย์สินเงินทองเพื่อให้ได้ขึ้นสวรรค์แทนที่จะสอนให้บำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของศาสนา และมีพระสงฆ์บางวัดที่สอนว่าสวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจเท่านั้น ภพภูมิปรโลกและสวรรค์ไม่มีอยู่จริง ทั้งที่ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงนรกแต่ละขุมและสวรรค์แต่ละชั้นอย่างชัดเจน ประกอบกับมีกรณีตัวอย่างต่างๆ มากมาย เช่น กรณีที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จไปโปรดพระพุทธรูปมารดาบน

^๑ พระไพศาล วิสาโล (วงศักรวิสิทธิ์) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๕.

สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และ ภูมิของนันทมานพที่กระทำการข่มขืนพระอรหันต์จนต้องตกอเวจีมานรค เป็นต้น

จากประเด็นปัญหาทั้ง ๔ ข้อข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สาเหตุที่ทำให้พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันไม่สามารถเข้าถึงความมีสมณสาธูปได้นั้น ในส่วนของตัวพระสงฆ์เอง มักจะเกิดจากการไม่ตระหนักว่าตนได้บวชเป็นบรรพชิตแล้ว มิใช่ฆราวาสดังแต่ก่อน หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ขาดการตระหนักถึงสมณสัญญาของตน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสมณสัญญาสูตร ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย... สมณสัญญา ๓ ประการเป็นไฉน คือ สมณสัญญาว่าเราเป็นผู้มีเพศต่างจากคฤหัสถ์ ๑ ชีวิตเราเนื่องด้วยผู้อื่น ๑ มรรยาทอย่างอื่นอันเราควรทำมีอยู่ ๑”^๘ ประกอบกับการไม่พยายามดำเนินชีวิตที่ประเสริฐอย่างผู้ที่ได้ชื่อว่า “พระ” พึงกระทำ จึงเป็นเหตุให้ขาดการสำรวมระวังในการแสดงออก อีกทั้งยังทำให้ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติภาวนาอันเป็นเป้าหมายหลักของการออกบวช จึงอาจกล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์ของการบวชของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบัน อาจมิได้เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์แบบในสมัยพุทธกาล ซึ่งอาจเป็นสาเหตุพื้นฐานที่ทำให้ไม่ตระหนักในสมณสัญญาของตนก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญกว่าวัตถุประสงค์ของการบวช ก็คือ การขาดความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนา จึงเป็นเหตุให้ไม่สามารถเลือกวัดและครูที่สามารถถ่อมเกลาค้ำตนเป็นพระที่ได้อย่างที่ควรจะเป็นได้ พอบวชอยู่ในวัดต่อไปจนวันหนึ่งตนเองได้เป็นพระอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาสที่ต้องคอยดูแลพระบวชใหม่ จะทำให้ไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี และไม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเพียงพอที่จะแนะนำแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนแก่พระผู้บวชใหม่เพื่อให้เข้าถึงสมณสาธูปได้ และก็จะเกิดปัญหาเช่นนี้ในพระสงฆ์รุ่นต่อๆ ไปเป็นลูกโซ่ ถ้ายังไม่มีใครหรือองค์กรใดให้ความสำคัญ หรือเข้ามามีเริ่มปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายได้เสนอแนะมา

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการป้องกันปัญหาเรื่องสมณสาธูปเพิ่มเติมอีกประการหนึ่ง คือ ผู้ที่ประสงค์จะบวชเข้ามาอยู่ในเพศบรรพชิต ไม่ว่าจะบวชด้วยเหตุผลใดก็ตาม ถ้าบุคคลมีโอกาสดำรงตำแหน่งอธิการประโชชน์ ๑๐ ประการของการบัญญัติสิกขาบท (ดังกล่าวแล้วในบทที่ ๓) ก่อนเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา อาจทำให้บุคคลเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามพระวินัยและมีกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติตนอย่างเต็มใจมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการปฏิบัติตามพระวินัยนั้น มิได้ก่อให้เกิดประโยชน์ของแก่ผู้บวชเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลต่อภิกษุรูปอื่นๆ ในสังฆปริณายก และประชาชนในชุมชนต่างๆ อีกด้วย ดังนั้น ถ้าระหว่างที่บวชอยู่ปฏิบัติตนไม่สอดคล้องกับพระวินัย ย่อมส่งผลทางลบตามมาทั้งต่อตนเอง ชุมชนสงฆ์ และความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อตัดสินใจบวชแล้ว แม้มิได้

^๘ อ.ทสก. (ไทย). ๓๘/๑๐๑/๓๓๓.

หวังจะได้มรรค ผล นิพพานใดๆ ก็ควรสำรวมตนอย่างน้อยทางกายและวาจาเพื่อรักษาสมณสาธูป
ภายนอกให้เป็นທີ່เลื่อมใสของประชาชนต่อไป

๒. พุทธศาสนิกชน

ประเด็นปัญหาที่ ๑

ในส่วนของผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่นั้น ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ต่างเห็นพ้องกันว่า สาเหตุที่ทำให้
พระสงฆ์มีการกระทำผิดพระวินัยกันอย่างมากมายอันนำมาซึ่งความห่างไกลความมีสมณสาธูปนั้น
ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่พุทธศาสนิกชนจำนวนมากขาดความรู้และความใส่ใจเกี่ยวกับพระวินัยของ
พระสงฆ์ จึงนำมาซึ่งการปฏิบัติต่อพระสงฆ์อย่างไม่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น การนำเงินถวายพระ
โดยตรงแทนที่จะมอบให้แก่ไวยาวัจกรเพื่อนำไปซื้อปัจจัยจำเป็นสำหรับพระสงฆ์ หรือการซื้อรถ
หรูหราราคาแพงถวายแด่พระสงฆ์ โดยไม่พิจารณาว่าแก่นสารสำคัญของการมีรถ คือ เพื่อใช้อำนวย
ความสะดวกในการเดินทางเท่านั้น จึงเป็นปัจจัยที่เอื้อให้พระสงฆ์เกิดความหลงใหลในวัตถุและ
ความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

นอกจากนี้ พระไพศาล วิสาโล ยังมีความเห็นว่า ผลของการขาดความรู้ดังกล่าว ทำให้ญาติ
โยมไม่เข้าใจว่าพระสงฆ์ที่ดีควรเป็นอย่างไร? ด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าแปลกใจที่ประชาชนจำนวนมากมัก
เคารพนับถือพระสงฆ์โดยพิจารณาจากสมณศักดิ์หรือตำแหน่งของพระสงฆ์รูปนั้นๆ เป็นสำคัญ ถ้า
พระสงฆ์รูปใดมีสมณศักดิ์หรือตำแหน่งสูงก็ถือว่าเป็นพระสงฆ์ที่ดี บ้างก็พิจารณาพระสงฆ์ว่าดีจาก
การมีโลกียะภิญญา หรือการมีคาถาอาคมต่างๆ รวมถึงความสามารถในการปลุกเสกวัตถุมงคลหรือ
บอกใบ้ให้หวย เป็นต้น ถึงแม้ว่าประชาชนบางคนหรือบางกลุ่มจะรู้ว่าสิ่งที่พระสงฆ์กระทำดังกล่าว
ไม่ถูกต้องตามพระวินัย แต่เป็นการกระทำที่เอื้อประโยชน์แก่ตนหรือกลุ่มของตน ประชาชนก็มัก
เคารพนับถือกันต่อไปและถวายลาภสักการะต่างๆ ให้แทนที่จะดำเนินการตักเตือนหรือทำสิ่งใดสิ่ง
หนึ่งให้พระสงฆ์เหล่านั้นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เหมาะสมกับการเป็นผู้อยู่ในเพศบรรพชิตมาก
ขึ้น^๕

ในประเด็นเกี่ยวกับการขาดความรู้ความเข้าใจของประชาชน คณะผู้วิจัยเห็นด้วยกับ
ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านอย่างยิ่ง เพราะจากการสังเกตจากกระทู้ต่างๆ ที่มักเกิดขึ้นผ่านระบบอินเทอร์เน็ต
หลายคำถามแสดงให้เห็นถึงการขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน แต่มีคำถามจำนวนไม่
น้อยเลยที่แสดงให้เห็นถึงความไม่แน่ใจหรือขาดความเข้าใจเกี่ยวกับพระวินัยของสงฆ์และการ

^๕ พระไพศาล วิสาโล (วงศัรววิสิทธิ์) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ
เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๕.

ปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมระหว่างฆราวาสกับพระสงฆ์ อาทิเช่น พระเล่นอินเทอร์เน็ตผิควินัยสงฆ์ใหม่คะ? พระสงฆ์เล่นเฟสบุ๊คเล่นไลน์ผิควินัยสงฆ์ใหม่คะ? พระควรคุยแชทคุยไลน์กับผู้หญิงใหม่คะ? พระช่วยตัวเองผิควินัยสงฆ์ใหม่?°° เป็นต้น จากคำถามหรือกระทู้เหล่านี้ เมื่อคิดในแง่บวกอาจจะท้อแท้ให้เห็นว่าบุคคลที่ถามคำถามดังกล่าวมีความสนใจในเรื่องการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ อยากให้ตนเองปฏิบัติต่อพระสงฆ์อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น และอาจมีนัยถึงความเกรงกลัวต่อบาปอีกด้วย แต่ทั้งนี้ ผู้ที่เข้ามาตอบหรือแสดงความคิดเห็นต่อคำถามดังกล่าวอาจมีทั้งผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา และบุคคลทั่วไป จึงทำให้มีคำตอบที่หลากหลายจนผู้ถามเองมิได้ข้อสรุปที่ชัดเจนและไม่เป็นประโยชน์ในเชิงการนำไปปฏิบัติอย่างแท้จริง

แนวทางการพัฒนา

ผู้ทรงคุณวุฒิต่างเสนอว่า พุทธศาสนิกชนควรศึกษาหาความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับพระธรรมวินัย และการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ไม่ต้องผิควินัยหรือผิควินัยต่างพร้อย และที่สำคัญ คือ เพื่อให้ตนเองไม่ต้องทำบาปเพราะไปส่งเสริมพระสงฆ์ในทางที่ผิควินัยอีกด้วย ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ตลอดจนองค์กรต่างๆ ในสังคมควรช่วยกันจัดกิจกรรมหรือโครงการเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนและบุคลากรในสังกัดของตนมีความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัย และการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมเมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับพระสงฆ์อยู่เนืองๆ ดังตัวอย่างโครงการอบรมนักศึกษาของคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ซึ่งได้นำผลงานวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์โดยการจัดโครงการ “วิถีแห่งพุทธแท้: เรื่องควรรู้ก่อนเข้าสู่เพศบรรพชิต” และโครงการ “นักศึกษารุ่นใหม่ใส่ใจธรรมะ : มารยาทชาวพุทธที่พึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์” เพื่อให้ นักศึกษาและผู้เข้าร่วมโครงการทุกคนมีความรู้ในเรื่องดังกล่าวมากขึ้น และสามารถถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นให้แก่บุตรหลานและบุคคลคนรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ดังนั้น ถ้าสถาบันต่างๆ ในสังคมช่วยกันจัดโครงการลักษณะนี้มากขึ้น การปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสก็จะเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมมากขึ้นตามมา อันส่งผลให้พระสงฆ์เกิดการพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่มีมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์และวิทยาลัยสงฆ์ต่างๆ ก็อาจจัดโครงการปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่โดยมีการให้ความรู้เกี่ยวกับมารยาทในการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสเช่นเดียวกัน เนื่องจากการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์และวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบันมักมีการเปิดโอกาสให้ฆราวาสเรียนร่วมกันในชั้นเรียน การวางตัวที่ถูกต้องเหมาะสมระหว่างบุคคลทั้งสองกลุ่มจึงถือเป็นเรื่องสำคัญ และถือเป็นแบบอย่างอันดีของบุคคลอื่นในสังคมอีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น วัด

°° ทีมงานพันทิป, “พระเล่นอินเทอร์เน็ตผิควินัยสงฆ์ใหม่คะ,”

ต่างๆ อาจจัดโครงการอบรมอย่างเป็นทางการให้แก่พระนวกะและบุคคลที่มีความประสงค์ที่จะอุปสมบทเกี่ยวกับพระธรรมวินัย และการวางตัวอย่างเหมาะสมทั้งระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันและระหว่างพระสงฆ์กับญาติโยมอีกด้วย เพื่อเตรียมความพร้อมในด้านความรู้ความเข้าใจวิถีชีวิตการเป็นบรรพชิต และเป็นการเสริมสร้างความตระหนักในการดำรงชีวิตเยี่ยงบรรพชิตอันถือเป็นชีวิตที่ประเสริฐและน่าเลื่อมใสของประชาชนโดยทั่วไป

ประเด็นปัญหาที่ ๒

พระไพศาล วิสาโล ยังเสริมอีกว่า ญาติโยมมักปรนเปรอพระสงฆ์ด้วยสิ่งของที่เกินความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยที่แท้จริงของสิ่งนั้น เช่น รถจักรยานแพง เป็นต้น ในประเด็นนี้ คณะผู้วิจัยเห็นด้วยอย่างยิ่งกับพระไพศาล วิสาโล เพราะแม้แต่โทรศัพท์มือถือที่สามารถดูหนังฟังเพลงและเล่นเกมได้ ญาติโยมก็ไม่ควรถวายแด่พระสงฆ์ เพราะสิ่งเหล่านี้อาจเป็นปัจจัยที่เอื้อให้พระสงฆ์เข้าไปใช้บริการได้โดยง่าย และทำให้เสียเวลาในการปฏิบัติสมณธรรมเพื่อขัดเกลากิเลสของตน นั่นเอง

แนวทางการพัฒนา

พระไพศาล วิสาโล เสนอแนะว่าญาติโยมทั้งหลายไม่ควรปรนเปรอพระสงฆ์ด้วยวัตถุสิ่งของที่เกินความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ดังนั้น สิ่งไม่ควรถวายแด่พระสงฆ์ควรเป็นพวกปัจจัยสี่ต่างๆ ที่คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ไม่ใช่รูปลักษณะที่สวยงาม หรือมีราคาแพง อีกทั้ง ญาติโยมยังควรช่วยสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติภาวนาและศึกษาพระปริยัติธรรมมากยิ่งขึ้นด้วย ซึ่งข้อเสนอแนะนี้สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ คือ การเป็นผู้เรียบง่าย บำรุงง่าย มักน้อย และสันโดษ ดังกล่าวไว้ในบทที่ ๑ นั่นเอง ดังนั้น ถ้าญาติโยมต้องการสนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นพระที่มีสมณสาธูปและมีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายอย่างที่บรรพชิตควรจะเป็น ญาติโยมก็ควรดูแลพระสงฆ์โดยการจัดหาปัจจัยสี่มาถวายให้พอเพียง ส่วนการส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความสะดวกในการปฏิบัติภาวนาและศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยจัดหาพระไตรปิฎกและหนังสือธรรมะต่างๆ มาถวายเพื่อให้พระสงฆ์สามารถค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้โดยสะดวก หรือติดมุ้งลวดตามสถานที่ต่างๆ ของวัดเพื่อให้พระสงฆ์ไม่ต้องถูกรบกวนโดยสัตว์จำพวกยุงและแมลงอื่นๆ ระหว่างการศึกษปฏิบัติธรรมและประกอบศาสนกิจต่างๆ เป็นต้น

ประเด็นปัญหาที่ ๓

พระไพศาล วิสาโล เห็นว่าญาติโยมส่วนใหญ่ไม่ค่อยกล้าตักเตือนพระสงฆ์ บ้างก็ปล่อยปละละเลยเมื่อเห็นท่านเหล่านั้นกระทำความผิดพระวินัย

แนวทางการพัฒนา

พระไพศาล วิสาโล ได้เสนอแนะว่าญาติโยมควรมีส่วนในการช่วยสอดส่องดูแลการกระทำของพระสงฆ์ ไม่ปล่อยปละละเลย “ชั่วชางชี ดีชางสงฆ์” แต่สิ่งสำคัญ คือ ชาวบ้านควรเข้าใจก่อนว่าพระดีควรเป็นอย่างไร จึงจะเกิดการดำเนินการเพื่อแนะนำหรือตักเตือนต่อไป ในประเด็นนี้ คณะผู้วิจัยเห็นด้วยกับพระไพศาล วิสาโล เป็นอย่างยิ่งในประเด็นของการสนับสนุนให้ชาวบ้านช่วยสอดส่องดูแลพฤติกรรมของพระสงฆ์ และการส่งเสริมให้ชาวบ้านศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อให้เข้าใจว่าพระสงฆ์ที่ดีควรเป็นอย่างไร ซึ่งคณะผู้วิจัยคิดว่าสาเหตุหนึ่งที่ประชาชนไม่กล้าทักท้วงตักเตือนพระสงฆ์อาจเนื่องมาจากพวกเขายังขาดความรู้เกี่ยวกับพระวินัยและอภิสมภารต่างๆ ของพระสงฆ์อย่างถ่องแท้ นั่นเอง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ประชาชนจะไม่มีความรู้เรื่องพระวินัยเลย แต่เมื่อพบว่าพระสงฆ์รูปใดมีพฤติกรรมที่ดูไม่น่าเลื่อมใสอย่างหนึ่งอย่างใดก็สามารถปรึกษาหารือหรือไถ่ถามผู้ที่มีความรู้ในเรื่องดังกล่าวได้ หรืออาจรายงานต่อพระผู้ใหญ่หรือพระที่มีหน้าที่กำกับดูแลพระสงฆ์ในท้องถิ่นนั้นๆ อันจะนำไปสู่การชี้แนะตักเตือนพระสงฆ์ที่กระทำความผิดเพื่อให้เกิดการแก้ไขปรับปรุงตนเองในการต่อไป ซึ่งน่าจะเป็นวิธีการที่ดีกว่าการใช้วิธีการถ่ายรูปหรือคลิปวิดีโอเพื่อเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมต่างๆ อย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ อันจะนำมาซึ่งผลในทางลบต่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์รูปนั้นๆ และยังมีผลให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสต่อพระสงฆ์โดยรวมลดลงอีกด้วย^{๑๑}

ประเด็นปัญหาที่ ๔

ศ. ดร. สมภาร พรหมทา เล็งเห็นว่า ปัญหาของพระสงฆ์ไทยเวลานี้ส่วนหนึ่ง คือ ชาวบ้านหรือมวลชนแต่ละกลุ่มมักอุปถัมภ์พระสงฆ์ที่ถือว่าเป็นพวกของตน โดยไม่สนใจสมณสาธูปของพระสงฆ์เหล่านั้น ทำให้พระสงฆ์เองยังไม่สำรวมระวังในการแสดงออกของตนเท่าที่ควร เพราะเชื่อมั่นว่าถึงอย่างไรตนก็มีมวลชนดังกล่าวอุปถัมภ์อยู่แล้ว

แนวทางการพัฒนา

ศ. ดร. สมภาร พรหมทา เสนอแนะว่า ควรณรงค์หรือพูดให้มากในสังคมผ่านสื่อต่างๆ ว่าชาวบ้านอย่าอุปถัมภ์พระสงฆ์ที่ตนยึดว่าเป็นพวกของตนเท่านั้น แต่ควรพิจารณาความประพฤติของพระสงฆ์เหล่านั้นด้วย ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นด้วยอย่างยิ่งกับแนวทางแก้ปัญหาดังกล่าว เนื่องจากเคยติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการกระทำความผิดทางกฎหมายของพระสงฆ์ในหลายๆ กรณีที่เกิดขึ้นใน

^{๑๑}พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๕.

สังคมไทยในช่วงระยะเวลาสิบกว่าปีที่ผ่านมา จึงมักพบว่า เมื่อพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่บุคคลกลุ่มหนึ่งนับถือถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดหรือกำลังอยู่ในช่วงการพิจารณาคดี บุคคลกลุ่มดังกล่าวก็มักแสดงออกในหลายๆ รูปแบบเพื่อปกป้องพระสงฆ์ที่ตนนับถือ ถึงแม้ว่าจะทราบว่าย่นกระทำความผิดจริง มวลชนบางกลุ่มก็พยายามอ้างคุณงามความดีของพระสงฆ์รูปนั้นที่เคยมีคุณูปการต่อสังคมเพื่อผลทางจิตวิทยาต่างๆ โดยขาดการพิจารณาแยกแยะว่าความดีงามที่พระสงฆ์รูปนั้นได้กระทำความในอดีตก็นั่นส่วนหนึ่งกับการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน^{๑๒}

ข้อสังเกตสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การที่ศาสนิกชนมีทัศนคติต่อพระสงฆ์รูปหนึ่งๆ มากเท่าใด ยิ่งแสดงนัยที่ชัดเจนว่าพระสงฆ์รูปนั้นมีได้สอนหรือไม่สามารถสอนพวกเขาเหล่านั้นให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง โดยเฉพาะเรื่องหลักไตรลักษณ์ เนื่องจากการที่ศาสนิกชนยึดมั่นถือมั่นว่าพระสงฆ์รูปที่ตนนับถืออยู่นั้นจะเป็นพระที่ดีเสมอ วันหนึ่งจะเปลี่ยนเป็นพระที่ไม่ดีนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ถึงแม้พวกเขาจะมีความรู้พื้นฐานอยู่แล้วว่ามีแต่พระอรหันต์เท่านั้นที่หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง จึงเป็นผู้ที่ไม่อ่อนไหวต่อสิ่งชั่วร้ายใดๆ ไม่ว่าจะเป็นลาภสักการะ ทรัพย์สินเงินทอง และยศถาบรรดาศักดิ์ต่างๆ ในขณะที่พระสงฆ์โดยทั่วไปไม่มีโอกาสเหลือใจไปกับสิ่งชั่วร้ายเหล่านี้ได้ตลอดเวลา และอีกประการหนึ่งบุคคลที่ยังไม่บรรลุนิพพานก็มิอาจรู้ได้ว่าพระสงฆ์ที่พวกเขานับถือกันอยู่นั้นเป็นพระอรหันต์หรือไม่ ดังนั้น บุคคลจึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในตัวพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งมากเกินไปจนปิดกั้นความมองงามทางปัญญาของตน

๓. องค์การด้านการศึกษา

ประเด็นปัญหาที่ ๑

พระราชปรีชิตวิมล ได้กล่าวว่า สาเหตุที่ทำให้พระสงฆ์จำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงสมณสาธูปได้ เนื่องจาก ไม่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่อยู่ตามชนบทห่างไกล หากครูผู้สอนได้ยาก บวชเข้ามาแล้วท่องบททำวัตรเช้า-เย็น ท่องบทสวดมนต์เจ็ดตำนาน สิบสองตำนานได้ พอได้รับกิจนิมนต์ก็ถือว่าอยู่ได้ กฎระเบียบ ข้อวัตรปฏิบัติ พระวินัยของสงฆ์ ท่านไม่รู้ ไม่ได้ศึกษา อันที่จริง เมื่อบุคคลเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว จำเป็นที่จะต้องให้เรียน ให้ศึกษาพระธรรมวินัย โดยเฉพาะหลักสูตรนักรธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ซึ่งรวมข้อวัตร ปฏิบัติ วินัยบัญญัติ ไว้ครอบคลุมครบถ้วน ทั้งนี้ก็เพื่อให้พระภิกษุผู้เข้ามาใหม่ ตลอดถึงผู้บวชเข้ามานานแล้วรู้และเข้าใจ เพื่อจะได้ตรวจสอบความถูกต้องในการประพฤติปฏิบัติของตนตามหลักพระธรรม

^{๑๒} ศ. ดร. สมภาร พรมทา ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

วินัย และหลักสมณสาธูป ดังนั้น เมื่อพระภิกษุขาการศึกษาดังกล่าว จึงทำให้พระภิกษุเหล่านั้นขาดการสำรวม ไม่มีความละอายต่อบาปอกุศล อันเกิดขึ้นกับตัวท่านเอง และพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม

แนวทางการพัฒนา

พระราชปรีชิตวิมล ได้เสนอแนะให้ทางคณะสงฆ์ โดยเฉพาะผู้บริหารพระสังฆาธิการทุกระดับ ผู้มีความรับผิดชอบด้านการศึกษาของพระสงฆ์ เข้ามาสำรวจพระภิกษุสงฆ์ในระดับรากหญ้า (พระสงฆ์ที่อยู่ตามชนบท) ให้ทั่วถึง ว่าพระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นได้รับการศึกษาเล่าเรียนหรือไม่ และมีความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัยมากน้อยเพียงใด (เท่าที่ท่านทราบ เจ้าอาวาสบางรูปในชนบทยังไม่จบแม้กระทั่งนักธรรมตรี) เมื่อสำรวจแล้ว จะได้นำมาสู่การจัดการศึกษาที่เหมาะสมเป็นลำดับต่อไป ทั้งนี้ ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน ยังเห็นว่า ถึงแม้มีความรู้พระธรรมวินัยแล้ว แต่ไม่ปฏิบัติตามก็ไม่เกิดผล ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เพียงแค่มีความรู้ยังไม่เพียงพอต่อการเข้าถึงสมณสาธูปได้ แต่ควรน้อมนำเอาความรู้นั้นไปปฏิบัติด้วย ซึ่งในความเป็นจริง สังคมไทยยังมีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งประพฤติดุศีลพระธรรมวินัยโดยที่มิมีความรู้มาก่อนแล้วว่าสิ่งนั้นๆ บรรพชิตไม่ควรทำ อาทิเช่น การมีเพศสัมพันธ์กับผู้หญิง และการเสพยาเสพติดชนิดต่างๆ เป็นต้น ดังนั้น จึงดูเหมือนว่าบุคคลสำคัญที่จะทำให้พระสงฆ์ปฏิบัติสมณธรรมเพื่อเข้าถึงสมณสาธูปนั้น ก็คือ ตัวพระสงฆ์เอง ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงเห็นด้วยกับพระครูภาวนาวิสุทธิคุณ ที่เสนอแนะว่า ควรสร้างครูที่มีสมณสาธูปให้เกิดขึ้นและแทรกซึมอยู่ในชุมชนสงฆ์ให้มากที่สุดเพื่อช่วยกระตุ้นพระสงฆ์รูปอื่นๆ หรือพระสงฆ์ในความดูแลให้หันมาศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนอย่างถูกต้อง ถึงแม้วิธีการนี้อาจจะต้องใช้เวลาาน แต่คณะผู้วิจัยเชื่อว่าจะเป็น การแก้ปัญหาที่ให้ผลยั่งยืนวิธีหนึ่ง^{๓๓}

ประเด็นปัญหาที่ ๒

ผศ. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ เห็นว่า พระสงฆ์จำนวนมากที่เมื่อเข้ามาับการศึกษาในวิชาการทางโลกแล้ว มักไม่เอาใจใส่ในการปฏิบัติภาวนาเท่าที่ควร

แนวทางการพัฒนา

รศ. ดร. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และพระไพศาล วิสาโล ต่างเห็นว่าควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้ศึกษาทั้งพระปริยัติธรรมและการปฏิบัติภาวนาควบคู่กันไป โดยเฉพาะภาคการปฏิบัติ นั้นน่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในเรื่องการทำให้จิตใจของพระสงฆ์เข้มแข็งมากขึ้น เพื่อจะได้ไม่หลงใหลในลาภยศ เงินทอง และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ตลอดจนสตรีเพศ ทั้งนี้ ถึงแม้พระสงฆ์ในปัจจุบันจะมีการบวชเรียนกันเป็นจำนวนมาก และได้เรียนวิชาทางโลกมากขึ้นเรื่อยๆ แต่

^{๓๓}พระราชปรีชิตวิมล (สาธิต ชาญวิโร) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

ก็ไม่ควรละทิ้งวิชาทางธรรมทั้งปริยัติและปฏิบัติที่เป็นแก่นของการเป็นบรรพชิต วิชาต่างๆ ทางโลก แม้จะจำเป็นต่อการเข้าใจโลก หรือรู้เท่าทันโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่ถ้าพระสงฆ์ไม่รู้เท่าทันจิตตัวเอง ก็อาจทำให้พระสงฆ์ออกห่างจากการมีสมณสาธูปมากยิ่งขึ้นเพราะปล่อยใจให้อยู่กับวิชาเหล่านั้นมากเกินไป^{๑๔}

คณะผู้วิจัยเห็นด้วยอย่างยิ่งกับความคิดดังกล่าว เพราะถ้าพระสงฆ์สนใจในวิชาทางโลกวิชาใดวิชาหนึ่งมากเกินไป ผักใฝ่ใครรู้จนเกินวัตถุประสงค์ที่ว่า “เพื่อให้รู้และเข้าใจเรื่องทางโลกเพื่อจะได้นำไปประยุกต์ใช้ในการอบรมสั่งสอนคุณธรรมให้แก่ญาติโยม” อาจจะนำมาซึ่งปัญหาต่างๆ ได้ ตัวอย่างเช่น ถ้าพระสงฆ์รูปใดสนใจเรื่องการเมืองเป็นพิเศษ ท่านก็มักจะมุ่งติดตามข่าวสารด้านการเมืองจนบางครั้งก็เผลอใจไปเลือกข้าง และแสดงออกทางการเมืองจนเกินงาม หรือ อาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ไม่เพียงแค่อ่านเพื่อรู้ให้เข้าใจเท่านั้น แต่กลับเข้าไปอยู่ในเกมการเมืองด้วย ผลที่ได้ นอกจากเสียเวลาในการปฏิบัติภาวนาไปมากแล้ว ก็ยังอาจนำมาซึ่งความเสื่อมเสียในภาพลักษณ์อันดีงามของพระสงฆ์ผู้ซึ่งควรอยู่เหนือความขัดแย้งใดๆ ทางการเมือง เสมือนดอกบัวที่เมื่อดูอยู่ในน้ำแต่ก็มิได้เปียกน้ำ แต่ถ้าพระสงฆ์รูปใดลงไปเลือกกัลยาณมิตรในเกม ก็ไม่ต่างจากผักตบชวาที่เมื่อลอยอยู่ในน้ำก็ยังเปียกน้ำ นั่นเอง ดังนั้น การศึกษาวิชาทางโลกอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้อาจถือได้ว่าเป็นดาบสองคมได้เช่นกัน ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยคิดว่าตัวเนื้อหาของแต่ละวิชาหาใช่ปัญหาที่แท้จริงไม่ หากแต่เป็นที่จิตใจที่ไม่เข้มแข็งพอของพระสงฆ์เอง ประกอบกับความสนใจส่วนบุคคลของพระสงฆ์เอง จึงทำให้กิเลสภายในตนถูกกระตุ้นให้มีพลังมากขึ้น และมีอิทธิพลเหนือความตระหนักรู้ในตนเองและบทบาทหน้าที่อันพึงกระทำของตนในฐานะบรรพชิต

ถึงแม้ว่าจะเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า พระสงฆ์มิได้ออกจากสังคมาอย่างเด็ดขาด เพราะอย่างน้อยท่านก็ยังต้องพึ่งพาปัจจัยสี่จากชาวบ้านเพื่อการยังชีพ แต่การคลุกคลีกันเกินขอบเขตอาจนำมาซึ่งความเสียหายได้ อาทิเช่น กรณีของนักธุรกิจที่สนิทสนมกับพระสงฆ์ อาจขอให้พระสงฆ์ร่วมมือในการฟอกเงินผ่านการบริจาคหรือทำบุญกับวัด โดยให้ส่วนแบ่งจำนวนหนึ่งแก่วัดหรือพระสงฆ์รูปนั้น สังคมอาจตั้งคำถามได้ว่าพระสงฆ์ร่วมมือกับนักธุรกิจเหล่านั้นเพราะรู้หรือไม่รู้ว่าเป็นการกระทำผิด ถ้าเป็นกรณีที่พระสงฆ์รู้แต่ยังคงให้ความร่วมมือกับนักธุรกิจดังกล่าว ก็อาจแสดงนัยว่าการรู้ว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำมีอิทธิพลน้อยกว่าความโลภซึ่งเป็นกิเลสพื้นฐานในใจของมนุษย์ และการแก้ปัญหานี้ก็คงหนีไม่พ้นการปฏิบัติภาวนาเพื่อให้กิเลสสงบ หรืออย่างน้อยก็เพื่อให้พระสงฆ์มีจิตใจที่เข้มแข็งมากขึ้นดังที่พระไพศาล วิสาโล กล่าวข้างต้น จะได้ไม่พ่ายแพ้ให้กับเศษ

^{๑๔} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๕.

เงินเพียงเล็กน้อยของนักธุรกิจเหล่านั้น แต่ถ้าเป็นกรณีที่ท่านไม่รู้จริงๆ ว่าเป็นการกระทำผิด หรืออาจกล่าวได้ว่าท่านกำลังตกเป็นเหยื่อเล่ห์เหลี่ยมกลโกงของพวกนักธุรกิจเจ้าเล่ห์ ทางหน่วยงานกำกับดูแลพระสงฆ์ก็อาจต้องให้ความรู้หรือจัดหานักกฎหมายมาให้ความรู้เพื่อให้พระสงฆ์รู้เท่าทันกระบวนการในการกระทำผิดดังกล่าว รวมทั้งอาจต้องถึงขั้นออกกฎหมายเพื่อตรวจสอบที่มาของเงินบริจาคหรือเงินทำบุญต่างๆ ที่ประชาชนถวายให้กับวัดและพระสงฆ์เช่นเดียวกับที่มอบให้กับหน่วยงานอื่นๆ เป็นต้น

๔. สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี

ประเด็นปัญหาที่ ๑

ในประเด็นนี้ พระราชปรีดีพิมล ได้กล่าวว่า สังคมโลกปัจจุบันนี้ เป็นโลกแห่งข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีสมัยใหม่นี้ มีการพัฒนารุดหน้าไปมาก เป็นโลกที่ไร้พรมแดน สิ่งเหล่านี้กำลังไหลเข้ามามีอิทธิพลเหนือชีวิตจิตใจ และความเป็นอยู่ของประชาชนคนไทย ทั้งที่เป็นพระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั่วไป

แนวทางการพัฒนา

พระราชปรีดีพิมล เสนอแนะว่า พระสงฆ์ควรใช้เทคโนโลยีการสื่อสารอย่างมีสติ และรู้จักยับยั้งชั่งใจ เพราะหากเราไม่มีสติ ไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจแล้ว เราก็จะถูกครอบงำด้วยสิ่งชั่วร้ายเหล่านั้น สิ่งที่มาตามก็คือ ความขัดข้องวุ่นวาย ในทำนองเดียวกัน พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ และ ผศ. ดร. บุญรอด บุญเกิด ต่างเห็นว่า เทคโนโลยีสมัยใหม่อาจมิได้มีแต่ผลเสียอย่างเดียว แต่ถ้าคนเรารู้จักใช้ก็จะประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต รวมทั้งการเผยแผ่พุทธธรรมคำสอนอีกด้วย ดังนั้น ปัญหาจึงมิได้เกิดจากตัวเทคโนโลยีเอง หากแต่เกิดจากสติและปัญญาของผู้ใช้เป็นสำคัญ^๔

จากความคิดเห็นของท่านทั้งสามข้างต้น ทำให้คณะผู้วิจัยเห็นว่า ทั้งตัวเทคโนโลยีเองและผู้ใช้ต่างก็เป็นปัญหาเพราะอย่างน้อยการใช้เวลากับเทคโนโลยีการสื่อสารต่างๆ ที่กำลังเป็นที่นิยมในโลกปัจจุบันอาจทำให้พระสงฆ์ออกห่างจากการปฏิบัติภาวนามากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้าดังปรากฏในกัณฐกสูตร ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต ความว่า

^๔ พระราชปรีดีพิมล (สาธิต หัตถ์ ปญญาวิโร) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปฏิปักษ์ ๑๐ ประการเป็นไฉน คือ ความเป็นผู้ยินดีในการ
 คลุกคลีด้วยหมู่คณะเป็นปฏิปักษ์ต่อความเป็นผู้ยินดีในที่สุด ๑ การประกอบสุก
 นิमित เป็นปฏิปักษ์ต่อผู้ประกอบสุกนิमित ๑ การคุมหรสพที่เป็นข้าศึก เป็น
 ปฏิปักษ์ต่อผู้คุมครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ๑ การติดต่อกับมาตุคาม เป็น
 ปฏิปักษ์ต่อพรหมจรรย์ ๑ เสี่ยงเป็นปฏิปักษ์ต่อปฐมฌาน ๑ วิตกวิจารณ์
 ปฏิปักษ์ต่อทุติยฌาน ๑ ปิติเป็นปฏิปักษ์ต่อตติยฌาน ๑ ลมอัสสาสปัสสาสะเป็น
 ปฏิปักษ์ต่อจตุตถฌาน ๑ สัญญาและเวทนาเป็นปฏิปักษ์ต่อสัญญาเวทิตนโรธ
 สมบัติ ๑ ราคะเป็นปฏิปักษ์โทสะเป็นปฏิปักษ์ ๑... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระ
 อรหันต์ทั้งหลายเป็นผู้ไม่มีปฏิปักษ์ พระอรหันต์ทั้งหลายไม่มีปฏิปักษ์ เป็นผู้
 หมดปฏิปักษ์^{๑๖}

จากพระสูตรข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีปัจจัยภายนอกหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อความสงบ
 ทางใจของพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคลุกคลีกับหมู่คณะซึ่งในปัจจุบันหมู่คณะดังกล่าวอาจ
 มิได้หมายถึงแค่พระสงฆ์ด้วยกัน หากแต่หมายถึงเพื่อนในสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ ด้วย ยังมี
 ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลมากมายหลายตา ยิ่งอาจทำให้จิตในห้วงใจไปทางกุศลและอกุศลได้ง่าย
 โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่บำเพ็ญเพียรทางจิตน้อย หรือมีภูมิด้านทางทางใจไม่มากพอ นอกจากนี้
 อุปสรรคอีกประการหนึ่งที่มีบทบาทมากในปัจจุบัน คือ การคุมหรสพหรือสื่อที่ให้ความบันเทิงใน
 รูปแบบต่างๆ ผ่านอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีบางประเภท เช่น โทรศัพท์มือถือ และคอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็น
 ที่นิยมและสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการ

ทั้งนี้ อุปกรณ์ทางเทคโนโลยีดังกล่าวยังสามารถเป็นสื่อกลางในการส่งต่อข้อมูลข่าวสาร
 ระหว่างบุคคล ซึ่งแต่ละคนมีเสรีภาพในการให้และรับข้อมูลเหล่านั้น ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีกฎหมาย
 ควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลอันไม่เหมาะสมเกิดขึ้นบ้างแล้ว อาทิเช่น การห้ามเผยแพร่สื่อลามกอนาจาร
 และสื่อที่สนับสนุนการใช้ความรุนแรง แต่ก็ยังไม่สามารถควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร
 ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่ามีปัจจัยภายนอกอีกหลายประการที่พระสงฆ์ไม่อาจควบคุมได้ แต่ท่าน
 สามารถป้องกันมิให้ตัวเองตกเป็นทาสหรือถูกครอบงำได้ด้วยการพัฒนาสติ ปัญญา และความรู้จัก
 ยับยั้งชั่งใจ ดังเช่นที่ท่านทั้งสามกล่าวถึงข้างต้น ซึ่งเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันทางใจที่พระสงฆ์จำเป็นต้อง
 สร้างขึ้นด้วยตนเอง

^{๑๖} อ.ทสก. (ไทย). ๑๘/๗๒/๒๓๑.

พระราชปรีชิตวิมล มีความเห็นว่า การจะพัฒนาพระภิกษุสงฆ์ และบุคคลทั่วไปให้ได้ผลดีนั้น จะต้องพัฒนาที่การศึกษาเช่นเดียวกัน สำหรับพระภิกษุสงฆ์ การศึกษาจะทำให้ท่านเกิดการเรียนรู้ และมีปัญญาในการตัดสินใจได้ว่าท่านควรจะทำอะไร ปฏิบัติเช่นไร จึงจะถูกต้องตามหลักสมณสาธูป^{๑๑} แต่สำหรับ พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ ยังคงเห็นว่า การสร้างครูที่มีสมณสาธูปนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะจะเป็นได้ทั้งแบบอย่างที่ดี และมีความสามารถในการชี้แนะสิ่งที่ถูกต้องที่ควรให้แก่พระสงฆ์ที่อยู่ในความดูแล จากที่ท่านทั้งสองเสนอแนะมานั้น อาจจะเห็นได้ว่า พระราชปรีชิตวิมล เน้นการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย โดยครูสอนนักเรียนจะเป็นผู้ที่มีหน้าที่ชี้แนะการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมให้แก่พระสงฆ์ เพราะครูดังกล่าวจะย่อมมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีเกี่ยวกับพระธรรมวินัย แต่อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยสงสัยว่าเราจะแน่ใจได้อย่างไรว่าครูสอนนักเรียนแต่ละท่านหรือแต่ละสถาบันการศึกษาจะตีความพระธรรมวินัยเพื่อประยุกต์ใช้ในกรณีของเทคโนโลยีได้ตรงกัน^{๑๒}

สำหรับความคิดเห็นของพระครูภาวนาวิสุทธิคุณข้างต้น จะเห็นได้ว่า ท่านจะเน้นที่การศึกษาเรียนรู้จากพระสงฆ์ที่มีสมณสาธูปในชุมชนสงฆ์ รวมทั้งฆราวาสที่บรรลุนิคมขั้นต่างๆ แล้ว ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าอาจเป็นเพราะบุคคลดังกล่าวล้วนแต่มีปัญญาที่ลึกซึ้งกว่าปุถุชนโดยทั่วไป เนื่องจากเป็นปัญญาอันเกิดจากการปฏิบัติภาวนา (ภาวนามยปัญญา) จึงสามารถวินิจฉัยได้อย่างชัดเจนว่าสิ่งใดควรทำไม่ควรทำ ด้วยเหตุนี้ ท่านเหล่านั้นจึงมีความสามารถในการชี้แนะแนวทางการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมให้แก่พระสงฆ์ในความดูแลได้เป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การแสวงหาครูที่เข้าถึงสมณสาธูปภายในดังกล่าวมานั้นมิใช่เรื่องง่ายสำหรับปุถุชนคนธรรมดา เพราะบุคคลโดยทั่วไปย่อมไม่สามารถยืนยันได้ว่าพระสงฆ์รูปใดหรือฆราวาสคนใดเป็นพระอรหันต์ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ ๓ หรือแม้แต่จะหาครูที่สามารถสอนวิธีการทำให้มรรคแปดเกิดได้ก็มีไม่เรื่องง่ายเช่นเดียวกัน เนื่องจากชาวพุทธโดยทั่วไปอาจขาดความรู้ว่ามรรคแปดคือองค์ประกอบสำคัญยิ่งของการปฏิบัติภาวนาตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เพราะมรรคแปดเท่านั้นที่สามารถสงบกิเลสได้จนทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงมรรค ผล นิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

^{๑๑}พระราชปรีชิตวิมล (สาธิต ชาญชัยโร) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘.

^{๑๒}พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโร) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดพระธรรมจักร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๘.

ทั้งนี้ ในประเด็นดังกล่าว ผศ. ดร. บุญรอด บุญเกิด เห็นต่างออกไปว่า พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่ในวัดน่าจะเป็นผู้ชี้แนะสิ่งเหล่านี้เพราะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ในวัดที่ท่านดูแล เสมือนพ่อแม่ที่ต้องคอยดูแลเด็กเดือนลูกหลาน ถ้าเจ้าอาวาสเข้มงวดและใส่ใจการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ในสังกัด พระสงฆ์ก็จะปฏิบัติอยู่ในกรอบที่เหมาะสมกับเพศบรรพชิต และจะปฏิบัติเช่นนั้นจนเคยชิน แม้จะออกมานอกวัดเพื่อเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ท่านก็จะยังคงปฏิบัติตนเช่นนี้เสมอต้นเสมอปลาย ดังนั้น เจ้าอาวาสของแต่ละวัดจึงเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาการแสดงออกของพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยเห็นว่า การปกครองแบบเข้มงวดหรือไม่เข้มงวดเป็นดุลยพินิจส่วนบุคคลของเจ้าอาวาสแต่ละท่าน กฎระเบียบของแต่ละวัดยึดถือปฏิบัติจึงอาจต่างกัน เช่น วัดหนึ่งอาจอนุญาตให้พระสงฆ์ใช้มือถือในการติดต่อสื่อสารได้ แต่ห้ามดูหนัง ฟังเพลง และเล่นเกม ในขณะที่อีกวัดหนึ่งมีข้อห้ามมิให้พระสงฆ์ใช้มือถือส่วนตัว ถ้ามีความจำเป็นต้องติดต่อใครจะให้ใช้โทรศัพท์ส่วนกลางของวัดเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงอาจเป็นไปได้ว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่น่าจะอยากรอยู่วัดที่มีกฎระเบียบที่ยืดหยุ่นมากกว่า เพราะปรับตัวให้เข้ากับกฎระเบียบดังกล่าวได้ง่ายกว่า^{๑๙}

ทั้งนี้ ผศ. ดร. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส มีความคิดเห็นต่างออกไปว่า หน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลพระสงฆ์ เช่น มหาเถรสมาคม น่าจะเข้ามามีบทบาทในการออกกฎระเบียบโดยละเอียดเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสำหรับพระสงฆ์ โดยการตั้งคณะกรรมการที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพระธรรมวินัยขึ้นมาชุดหนึ่งในการกำหนดกฎระเบียบเรื่องดังกล่าว เพื่อให้พระสงฆ์ทั้งประเทศได้นำไปปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งน่าจะดีกว่าให้แต่ละวัดหรือแต่ละเขตพื้นที่ตีความพระธรรมวินัยกันเองและออกกฎระเบียบกันเอง อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยเริ่มสงสัยว่าจำเป็นหรือไม่ที่พระสงฆ์แต่ละวัดในประเทศไทยควรใช้กฎระเบียบเดียวกัน トラบใดที่กฎระเบียบที่ต่างกันในแต่ละวัดนั้นต่างก็มีได้ขัดแย้งกับพระวินัยแต่อย่างใด ดังเช่นตัวอย่างกฎระเบียบที่ต่างกันในการใช้โทรศัพท์มือถือของทั้งสองวัดดังกล่าว^{๒๐}

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังเห็นว่า การมีกฎระเบียบมิได้มีนัยว่าจะบังคับใช้กฎดังกล่าวเพื่อให้พระสงฆ์ทุกรูปปฏิบัติตามได้ จะมีก็แต่พระสงฆ์ที่ตั้งใจบวชเพื่อบรรลุนิพพาน และพระสงฆ์ที่มีจิตใจเข้มแข็งระดับหนึ่งแล้วเท่านั้นที่มีแนวโน้มจะปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ดังนั้น สิ่งสำคัญที่จะทำให้พระสงฆ์พ้นจากภัยอันเกิดจากเทคโนโลยี ก็คือ ตัวของพระสงฆ์เอง ถ้าท่านยังคงให้ความสนใจและ

^{๑๙} ผศ. ดร. บุญรอด บุญเกิด ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา อำเภอมือเมือง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๕.

^{๒๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิติพนฺธยกร) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๕.

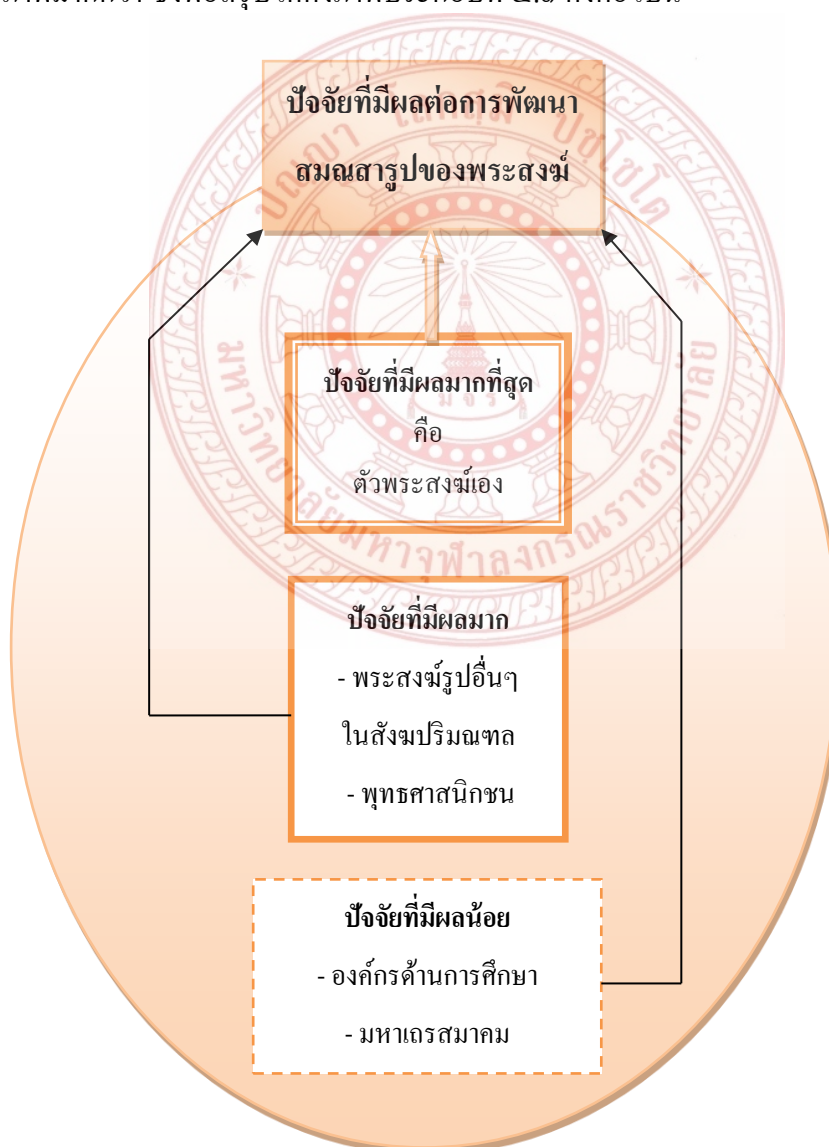
พอใจที่จะใช้เวลาไปกับสื่อสังคมต่างๆ หรือการเล่นเกม ดูหนัง ฟังเพลงผ่านโทรศัพท์มือถือหรือระบบอินเตอร์เน็ตจากอุปกรณ์ต่างๆ เวลาที่จะให้แก่การปฏิบัติภาวนาตลอดจนการศึกษาปริยัติธรรมก็ย่อมลดลงไปตามมา โอกาสที่จะพัฒนาความเข้มแข็งของจิตใจ จนสามารถเข้าถึงสมณสาธูปได้ก็จะน้อยลงไปเรื่อยๆ ตามมา

จากข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๘ ท่านดังกล่าว อาจทำให้พอสรุปได้ว่า ปัญหาที่ทำให้พระสงฆ์ไม่มีสมณสาธูปส่วนใหญ่เกิดจากสาเหตุภายในตัวพระสงฆ์เอง และพระสงฆ์รูปอื่นๆ ในสังฆปริณายกเป็นสำคัญ อาทิเช่น ความไม่ตระหนักในสมณสัญญาของตน และพระสงฆ์ผู้มีอาวุโสมากกว่าไม่ได้แนะนำสั่งสอนพระสงฆ์ที่มีอาวุโสน้อยกว่าในเรื่องการวางตัวและการปฏิบัติภาวนาอย่างจริงจัง เป็นต้น ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสมณสาธูปของพระสงฆ์รองลงมา ก็คือ พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในส่วนของการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระวินัยของพระสงฆ์ อันเป็นเหตุให้เกิดการปฏิบัติและดูแลพระสงฆ์ในทางที่ไม่เหมาะสมตามมา อีกทั้งยังนำมาสู่การชักจูงให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนในผลประโยชน์ทางธุรกิจและการเมืองอีกด้วย ดังนั้น ถ้าพุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระวินัยมากขึ้น อาจทำให้เกิดการเกรงกลัวต่อบาป และปฏิบัติต่อพระสงฆ์อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้พระสงฆ์สามารถดำรงสมณสาธูปอันดีงามของตนไว้ได้

สำหรับองค์กรด้านการศึกษา และสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยีนั้น อาจเป็นปัจจัยที่ส่งผลทั้งในด้านบวกและด้านลบต่อการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ อาทิเช่น การเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เรียนวิชาการทางโลกเช่นเดียวกับฆราวาสอาจมีผลให้พระสงฆ์มีเวลาที่จะให้กับการศึกษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติภาวนาน้อยลง ด้วยเหตุนี้ สถาบันการศึกษาต่างๆ อาจต้องกลับมาพิจารณาถึงขอบเขตของเนื้อหาในแต่ละรายวิชาและสัดส่วนของวิชาการทางโลกและทางธรรมให้เหมาะสมกับพระสงฆ์มากยิ่งขึ้น ในทำนองเดียวกัน การมีเทคโนโลยีต่างๆ ที่ทันสมัยให้พระสงฆ์ได้ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้นคว้าหรือศึกษาเล่าเรียน แต่ก็อาจส่งผลกระทบทางลบได้เนื่องจากเทคโนโลยีดังกล่าวอาจทำให้พระสงฆ์เข้าถึงสิ่งชั่วร้ายหรือสิ่งให้ความบันเทิงต่างๆ ได้ง่ายขึ้นตามมา ดังนั้น การออกกฎระเบียบที่ชัดเจนเกี่ยวกับขอบเขตในการใช้เทคโนโลยีสำหรับพระสงฆ์อาจเป็นสิ่งจำเป็น แต่เหนือสิ่งอื่นใดการส่งเสริมให้พระสงฆ์บำเพ็ญเพียรทางจิตอาจเป็นสิ่งที่ควรทำควบคู่กันไป เพื่อให้พระสงฆ์มีภูมิต้านทานทางใจมากขึ้นจะได้ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส และสิ่งชั่วร้ายๆ นั่นเอง

๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาทั้ง ๘ ท่านดังกล่าว ทำให้คณะผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์มากที่สุด คือ ตัวพระสงฆ์เอง ในขณะที่พระสงฆ์รูปอื่นๆ ในสังฆปริณตลและพุทธศาสนิกชนถือเป็นปัจจัยที่สำคัญรองลงมา สำหรับองค์กรด้านการศึกษาและมหาเถรสมาคมอาจมีผลต่อการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไม่มากนัก เนื่องจากบุคลากรที่อยู่ในสถาบันการศึกษาและมหาเถรสมาคมไม่สามารถกำกับดูแลพระสงฆ์ด้วยตนเองอย่างใกล้ชิด ดังนั้น ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ เช่น เจ้าอาวาส พระอุปัชฌาย์ ตลอดจนพุทธศาสนิกชนจึงอาจเป็นผู้ที่สามารถส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าถึงความมีสมณสาธูปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า ซึ่งพอสรุปได้ดังภาพประกอบที่ ๔.๑ ดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากภาพประกอบที่ ๔.๑ ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงระดับความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ โดยเรียงลำดับจากปัจจัยที่มีผลมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ตัวพระสงฆ์เอง พระสงฆ์รูปอื่นๆ ในสังฆปริณายกและพุทธศาสนิกชน และองค์กรด้านการศึกษาและมหาเถรสมาคม ตามลำดับ ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้ดังกล่าวนี้อาจไม่สอดคล้องกับกระแสสังคมที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีข่าวว่าพระสงฆ์กระทำผิดพระวินัย ผู้คนในสังคมมักเรียกร้องให้มหาเถรสมาคมเข้ามตรวจสอบ แก้ไข และหาทางป้องกันมิให้พระสงฆ์รูปอื่นกระทำผิดเช่นนั้นอีก เสมือนหนึ่งว่ามีเพียงมหาเถรสมาคมเท่านั้นที่ เป็นผู้กำกับดูแลพระสงฆ์ ทั้งที่ในความเป็นจริงประเทศไทยของเรามีพระสังฆาธิการหลายระดับ อีกทั้งยังมีพระอุปัชฌาย์ และพระผู้ใหญ่ภายในวัดที่สามารถแนะนำตักเตือนพระสงฆ์ในความดูแลของตนได้อย่างใกล้ชิด และมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้ที่พบในงานวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับคำกล่าวของพระครูภาวนาวิสุทธิคุณ ที่ว่า “การทำนุบำรุงพระศาสนาเป็นเรื่องของประชาชน”^{๒๑} ดังนั้น ถ้าประชาชนมีความตระหนักว่าการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยทำนุบำรุงพระศาสนาได้ ก็ควรช่วยกันสอดส่องดูแล โดยไม่มองว่าเป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคมหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ทั้งนี้ การที่ประชาชนจะช่วยพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ได้ก็ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความรู้ความเข้าใจในพระวินัยในระดับหนึ่งด้วย เพื่อจะได้สามารถถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้แก่บุตรหลาน เพราะถ้าพิจารณาให้ลึกลงไปอีกขั้นหนึ่งจะพบว่า พระสงฆ์ทุกรูปล้วนเคยเป็นลูกหลานของประชาชนมาก่อน การที่พระสงฆ์รูปหนึ่งรูปใดกระทำผิดพระวินัยหรือไม่สามารถดำรงตนเป็นพระสงฆ์ที่ดีได้อาจมิใช่เป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายในวัดหรือการหล่อหลอมทางสังคม หากแต่อาจเกิดจากการเลี้ยงดูของครอบครัวก็เป็นได้ ดังนั้น ประชาชนควรหาวิธีการเลี้ยงดูบุตรหลานให้เป็นคนดีมีคุณธรรมตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วัยอุปสมบท เพื่อให้พวกเขามีโอกาสเป็นพระสงฆ์ที่ถึงพร้อมด้วยสมณสาธูปมากยิ่งขึ้น อีกทั้ง เมื่อถึงวัยที่จะอุปสมบทได้ พ่อแม่ผู้ปกครองก็ควรส่งเสริมให้บุตรหลานศึกษาพระธรรมวินัย และช่วยเหลือกวดและพระอุปัชฌาย์ที่มีสมณสาธูปให้เป็นผู้ดูแลบุตรหลานของตนระหว่างที่เป็นบรรพชิต แนวทางดังกล่าวนี้อาจถือเป็นการป้องกันการกระทำผิดพระวินัยของพระสงฆ์แนวทางหนึ่ง และเป็นการส่งเสริมให้สังคมมีพระสงฆ์ที่มีสมณสาธูปจำนวนมากขึ้นอีกด้วย

^{๒๑} พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโร) ดำเนินการสัมภาษณ์ ณ วัดพระธรรมจักร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๕.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อวิเคราะห์สมณสาธูปตามแนวคิดของพุทธปรัชญา ๓) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) การศึกษาและวิเคราะห์เอกสารระดับปฐมภูมิ และระดับทุติยภูมิต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมณสาธูปของพระสงฆ์ และ ๒) การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นักวิชาการด้านพุทธศาสนาจำนวน ๘ ท่าน โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้พระสงฆ์ไทยจำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงความมีสมณสาธูป และข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องสมณสาธูปจากคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ทำให้พบว่า คำว่า “สมณสาธูป” มิได้ปรากฏในพระสูตรต่างๆ ของพระไตรปิฎก หากแต่ปรากฏในพระอรรถกถาเพียงสี่แห่งเท่านั้น และเมื่อพิจารณาจากบริบทในการใช้แล้วมีนัยว่า พระอรรถกถาจารย์ใช้คำดังกล่าวในความหมายว่า “ที่สมควรแก่สมณะ” ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ ที่เขียนโดยพระธรรมปิฎก และสอดคล้องกับความหมายที่ผู้คนโดยทั่วไปใช้ในการประเมินความถูกต้องเหมาะสมของการกระทำของพระสงฆ์ แต่ทั้งนี้ ความหมายดังกล่าวอาจไม่สอดคล้องกับความหมายของคำว่า “สมณะ” ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีความสงบกาย สงบวาจา และสงบใจ (สงบกิเลส) ดังนั้น การพิจารณาสมณสาธูปของพระสงฆ์จึงควรพิจารณาทั้งการแสดงออกภายนอก ได้แก่ การแสดงออกทางกายและวาจา ประกอบกับความสงบทางใจหรือระดับของจิตที่เป็นอิสระจากกิเลสร่วมด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารากศัพท์ของคำว่า “สาธูป” โดยละเอียดอาจแปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า “รูปหรือลักษณะที่เกิดขึ้นพร้อม” ดังนั้น คำว่า “สมณสาธูป” จึงอาจแปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า “ลักษณะที่เกิดขึ้นพร้อมความเป็นสมณะ” ซึ่งสอดคล้องกับความหมายที่พระครูภาวนาวิสุทธิคุณได้

กล่าวไว้ และสอดคล้องกับมโนทัศน์เกี่ยวกับคำว่า “สมณะ” ที่แท้จริงในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงรับรอง นั่นคือ พระอริยบุคคลในระดับต่างๆ (อริยสมณะ) อันได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ โดยพระอริยบุคคลเหล่านี้คือผู้ที่สามารถละสังโยชน์อย่างน้อยสามข้อแรกได้ และแตกต่างจากนักรบหรือพระสงฆ์โดยทั่วไปที่กำลังปฏิบัติสมณธรรมเพื่อความหลุดพ้น (สมมติสมณะ) ซึ่งยังไม่สามารถละสังโยชน์แม้เพียงสามข้อแรกได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อพิจารณาสมณสารูปของอริยสมณะอย่างกว้างๆ จะพบว่า ลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็นอริยสมณะในระดับพระโสดาบันก็คือ ความเป็นอิสระของจิตจากกิเลสหรือสังโยชน์สามข้อแรกได้ สำหรับลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็นอริยสมณะในระดับพระสกทาคามี คือ ความเป็นอิสระของจิตจากสังโยชน์สามข้อแรก ประกอบกับการละสังโยชน์ข้อที่สี่และห้าให้เบาบางลง ในขณะที่ลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็นอริยสมณะในระดับพระอนาคามี คือ ความเป็นอิสระของจิตจากสังโยชน์ห้าข้อแรกได้ และสำหรับสมณสารูปภายในหรือลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็นอริยสมณะในระดับพระอรหันต์ คือ ความเป็นอิสระของจิตจากกิเลสหรือสังโยชน์ทั้งสิบข้อได้อย่างหมดจด นั่นเอง

ในขณะที่เมื่อพิจารณาจากวิธีการเข้าถึงสมณสารูปของอริยสมณะ จะพบว่า ลักษณะที่เกิดขึ้นพร้อมความเป็นอริยสมณะทั้งหลาย ก็คือ วิสุทธิ ๗ ซึ่งประกอบไปด้วย สีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิฏฐิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ ทั้งนี้ การพัฒนาสีลวิสุทธิถือเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาจิตตวิสุทธิและวิสุทธิอื่นๆ ต่อไป ซึ่งสีลวิสุทธิดังกล่าวในขั้นตอนของการบำเพ็ญเพียรทางจิตนั้นมีได้หมายถึงความสงบทางกายและทางวาจาเท่านั้น หากแต่หมายรวมถึงความสงบใจอีกด้วย หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น “ศีลทางจิต” นั่นเอง ทั้งนี้ วิสุทธิ ๗ จะเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ได้นั้น ย่อมต้องอาศัยการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างถูกต้องตามแนวทางของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะนำไปสู่การประหารกิเลสได้อย่างหมดจดโดยอาศัยการเกิดขึ้นของมรรคมงคล ๘ เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการพัฒนาจิตที่ครอบคลุมทั้งส่วนของศีล สมาน และปัญญา ที่รวมเรียกว่า ไตรสิกขา อันได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ดังนั้น ถ้าการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักใดไม่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดมรรคมงคล ๘ ได้ ย่อมไม่สามารถนำไปสู่การประหารกิเลสได้อย่างหมดจดบริบูรณ์ ตัวอย่างเช่น การปฏิบัติสายเพ่งสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเพ่งดิน เพ่งไฟ หรือเพ่งคำบริกรรมอื่นๆ รวมทั้งสายที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติรับรู้ตามอาการต่างๆ ของจิตโดยไม่กำหนดจิตให้ตรงกับอาการนั้นๆ ก็อาจไม่ใช่วิธีการที่สามารถจะทำให้มรรคทั้ง ๘ องค์เกิดขึ้นได้ เพราะอย่างน้อยมรรคในข้อสัมมาวาจาก็ไม่อาจเกิดขึ้นจากวิธีการดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า การพิจารณาสมณสาธูปของอริยสมณะจะเน้นที่ความสงบใจ หรือสงบกิเลส (สมณสาธูปภายใน) เป็นสำคัญ ดังนั้น บุคคลที่มีใจแน่วแน่กับวชก็สามารถเป็นอริยสมณะ ดังกล่าวได้ ในขณะที่การพิจารณาสมณสาธูปของสมมติสมณะจะเน้นที่ความสงบทางกายและวาจา (สมณสาธูปภายนอก) เป็นหลัก ถ้าพระสงฆ์รูปใดมีการแสดงออกที่เรียบร้อย สำนวน สอดคล้องกับ บทบัญญัติแห่งศีลและอภิสมจารต่างๆ พระสงฆ์รูปนั้นก็ได้อาศัยว่ามีสมณสาธูปภายนอก แต่ถ้า พระสงฆ์รูปดังกล่าวบำเพ็ญเพียรทางจิตจนสามารถละสังโยชน์ได้อย่างน้อยสามข้อแรกร่วมด้วย ท่านก็จะได้อาศัยเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมณสาธูปทั้งภายในและภายนอก หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นสมณะที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา ดังนั้น พระสงฆ์ที่พยายามรักษาศีลอย่างเคร่งครัดเพียงอย่างเดียวโดยไม่พยายามปฏิบัติภาวนาตามแนวทางของพระพุทธเจ้า จึงไม่อาจเข้าถึงความเป็นสมณะที่แท้จริงในพระพุทธศาสนาได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเกณฑ์การตัดสินความมีสมณสาธูปภายนอกของ พระสงฆ์ ก็คือ บทบัญญัติแห่งสิกขาบททั้งในและนอกพระปาฏิโมกข์ ในขณะที่เกณฑ์การตัดสิน ความมีสมณสาธูปภายใน ก็คือ ความสามารถในการสงบกิเลส ซึ่งในการประเมินสมณสาธูป ภายนอกของพระสงฆ์ ถ้าพุทธศาสนิกชนหรือผู้ประเมินท่านใดมีความรู้เกี่ยวกับบทบัญญัติแห่ง สิกขาบทดังกล่าวก็สามารถจะพิจารณาได้ว่าพระสงฆ์รูปใดมีสมณสาธูป และพระสงฆ์รูปใดไม่มี สมณสาธูป แต่สำหรับการประเมินสมณสาธูปภายในนั้นอาจเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากหรืออาจกระทำ ไม่ได้เลยสำหรับผู้ประเมินโดยทั่วไปที่มีใจอริยสมณะ เพราะผู้ที่จะสามารถประเมินระดับจิตของ บุคคลอื่นได้ว่าละกิเลสได้อย่างเด็ดขาดมาน้อยเพียงใดจำเป็นต้องมีระดับจิตที่สูงกว่าผู้ที่ถูกประเมิน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าคำว่า “สมณสาธูป” ที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ อาจหมายถึงเกณฑ์ที่ใช้ในการ ประเมินเฉพาะสมณสาธูปภายนอกเท่านั้น

นอกจากนี้ ในความเป็นจริงการแสดงออกภายนอกของอริยสมณะและสมมติสมณะอาจดู ไม่ต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลายๆ ตัวอย่างที่เคยมีตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันที่อริย สมณะบางรูปอาจมีสมณสาธูปภายนอกที่ไม่ค่อยเรียบร้อยอย่างที่ควรจะเป็นด้วยเหตุแห่งสัญญาเดิม ที่ติดตัวมาแต่ชาติก่อนๆ ดังเช่น กรณีของพระสารีบุตร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากกรณีดังกล่าวจะ สังเกตได้ว่าแม้ผู้คนรอบข้างของท่านจะพากันตำหนิว่าท่านมีกิริยามารยาทไม่ค่อยเรียบร้อย แต่ พระพุทธเจ้าก็มีได้ทรงตำหนิท่านแต่อย่างใด ซึ่งแสดงนัยสองประการ คือ ๑) พระพุทธเจ้าทรงเน้นที่ การพัฒนาสมณสาธูปภายในมากกว่าสมณสาธูปภายนอก เพราะการแสดงออกใดๆ ของพระอรหันต์ จัดเป็นปาปมุตซึ่งบุคคลไม่ควรถือสา เพราะมิได้เกิดจากอิทธิพลของกิเลสจึงมิได้ก่อให้เกิดกรรมใดๆ และ ๒) สิลวิสุทธินิวิสุตติ ๓ อาจเน้นที่ความบริสุทธิ์ของการปฏิบัติตนตามสิกขาบทในพระปาฏิ โมกข์เป็นสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาวิสุทธิต่อ ๖ ขั้นตามมา ในขณะที่การมีมารยาทอัน

ดีตามบทบัญญัติแห่งสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์นั้น ถือเป็นส่วนเสริมให้พระสงฆ์สามารถดำรงตนตามสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น อีกทั้งการมีมารยาทอันดีดังกล่าวยังเอื้อให้บุคคลอื่นเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวพระสงฆ์รูปนั้นๆ มากยิ่งขึ้นอีกด้วย ดังนั้น อริยสมณะจึงอาจกระทำความมารยาทอันดีงามได้บ้าง แต่คงไม่ถึงกับกระทำความผิดร้ายแรงใดๆ เพราะท่านทั้งหลายเหล่านี้ย่อมมีความเมตตาและมีสติปัญญาในการแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้สูงกว่าบุคคลทั่วไป อีกทั้งจากการสืบค้นในพระไตรปิฎกทุกเล่มยังไม่พบว่ามียกย่องพระวินัยร้ายแรงจนพระพุทธรเจ้าทรงดำหนิ

ทั้งนี้ การดำเนินชีวิตหรือการกระทำของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ดังเช่นปัจจุบันอาจเปลี่ยนไปมากเมื่อเทียบกับในสมัยพุทธกาล ดังนั้น การพิจารณาสมณสาธูปภายนอกของพระสงฆ์อาจใช้บทบัญญัติแห่งศีลและอภิสมจารที่มีอยู่แล้วอาจไม่เพียงพอที่จะตัดสินได้ว่าการกระทำนั้นๆ เหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากการกระทำบางอย่างของพระสงฆ์อาจไม่สามารถเทียบเคียงกับสิกขาบทต่างๆ อย่างตรงไปตรงมาได้ เช่น การร่วมมือกับนักธุรกิจเพื่อฟอกเงิน การช่วยนักการเมืองหาเสียง และการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ในทางปฏิบัติจึงจำเป็นต้องใช้เกณฑ์การพิจารณาอื่นร่วมด้วย นั่นคือ การพิจารณาว่าการกระทำนั้นๆ สอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดทางศาสนาหรือไม่ โดยมีเกณฑ์ย่อยจำนวน ๔ กลุ่มที่พระพุทธรเจ้าทรงใช้เป็นกรอบคร่าวๆ ในการพิจารณาการกระทำต่างๆ ของพระสงฆ์ในยุคเริ่มแรกของการเผยแผ่ศาสนา กล่าวคือ ๑) ความเป็นคนเลื่องง่าย บำรุงง่าย ๒) ความเป็นคนมักน้อย สันโดษ และไม่สะสม ๓) การเป็นผู้ขัดเกลา กำจัด และมีอาการนำเลื่อมใส ๔) การเป็นผู้ไม่คลุกคลี และปรารถนาความเพียร ดังนั้น ถ้าการกระทำใดไม่ขัดต่อเกณฑ์ย่อยดังกล่าว จะถือว่าเป็นการกระทำที่ดีงาม ในทางตรงกันข้าม ถ้าการกระทำใดขัดแย้งกับเกณฑ์ย่อยข้อใดข้อหนึ่งดังกล่าว อาจถือได้ว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ไม่พึงประพฤติปฏิบัติ เพราะไม่เอื้อต่อการบรรลุธรรมหรือการหลุดพ้นจากกิเลสต่างๆ นั่นเอง

สำหรับการวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์นั้น ถึงแม้จะเป็นสิ่งประชาชนและพระสงฆ์ด้วยกันควรกระทำเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งตัวพระสงฆ์เอง และความเลื่อมใสของประชาชน แต่ก็ควรเป็นไปอย่างระมัดระวังด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือ ๑) บุคคลโดยทั่วไปมีอาจล่วงรู้ระดับจิตของพระสงฆ์แต่ละรูปได้ จึงไม่สามารถแยกได้ว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นอริยสมณะหรือสมมติสมณะ และ ๒) บุคคลโดยทั่วไปอาจขาดความรู้ความเข้าใจในบทบัญญัติแห่งศีลและอภิสมจารต่างๆ ของพระสงฆ์ จึงอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือการตีความผิดได้โดยง่าย ด้วยเหตุนี้ จึงนำมาสู่หลักการพื้นฐานที่ประชาชนหรือผู้วิจารณ์ควรนำมาพิจารณาก่อนการวิพากษ์วิจารณ์ ๓ ประการ คือ ๑) บุคคลควรตระหนักในขอบเขตความรู้ของตน เพราะบุคคลทั่วไปมักพิจารณาได้แค่สมณสาธูปภายนอกของพระสงฆ์ ไม่สามารถพิจารณาสมณสาธูปภายในของท่านได้ จึงมีอาจยืนยัน

ได้ว่าพระสงฆ์รูปหนึ่งๆ เป็นพระอรหันต์หรือไม่ หรือเป็นอริยสมณะระดับใด อีกทั้งบุคคลโดยทั่วไปมักไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับ ศิลและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ของพระสงฆ์ ดังนั้นบุคคลจึงควรศึกษาให้เข้าใจชัดเจนก่อนจึงจะทำการวิพากษ์วิจารณ์ ๒) บุคคลควรมีเจตนาที่ดีในการวิพากษ์วิจารณ์ คือ มีความเมตตาหรือปรารถนาดีต่อพระสงฆ์รูปนั้นๆ และพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง มิได้มีเจตนาที่จะทำลายชื่อเสียง หรือเจตนาไม่ดีอื่นๆ แอบแฝง เพราะถ้าวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเจตนาที่ไม่เป็นกุศลก็อาจเกิดบาปโทษต่อตนเองอีกด้วย และ ๓) บุคคลควรเลือกใช้วิธีการวิพากษ์วิจารณ์ที่สร้างสรรค์ อาทิเช่น การบอกกล่าวพระสงฆ์รูปนั้นๆ ด้วยความสุภาพ หรือแจ้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้พระผู้ใหญ่หรือหน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลพระสงฆ์ทราบเพื่อดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริง และพิจารณาตัดสินต่อไป ส่วนวิธีการที่พึงละเว้น อาทิเช่น การติเตียนด้วยคำที่หยาบคาย และการเผยแพร่หรือส่งต่อข้อมูลผ่านสื่อสังคมต่างๆ ซึ่งมักก่อให้เกิดความเสียหายเป็นวงกว้างก่อนมีการพิจารณาตรวจสอบจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์ และความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนที่ยั่งยืนสืบต่อไป

นอกจากนี้ การพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ก็เป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนในสังคมควรให้ความสำคัญด้วยเช่นกันเพราะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ ในการนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทยจากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๘ ท่าน ซึ่งครอบคลุมสาเหตุทั้ง ๔ ด้านที่ทำให้พระสงฆ์ไทยไม่สามารถเข้าถึงความมีสมณสาธูปอันได้แก่ ๑) พระสงฆ์ ๒) พุทธศาสนิกชน ๓) องค์กรด้านการศึกษา และ ๔) สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี ดังตารางสรุปประเด็นปัญหาและแนวทางในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทยดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๕.๑ สรุปประเด็นปัญหาและแนวทางในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย

ลำดับที่	ประเด็นปัญหา	แนวทางการพัฒนาสมณสาธูป
๑	พระสงฆ์ ๑. ไม่สามารถลดละกิเลสได้ ๒. ไม่ตั้งใจที่จะละกิเลสอย่างแท้จริง ๓. เกิดความท้อแท้ในการปฏิบัติสมณธรรมเพื่อความหลุดพ้น และขาดแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนเยี่ยงบรรพชิต ๔. พระสงฆ์ขาดการกล่อมเกล่าอย่างถูกต้องจากพระสงฆ์ภายในวัด จึงถูกสิ่งภายนอกชั่วๆ เข้ายวนได้ง่าย	- ผู้บวชควรเชื่อว่าชีวิตพระสงฆ์เป็นชีวิตที่ดี ที่ประเสริฐ และพยายามลดละกิเลสของตน - มหาเถรสมาคมควรให้ความสนใจเรื่องการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ และกระทำให้เป็นแบบอย่างที่ดี - ผู้ที่ตัดสินใจบวชพึงตระหนักไว้ในตนเองว่า กำลังจะเป็นพระสงฆ์ตั้งแต่ก่อนบวช - ศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อให้ทราบแนวทางการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมกับสมณเพศ - เลือกครู หรือวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถในการฝึก และชี้แนะแนวทางการปฏิบัติสมณธรรมได้อย่างถูกต้อง (สอนวิธีทำให้มรรค ๘ เกิดได้) - สร้างวิปัสสนาจารย์และพระอุปัชฌาย์ ที่มีความรู้ด้านปฏิบัติภาวนา และเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในด้านการปฏิบัติตนในฐานะบรรพชิต - พระอุปัชฌาย์และพระสงฆ์ในวัดควรแนะนำสั่งสอนพระผู้บวชใหม่เกี่ยวกับการปฏิบัติภาวนา และการวางตัวที่เหมาะสมในฐานะบรรพชิต - บุคคลที่จะอุปสมบทควรเลือกวัดที่จะจำพรรษาที่มีความพร้อมในด้านบุคลากรที่สามารถช่วยชี้แนะการปฏิบัติภาวนาได้ มิใช่วัดที่เน้นการจำหน่ายวัดมุงกลหรือประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์

ลำดับที่	ประเด็นปัญหา	แนวทางการพัฒนาสมณสาธูป
๒	พุทธศาสนิกชน ๑. พุทธศาสนิกชนจำนวนมากขาดความรู้และความใส่ใจเกี่ยวกับพระวินัยของพระสงฆ์ ๒. พุทธศาสนิกชนมักปรนเปรอพระสงฆ์ด้วยสิ่งของที่เกินความจำเป็นแก่การดำรงชีวิต ๓. พุทธศาสนิกชนมักเพิกเฉยเมื่อพบเห็นการกระทำผิดพระวินัยของพระสงฆ์ ๔. พุทธศาสนิกชนแต่ละกลุ่มมักอุปถัมภ์พระสงฆ์ที่ถือว่าเป็นพวกของตนโดยไม่สนใจสมณสาธูปของพระสงฆ์เหล่านั้น	- พุทธศาสนิกชนควรศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพระวินัยของพระสงฆ์ เพื่อจะได้ปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสม - พุทธศาสนิกชนไม่ควรปรนเปรอพระสงฆ์ด้วยวัตถุสิ่งของที่เกินความจำเป็น แต่ควรถวายเฉพาะสิ่งของต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอันได้แก่ ปัจจัยสี่ - พุทธศาสนิกชนควรสนับสนุนพระสงฆ์ในด้านการปฏิบัติภาวนาและศึกษาพระปริยัติธรรมมากยิ่งขึ้น - พุทธศาสนิกชนควรช่วยกันสอดส่องดูแลและดำเนินการตักเตือนพระสงฆ์ที่กระทำผิดพระวินัย - พุทธศาสนิกชนควรให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์โดยพิจารณาที่สมณสาธูปของท่านเป็นสำคัญ อีกทั้งยังควรศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อใช้ในการพิจารณาสมณสาธูปของพระสงฆ์
๓	องค์กรด้านการศึกษา ๑. พระสงฆ์ในชนบทไม่ค่อยได้รับการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ๒. พระสงฆ์ใส่ใจใคร่รู้ในวิชาความรู้ทางโลกมากเกินไป จนไม่สนใจการปฏิบัติภาวนา	- ผู้บริหารพระสังฆาธิการทุกระดับควรเข้ามาจัดการศึกษาแก่พระสงฆ์ในชนบทให้ทั่วถึง - ควรสร้างวิปัสสนาจารย์และพระอุปัชฌาย์ที่มีสมณสาธูปแทรกซึมอยู่ในชุมชนสงฆ์เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระสงฆ์รูปอื่นๆ - ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้ศึกษาทั้งพระปริยัติธรรมและการปฏิบัติภาวนาควบคู่กันไป

ลำดับที่	ประเด็นปัญหา	แนวทางการพัฒนาสมณสาธูป
๔	สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี ๑. เทคโนโลยีการสื่อสารรูปแบบต่างๆ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของพระสงฆ์มากเกินไป	- พระสงฆ์ควรใช้เทคโนโลยีการสื่อสารอย่างมีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ และรู้จักใช้ในทางสร้างสรรค์ เช่น เผยแผ่ธรรมะ เป็นต้น - ให้การศึกษาแก่พระสงฆ์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และมีปัญญาในการตัดสินใจได้ว่าท่านควรจะทำปฏิบัติตนเช่นไร เพื่อให้ถูกต้องตามหลักสมณสาธูป - พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาส พระอุปัชฌาย์ หรือพระผู้ใหญ่ในวัดควรเป็นผู้ชี้แนะพระสงฆ์ในความดูแลให้ใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม - หน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลพระสงฆ์ เช่น มหาเถรสมาคม ควรเข้ามามีบทบาทในการออกกฎระเบียบโดยละเอียดเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสำหรับพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดความชัดเจน และเป็นไปในแนวทางเดียวกันทั่วประเทศ

จากตารางข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ปัญหาที่ทำให้พระสงฆ์ไม่มีสมณสาธูปส่วนใหญ่เกิดจากพระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนเป็นสำคัญ ส่วนแนวทางการพัฒนาส่วนใหญ่จะต้องอาศัยตัวพระสงฆ์เอง และพระสงฆ์รูปอื่นๆ ในสังฆปริณายก โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้ที่มีหน้าที่กำกับดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ในระดับรากหญ้า อันได้แก่ พระอุปัชฌาย์ และพระผู้ใหญ่ภายในวัด ซึ่งควรเป็นผู้คอยชี้แนะและตักเตือน เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับพระสงฆ์มากที่สุด และจะเป็นการดียิ่งถ้าผู้ที่อยู่ใกล้ชิดดังกล่าวสามารถกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี และมีความรู้ความเข้าใจทั้งในเรื่องการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับเป็นพระสงฆ์ และการปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง

สำหรับประเด็นปัญหาอันเกิดจากพุทธศาสนิกชนนั้น ส่วนใหญ่มักเกิดจากการที่พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในพระวินัยของพระสงฆ์ จึงเป็นเหตุให้ปฏิบัติและดูแลพระสงฆ์ในทางที่ไม่ถูกต้องสมควร จนก่อให้เกิดบาปโทษแก่ตนเอง อีกทั้งยังทำให้พระสงฆ์ไม่สามารถ

รักษาสีลให้บริสุทธิได้ ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนิกชนจึงควรศึกษาพระวินัยไว้บ้างเพื่อให้สามารถปฏิบัติตนและดูแลพระสงฆ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ส่วนประเด็นปัญหาเกี่ยวกับองค์กรด้านการศึกษาและสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยีนั้น อาจถือเป็นปัจจัยที่สำคัญรองลงมา และเป็นประเด็นที่บุคคลหลายฝ่ายในสังคมควรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา อาทิเช่น พระผู้ใหญ่ในวัด พระอุปัชฌาย์ ผู้บริหารพระสังฆาธิการทุกระดับ และมหาเถรสมาคม เป็นต้น เพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์ไทยสามารถเข้าถึงความมีสมณสาธูปกันมากยิ่งขึ้น และเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนสืบไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งต่อไป อาจมุ่งเน้นที่การศึกษาเกี่ยวกับสมณธรรมของพระพุทธเจ้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบว่าแนวทางปฏิบัติใดที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์สามารถเข้าถึงการมีสมณสาธูปภายในได้อย่างแท้จริง เพราะในปัจจุบันพระพุทธานุสสาถูกแบ่งเป็นนิกายต่างๆ มากมาย และมีแนวทางปฏิบัติภวณแตกต่างกัน ทั้งที่ตอนเจ้าชายสิทธัตถะทรงบรรลุนพระอรหันต์นั้น พระองค์ทรงบรรลุนเพียงครั้งเดียว ดังนั้น แนวทางในการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ตามแนวทางของพระองค์น่าจะมีเพียงแนวทางเดียว ด้วยเหตุนี้ จึงอาจเป็นไปได้ว่าแนวทางการปฏิบัติที่แตกต่างกันเหล่านี้น่าจะมีแนวทางจำนวนหนึ่งที่บิดเบือนไปจากคำสอนของพระองค์ ทั้งนี้ เมื่อพบว่าแนวทางใดไม่ถูกต้องตามสมณธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็อาจร่วมกันหาทางออกเพื่อปรับปรุงให้แนวทางนั้นเป็นไปอย่างถูกต้องต่อไป นอกจากนี้ งานวิจัยฉบับนี้อาจมุ่งเน้นเฉพาะมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์โดยรวม ดังนั้น ในการทำวิจัยครั้งต่อไป อาจมีการสัมภาษณ์เชิงลึกพระสงฆ์ที่เคยกระทำผิดพระวินัย เพื่อวินิจฉัยสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา และเพื่อเป็นประโยชน์ในการหาแนวทางการป้องกันปัญหาดังกล่าวที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดิบ. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดิบ, ๒๕๓๔.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดิบ. วิสุทธิธรรมรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดิบ, ๒๕๒๗.

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ

๒.๑ หนังสือ

กฎหมายตราสามดวง. เล่ม ๔, กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของครุสภา, ๒๕๐๕.

ชินสกเถระ. พระธรรมจักรเทศนาฎีกา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕.

_____. พุทธวิหาร ศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๘.

บุญมี แท่นแก้ว. จริยธรรมกับชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. นนทบุรี : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๖๐.

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), ศ.ดร. พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

_____. จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พินิจ ลาภานันท์ และแทนพันธุ์ แสนพันธุ์ บัวใหม่. พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมของพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๕๗.

วสิน อินทสระ. ความสุขที่หาได้ง่าย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). **งานที่ได้ผล คนก็เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์ธรรมะ, ๒๕๖๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๑, นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒนมหาเถร). **ศีลของพระและสมณวิสัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.

สุนทร ฌ รั้งยี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธศาสนา: ทรรศนะและวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. สำนักพิมพ์มติชน: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๓.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **รายงานผลการเสวนา บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานศาสนา, ๒๕๔๔.

อุบาสิกานเนบ มหานิรานนท์. **แนะแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา ตอน วิสุทธิ ๗**. กรุงเทพมหานคร : หจก. ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๘.

๒.๒.บทความ

กฤติน จันทรสนธิมา. “การบริหารจัดการการเงินของวัดภายใต้หลักธรรมาภิบาล,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙): ๓๓-๕๑.

คนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์. “การวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยขององค์การและกระบวนการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาของประเทศไทยในเชิงประสิทธิภาพด้านคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๓๕ – ๕๕.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. “แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗): ๒๕-๕๔.

วัชรระ งามจิตรเจริญ. “พระสงฆ์ทำผิดพระวินัยและกฎหมาย: จุดอ่อนและวิธีแก้ไข,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๕-๓๒.

สกุล อันมา. “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในมุมมองของประชาชนในตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัด
ชลบุรี,” วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔๑ (มกราคม-
เมษายน ๒๕๕๘): ๑-๒๐.

อ้อมเดือน สดมณี, ผศ.ดร., และคณะ. “ทัศนคติของคนไทยปัจจุบันเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
ไทย,” วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓,
(กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๓): ๒๓-๓๗.

๒.๓ รายงานการวิจัย

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์, ศ.ดร. สื่อสารมวลชนกับความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา. รายงานการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

คนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์. พระสงฆ์กับทรัพย์สินส่วนตัว. รายงานการวิจัย ศูนย์พุทธศาสนศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

สมิทธิพล เนตรนิมิต, ผศ.ดร. ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย: วิถีชีวิตและบทบาทของ
พระสงฆ์. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๓.

๒.๔ สัมภาษณ์

ชาญณรงค์ บุญหนุน, ผศ. ดร. อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. สัมภาษณ์, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘.

บรรจบ บรรณรุจิ, ผศ. ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สัมภาษณ์, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘.

บุญรอด บุญเกิด, ผศ. ดร. คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา อำเภอเมือง
จังหวัดชลบุรี. สัมภาษณ์, ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๘.

พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโร). ประธานกัมมัฏฐานาจริยะแห่งศูนย์กลางการศึกษา
วิปัสสนาธุระพุทธวิหาร วัดพระธรรมจักร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก. สัมภาษณ์, ๕
กันยายน ๒๕๕๘.

พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์). เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ. สัมภาษณ์,
๒๑ กันยายน ๒๕๕๘.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุณากร), รศ. ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สัมภาษณ์, ๒๐
ตุลาคม ๒๕๕๕.

พระราชปรีดีติมูล (สาธิต ปญญาวิโร). เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด และเจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง อำเภอ
เมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. สัมภาษณ์, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๕.

สมภาร พรหมทา, ศ. ดร. อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๕.

๒.๕ เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

ครบข่าว 8, “พระธาตุเรซิน พิสูจน์ เมื่อประหลาดจากพระรูปหนึ่งจำวัดอยู่ที่ ต.วังอ่าง อ.ชะอวด
จนครศรีธรรมราช,” <<https://www.youtube.com/watch?v=37Ei03EbXso>>, 11
กรกฎาคม ๒๕๕๘. สืบค้นเมื่อ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ณัฐพงษ์ สังข์กลิ่นหอม, “ประเภทของพระสงฆ์,”
<<https://sites.google.com/site/nathphngssangkhklinhxmiom/prapheth-khxng-phra-sngkh>>, สืบค้นเมื่อ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕.

คณัฏ ไซโยธา, รศ., “ภิกษุ-สมณะ พระ-สงฆ์,”
<<https://manager.co.th/Dhamma/viewnews.aspx?NewsID=9490000112167>>, สืบค้น
เมื่อ ๔ กันยายน ๒๕๕๕.

ทองย้อย แสงสินชัย, “บาลีวันละคำ,”
<<https://m.facebook.com/tsangsinchai/posts/910652912361780>>, สืบค้นเมื่อ ๓
สิงหาคม ๒๕๕๕.

_____. “ปาปมุต อ่านว่า ปา-ปะ-มุต แยกศัพท์เป็น ปาป + มุต,”

<<http://dhamma.serichon.us/%E0%B8%9B%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%93%E0%B8%81%E0%B8%B0/%E0%B8%9B%E0%B8%B2%E0%B8%9B%E0%B8%A1%E0%B8%B8%E0%B8%95%E0%B8%AD%E0%B9%88%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B9%88%E0%B8%B2-%E0%B8%9B%E0%B8%B2-%E0%B8%9B%E0%B8%B0-%E0%B8%A1%E0%B8%B8%E0%B8%94-%E0%B9%81/>>, สืบค้นเมื่อ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ทีมงานพันทิป, “พระเล่นอินเทอร์เน็ตนี้ผิควินัยสงฆ์ใหม่คะ,”

<<https://pantip.com/topic/30387603>>, สืบค้นเมื่อ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๕.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, “วิพากษ์วิจารณ์, วิพากษ์,วิจารณ์,”

<http://www.royin.go.th/dictionary/>, สืบค้นเมื่อ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

พระจุลนายก (สุชาติ อภิชาโต), “พระธรรมเทศนา กำลังใจ ตอนที่ ๘ เรื่อง บิณฑบาต,”

<http://www.kammattana.com/D_131.htm>, ๕ ตุลาคม ๒๕๖๐. สืบค้นเมื่อ ๕

พฤษภาคม ๒๕๕๕.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), “ธรรมบรรยายเรื่อง มหาสติปัฏฐาน,”

<[http://topicstock.pantip.com/religious/topicstock/2011/09/Y11089652/Y11089652.ht](http://topicstock.pantip.com/religious/topicstock/2011/09/Y11089652/Y11089652.html)

ml>, สืบค้นเมื่อ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๕.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี ป.ธ. ๕), “พจนานุกรมไทยบาลี,”

<<http://www.palidict.com/%E0%B8%9E%E0%B8%88%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%B8%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B8%9A%E0%B8%B2%E0%B8%A5%E0%B8%B5>>, สืบค้นเมื่อ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี ป.ธ. ๕), “พจนานุกรมไทยบาลี,”

<<http://www.palidict.com/dl/VerbBase.pdf>>, สืบค้นเมื่อ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

พระพิพิธธรรมสุนทร, “อภิธรรมออนไลน์,” <<http://abhidhamonline.org/visudhi.htm>>, สืบค้นเมื่อ

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

พระไพศาล วิสาโล, “การปฏิรูปและฟื้นฟูพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์,”

<<http://www.visalo.org/article/budKarnpatiroob.htm>>, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, “พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔,”

<<http://www.royin.go.th/dictionary/>>, สืบค้นเมื่อ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

Japanese Gourmet Bangkok, “รู้จักกับ ชาบู ชาบู”, <<http://jfoodsbbkk.namjai.cc/e49178.html>>,

สืบค้นเมื่อ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บทความการวิจัย
การวิพากษ์วิจารณ์สมณสารูปของพระสงฆ์
A Criticism of a Buddhist Monk's Samanāsārūpa

ดร.อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ดร.พระมหามงคลกานต์ (กลางพนม) ฐิตธมฺโม คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.สุปรียาส์ กาญจนพิศศาล ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อวิเคราะห์สมณสารูปของพระสงฆ์โดยใช้พื้นฐานของมโนทัศน์เกี่ยวกับสมณะในพระพุทธศาสนา และ ๒) เพื่อเสนอแนะหลักการเบื้องต้นในการวิพากษ์วิจารณ์สมณสารูปของพระสงฆ์ จากการศึกษาพบว่า สมณสารูป หมายถึง ลักษณะที่เกิดขึ้นพร้อมความเป็นสมณะ อันประกอบด้วยสองมิติ คือ ลักษณะของจิต (สมณสารูปภายใน) และลักษณะที่แสดงออกทางกายและวาจา (สมณสารูปภายนอก) โดยเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาสมณสารูปภายใน คือ ระดับความสามารถของจิตที่สามารถละสังโยชน์ได้ ส่วนการพิจารณาสมณสารูปภายนอกต้องอาศัยบทบัญญัติแห่งศีลและอกิสมาจารต่างๆ เป็นเกณฑ์ ประกอบกับการพิจารณาความสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาร่วมด้วย อย่างไรก็ตาม บุคคลทั่วไปมักจะพิจารณาได้แค่เพียงสมณสารูปภายนอกของพระสงฆ์เท่านั้น ไม่สามารถพิจารณาสมณสารูปภายในของท่านได้ จึงทำให้ไม่สามารถทราบได้ว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นอริยสมณะ หรือเป็นอริยสมณะระดับใด อีกทั้งบุคคลโดยทั่วไปก็ไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับศีลและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ของพระสงฆ์ ด้วยเหตุนี้การวิพากษ์วิจารณ์จึงควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง โดยตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐาน ๓ ประการ คือ ๑) บุคคลควรตระหนักในขอบเขตความรู้ของตน ๒) บุคคลควรมีเจตนาที่ดีในการวิพากษ์วิจารณ์ และ ๓) บุคคลควรเลือกใช้วิธีการวิพากษ์วิจารณ์ที่สร้างสรรค์

คำสำคัญ: สมณสารูป, สมณะ, พระสงฆ์, การวิพากษ์วิจารณ์

Abstract

The paper has two objectives, namely; 1) To analyze a Buddhist monk's proper behavior (samaṇasāruppa) based on the concept of a Buddhist monk (samaṇa) in Buddhism; and 2) To suggest the basic principles of a good criticism on the topic of a Buddhist monk's proper behavior. The results of the study have been discovered that the word "samaṇasāruppa" means the qualities coincided with priesthood (being samaṇa) which composed of two dimensions; mental qualities of a Buddhist monk's proper behavior (internal samaṇasāruppa) and bodily and verbal qualities of a Buddhist monk's proper behavior (external samaṇasāruppa). The criteria for the consideration of the mental qualities of a Buddhist monk's proper behavior is a level of the mental ability in eliminating fetters (saṃyojana). The consideration of bodily and verbal qualities of a Buddhist monk's proper behavior depends on precepts and practical traditions of Buddhist monk, including the ultimate goal of Buddhism. However, a layman has limitations of criticism to the Buddhist monk's proper behavior. He can observe only bodily and verbal qualities of a Buddhist monk's proper behavior, but not mental qualities of a Buddhist monk's proper behavior, so he cannot know whether Noble monk (ariyasamaṇa) is and at which level. He cannot understand each precept and practical tradition of the Buddhist monk thoroughly. Therefore, people should criticize a Buddhist monk's proper behavior carefully based on three principles; 1) They should realize the limitations of their knowledge; 2) They should criticize based on their goodwill; and 3) They should choose the creative ways to criticize.

Keywords: Samaṇasāruppa, Samaṇa, Buddhist monk, Criticism

บทนำ

ในยุคปัจจุบันกระแสการวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ในสังคมไทยเป็นไปอย่างแพร่หลายมากขึ้น สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะการรับรู้ข่าวสารในยุคโลกาภิวัตน์ดังที่เห็นกันอยู่ในขณะนี้มักเป็นไปอย่างรวดเร็ว และผู้รับข่าวสารก็มีหลากหลายช่องทางที่สามารถจะตอบโต้ต่อกระแสข่าวดังกล่าวได้ ทั้งนี้ ไม่ว่าข่าวสารดังกล่าวจะเป็นจริงหรือเป็นเท็จประการใดก็ตาม ผู้รับข่าวสารจำนวนมากมักจะเชื่อโดยปราศจากการตรวจสอบ อีกทั้งยังเกิดความรู้สึกเสื่อมศรัทธาในพระสงฆ์และสถาบันทางพระพุทธศาสนาโดยรวมตามมา พุทธศาสนิกชนหลายคนอาจตัดสินใจไม่ไปทำบุญใส่บาตรเหมือนแต่ก่อน อันเป็นเหตุให้ขาดโอกาสในการสร้างบุญสร้างกุศล และเป็นเหตุให้ศาสนสถานต่างๆ ขาดกำลังหลักในการอุปถัมภ์ค้ำจุนด้านปัจจัยสี่และการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา ในขณะที่พุทธศาสนิกชนบางส่วนอาจตัดสินใจเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นเพราะความรู้สึกทางลบที่เกิดขึ้นจากข่าวสารดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ จึงจะเห็นได้ว่าแม้จะมีเพียงพระสงฆ์ไม่กี่รูปเท่านั้นที่กระทำผิดพระวินัยหรือกระทำการที่ไม่ถูกต้องดีงาม แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นขยายเป็นวงกว้างทั้งต่อตัวพระสงฆ์เอง พุทธศาสนิกชน และสถาบันทางพระพุทธศาสนาต่างๆ อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม คำหนึ่งที่มีถูกใช้ในการวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ก็คือ คำว่า “สมณสาธูป” ซึ่งถ้าพระสงฆ์รูปใดกระทำความผิดหรือกระทำในสิ่งที่ญาติโยมคิดว่าไม่ถูกต้องเหมาะสม ท่านก็มักจะถูกวิจารณ์ว่าไม่มีสมณสาธูปหรือประพฤติตนไม่สมกับสมณเพศ ดังนั้น คำว่า “สมณสาธูป” จึงถูกใช้เสมือนเป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมอย่างกว้างๆ ที่ใช้พิจารณาการกระทำของพระสงฆ์ โดยเฉพาะในแง่ของการแสดงออกทางกายและวาจาซึ่งผู้คนสามารถสังเกตเห็นได้ง่าย ทั้งที่ มีผู้วิจารณ์จำนวนไม่น้อยที่ไม่เข้าใจอย่างชัดเจนว่าสมณสาธูปแท้จริงแล้วคืออะไร ข้อควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติของพระสงฆ์มีอะไรบ้างที่นำไปสู่การตัดสินและวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความกระจ่างเบื้องต้นเกี่ยวกับคำว่าสมณสาธูป และเกณฑ์การพิจารณาความมีสมณสาธูปของพระสงฆ์ เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามที่ว่า การวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์เป็นสิ่งที่ควรทำหรือไม่ เพราะเหตุใด และถ้าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ ผู้กระทำความผิดหลักพิจารณาเบื้องต้นอย่างไรบ้างจึงจะทำให้การวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวเป็นไปอย่างถูกต้องและสร้างสรรค์

มโนทัศน์เกี่ยวกับสมณสาธูป

จากการสืบค้นพระไตรปิฎก^๑ พบว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงใช้คำว่า “สมณสาธูป” ในพระสูตรต่างๆ เลย แต่พบหลักฐานว่ามีการใช้คำดังกล่าวโดยอรรถกถาจารย์เพียงสี่แห่งเท่านั้น ได้แก่ ใน

^๑ พระไตรปิฎกที่ใช้ในบทความนี้ หมายถึง พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด ๘๑ เล่ม (ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย) โดยรูปแบบการเขียนอ้างอิงนามาจากคู่มือการจัดพิมพ์รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

อรรถกถาของพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ความว่า “หลายบทว่า **อุทฺทขล โภจฺเจตุวา ปริณฺชนฺติ** ความว่า ใครๆ ผู้ที่จะเป็นกับปียการกรับเอาข้าวแดงแดงหนึ่งๆ นั้น ไปหุงต้มเป็นข้าวต้มหรือข้าวสวยถวายแก่พระเถระเหล่านั้น ย่อมไม่มี. การหุงต้มแม้เองย่อมไม่เป็นสมณสาธูป ทั้งไม่สมควร”^๒ และในอรรถกถา ของพระอภิธรรมปิฎก ธาตุกถา-บุคคลบัญญัติ ความว่า “ในคำว่า **อธิมุจฺจิตา โหติ** นี้มีนัยดังต่อไปนี้ บุคคลคนหนึ่งกล่าวถึงภิกษุผู้มีสมณสาธูปนั้นแหละว่า “ภิกษุนี้ ไม่มีสมณสาธูป” ผู้นั้น ครั้นฟังคำนั้นแล้ว เชื่ออย่างมั่นคง คือ เชื่อถึงที่สุด แม้ภิกษุผู้ชอบพอกันรูปอื่น กล่าวว่ “ภิกษุนี้มีสมณสาธูป” ก็ไม่เชื่อฟังคำของภิกษุนั้นเลย”^๓ นอกจากนี้ ยังพบการใช้คำว่าสมณสาธูปในอรรถกถา ตติยวรรค พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย ซึ่งกล่าวเช่นเดียวกันกับในพรรณาโอภจิตตจกฺขุ คถา พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ความว่า “บทว่า **โอภจิตตจกฺขุ** เป็นผู้มีจักขุอันทอดลง คือมีจักขุทอดลงเบื้องต่ำ... อธิบายว่า ภิกษุอื่นไม่ให้กระดูกหัวใจกระทบกับกระดูกลาง. ก็การที่ภิกษุเป็นผู้มีตาทอดลงอย่างนี้ไม่เป็นสมณสาธูป คือ ไม่ควรแก่สมณะ”^๔

จากอรรถกถาข้างต้น^๕ เมื่อพิจารณาจากเนื้อความที่ปรากฏในอรรถกถาแล้ว อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจเพียงว่า สมณสาธูป คือ พฤติกรรมที่เหมาะสมของผู้ที่เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา เช่น ภิกษุไม่ควรหุงหาอาหารด้วยตัวเอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การด่วนสรุปว่าสมณสาธูปเกี่ยวข้องกับ การแสดงออกภายนอกเท่านั้นอาจเป็นการขัดแย้งกับมโนทัศน์เกี่ยวกับสมณะที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในสมณสูตร ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณะที่ ๑ มีในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ มีในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้ง ๔ เธอทั้งหลายจงบันลือสีหนาทโดยชอบอย่างนี้เถิด.
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๑ เป็นโณน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสันติโยชน ๓ เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า นี้สมณะที่ ๑.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตัวอย่างเช่น วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๕/๓๒๖. หมายถึง คัมภีร์อรรถกถาของพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ฉบับภาษาไทย) เล่มที่ ๑ / ข้อที่ ๕ / หน้าที่ ๓๒๖ เป็นต้น

^๒ วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๕/๓๒๖.

^๓ อภิ.ธ.อ. (ไทย) ๓๕/๑๔๒/๔๓๒.

^๔ ขุ.จ.อ. (ไทย) ๖๗/๒๕/๓๑๗., ขุ.อป.อ. (ไทย) ๗๐/๒/๓๖๖.

^๕ จากสามอรรถกถาดังกล่าว เมื่อตรวจสอบในอรรถกถาฉบับภาษาบาลี พบว่า คำที่พระอรรถกถาจารย์ใช้ คือ สมณสาธูป, ปุคฺคโล สารูปเปว ภิกฺขุ อสารูปโป, และ สมณสาธูปา ตามลำดับ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๒ เป็นโณ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นพระสกทาคามี มาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้นแล้วกระทำที่สุดทุกข์ได้ นี้สมณะที่ ๒.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๓ เป็นโณ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เป็นอุปปาคิยะ (เป็นพระอนาคามี) จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา นี้สมณะที่ ๓.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะเป็นโณ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระทำให้แจ้งในเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ นี้สมณะที่ ๔.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณะที่ ๑ มีในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔ มีในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้ง ๔ เธอทั้งหลายจงบันลือสีหนาทโดยชอบอย่างนี้เถิด^๖

จากข้อความในสมณสูตรข้างต้น แสดงให้เห็นว่าสมณะที่แท้ คือ ผู้สงบกิเลสได้อย่างน้อยสังโยชน์^๗ สามข้อแรก หรือ พระอริยบุคคล ๔ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ทั้งนี้ ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกว่าพระพุทธเจ้าทรงมิได้ใช้คำว่า “สมณะ” ในความหมายว่าพระอริยบุคคลเท่านั้น หากแต่ยังใช้ในความหมายทั่วไปด้วย คือ หมายถึง “นักบวช”^๘ ดังปรากฏหลักฐานในวรรณภาพมหชาดสูตร ในอรรถกถาสุมังคลวลลิตินิ ที่ททิกาย สิลขันธวรรค ความว่า “บพว้า สมณพราหมณา ความว่า ที่ชื่อว่า สมณะ เพราะความเข้าบวช ที่ชื่อว่า พราหมณ์ โดยกำเนิด อีกอย่างหนึ่ง โลกสมมติ อย่างนี้ว่า สมณะบ้าง พราหมณ์บ้าง”^๙ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในพระพุทธศาสนามีการใช้คำว่า “สมณะ” ในสองความหมายซึ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง นั่นคือ

^๖ อ.จตุกก. (ไทย) ๓๕/๒๔๑/๕๕๖-๕๕๗.

^๗ สังโยชน์ กิเลสที่ผูกมัดใจสัตว์มี ๑๐ อย่าง คือ

ก. โอรัมภาคิยสังโยชน์ สังโยชน์เบื้องต้น ๕ ได้แก่ ๑. สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน ๒. วิภิจิณา ความลังเลสงสัย ๓. สิลัพพตปราชส ความถือมั่นศีลพรต ๔. กามราคะ ความติดใจในกามคุณ ๕. ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งในใจ

ข. อุทธรณิกายสังโยชน์ สังโยชน์เบื้องสูง ๕ ได้แก่ ๖. รูปราคะ ความติดใจในรูปธรรมอันประณีต ๗. อรูปราคะ ความติดใจในอรูปธรรม ๘. มานะ ความถือว่าตนเป็นนั่นเป็นนี่ ๙. อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน ๑๐. อวิชชา ความไม่รู้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ๒๕๕๓: ๒๔๓-๒๔๔)

^๘ ในประเทศไทยมีคำที่ใช้เรียกนักบวชในพระพุทธศาสนาอยู่หลายคำ เช่น พระสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ พระคุณเจ้า ฯลฯ โดยใช้เรียกทั้งนักบวชที่เป็นสมมติสงฆ์และอริยสงฆ์

^๙ ที.สี.อ. (ไทย) ๑๑/๒๓/๒๓๕.

ความหมายโดยทั่วไป (นักบวช) และความหมายเฉพาะในพระพุทธศาสนา (พระอริยบุคคล) ซึ่งในประเทศไทยมักใช้ในความหมายทั่วไปเช่นเดียวกับชาวอินเดียในสมัยพุทธกาลที่มักเรียกนักบวชในลัทธิหรือศาสนาต่างๆ ว่า “สมณะ” ตัวอย่างเช่น ชาวอินเดียมักเรียกพระพุทธเจ้าว่า “สมณโคตม” ซึ่งหมายถึง นักบวชแห่งตระกูลโคตมระ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่านักบวชโดยทั่วไปจะได้อธิบายว่าเป็นสมณะ แต่ก็มีใช้ว่าผู้ที่ผ่านพิธีกรรมอุปสมบททุกท่านจะเข้าถึงความเป็นสมณะได้เมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่า “สมณะ” ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้นิยามไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ที่ว่า “สมณะ คือ “ผู้สงบ” หมายถึง นักบวชทั่วไป แต่ในพระพุทธศาสนา ท่านให้ความหมายจำเพาะหมายถึง ผู้ระงับบาป ได้แก่ พระอริยบุคคล และผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อระงับบาป ได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๕๑: ๓๕๓) ซึ่งนิยามดังกล่าวแสดงนัยสำคัญประการหนึ่งว่า ถึงแม้สมณะโดยทั่วไปจะยังมิได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล แต่ควรเป็นผู้ที่ขวนขวายในการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสจึงจะได้ชื่อว่าเป็นสมณะ ดังนั้น ถ้าผู้ที่อุปสมบทเข้ามาเป็นพระสงฆ์แล้วแต่มิได้เพียรพยายามปฏิบัติสมณธรรมเพื่อเผาผลาญกิเลสในใจของตน ย่อมมีอาจเรียกตัวเองว่าเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา ในทางกลับกัน ผู้ที่พยายามปฏิบัติภาวนาเพื่อกำจัดกิเลสแม้ไม่ได้เป็นนักบวชก็สามารถเรียกได้ว่าเป็นสมณะในความหมายดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ จะเห็นได้ว่าการผ่านพิธีกรรมอุปสมบทไม่ใช่เครื่องบ่งชี้ความเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา หากแต่เป็นการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อความหลุดพ้นเป็นสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกและชัดเจนในการวิเคราะห์ต่อไป ผู้เขียนขอใช้คำว่า “อริยสมณะ” แทนสมณะที่บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลแล้ว และขอใช้คำว่า “สมมติสมณะ” แทนนักบวชโดยทั่วไปที่ยังมิได้เป็นพระอริยบุคคล แต่กำลังฝึกฝนตนเองเพื่อให้เข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลหรือเป็นอิสระจากกิเลสอย่างเด็ดขาด

สำหรับคำว่า “สมณสารูป” ทางสำนักงานราชบัณฑิตได้ให้ความหมายตามรากศัพท์ไว้ว่า “สมณสารูป ประกอบด้วยคำว่า สมณะ กับ สารูป. สมณะ หมายถึง ผู้สงบกาย วาจา ใจ หรือผู้สงบกิเลสแล้ว ในที่นี้หมายถึง ภิกษุในพระพุทธศาสนา. สารูป หมายถึง เหมาะ หรือควร ตรงกับคำบาลีว่า สารูป (อ่านว่า สา-รูป-ปะ). สมณสารูป หมายถึง ความประพฤติอันสมควรของสมณะ เริ่มตั้งแต่การสำรวมในการนั่งห่มเมื่อต้องออกจากวัด ระงับอริยาบถ ไม่ละนอน ไม่มีกิริยาร้าย เป็นต้น” (สำนักงานราชบัณฑิต, ๒๕๕๓) ในทำนองเดียวกัน ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ก็ได้ให้ความหมายว่า “ความประพฤติอันสมควรของสมณะ” เช่นเดียวกัน จึงเป็นที่น่าสังเกตว่านิยามดังกล่าวครอบคลุมเฉพาะมิตินิยามการแสดงออกทางกายและวาจาเป็นสำคัญ ทั้งที่สมณะหมายถึงผู้ที่สงบทั้งกาย วาจา และใจ (สงบกิเลส) ประกอบกัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงวิเคราะห์เพิ่มเติมจากรากศัพท์ของคำว่า “สารูป” ทำให้พบว่า “สารูป” มาจากคำว่า “สรูป” (อ่านว่า สะ-รุ-ปิง) อันประกอบด้วยคำว่า “ส” (สะ แปลว่า พร้อม) กับ “รูป” (รุ-ปิง แปลว่า รูป) ดังนั้น คำว่า “สมณสารูป” จึงหมายถึง “รูปที่เกิดพร้อมความเป็นสมณะ” ทั้งนี้ คำว่า “รูป” ในภาษาไทยมักหมายถึงสิ่งที่สามารถมองเห็นได้เป็นสำคัญ ดังนั้น เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดในการวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป ผู้เขียนจึงขอใช้คำว่า “ลักษณะ” แทนเพื่อสื่อถึงสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเนื่องจากในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็มีการใช้คำว่า “รูป” ไม่เพียงแต่สื่อถึงสิ่งที่ป็นรูปธรรมเท่านั้น หากแต่ใช้เพื่อสื่อถึงสิ่งที่ป็นนามธรรมอีกด้วย ตัวอย่างเช่น อุปาทยรูป และมหาภูตรูป เป็นต้น ซึ่งนิยามดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโร) พระกัมมัฏฐานาจารย์แห่งศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระพุทธวิหาร ที่กล่าวว่า “สมณสารูป คือ ลักษณะที่เกิดขึ้นพร้อมความเป็นสมณะ” (พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ, ๒๕๕๕) ซึ่งสมณสารูปในความหมายนี้จะครอบคลุมการพิจารณาพระสงฆ์ทั้งมิติทางกาย วาจา และใจ นอกจากนี้ คำว่า “สารูป” ที่นิยามโดย ทองย้อย แสงสินชัย ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาบาลียังสอดคล้องกับนิยามดังกล่าวของพระครูภาวนาวิสุทธิคุณอีกด้วย กล่าวคือ “สารูป หรือ สารูป” แปลตามศัพท์ว่า “รูปของตน” หมายความว่า ตนอยู่ในฐานะไหน และมาตรฐาน หรือ “รูป” ของฐานะนั้นมีแค่ไหน ก็ดำรงรูปเช่นนั้นไว้ได้สมฐานะ นี่คือ มีสารูป คือ มีรูปของตน “สารูป หรือ สารูป” ถ้าเป็นคำนามหมายถึงความเสมอกัน (equal state คือ มาตรฐานอยู่แค่ไหน ก็ปรับปรุงพัฒนาตนให้ดีขึ้นไปเสมอ กับมาตรฐานนั้น) (ทองย้อย แสงสินชัย, ๒๕๕๘) ดังนั้น การที่พระสงฆ์รูปหนึ่งๆ จะถูกพิจารณาว่าเป็นผู้มีสมณสารูปก็ต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะตามเกณฑ์ต่างๆ ของสมณะในแต่ละประเภทดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

เกณฑ์การพิจารณาสมณสารูปของพระสงฆ์

จากมโนทัศน์เกี่ยวกับสมณสารูปที่กล่าวข้างต้น จะเห็นชัดเจนขึ้นว่าการเป็นสมณะในพระพุทธศาสนาได้เป็นผู้สงบเพียงการแสดงออกทางกายและวาจาเท่านั้น หากแต่สำคัญที่การสงบใจหรือสงบกิเลสด้วย ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า สมณสารูปจึงน่าจะมีสองระดับ กล่าวคือ ๑) สมณสารูปภายนอก ซึ่งพิจารณาจากการแสดงออกทางกายและวาจา และ ๒) สมณสารูปภายใน ซึ่งพิจารณาจากระดับของจิตที่สามารถละกิเลสหรือสังโยชน์ได้เป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม สมณะที่แท้จริงมีทั้งความสงบกาย วาจา และใจ หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความมีสมณสารูปภายนอกและภายใน นั่นเอง

สำหรับเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาว่าบุคคลใดเป็นอริยสมณะในระดับใดนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ในปาสาทิกสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ที่มณิกาย ปาฏิกวรรค ความว่า

ดูก่อนอาวุโส ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะเป็นพระโศคานัน มีอันไม่ต้องตกต่ำเป็น
 ธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะทรงตรัสรู้ในภายหน้าเพราะสังโยชนสามสิ้นไป ข้อ
 นี้เป็นผลประการที่ ๑ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ ดูก่อนอาวุโส ข้ออื่นยังมีอีก
 ภิกษุจะเป็นพระสกทาคามี มาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์
 เพราะสังโยชนสามสิ้นไป และเพราะความที่ราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง ข้อนี้
 เป็นผลประการที่ ๒ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ ดูก่อนอาวุโส ข้ออื่นยังมีอีก
 ภิกษุจะเป็นอุปปาติกะ (เป็นพระอนาคามี) ผู้จะปรินิพพานในภพนั้น เป็นผู้ไม่
 ต้องกลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสังโยชนเบื้องต่ำทั้งห้าสิ้นไป ข้อนี้
 เป็นผลประการที่ ๓ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ ดูก่อนอาวุโส ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุ
 ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้น
 ไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๔
 เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔^{๑๑}

จากพระสูตรข้างต้น แสดงให้เห็นว่าสมณสาธูปภายในหรือลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็น
 อริยสมณะในระดับพระโศคานันก็คือ ความเป็นอิสระของจิตจากกิเลสหรือสังโยชนสามข้อแรกได้
 สำหรับลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็นอริยสมณะในระดับพระสกทาคามี คือ ความเป็นอิสระของจิต
 จากสังโยชนสามข้อแรก ประกอบกับการละสังโยชนข้อที่สี่และห้าให้เบาบางลง ในขณะที่ลักษณะที่
 เกิดพร้อมความเป็นอริยสมณะในระดับพระอนาคามี คือ ความเป็นอิสระของจิตจากสังโยชนห้าข้อ
 แรกได้ และสำหรับสมณสาธูปภายในหรือลักษณะที่เกิดพร้อมความเป็นอริยสมณะในระดับพระ
 อรหันต์ คือ ความเป็นอิสระของจิตจากกิเลสหรือสังโยชนทั้งสิบข้อได้อย่างหมดจด นั่นเอง

สำหรับเกณฑ์การพิจารณาสมณสาธูปของสมมติสมณะนั้น นอกจากพิจารณาที่ความ
 ขวนขวายในการบำเพ็ญเพียรทางจิตเพื่อบรรลุธรรมเป็นอริยสมณะแล้ว ยังมีเกณฑ์พิจารณาสมณ
 สาธูปภายในอื่นๆ ร่วมด้วย อันได้แก่ สามัญศีลหรือปาฏิโมกขสังวรศีล ๒๒๗ ข้อ อินทริยสังวรศีล
 อาชีวะปาริสุทธศีล ปัจจัยสันนิสิตศีล จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดจนมารยาทหรือธรรมเนียม
 ปฏิบัติอันดีงามของพระสงฆ์ที่เรียกว่าอภิสมาจาริกาสึกขา ซึ่งจะเห็นได้ว่าข้อปฏิบัติเหล่านี้จะเน้นที่
 การแสดงออกทางกายและวาจาของพระสงฆ์เป็นสำคัญ และเป็นสิ่งที่ถูกผู้คนในสังคม
 วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างแพร่หลาย ดังนั้น พระสงฆ์ทุกรูปจำเป็นต้องศึกษาและปฏิบัติตามอย่าง
 สม่ำเสมอ ไม่เฉพาะแต่สมมติสมณะเท่านั้น พระเสขะ (พระผู้ยังต้องศึกษา) ทุกกลุ่ม อันได้แก่ อริย
 สมณะสามระดับแรกก็พึงศึกษาและปฏิบัติเช่นเดียวกันเพราะจิตยังคงมีกิเลสหลงเหลืออยู่จึงถือเป็นผู้

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๕/๑๑๖/๒๓๘-๒๓๙.

ที่ยังต้องศึกษาอยู่ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในการวสูตร ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ปัญจก-ฉกนิบาต ความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุผู้ไม่มีที่เคารพ ไม่มีที่ยำเกรง ไม่มีคุณสมบัติ
เสมอในเพื่อนพรหมจรรย์ จักบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจารกวัตรให้บริบูรณ์ได้
นั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อที่ภิกษุไม่บำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจารกวัตรให้
บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญธรรมของพระเสขะให้บริบูรณ์ได้นั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมี
ได้ ข้อที่ภิกษุไม่บำเพ็ญธรรมของพระเสขะให้บริบูรณ์แล้ว จักรักษาศีลชั้นห้าให้
บริบูรณ์ได้นั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อที่ภิกษุไม่รักษาศีลชั้นห้าให้บริบูรณ์แล้ว
จักเจริญสมาธิชั้นให้บริบูรณ์นั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อที่ภิกษุไม่เจริญสมาธิ
ชั้นให้บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญปัญญาชั้นให้บริบูรณ์นั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้
... ฯ^{๑๑}

จากพระสูตรข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเมื่ออภิสมาจารจะดูเหมือนเป็นเรื่องเล็กน้อยแต่มีผลต่อ
การพัฒนาพระเสขะทั้งหลายให้ถึงพร้อมด้วยไตรสิกขา ซึ่งมีนัยว่าพระอเสขะ (พระผู้ไม่ต้องศึกษา)
หรือพระอรหันต์ผู้ถึงพร้อมด้วยไตรสิกขาแล้ว มีปัญญาอันบริสุทธิ์แล้ว อภิสมาจารดังกล่าวจึงมิใช่
เกณฑ์ที่พึงนำมาใช้ตัดสินการกระทำของท่าน หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า พระสงฆ์บุคคลจะ
วิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับสมณสาธูปภายนอกได้ก็คือพระเสขะทั้งหลาย นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ในยุคโลกาภิวัตน์อย่างที่เรารู้จักในปัจจุบัน การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์อาจมี
ความแตกต่างไปจากสมัยพุทธกาลมาก และการกระทำหลายอย่างของท่านอาจตัดสินได้ยากว่าควร
หรือไม่ควรเพราะไม่มีในบทบัญญัติแห่งศีลและอภิสมาจาร โดยตรง เช่น การที่พระสงฆ์ร่วมมือกับ
นักธุรกิจในการฟอกเงิน เป็นต้น ดังนั้น จึงควรพิจารณาที่ความสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดทาง
พระพุทธศาสนาไปด้วย เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทต่างๆ เพื่อเป็นกรอบแห่งการ
ประพฤติพรหมจรรย์อันเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์เป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากอำนาจประโยชน์ ๑๐
ประการของการบัญญัติสิกขาบท^{๑๒} ทั้งนี้ จากการศึกษาพระวินัยปิฎก ผู้เขียนสังเกตเห็นว่าก่อนมีการ
บัญญัติสิกขาบทใดๆ พระองค์จะทรงตรัสว่า “ตริสโทหังความเป็นคนเลี้ยวยาก ความเป็นคน

^{๑๑} อ.บุญจก. (ไทย) ๓๖/๒๒/๓๐-๓๑.

^{๑๒} ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์
๑๐ ประการ คือ เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มบุคคลผู้เกื้อยาก ๑ เพื่ออยู่สำราญ
แห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑
เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่ง
พระสังฆธรรม ๑ เพื่อถือตามพระวินัย ๑ (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๓๕๓.)

บำรุงยาก ความเป็นคนมักมาก ความเป็นคนไม่สันโดษ ความคลุกคลี ความเกียจคร้าน ตรัสคุณแห่งความเป็นคนเลี้ยงง่าย ความเป็นคนบำรุงง่าย ความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความก้ำกัใจ อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย”^{๙๓} ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าพระองค์ใช้คุณธรรมต่างๆ เหล่านี้เป็นเสมือนเกณฑ์ย่อยๆ ในการพิจารณาว่าสิ่งใดที่พระสงฆ์พึงกระทำหรือไม่พึงกระทำ ถ้าการกระทำใดเป็นคุณ (นำสรรเสริญ) ก็พึงกระทำ แต่การกระทำใดที่เป็นโทษ (นำติเตียน) ก็ไม่พึงกระทำ ตัวอย่างเช่น กรณีพระสุทินนเสพเมถุนธรรม พระพุทธเจ้าทรงติเตียน ความว่า “ดูก่อนโมฆบุรุษ การละกาม การกำหนดรู้ความหมายในกาม การกำจัดความกระหายในกาม... เราบอกไว้เป็นอเนกปริยาย มิใช่หรือ”^{๙๔} ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเสพเมถุนธรรมเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับพระสงฆ์เพราะแสดงถึงการไม่พยายามกำจัดกาม (กิเลส) หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง คือ กรณีของพระฉัพพัคคีย์ซึ่งทูลขอให้ช่างไหมช่วยดัดตัวไหมเพื่อตนด้วยเพราะตนปรารถนาจะทำสันถัดเจ็ดด้วยไหม เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงกล่าวติเตียนแล้วบัญญัติสิกขาบทที่ว่า “อนึ่ง ภิกษุใด ให้ทำสันถัดเจ็ดด้วยไหม เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์”^{๙๕} ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระฉัพพัคคีย์ไม่สันโดษ^{๙๖} เพราะไม่พอใจในสันถัดธรรมดาฯ ที่ตนมีอยู่ เป็นต้น

โดยสรุป การพิจารณาสมณสาธูปภายนอกของพระสงฆ์ทั้งหลายในยุคปัจจุบันนั้น นอกจากจะใช้บทบัญญัติแห่งศีลและอภิธรรมต่าง ๆ เป็นเกณฑ์แล้ว ยังอาจต้องใช้ความสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาอันมีเกณฑ์ย่อยๆ ดังกล่าวร่วมด้วย เช่น การพิจารณาเรื่องที่พระสงฆ์ร่วมมือกับนักธุรกิจในการฟอกเงิน ซึ่งอาจไม่มีสิกขาบทข้อใดกล่าวถึงเรื่องการฟอกเงินโดยตรง แต่อาจเข้าข่ายความมักมากในลาภสักการะที่ได้รับจากการร่วมมือดังกล่าว และอาจเข้าข่ายความคลุกคลีกันระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสอันเป็นโทษร่วมด้วย เนื่องจากการร่วมมือกันกระทำผิดกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น

การวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์

โดยทั่วไปมักเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า คำว่า “วิพากษ์วิจารณ์” หมายถึง วิจารณ์ หรือติชม (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิต พ.ศ. ๒๕๕๔) ซึ่งเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานประการหนึ่งที่บุคคลสามารถกระทำได้อย่างได้ขอบเขตบางประการ เช่น กฎหมาย และศีลธรรม แต่สำหรับการ

^{๙๓} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๐/๓๕๓.

^{๙๔} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๐/๓๕๒.

^{๙๕} วิ.ม.หา. (ไทย) ๓/๓๔/๘๓๔-๘๓๖.

^{๙๖} ความไม่สันโดษในที่นี้คือความไม่สันโดษในปัจจุบันซึ่งพระพุทธเจ้าทรงติเตียน แต่ความไม่สันโดษในกุศลธรรมเป็นสิ่งพระองค์ทรงสรรเสริญ (อ.จ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๒๕๑/๒๕๖.)

วิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์นั้นอาจมีรายละเอียดที่ต้องระมัดระวังมากกว่าบุคคลโดยทั่วไปบ้าง ซึ่งผู้เขียนจะนำเสนอต่อไป เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นว่าการวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์เป็นสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ อย่างไร

จากเกณฑ์การพิจารณาสมณสาธูปข้างต้น อาจเห็นได้ชัดเจนในกรณีของพระอรหันต์ที่อาจอยู่นอกเหนือการใช้เกณฑ์ต่างๆ มาตัดสินการแสดงออกหรือการกระทำต่างๆ ของท่าน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพระไพศาล วิสาโล ที่ได้ให้สัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

สมณที่แท้ กิริยาอาการอาจไม่ตรงกับสมณสาธูปที่กำหนดไว้ หรือที่คนเข้าใจไว้ก็ได้ เช่น พระปรีนทะ วัดฉาย ท่านเป็นพระอรหันต์ แต่พูดจาไม่สุภาพเรียบร้อย ... เพราะฉะนั้น สมณสาธูปก็ไม่ได้เป็นเครื่องวัดคุณธรรมภายใน แต่ก็ควรนำมาเป็นหลักเป็นกรอบเอาไว้ เพราะถ้าเราพยายามดูแลกายวาจาให้ดีตามหลักสมณสาธูป ก็จะเกิดผลเปลี่ยนแปลงภายใน... ถ้าไปโกหกชาวบ้าน หลอกขายชาวบ้าน เมมา ต่อยดี ก็คือเกินขอบเขต พระอรหันต์ที่สมณสาธูปไม่งามก็มีเส้นที่ท่านไม่ทำ ส่วนหนึ่งต้องดู อย่างกิริยาบางอย่าง คือ มันชัดว่าไม่ใช่ ไม่เหมาะสมกับการเป็นพระ แต่บางอย่างอาจจะแค่ดูไม่เรียบร้อย เช่น ห่มจีวรไม่เรียบร้อย ก็ถือว่ายังไม่หลุดกรอบ ก็อย่าเพิ่งด่วนตัดสิน เช่น หลวงปู่เจี๊ยะ ท่านไปบิณฑบาต บางทีท่านผ่านร้าน ท่านก็กล่าวว่า “เฮ้ย เอกาแฟมาหน่อยซิ”... พระแบบนี้มีเยอะ ที่สมณสาธูปไม่ค่อยงาม แต่ข้างในใจงามมาก จึงอย่าเพิ่งด่วนตัดสินใจ ดูไปนานๆ เพราะมีศัพท์คำว่า “ปาปมุต”^{๑๑} แปลว่า ไม่ถือเป็นบาป คือ ยกเอาไว้ ไม่ถือสา บางทีพระที่ดูเรียบร้อย พูดจาไพเราะ เรียกโยมว่า “คุณโยม” กิริยาอาการสุภาพ แต่อาจจะจิตใจไม่งามก็ได้ มีพระสร้างภาพเยอะ หลอกโกชาวบ้าน (พระไพศาล วิสาโล, ๒๕๕๕)

จากตัวอย่างที่พระไพศาล วิสาโล กล่าวถึงข้างต้น ทำให้เห็นว่าพระอรหันต์บางรูปแม้ท่านจะสมบูรณ์ด้วยสมณสาธูปภายในแล้ว แต่อาจมีบ้างที่อาจแสดงออกไม่ค่อยเรียบร้อย ในทางตรงกันข้าม พระสงฆ์บางรูปอาจมีสมณสาธูปภายนอกเรียบร้อยดี แต่ยังไม่ได้รับบรรลุธรรมในระดับใดเลย จึงอาจกล่าวได้ว่าสมณสาธูปภายในและสมณสาธูปภายนอกนั้นอาจไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกันเสมอไป ซึ่งในสมัยพุทธกาลก็เช่นเดียวกัน มีพระสงฆ์บางรูปที่แม้จะบรรลุหลุดผลแล้ว แต่ยังคงมีกิริยา

^{๑๑} คำว่า “ปาปมุต” มาจากภาษาบาลี “ปาป” (แปลว่า บาป) และ “มุต” (แปลว่า พ้นแล้ว) ดังนั้น “ปาปมุต” จึงมีความหมายว่า “ผู้พ้นแล้วจากบาป” ด้วยเหตุนี้ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ จึงให้ความหมายว่า “ไม่มีใครถือโทษ” ซึ่งใช้ได้กับบุคคลทั้งที่เป็นพระอรหันต์ และบุคคลที่มีสติไม่สมบูรณ์ เช่น คนเมา และคนป่วยโรคจิต เป็นต้น (ทองย้อย แสงสินชัย, ๒๕๖๐)

ท่าทางที่ไม่ค่อยสำรวจ ตัวอย่างเช่น กรณีของพระสารีบุตรซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าท่านเป็นพระอรหันต์ที่มีกิริยาท่าทางไม่ค่อยเรียบร้อยจนชาวบ้านและพระสงฆ์ด้วยกันต่างพากันตำหนิ แต่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงตำหนิท่านแต่อย่างใด ซึ่งอาจแสดงนัยว่าในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาสมณสาธูปภายในมากกว่าสมณสาธูปภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระสารีบุตรและพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ดังปรากฏในปาวณาสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ความว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าจะไม่ทรงติเตียนกรรมใดๆ อันเป็นไปทางกายหรือทางวาจาของข้าพระองค์บ้างหรือ. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สารีบุตร เราติเตียนกรรมใดๆ อันเป็นไปทางกายหรือทางวาจาของเธอไม่ได้เลย สารีบุตร เธอเป็นบัณฑิต สารีบุตร เธอเป็นผู้มีปัญญามาก... ท่านพระสารีบุตรจึงกราบทูลอีกว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หากว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ทรงติเตียนกรรมใดๆ อันเป็นไปทางกาย หรือทางวาจาของข้าพระองค์แล้วไซ้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าจะไม่ทรงติเตียนกรรมใดๆ อันเป็นไปทางกายหรือทางวาจาของภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านี้บ้างหรือ. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สารีบุตร เราไม่ติเตียนกรรมใดๆ อันเป็นไปทางกายหรือทางวาจาของภิกษุ ๕๐๐ รูปแม้เหล่านี้ สารีบุตร เพราะบรรดาภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้น ภิกษุ ๑๐ รูป เป็นผู้ได้วิชา ๑ อีก ๖๐ รูป เป็นผู้ได้อภิญญา ๖ อีก ๖๐ รูป เป็นผู้ได้อุภโตภาควิมุตติ ส่วนที่ยังเหลือ เป็นผู้ได้ปัญญาวิมุตติ.^{๑๔}

จากพระสูตรข้างต้น นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสมณสาธูปภายในมากกว่าสมณสาธูปภายนอกแล้ว ยังแสดงนัยอีกว่า พระสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์แล้วย่อมเป็นผู้รู้ผิดชอบชั่วดีว่าสิ่งใดควรทำหรือสิ่งใดไม่ควรทำในกาลเทศะต่างๆ ดังตัวอย่างที่พระไพศาล วิสาโล ได้ยกมา คือ กรณีของหลวงปู่เจี๊ยะ ซึ่งถ้าท่านเป็นพระอรหันต์จริง ท่านย่อมรู้ว่าจะพูดประโยคที่ว่า “เฮ้ย เอากาแฟมาหน่อยซิ” กับใคร ในสถานการณ์ใด ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่าท่านเลือกที่จะพูดเช่นนี้กับเจ้าของร้านกาแฟที่เคารพนับถือท่านและไม่ถือสาท่านเท่านั้น เพราะถ้าท่านพูดเช่นนี้กับบางคนถือสาท่าน ท่านอาจจะถูกเขาเหล่านั้นตำหนิติเตียนได้ และผู้ที่ตำหนิท่านก็ย่อมต้องมีบาปใหญ่ติดตัว เพราะคิดไม่ดีและพูดจาไม่ดีกับพระอรหันต์ ซึ่งธรรมชาติของพระอรหันต์ย่อมเปี่ยมด้วยความเมตตา กรุณา ดังนั้น จึงเป็นไปได้ที่ท่านจะกระทำตนอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นต้องมีบาปเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน อีกทั้งจากการสืบค้นจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลทั้ง ๘๑ เล่ม ยังไม่พบว่ามีกรณีใดที่พระอรหันต์กระทำผิดพระวินัยร้ายแรง หรือถูกพระพุทธเจ้าตำหนิด้วยเรื่องใดๆ เลย แม้กระทั่งกรณีของ

^{๑๔} ส.ส. (ไทย) ๒๔/๓๔๕ /๓๒๕-๓๒๖.

พระฉันทะ และพระโคธิกะ ที่นักปรัชญาหลายท่านเข้าใจว่าเป็นพระอรหันต์ที่ฆ่าตัวตายนั้น เมื่อศึกษาอย่างละเอียดจากพระไตรปิฎกแล้ว พบว่า พวกท่านกระทำการปลิดชีพตนเองตอนยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ แต่บรรลุนิพพานหลังการลงมือปลิดชีพตนเองแล้ว ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงรับรองการเข้าสู่นิพพานของพระภิกษุทั้งสองรูปนี้ และไม่ทรงตำหนิใดๆ ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่าไม่มีพระอรหันต์รูปใดฆ่าตัวตาย ซึ่งตัวอย่างเหล่านี้สอดคล้องกับคำกล่าวของพระไพศาล วิสาโล ที่ว่า “แต่บางอย่างอาจจะแค่ดูไม่เรียบร้อย เช่น ห่มจีวรไม่เรียบร้อย ก็ถือว่ายังไม่หลุดกรอบ” อันแสดงให้เห็นว่า ถ้าพระอรหันต์จะมีภิกษุมารกวัตรที่ไม่ค่อยเรียบร้อยบ้าง แต่ก็คงไม่ถึงกับหลุดกรอบแห่งศีลต่างๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้นอย่างแน่นอน

นอกจากนี้ ในกรณีของพระสารีบุตรข้างต้นยังสนับสนุนแนวคิดที่ว่า สมณสาธูปภายนอกไม่ควรนำมาใช้ในการประเมินพระอเสขะผู้ปราศจากกิเลสแล้วอย่างพระอรหันต์ แต่ควรเป็นเกณฑ์ที่ใช้ประเมินเฉพาะพระเสขะเท่านั้น อันได้แก่ พระสงฆ์โดยทั่วไป และพระอริยบุคคลสามระดับแรกที่ยังไม่บรรลุนิพพาน เพราะการกระทำของพวกท่านเหล่านั้นยังเนื่องด้วยกิเลสจึงสามารถก่อกรรมต่างๆ ได้ อย่างไรก็ดีตาม ในทางปฏิบัติ การยืนยันว่าพระสงฆ์รูปใดบรรลุนิพพานแล้วดูเหมือนเป็นเรื่องที่กระทำได้ยากหรือเป็นไปได้เลยในยุคปัจจุบันซึ่งไม่มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รับรอง จึงแตกต่างจากในสมัยพุทธกาลที่ยังมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ยืนยันได้ว่าพระสงฆ์รูปใดบรรลุนิพพานหรือจะบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์หรือพระอริยบุคคลในระดับต่างๆ ดังปรากฏในสัมปสาทนียสูตร ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ความว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายวิมุตติญาณของบุคคลอื่น คือ ๑. พระผู้มีพระภาคย่อมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะทรงตรัสรู้ในเบื้องหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป. ๒. พระผู้มีพระภาคย่อมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักเป็นพระสกทาคามี จักมาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น แล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์เพราะสังโยชน์ ๓ ลื่นไป และเพราะราคะ โทสะ และโมหะ เบาบาง. ๓. พระผู้มีพระภาคย่อมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักเป็นพระอนาคามี ผู้อุปปาตีกะปรินิพพานในภพที่เกิดนั้น ไม่ต้องกลับมาจากโลกนั้น เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป. ๔. พระผู้มีพระภาคย่อมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักได้บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป จักทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองใน

ปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยมในฝ่ายวิมุตติญาณของบุคคลอื่น^{๑๕}

จากพระสูตรข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงทราบล่วงหน้าว่าบุคคลใดหรือภิกษุรูปใดจะเป็นพระอริยบุคคลในระดับใด ถือเป็นคุณลักษณะพิเศษของพระพุทธเจ้า แต่การจะบอกได้ว่าบุคคลใดเป็นพระอริยบุคคลระดับใดนั้นมิได้มีเพียงแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้น เนื่องจากพระอริยบุคคลที่มีระดับจิตสูงกว่าย่อมทราบว่าบุคคลใดเป็นพระอริยบุคคลที่มีระดับจิตต่ำกว่าตนได้ ดังปรากฏในสัมปทาสนิยสูตร ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ความว่า

ในบรรดาชนเหล่านั้น ปุณชนที่ได้เจโตปริยญาณ ย่อมรู้จิตของปุณชนเท่านั้น หารู้จิตของพระอริยะทั้งหลายได้ไม่. แม้ในพระอริยะทั้งหลาย พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคเองต่ำ ย่อมไม่รู้จิตของพระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคเบื้องสูงได้. ส่วนพระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคเบื้องสูง ย่อมรู้จิตของพระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคเบื้องต่ำได้.^{๑๖}

จากอรรถกถาข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระอริยบุคคลที่มีระดับจิตสูงกว่าย่อมรู้ระดับจิตของพระอริยบุคคลที่มีระดับต่ำกว่าตนได้ ในขณะที่พระอริยบุคคลที่มีระดับจิตต่ำกว่าไม่สามารถล่วงรู้ระดับจิตของพระอริยบุคคลที่มีระดับสูงกว่าตนได้ เช่น พระอรหันต์ ย่อมรู้ว่าบุคคลใดเป็นพระอนาคามี พระสกิทาคามี และพระโสดาบัน ในขณะที่พระอริยบุคคลสามระดับแรกไม่สามารถรู้ได้ว่าพระรูปใดบรรลुพระอรหันต์แล้ว เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ในสมัยพุทธกาลมีพระอนาคามีรูปหนึ่ง นามว่าพระอนุเถระ ซึ่งภายหลังจากมรณภาพแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นสุทธาวาส ครั้งเมื่อท่านตรวจดูเพื่อนๆ ที่ยังคงเวียนว่ายตายเกิดในโลกมนุษย์จึงพบว่า เพื่อนคนหนึ่งของท่านนามว่าพาหิยะกำลังเข้าใจตนเองผิดว่าได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านจึงได้ลงมาแนะนำว่า “ท่านไม่ใช่เป็นพระอรหันต์ ยังปฏิบัติไม่ถึงพระอรหันต์มรรค จงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ฟังธรรมเสีย” จากนั้นพาหิยะก็ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำดังกล่าว แล้วบรรลุอรหัตผลในที่สุด^{๑๗}

สำหรับบุคคลโดยทั่วไปที่มีใช้พระอริยบุคคล ถึงแม้จะเจโตปริยญาณ ก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าบุคคลใดเป็นพระอริยบุคคลระดับใด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบุคคลธรรมดาไม่สามารถแยกได้ว่าพระสงฆ์รูปหนึ่งๆ เป็นอริยสมณะหรือสมมติสมณะ จึงควรตระหนักในข้อจำกัดของตนก่อนกระทำการวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์ เพราะการวิจารณ์โดยไม่ทราบก่อนว่าท่านเป็นพระอรหันต์หรือไม่ อาจเสี่ยงต่อการทำบาปหนักได้ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระพุทฺธิโกกาลิกสูตร ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อันมีใจความว่า มีภิกษุรูปหนึ่งนามว่าพระโกกาลิก

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๕/๘๖/๑๕๘.

^{๑๖} ที.ปา.อ. (ไทย) ๑๕/๘๑/๒๓๑-๒๓๒.

^{๑๗} ม.ม.อ. (ไทย) ๑๘/๒๘๕/๓๓๓.

ภิกษุซึ่งได้กล่าวให้ร้ายพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะว่าเป็นผู้มีความปรารถนาลามก ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาอันลามก แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวตักเตือนพระโกกาลิกภิกษุถึงสามครั้งว่า “โกกาลิก เธออย่าได้กล่าวเช่นนั้น โกกาลิก เธออย่าได้กล่าวเช่นนั้น โกกาลิก เธอจงทำจิตใจให้เลื่อมใสในภิกษุชื่อว่าสารีบุตรและ โมคคัลลานะ ภิกษุชื่อว่าสารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นผู้มีศีลเป็นที่รัก” หลังจากนั้นไม่นานพระโกกาลิกภิกษุก็เกิดอาพาธหนักและมรณภาพในที่สุด แล้วได้ไปเกิดในปทุมนรก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอเวจีมหานรก เพราะจิตอาฆาตในพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ^{๒๒}

จากตัวอย่างของพระโกกาลิกภิกษุข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการพูดจากล่าวหาหรือมีจิตคิดร้ายต่อพระอรหันต์ถือได้ว่าเป็นกรรมหนักรูปแบบหนึ่งซึ่งอาจนำไปสู่นรกภูมิได้ ดังที่ชาวพุทธโดยทั่วไปทราบกันคืออยู่แล้วยังคิดหรือทำสิ่งที่ไม่ดีต่อพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบหรือพระอริยบุคคลทั้งหลาย กรรมที่เกิดขึ้นนั้นย่อมให้ผลที่ร้ายแรงกว่าการคิดและกระทำความไม่ดีต่อผู้ที่มีจิตใจดีงามน้อยกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าบุคคลที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในทางเสียหายเป็นพระพุทธเจ้า แม้การกระทำนั้นๆ จะดูเหมือนเป็นความผิดเพียงเล็กน้อยแต่อาจส่งผลให้ไปเกิดในนรกภูมิที่ลึกที่สุดได้ ดังเช่นกรณีของนางจิณฺจมาณวีกา ซึ่งเป็นบุคคลหนึ่งในห้าบุคคลที่ถูกธรณีสูบในสมัยพุทธกาล เนื่องจากนางได้กล่าวหาพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ที่ทำให้นางตั้งครภแล้วไม่รับผิชอบ เป็นเหตุให้ผู้คนที่ทราบข่าวต่างพากันเลื่อมศรัทธาในพระองค์ แต่วันหนึ่งความจริงก็ปรากฏว่านางมิได้ตั้งครภจริง นางจึงถูกธรณีสูบและต้องไปเกิดในอเวจีมหานรกในที่สุด^{๒๓}

ในกรณีของนางจิณฺจมาณวีกานั้น จะสังเกตได้ว่าการกระทำผิดของนางมิใช่หนึ่งในกรณีของอนันตริยกรรมแต่อย่างใด อีกทั้งถ้าพิจารณาเฉพาะตัวการกระทำแล้วจะดูเหมือนว่านางเพียงแค่พูดจาอันเป็นเท็จเพื่อทำลายชื่อเสียงของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการกระทำผิดเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับกรณีของพระเทวทัตที่ถูกธรณีสูบเพราะพยายามปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าและทำให้พระสงฆ์แตกแยกกัน^{๒๔} หรือกรณีของนันทมานพที่กระทำการข่มขืนพระอรหันต์อุบลวรรณาเถรี^{๒๕} แต่เนื่องจากบุคคลที่นางจิณฺจมาณวีกาพูดจาให้ร้ายในกรณีนี้เป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงจึงเป็นเหตุให้นางต้องได้รับผลกระทบขั้นรุนแรงดังกล่าว นอกจากนี้ ผู้เขียนยังเห็นว่าเมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งขึ้นแล้ว การกระทำของนางจิณฺจมาณวีกาน่าจะจัดเป็นกรรมหนักได้ เพราะผลอันเกิดจากการทำให้พระพุทธเจ้าเลื่อมเสียชื่อเสียงดังกล่าว อาจนำมาซึ่งวิกฤตศรัทธาของผู้คนจำนวนมาก จนเป็นเหตุให้

^{๒๒} ส.ส. (ไทย) ๒๕/๕๕๘-๖๐๐/๑๖๗-๑๖๘.

^{๒๓} พ.ช.อ. (ไทย) ๖๐/๑๗๑๒/๑๘๕-๑๘๑.

^{๒๔} พ.อ.อ. (ไทย) ๔๔/๑๒๔/๕๖๘.

^{๒๕} พ.ร.อ. (ไทย) ๔๑/๑๕/๒๑๔.

พวกเขาสูญเสียโอกาสในการพึงธรรมและปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ตามแนวทางของพระพุทธองค์ อีกทั้ง ถ้ามีบุคคลใดที่หลงเชื่อสิ่งที่นางจิยจมาณวิกากล่าว แล้วเกิดการวิพากษ์วิจารณ์พระพุทธเจ้าอย่างแพร่หลาย บุคคลเหล่านั้นก็จะต้องพลอยมีบาปโทษเพิ่มขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ตัวอย่างต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มิได้นำไปสู่ข้อสรุปว่าประชาชนทั้งหลายไม่ควรวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์เลย หรือควรเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เมื่อพบเห็นพระสงฆ์กระทำผิดอย่างหนึ่งอย่างใด เพราะเกรงว่าจะเสี่ยงต่อการทำบาปเนื่องจากตนไม่สามารถทราบได้ว่าพระสงฆ์รูปนั้นๆ บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลหรือไม่ อันที่จริงแล้ว ผู้เขียนยกตัวอย่างเหล่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนทุกภาคส่วนวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ด้วยความระมัดระวัง และเป็นไปในทางสร้างสรรค์ มิใช่ทำลาย อีกทั้งตัวอย่างข้างต้นอาจเป็นประโยชน์ในด้านการสร้างความตระหนักรู้ในตนเองของผู้ที่จะวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์ว่าตนกระทำไปด้วยเจตนาเป็นบุญหรือเป็นบาป ถ้ามีเจตนาเป็นบุญ คือ มีความเมตตากรุณาหรือปรารถนาดีต่อพระสงฆ์รูปนั้น ก็อาจกล่าวตักเตือนท่านด้วยความสุภาพ หรือรายงานข้อเท็จจริงให้พระผู้ใหญ่หรือหน่วยงานกำกับดูแลพระสงฆ์ทราบเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการวินิจฉัยตรวจสอบ และดำเนินการลงโทษกันต่อไป แต่ถ้ากระทำด้วยเจตนาเป็นบาป อย่างเช่น การดูว่ากล่าวด้วยความโกรธเกลียด หรือมีอคติต่างๆ โดยมักมาคู่กับการใช้อภัยคำอันหยาบคาย และการเผยแพร่ลงสื่อสังคมต่างๆ เพื่อให้เกิดความเสื่อมเสียอย่างที่เห็นกันอยู่ในยุคปัจจุบัน ซึ่งแสดงถึงการกระทำอันเนื่องด้วยอำนาจของกิเลสเป็นสำคัญ อาจเป็นเหตุให้ผู้วิจารณ์มีบาปติดตัวมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อผลของการกระทำดังกล่าวมิได้นำมาซึ่งผลเสียต่อพระสงฆ์รูปดังกล่าวเท่านั้น หากแต่นำมาซึ่งวิกฤตศรัทธาของศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาโดยรวมด้วย ดังนั้น การสอดส่องดูแลซึ่งกันและกันของพระสงฆ์และศาสนิกชนจึงควรมีต่อไป แต่อาจต้องปรับวิธีการให้เป็นไปอย่างระมัดระวังและสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น นั่นเอง

นอกจากนี้ การวิพากษ์วิจารณ์อย่างระมัดระวังมิได้มีเพียงระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสเท่านั้น หากแต่ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเองก็ควรเป็นไปอย่างสร้างสรรค์เช่นเดียวกัน มิฉะนั้นอาจพบจุดจบแบบกรณีของพระโกกาลิกภิกษุข้างต้น เพราะพระสงฆ์โดยทั่วไปก็ยังไม่ใช่พระอริยบุคคล อีกทั้งยังไม่ได้เจโตปริยญาณจนสามารถหยั่งรู้ระดับจิตของพระสงฆ์รูปอื่นได้ ดังนั้น จึงมีความเสี่ยงต่อการทำบาปไม่ต่างจากฆราวาส หรืออาจจะบาปยิ่งกว่า ดังที่สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒนมหาเถร) ทรงตรัสไว้ว่า “เป็นภิกษุสามเณรยังอดทำบาปไม่ได้ ก็สึกออกไปเป็นคฤหัสถ์ทำบาปดีกว่า ไม่ต้องไปตกนรกนานอย่างภิกษุสามเณร เช่น ฆ่าสัตว์อย่างเดียวกัน คฤหัสถ์ฆ่าเป็นพันๆ ภิกษุฆ่าตัวเดียวก็ยังบาปมากกว่าคฤหัสถ์เป็นไหนๆ หรืออย่างเช่นทำบุญก็เหมือนกัน คฤหัสถ์จะทำให้มากมาย

สักปานใดก็สู้ภิกษุสามเณรทำนิดหน่อยก็ไม่ได้” (สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒนมหาเถร), ม.ป.ป.: ๑๕) ยิ่งไปกว่านั้น แม้การวิพากษ์วิจารณ์บุคคลโดยทั่วไปที่ไม่ใช่พระสงฆ์ก็ควรระมัดระวัง เช่นเดียวกัน เนื่องจากบุคคลดังกล่าวอาจเป็นพระอริยบุคคลก็เป็นได้ เพราะอริยสมณะในสามระดับแรกอาจจะยังมีได้อยู่ในเพศบรรพชิต และยังคงอยู่ร่วมกับผู้คนในสังคมโดยทั่วไป

ด้วยเหตุนี้ ในทางปฏิบัติถ้าบุคคลไม่สามารถทราบได้ว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นพระอรหันต์ บุคคลก็จะไม่สามารถทราบได้ว่าพระสงฆ์รูปใดจัดอยู่ในกรณีของ “ปาปมุต” ที่บุคคลไม่ควรถือสา เมื่อท่านมีสมณสาธูปภายนอกไม่งดงาม อีกทั้งคนไทยจำนวนไม่น้อยเลยที่มักเชื่อว่าหลวงปู่ หลวงตา หรือพระสงฆ์ที่ตนเคารพนับถือเป็นพระอริยะหรือพระอรหันต์ โดยมักพิจารณาจากกระดูกที่กลายเป็นพระธาตุภายหลังจากท่านมรณภาพแล้ว ทั้งที่ในความเป็นจริงของโลกปัจจุบัน พระธาตุสีสันต่างๆ เป็นสิ่งที่สามารถทำปลอมขึ้นมาได้ ทั้งนี้ มิใช่ว่าพระธาตุทุกองค์เป็นของปลอม หากแต่ควรตรวจสอบอย่างถี่ถ้วนก่อนจะเชื่อเท่านั้น ส่วนบางคนก็มักจะตัดสินว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นพระอรหันต์จากการมีอิทธิปาฏิหาริย์หรือโลกียอภิญญาต่างๆ ที่ตนได้รับรู้ เช่นเดียวกับชาวอินเดียสมัยพุทธกาล ดังมีตัวอย่างในคถาธรรมบท ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวรรควรรณา ความว่า “ชาวเราเอ๋ย ในกาลก่อน ครุทั้ง ๖ กล่าวว่า ‘พวกเราเป็นพระอรหันต์ในโลก.’ ก็เมื่อเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ให้ยกบาตรขึ้นไว้แล้วกล่าวว่า ‘ถ้าว่า พระอรหันต์มีอยู่ จงมาทางอากาศแล้วถือเอาเถิด’ วันนี้เป็นวันที่ ๗ แม้สักคนหนึ่ง ชื่อว่าเหาะขึ้นไปในอากาศ ด้วยแสดงตนว่า ‘เป็นพระอรหันต์’ ก็ไม่มี, วันนี้พวกเรารู้ความที่พระอรหันต์ไม่มีในโลกแล้ว.”^{๒๖}

จากตัวอย่างคำกล่าวของชาวบ้านกรุงราชคฤห์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าบุคคลโดยทั่วไปมักเชื่อว่าผู้ที่เหาะเหินเดินอากาศได้ หรือ แสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ ได้เป็นพระอรหันต์ ทั้งที่การมีอิทธิฤทธิ์ และโลกียอภิญญาต่างๆ เหล่านั้นมิได้เป็นเครื่องการันตีการเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา แต่ประการใด ตัวอย่างเช่น ในอดีตชาติชาติหนึ่งของพระสารีบุตรท่านก็เคยเกิดเป็นดาบส นามว่า สุรุจิ ซึ่งเจริญสมาธิแบบเพ่งผาณจนได้อภิญญา ๕ ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายในพรรณนา สารีบุตรเถรพาหน ขุททกนิกาย อปทาน ความว่า “บทว่า ปญจาภิญญาพลสมฺปนฺโน ความว่า สมบูรณ์ด้วยพละ อธิบายว่า บริบูรณ์ด้วยอภิญญา คือ ปญญาพิเศษ ๕ ประการ คือ อิทธีวิระ แสดงฤทธิ์ได้ ทิพพโสตะ หูทิพย์ ประจิตตวิชานนะ รู้ใจคนอื่น ปุพพนิวาสานุสสติ ระลึกชาติก่อนได้ ทิพพจักขุ ตาทิพย์.”^{๒๗} ถึงแม้สุรุจิตาบสจะได้โลกียอภิญญา ๕ ข้อดังกล่าว แต่ก็มีได้บรรลุนิพพานเป็นพระอริยบุคคลในระดับใดเลย เนื่องจากยังไม่ได้ภิญญาข้อที่ ๖ นั่นคือ อาสวักขณญาณ หรือ ญาณที่ทำให้อาสว

^{๒๖} พ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๒๔/๒๕๕-๒๕๖.

^{๒๗} พ.ธ.อ. (ไทย) ๓๐/๓/๔๔๖.

กิเลสต่างๆ ลื่นไพล่ ซึ่งเป็นโลกุตตรอกิเลส ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ในสามัญญผลสูตร ในพระสูตรต้นคปิฎก ที่มณฑล สีสันขรรค ความว่า

ภิกษุ นั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไปเพื่ออาสวักขญาณ ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า เหล่านี้อาสวะ นี่อาสวสมุทัย นี่อาสวนิโรธ นี่อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี^{๒๔}

จากพระสูตรข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้ที่บำเพ็ญเพียรทางจิตจนบรรลุอรหัตผลได้ จำเป็นต้องมีอาสวักขญาณ แต่โลกียอกิเลสต่างๆ เป็นสิ่งที่ทั้งพระอรหันต์ พระอริยบุคคลระดับต่างๆ ที่มีใช้พระอรหันต์ รวมทั้งบุคคลโดยทั่วไปต่างก็สามารถมีได้ด้วยการฝึกจิตในรูปแบบต่างๆ ด้วยเหตุนี้ ประชาชนโดยทั่วไปจึงไม่สามารถแยกได้ว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นพระอรหันต์จากการมีโลกียอกิเลสดังกล่าว ดังนั้น การที่ศาสนิกชนกล่าวว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นพระอรหันต์หรือเป็นพระอริยบุคคลในระดับต่างๆ จึงเป็นเพียงความเชื่อหรือการคาดเดาของแต่ละบุคคลเท่านั้น ตราบใดที่ระดับจิตของผู้ประเมิน ไม่ได้สูงกว่าผู้ถูกประเมิน

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญรอด บุญเกิด ซึ่งท่านได้กล่าวถึงประสบการณ์ตรงของท่านตอนบวชเป็นพระว่าเคยได้รับนิมนต์ไปฉันเพลที่พับแห่งหนึ่ง แล้วถูกประชาชนบางกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นพระสงฆ์ทำไมจึงไปรับนิมนต์ในที่โจจรเช่นนี้ (บุญรอด บุญเกิด, ๒๕๕๕) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปอาจเรียกได้ว่าเป็นจำนวนมากมักขาดความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับศีลและข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ของพระสงฆ์ จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิดและวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่างๆ นานา จนบางครั้งก็ก่อให้เกิดความเสียหายต่างๆ ตามมา ถึงแม้ในคัมภีร์พระสูตรต้นคปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ พระพุทธเจ้าทรงตรัสเกี่ยวกับที่โจจรทั้งหลายที่ภิกษุไม่ควรเข้าไป อันได้แก่ สถานที่ที่หญิงแพศยา (โสเภณี) มีหญิงหม้าย มีสาวเพื่อ มีบัณเฑาะก์ มีภิกษุณี และมีโรงสุรา^{๒๕} เพราะเกรงว่าจะป็นภัยต่อพรหมจรรย์ และเป็นเหตุแห่งความไม่เลื่อมใสของประชาชนที่พบเห็น แต่เมื่อศึกษาในรายละเอียดจะพบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถานที่เหล่านี้ไม่ควรไปมีใช้เพราะตัวสถานที่แต่เป็นเพราะความสามารถในการสำรวมอินทรีย์ทั้งหลายของพระสงฆ์เป็นสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุเข้าไปสู่ระเวกบ้าน เดินไปตามถนน เป็นผู้ไม่สำรวมเดิน

^{๒๔} ที.สี. (ไทย) ๑๑/๑๓๘/๓๓๔.

^{๒๕} ขุ.ม. (ไทย) ๖๖/๕๑๘/๕๓๓.

ไป คือ แลดูข้าง แลดูมา... แม้เช่นนี้ก็เรียกว่าโจร.”^{๓๐} ซึ่งเมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงทางสังคมแล้ว จะพบว่าสถานที่ๆ มีบุคคลดังกล่าวอยู่อาจหมายถึงทุกแห่ง เช่น ห้างม้ายาจเดินไปตลาด ไป โรงพยาบาล และ ที่อื่นๆ ได้ ดังนั้น ถ้าพระสงฆ์ไม่สำรวจอินทรีย์ของตนแล้ว ทุกสถานที่ที่ๆ ไปอาจถือเป็นที่โจร นั่นเอง

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก มหาวรรค ปรากฏหลักฐานว่าพระพุทธเจ้าและภิกษุจำนวนหนึ่งก็เคยรับนิมนต์หญิงงามเมือง (หญิงแพศยา) มีนามว่า อัมพาลี เพื่อไปฉันภัตตาหาร ณ สถานที่ๆ หญิงคนดังกล่าวอาศัยอยู่^{๓๑} ถ้าพิจารณาอย่างผิวเผินอาจกล่าวได้ว่าพระองค์ได้เสด็จไปในที่โจร แต่เมื่อพิจารณาที่วัตถุประสงค์ของการไปในสถานที่แห่งนั้นแล้ว การทำให้หญิงงามเมืองคนหนึ่งมีโอกาสสร้างบุญกุศลก็ถือเป็นการกระทำที่ดีงามและเปี่ยมด้วยความเมตตากรุณา ซึ่งในเวลาต่อมาหญิงคนดังกล่าวก็ได้ออกบวช และบรรลุธรรมในที่สุด ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าสถานที่ต่างๆ จะเป็นที่โจรหรือไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่ไป และความสามารถในการสำรวจอินทรีย์ของตัวพระสงฆ์เองเป็นสำคัญ ดังนั้น ในกรณีของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญรอด บุญเกิด กล่าวถึงนั้น การที่พระสงฆ์ไปรับนิมนต์ที่ผับจึงมิได้เป็นการกระทำผิดพระวินัย ตราบใดที่พระสงฆ์เหล่านั้นมิได้เข้าไปในผับโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อไปดื่มสุรา หรือดูการแสดงโชว์ต่างๆ แบบที่มราวาสมักกระทำกัน

จากที่กล่าวมาทั้งหมด อาจพอสรุปได้ว่าการวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์เป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปสามารถกระทำได้ แต่ควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง และตั้งอยู่บนพื้นฐาน ๓ ประการ คือ ๑) บุคคลควรตระหนักในขอบเขตความรู้ของตน เพราะบุคคลทั่วไปมักพิจารณาได้แค่สมณสาธูปภายนอกของพระสงฆ์ ไม่สามารถพิจารณาสมณสาธูปภายในของท่านได้ จึงมีอาจยืนยันได้ว่าพระสงฆ์รูปหนึ่งๆ เป็นพระอรหันต์หรือไม่ หรือเป็นอริยสมณะระดับใด อีกทั้งบุคคลโดยทั่วไปมักไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับ ศีลและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ของพระสงฆ์ ดังนั้นบุคคลจึงควรศึกษาให้เข้าใจชัดเจนก่อนจึงจะทำการวิพากษ์วิจารณ์ ๒) บุคคลควรมีเจตนาที่ดีในการวิพากษ์วิจารณ์ คือมีความเมตตาหรือปรารถนาดีต่อพระสงฆ์รูปนั้นๆ และพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง มิได้มีเจตนาที่จะทำลายชื่อเสียง หรือเจตนาไม่ดีอื่นๆ แอบแฝง เพราะถ้าวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเจตนาที่ไม่เป็นกุศลก็อาจเกิดบาปโทษต่อตนเองอีกด้วย และ ๓) บุคคลควรเลือกใช้วิธีการวิพากษ์วิจารณ์ที่สร้างสรรค์ อาทิ เช่น การบอกกล่าวพระสงฆ์รูปนั้นๆ ด้วยความสุภาพ หรือแจ้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้พระผู้ใหญ่หรือหน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลพระสงฆ์ทราบเพื่อดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริง และพิจารณาคัดสินต่อไป ส่วนวิธีการที่พึงละเว้น อาทิเช่น การติเตียนด้วยคำที่หยาบคาย และการเผยแพร่หรือส่งต่อข้อมูลผ่านสื่อสังคมต่างๆ ซึ่งมักก่อให้เกิดความเสียหายเป็นวงกว้างก่อนมีการพิจารณาตรวจสอบ

^{๓๐} ขุ.ม. (ไทย) ๖๖/๕๑๘/๕๓๔.

^{๓๑} วิ.ม. (ไทย) ๗/๗๓/๑๒๓.

จากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการประพฤติปฏิบัติตนของ
พระสงฆ์ และความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนที่ยั่งยืนสืบต่อไป

บรรณานุกรม

เอกสารปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๓๔). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม*. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เอกสารทุติยภูมิ

บุญรอด บุญเกิด. (๒๕๕๙). คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ต. แสน
สุข อ. เมือง จ. ชลบุรี. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ทองย้อย แสงสินชัย. (๒๕๕๘). *บาลีวันละคำ*. สืบค้นเมื่อ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙, จาก

<https://m.facebook.com/tsangsinchai/posts/๕๑๐๖๕๒๕๑๒๓๖๑๗๐>

_____. (๒๕๖๐). *ปาปมุต*. สืบค้นเมื่อ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๐, จาก <http://dhamma.serichon.us/%E๐%B๘%๙B%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%B๔%E๐%B๘%๙๓%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๘%Bo/%E๐%B๘%๙B%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%๙B%E๐%B๘%A๑%E๐%B๘%B๘%E๐%B๘%๙๕%E๐%B๘%AD%E๐%B๘%๘๘%E๐%B๘%B๒%E๐%B๘%๙๕%E๐%B๘%A๓%E๐%B๘%๘๘%E๐%B๘%B๒-%E๐%B๘%๙B%E๐%B๘%B๒-%E๐%B๘%๙B%E๐%B๘%Bo-%E๐%B๘%A๑%E๐%B๘%B๘%E๐%B๘%๙๕-%E๐%B๘%๘๑/>

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. (๒๕๕๔). *วิพากษ์วิจารณ์*. สืบค้นเมื่อ ๑๒

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙, จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>

พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ (ชัชวาล ชินสโภ). ประธานกัมมัฏฐานาจริยะแห่งศูนย์กลางการศึกษา
วิปัสสนาธุระพุทธวิหาร วัดพระธรรมจักร ต. ดงละคร อ. เมือง จ. นครนายก. สัมภาษณ์, ๕
กันยายน ๒๕๕๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๕๓). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*.
นนทบุรี: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์.

_____. (๒๕๕๑). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (๒๕๕๙). เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต หมู่ ๘ บ้านใหม่ไทยเจริญ ต. ท่ามะไฟหวาน
อ. แก่งคร้อ จ. ชัยภูมิ. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๙.

สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สีลวฑฺฒนมหาเถร). (ม.ป.ป.). *ศีลของพระและสมณวิสัย*.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (๒๕๕๓). *สมณสาธูป*. สืบค้นเมื่อ ๒๓ มกราคม ๒๕๕๕, จาก

<http://www.royin.go.th/?knowledges=%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%93%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%B5%E0%B8%9B%E0%B8%92%E0%B8%93%E0%B8%A1%E0%B8%91%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%94%E0%B8%A1-%E0%B8%92%E0%B8%95%E0%B8%95%E0%B8%96>

ภาคผนวก ข

ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์และแบบตอบรับการให้สัมภาษณ์

ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๑. ท่านคิดว่า คำว่า “สมณะ” ที่ท่านเข้าใจเหมือน หรือ ต่างจากที่คนทั่วไป (ผู้ที่ไม่ใช่ นักวิชาการด้านพุทธศาสนา) เข้าใจอย่างไรบ้าง
๒. ท่านคิดว่า พระสงฆ์ที่เข้าถึงสมณสารูปพึงมีคุณลักษณะอย่างไรบ้าง
๓. ท่านคิดว่า สาเหตุ / ปัจจัยที่ทำให้พระสงฆ์จำนวนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงสมณสารูปได้มีอะไรบ้าง และข้อใดถือว่าสำคัญที่สุดในความคิดของท่าน เพราะเหตุใด
๔. ท่านมีข้อเสนอแนะในการพัฒนาสมณสารูปของพระสงฆ์ไทยอย่างไรบ้าง

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

นางสาววิรัชฉัตร พรหมวิปศยา (ผู้วิจัย)

นายสุปรียาส์ กาญจนพิศศาล (ผู้ร่วมวิจัย)

ที่ พิเศษ/๒๕๕๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๙ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

นมัสการ พระราชปรีดีติมล

สิ่งที่แนบมา ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ด้วยนางสาววิรัชฉัตร พรหมวิปศยา หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง "สมณสาธิตของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา" ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ ดิฉันและคณะผู้วิจัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ ประสบการณ์และความสามารถที่จะให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ได้เป็นอย่างดี จึงเรียนขออนุญาตให้ดิฉันและคณะผู้วิจัย ได้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัยเรื่องดังกล่าว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาต

วันเสาร์ที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๙
นางสาววิรัชฉัตร พรหมวิปศยา
หัวหน้าโครงการวิจัย

นมัสการด้วยความเคารพ

(นางสาววิรัชฉัตร พรหมวิปศยา)

เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร

ที่ พิเศษ/๒๕๕๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

นมัสการ พระครูภาวนาวิสุทธิคุณ

สิ่งที่แนบมา ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ด้วยนางสาววิริญจน์ภัค พรหมวิปศยา หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง”สมณสาธิตของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา” ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ ดิฉันและคณะผู้วิจัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ ประสบการณ์และความสามารถที่จะให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ได้เป็นอย่างดี จึงเรียนขอความอนุเคราะห์ให้ดิฉันและคณะผู้วิจัย ได้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัยเรื่องดังกล่าว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

อหังคารวิภา
 (Prasanna)

นมัสการด้วยความเคารพ

(นางสาววิริญจน์ภัค พรหมวิปศยา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ที่ พิเศษ/๒๕๕๙

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนับน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

นมัสการ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,ร.ศ.ดร.

สิ่งที่แนบมา ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ด้วยนางสาววิรัชจณ์ภัก พรหมวิปคยา หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง "สมณสารูปของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา" ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ ดิฉันและคณะผู้วิจัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ ประสบการณ์และความสามารถที่จะให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ได้เป็นอย่างดี จึงเรียน ขออนุญาตให้ดิฉันและคณะผู้วิจัย ได้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัยเรื่องดังกล่าว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาต

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(นางสาววิรัชจณ์ภัก พรหมวิปคยา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

พระเทพพรหมญาณมุนี

ผู้อำนวยการสถาบันภาษา

๒๒ ก.ย. ๕๙

ที่ พิเศษ/๒๕๕๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอมอบอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

นมัสการ พระไพศาล วิสาโล

สิ่งที่แนบมา ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ด้วยนางสาววิรัชจันท์ พรหมวิปคยา หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “สมณสาธิตของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา” ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ ดิฉันและคณะผู้วิจัยเห็นว่า พระคุณเจ้าเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถที่จะให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ได้เป็นอย่างดี จึงเรียนขอความอนุเคราะห์ให้ดิฉันและคณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัยเรื่องดังกล่าว ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

วณวต
 ๑๖๖ ตรี ๑๖

๖๖ ๓๐ ๕๘

(นางสาววิรัชจันท์ พรหมวิปคยา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ที่ พิเศษ/๒๕๕๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติคร่าให้สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน ศ.ดร.สมภาร พรมทา

สิ่งที่แนบมา ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ด้วยนางสาววิรัชจันท์ พรหมวิศิยา หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “สมณสาธิตของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา” ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ ดิฉันและคณะผู้วิจัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถที่จะให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ได้เป็นอย่างดี จึงเรียนขอความอนุเคราะห์ให้ดิฉันและคณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัยเรื่องดังกล่าว ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

อเนกให้สัมภาษณ์

(นางสาววิรัชจันท์ พรหมวิศิยา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

15 พฤศจิกายน ๒๕๕๙

ที่ พิเศษ/๒๕๕๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน ผศ.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ

สิ่งที่แนบมา ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ด้วยนางสาววิรัชจณ์ภัก พรหมวิปศยา หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “สมณสาธิตของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา” ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ ดิฉันและคณะผู้วิจัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถที่จะให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ได้เป็นอย่างดี จึงเรียนขอความอนุเคราะห์ให้ดิฉันและคณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัยเรื่องดังกล่าว ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นางสาววิรัชจณ์ภัก พรหมวิปศยา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ที่ พิเศษ/๒๕๕๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน

สิ่งที่แนบมา ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ด้วยนางสาววิรัชฌณภัค พรหมวิปิตยา หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “สมณสาธิตของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา” ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ ดิฉันและคณะผู้วิจัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถที่จะให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ได้เป็นอย่างดี จึงเรียนขอความอนุเคราะห์ให้ดิฉันและคณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัยเรื่องดังกล่าว ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียน นันทวิไลโครงการวิจัย

ขอแสดงความนับถือ

นันทวิไลโครงการวิจัย

ภา/พิธีกร

วิรัช

๗๐/๑๑๑๑๑๑๑๑ (นางสาววิรัชฌณภัค พรหมวิปิตยา)

วิรัช

หัวหน้าโครงการวิจัย

15 กันยายน ๒๕๕๙

ที่ พิเศษ/๒๕๕๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 61
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๙ กันยายน ๒๕๕๙

มหาวิทยาลัยบูรพา	
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	
รับที่	2189
วันที่	14 พ.ย. 2559
เวลา	14.00 น.

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน ผศ.ดร. บุญรอด บุญเกิด

สิ่งที่แนบมา ข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

ด้วยนางสาววิรัชฉัตรกัญ พรหมวิปศยา หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “สมณสาธิตของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา” ซึ่งได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ขณะนี้อยู่ในขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในการนี้ ดิฉันและคณะผู้วิจัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถที่จะให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ได้เป็นอย่างดี จึงเรียนขอความอนุเคราะห์ให้ดิฉันและคณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัยเรื่องดังกล่าว ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นางสาววิรัชฉัตรกัญ พรหมวิปศยา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก ก

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบ สท.๐๔.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 3 กรกฎาคม 2560

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้ว่าราชการจังหวัดนนทบุรี

ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นพ. นิลดา ตำแหน่ง หัวหน้าสำนักงานสาธารณสุข
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี
ที่อยู่ ๓๑ หมู่ ๑ ต.วังวัด-หนองแขว (คลองนก) อ.อินทร์ จ.ปทุมธานี 12110
โทรศัพท์ ๐-2549-4957-8 โทรสาร ๐-2577-5017

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
คู่มือสรุปของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.วิรัชจันภักดิ์ นรเศรษฐ์ และ ดร. สุปริษฐ์ กาญจนพิสสง
ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนาแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2560 จนถึง 1 กรกฎาคม 2560 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

นำไปจัดโครงการอบรมนักศึกษาระดับปริญญาตรี เรื่อง วิถีแห่งพุทธแท้ เรื่องธรรมก่อน
เข้าสู่โลกยุคใหม่ เพื่อให้ นักศึกษา มีความรู้ และตระหนักถึง พหุวัฒนธรรม ก่อนบวช และ การปฏิบัติตนที่
เหมาะสม เมื่อเป็น พระสงฆ์ อันนำมาซึ่งความเลื่อมใสศรัทธา ของ ประชาชน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นพ. นิลดา)

ตำแหน่ง

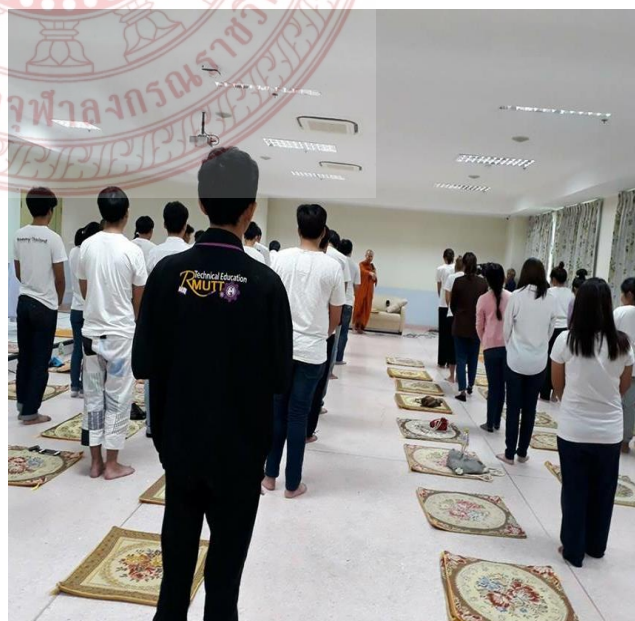
หัวหน้าสำนักงานสาธารณสุข

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

รูปภาพโครงการ “วิถีแห่งพุทธแท้ : เรื่องควรรู้ก่อนเข้าสู่เพศบรรพชิต”

วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐ ณ อาคารเรียนรวมและปฏิบัติการ ๑๓ ชั้น

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า ดร. ลลิตา อัครนิจ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล สาขาวิชาจิตตปัญญาศึกษา
ที่อยู่ ๙๙ อาคารประมวลมรดกวัฒนธรรม ๔ คณะแพทยศาสตร์ ๔ จ. นครปฐม
โทรศัพท์ ๐๒-๔๔๑-๕๐๒๒-๓ ต่อ ๒๒๓ โทรสาร ๐๒-๔๔๑-๕๐๒๔

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
ลัทธิธรรมราชาของพระธรรมโกษาจารย์ในสมัยกรุงธนบุรี

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร. วิจิตร วัฒนกุล และ ดร. ศุภชัย วัฒนกุล
ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๓ พฤศจิกายน จนถึง ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ผลงานวิจัยนี้ ช่วยให้เข้าใจถึงความสำคัญและคุณค่าของลัทธิธรรมราชาที่ พระครูโพธิ์ทองเถระได้
เผยแผ่และส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติธรรมในวิถีทางที่ถูกต้อง
๑๘ วัดพระธรรมกาย อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ (.....) (.....)
ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชา จิตตปัญญาศึกษา

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

รูปภาพโครงการ “อบรมวิปัสสนากรรมฐาน”

ระหว่างวันที่ 3-5 พฤศจิกายน 2560 ณ ศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระพุทธวิหาร

วัดพระธรรมจักร ตำบลดงละคร อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 16 ธันวาคม 2560

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไพศาล สุขเกษม ตำแหน่ง รองคณบดี ฝ่ายพัฒนานักศึกษา
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ที่อยู่ เลขที่ 39 หมู่ 1 ถ.รังสิต-นครนายก ต.คลองนก อ.ธัญบุรี จ.ปทุมธานี 12110
โทรศัพท์ 02-549 4935 โทรสาร 02-577 5017

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
สัมมนาการบูรณาการพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.วิวัฒน์ศักดิ์ พรมมณีวิทยา และ ดร.สุปรีย์ส กามจนพิศดาล
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 16 ธันวาคม 2560 จนถึง 16 ธันวาคม 2560 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

นำผลงานวิจัยไปใช้จัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “นักศึกษารุ่นใหม่ใส่ใจธรรมะ
: มารยาทชาวพุทธที่พึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ให้นักศึกษาสามารถ
วางตัวและมีปฏิสัมพันธ์ อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อพระสงฆ์ และสามารถถ่ายทอดความรู้
ที่ได้รับให้แก่บุคคลรอบข้าง ตลอดจนลูกหลานในอนาคตสืบต่อไป

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไพศาล สุขเกษม)

ตำแหน่ง รองคณบดี ฝ่ายพัฒนานักศึกษา

รูปภาพโครงการ

“นักศึกษารุ่นใหม่ใส่ใจธรรมะ : มารยาทชาวพุทธที่พึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์”

วันที่ 16 ธันวาคม 2560 ณ อาคารเรียนรวมและปฏิบัติการ 13 ชั้น

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

ภาคผนวก ง

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ ว. ๐๑๖/๒๕๕๕ ชื่อโครงการ สมณสาธูปของพระสงฆ์ไทยในมุมมองของพุทธปรัชญา หัวหน้าโครงการ ดร.อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์ และคณะ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทรศัพท์ ๐๕๔-๑๔๕๗๕๕๓ Email: unch.5555@hotmail.com, wirunnapak_p@rmutt.ac.th
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ในยุคปัจจุบันกระแสของการวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมทางลบของพระสงฆ์เป็นไปอย่างแพร่หลาย ถึงแม้พระสงฆ์ที่กระทำผิดพระวินัยจะมีเพียงไม่กี่รูป แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นก็ส่งผลกระทบต่อวงการสงฆ์และความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ คำว่า “สมณสาธูป” มักถูกผู้วิจารณ์ใช้เป็นเสมือนเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมประการหนึ่งที่มีต่อการกระทำของพระสงฆ์ ทั้งที่จากการสืบค้นจากพระไตรปิฎกทุกเล่ม ไม่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้คำดังกล่าวในการตัดสินความถูก ผิด ดี ชั่ว ของการกระทำของพระสงฆ์แต่อย่างใด แต่พบในพระอรรถกถาเพียง ๔ แห่ง ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้บัญญัติคำนี้ขึ้นโดยมิได้อธิบายขยายความให้ชัดเจน ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับสมณสาธูปของพระสงฆ์ทั้งจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและจากมุมมองของพุทธปรัชญา เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ต่อไป
วัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสมณสาธูปในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อวิเคราะห์สมณสาธูปตามแนวคิดของพุทธปรัชญา ๓) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ไทย
ผลการศึกษา ๑) เมื่อพิจารณาจากรากศัพท์ของคำว่า “สาธูป” และความสอดคล้องกับมโนทัศน์เกี่ยวกับสมณะในพระพุทธศาสนา ทำให้พบว่า คำว่า “สมณสาธูป” น่าจะหมายถึง ลักษณะที่

เกิดขึ้นพร้อมความเป็นสมณะ ซึ่งเป็นความหมายที่ครอบคลุมทั้งพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ

- ๒) สมณะในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) อริยสมณะ หมายถึง บุคคลที่สามารถละสังโยชน์ได้อย่างน้อยสามข้อแรก ได้แก่บุคคลเหล่านี้คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ๒) สมมติสมณะ หมายถึง นักบวชหรือพระสงฆ์โดยทั่วไปที่พยายามปฏิบัติสมณธรรมเพื่อให้บรรลุเป็นอริยสมณะ
- ๓) สมณสาธูปแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) สมณสาธูปภายนอก หมายถึง การแสดงออกทางกายและวาจาที่เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งศีลและอภิสมาจารต่างๆ ของพระสงฆ์ และ ๒) สมณสาธูปภายใน หมายถึง ระดับของจิตที่เป็นอิสระจากกิเลส/สังโยชน์อย่างน้อยสามข้อแรก หรือถ้าพิจารณาโดยละเอียดก็คือจิตที่เข้าถึงวิสุทธิ ๗
- ๔) ประเด็นเรื่องสมณสาธูปเป็นประเด็นหนึ่งในพุทธปรัชญาในส่วนของจริยธรรม เนื่องจากสมณสาธูปเป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมเกณฑ์หนึ่งที่ใช้พิจารณาความถูกต้องเหมาะสมของการกระทำต่างๆ ของพระสงฆ์
- ๕) การพิจารณาสมณสาธูปภายนอกของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน ถ้าการกระทำนั้นๆ ไม่สามารถเทียบเคียงกับบทบัญญัติแห่งศีลและอภิสมาจารที่มีอยู่แล้วได้ จำเป็นต้องใช้เกณฑ์อื่นร่วมด้วย นั่นคือ ความสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา โดยมีเกณฑ์ย่อย ๔ กลุ่ม ดังนี้ ๑) ความเป็นคนเลี้ยงง่าย บำรุงง่าย ๒) ความเป็นคนมักน้อย สันโดษ และไม่สะสม ๓) การเป็นผู้ขัดเกลา กำจัด และมีอาการน่าเกลียด ๔) การเป็นผู้ไม่คลุกคลี และปรารถนาความเพียร
- ๖) การวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์ควรเป็นไปด้วยความระมัดระวังเนื่องจากเหตุผล ๒ ประการ คือ ๑) บุคคลโดยทั่วไปมีอาจล่วงรู้ระดับจิตของพระสงฆ์แต่ละรูปได้ จึงไม่สามารถแยกได้ว่าพระสงฆ์รูปใดเป็นอริยสมณะหรือสมมติสมณะ และ ๒) บุคคลโดยทั่วไปอาจขาดความรู้ความเข้าใจในบทบัญญัติแห่งศีลและอภิสมาจารต่างๆ ของพระสงฆ์ จึงอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือการตีความผิดได้โดยง่าย ดังนั้นหลักการพื้นฐานในการวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์จึงมี ๓ ประการ คือ 1) บุคคลควรตระหนักในขอบเขตความรู้ของตน 2) บุคคลควรมีเจตนาที่ดีในการวิพากษ์วิจารณ์ และ 3) บุคคลควรเลือกใช้วิธีการวิพากษ์วิจารณ์ที่สร้างสรรค์
- ๗) สาเหตุที่ทำให้พระสงฆ์ไทยไม่สามารถเข้าถึงความมีสมณสาธูปได้มี ๔ ประการ คือ ๑) พระสงฆ์ ๒) พุทธศาสนิกชน ๓) องค์กรด้านการศึกษา และ ๔) สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี ทั้งนี้ สาเหตุที่สำคัญที่สุดที่ทำให้พระสงฆ์ไม่มีสมณสาธูปส่วนใหญ่

เกิดจากตัวพระสงฆ์เอง และพระสงฆ์รูปอื่นๆ ในสังฆปริณายก ตลอดจน พุทธศาสนิกชน ดังนั้น แนวทางการพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์จึงจำเป็นต้องอาศัยตัวพระสงฆ์เอง และผู้ที่กำกับดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ในระดับรากหญ้า อันได้แก่ พระอุปัชฌาย์ และพระผู้ใหญ่ในวัด เป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับพระสงฆ์มากที่สุด และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในเรื่องการการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับเป็นพระสงฆ์ และการปฏิบัติภาวนา ส่วนพุทธศาสนิกชนนั้นก็ควรศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อให้มีความรู้ในการดูแลและมีปฏิสัมพันธ์พระสงฆ์ให้ถูกต้องตามหลักพระวินัย สำหรับประเด็นปัญหาเกี่ยวกับองค์กรด้านการศึกษา และสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยีนั้น อาจถือเป็นปัจจัยที่สำคัญรองลงมา และเป็นประเด็นที่บุคคลหลายฝ่ายในสังคมควรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา อาทิเช่น พระผู้ใหญ่ในวัด พระอุปัชฌาย์ และผู้บริหารพระสังฆาธิการทุกระดับ ตลอดจนมหาเถรสมาคม เป็นต้น

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

- ๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์อื่นๆ สามารถนำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ไปบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนได้
- ๒) สถาบันการศึกษาต่างๆ สามารถจัดโครงการเพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับพระวินัยของพระสงฆ์ และข้อควรปฏิบัติในการปฏิสัมพันธ์กับพระสงฆ์ให้แก่คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักศึกษาของสถาบันการศึกษาของตนได้
- ๓) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และหน่วยงานที่กำกับดูแลพระสงฆ์ อาทิเช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย และเถรสมาคม สามารถนำงานวิจัยนี้ไปพิจารณาเพื่อประกอบการจัดวางนโยบายและจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาสมณสาธูปของพระสงฆ์ได้
- ๔) มหาวิทยาลัยมหิดล ได้นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์โดยการจัดโครงการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ณ ศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระพุทธวิหาร วัดพระธรรมจักร ตำบลคลองละคร อำเภอมะนัง จังหวัดนครนายก ระหว่างวันที่ 3-5 พฤศจิกายน 2560
- ๕) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ได้นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์โดยการจัดโครงการ “วิถีแห่งพุทธแท้ : เรื่องควรรู้ก่อนเข้าสู่เพศบรรพชิต” ณ ห้องประชุมอาคารเรียนรวมและปฏิบัติการ 13 ชั้น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ในวันที่ 1 กรกฎาคม 2560

- ๖) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ได้นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์โดยการ
จัดโครงการ “นักศึกษารุ่นใหม่ใส่ใจธรรมชาติ : มารยาทชาวพุทธที่พึงปฏิบัติต่อ
พระสงฆ์” ณ ห้องประชุมอาคารเรียนรวมและปฏิบัติการ 13 ชั้น มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ในวันที่ 16 ธันวาคม 2560

การประชาสัมพันธ์

- ๑) การนำเสนอบทความวิจัยเรื่อง “การวิพากษ์วิจารณ์สมณสาธูปของพระสงฆ์” ใน
งานสัมมนาวิชาการระดับชาติ ณ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน
๒๕๖๑ (สามารถติดตามผ่านทางเว็บไซต์ของคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี)
- ๒) การประชาสัมพันธ์ของทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอยู่ในระหว่าง
ดำเนินการ

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ดร.อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำสาขามนุษยศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ตำบลคลองหก อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี
๑๒๑๑๐ โทรฯ ๐๕๔-๑๔๕๓๕๕๓ อีเมลล์ wirunnapak_p@rmutt.ac.th และ
unch.5555@hotmail.com

๔. ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	ชื่อวุฒิ	สาขา/วิชาเอก	สถาบัน	ช่วงปีพ.ศ.
ปริญญาเอก	ปรัชญาดุษฎี บัณฑิต	ปรัชญา	มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ	๒๕๕๕- ๒๕๕๖
ปริญญาโท	อักษรศาสตร มหาบัณฑิต	ปรัชญา	จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย	๒๕๔๕- ๒๕๔๘
ปริญญาโท	ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต	จิตวิทยา การปรึกษา	จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย	๒๕๔๐- ๒๕๔๓
ปริญญาตรี	พยาบาลศาสตร บัณฑิต	พยาบาล ศาสตร์	มหาวิทยาลัย มหิดล	๒๕๓๔- ๒๕๓๖
ประกาศนียบัตร	ประกาศนียบัตร วิชาชีพครู	ศึกษาศาสตร์	มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช	๒๕๔๖- ๒๕๔๘

๕. ประสบการณ์การทำวิจัยและเขียนบทความ

๑. งานวิจัยในชั้นเรียนเรื่อง “ปัจจัยที่ทำให้นักศึกษาขาดความกระตือรือร้นในการเรียน
แรงงูใจในการเรียน และความต้องการความช่วยเหลือจากทางมหาวิทยาลัยเพื่อ
ส่งเสริมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ” (ทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักวิจัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ปี พ.ศ. ๒๕๕๒)

๒. Piyapanyawong, A. (๒๐๑๘). An Analysis of Love Development in Buddhism.
Academic Services Journal Prince of Songkla University. ๒๕ (๑), ๑๓๔-๑๔๓.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ดร.สุปรียส กาญจนพิศศาล

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
๕๕ อาคารประชาสังฆคณมพัฒน์ชั้น ๔ ถนนพุทธมณฑลสาย ๔ ตำบลศาลายา อำเภอ
พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐ โทรฯ ๐๕๔-๔๑๕-๕๕๕๔
อีเมลล์ supreeac@hotmail.com

๔. ประวัติการศึกษา

ระดับ การศึกษา	ชื่อวุฒิ	สาขา/วิชาเอก	สถาบัน	ช่วงปีพ.ศ.
ปริญญาเอก	ปรัชญาดุษฎี บัณฑิต	ศาสนศึกษา	มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ	๒๕๕๕- ๒๕๕๖
ปริญญาโท	ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต	ศาสนศึกษา	มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ	๒๕๕๐- ๒๕๕๔
ปริญญาตรี	บริหารธุรกิจ บัณฑิต	การตลาด	มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ	๒๕๔๔- ๒๕๕๐

๕. ผลงานทางวิชาการ

๑. Kanjanapisarn, S. (๒๐๑๒). A Study of Buddhadasa Bhikkhu's Concept of Death before Death. **International Journal of Buddhist Thought & Culture**. ๑๘, ๑๕๕-๑๗๐.
๒. Kanjanaphitsarn, S. (๒๐๑๓). An Analytical Study of Euthanasia in Buddhism with Special Reference to the Case of Buddhadasa Bhikkhu's Death. **International Journal of Buddhist Thought & Culture**. ๒๑, ๑๔๑-๑๕๔.
๓. สุปรียส กาญจนพิศศาล, จิรัฐกาล พงศ์ภคเรียร, และสมลิตธี อัสตรนธิ. (๒๕๕๗). โครงการติดตามและประเมินผลโครงการตลาดทำบุญด้วยจิตอาสาปี ๓. รายงาน

